

การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

A COMMUNICATION AND METHOD OF THE PROPAGATION OF
DHAMMA OF PHRADHAMKOSAJARN (ONG-ART THITADHAMMO)

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร (ชูชาติ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร (ชูชาติ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

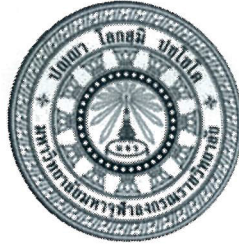
A Communication and Method of the Propagation of Dhamma of
Phradhammakosajarn (Ong-art Thitadhammo)

Pramaha Somsak Kiccasaro (Chuchat)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระราชปริยัติมุนี, รศ. ดร.)

กรรมการ

(ดร.สรณีย์ สายศร)

กรรมการ

(ดร.บุญเลิศ โอฐสุ)

กรรมการ

(รศ. บำรุง สุขพรรณ)

กรรมการ

(ดร.ชวณันนันท หนูไชยะนันท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.บุญเลิศ โอฐสุ

ประธานกรรมการ

รศ. บำรุง สุขพรรณ

กรรมการ

ดร.ชวณันนันท หนูไชยะนันท์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์
(องอาจ จิตธมโม)

ผู้วิจัย : พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโร (ชุนชาติ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร.บุญเลิศ โอฐสุ ป.ธ. ๘, พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา), พธ.ม.
(ธรรมนิเทศ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: รศ. บำรุง สุขพรรณ ว.บ. (วารสารศาสตร์), สส.ม. (สังคมสงเคราะห์)

: ดร.ชญาณันท์ หนูไชยะนันท์ ศศ.บ. (เศรษฐศาสตร์), พธ.ม.
(พระพุทธศาสนา) พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีของการสื่อสาร (๒) เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) และ (๓) เพื่อศึกษาความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพภาคเอกสารและภาคสนามคือ สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ใช้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์และคฤหัสถ์ในพื้นที่จังหวัดชุมพรจำนวน ๑๒ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารคือกระบวนการรับข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสาร ให้เกิดประโยชน์และเข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียนหรือภาษาท่าทาง ในการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์โลกการที่ผู้ส่งสารทำการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารให้กับผู้รับสารโดยอาศัยสื่อเป็นตัวกลางในการนำสารไปยังผู้รับสารอย่างมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนโดยผู้ส่งสารต้องมีทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจวัฒนธรรมสังคม และความสามารถในการส่งสารที่ดี จึงจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สำหรับวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) คือประยุกต์วิธีการเผยแผ่ธรรมเข้ากับสภาพของสังคมและวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่นที่แตกต่างกัน

ส่วนความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) พบว่า ท่านมีคุณสมบัติครบถ้วนของความเป็นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันคือ ความชัดเจนแจ่มแจ้ง จูงใจให้แก่วรรณกรรม อาสาหาญ และทำให้ผู้ฟังรับแรงบันดาลใจได้โดยรูปแบบการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมคือการบรรยายและการปาฐกถาธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวพร้อมทั้งแนะนำสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้คุณธรรมรู้จักวิเคราะห์ มีมุมมองและแง่คิดซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Thesis Title : A Communication and Method of the Propagation of
Dhamma of Phradhammakosajarn (Ong-art Thitadhammo)

Researcher : Pramaha Somsak Kiccasaro (Chuchat)

Degree : Master Of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Boonlert Otsu, Pali VIII, B.A. (Teaching of Society Studies),
M.A. (Dhamma Communication), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assoc. Prof. Bamroong Sukphan, B.A. (Journalism and Mass
Communication), M.A. (Social Administration)

: Dr. Chaiyanan Noochaiyanan B.A. (Economics),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 18 March 2019

Abstract

This research has 3 objectives: (1) to study the concepts, theories of communication, (2) to study the method of propagation of the Dharma of Phradhammakosajarn (Ong-art Thitadhammo) and (3) to study the consistency of communication and the method of propagation of the Dharma of Phradhammakosajarn (Ong-art Thitadhammo) by using qualitative research methods in the document and by deep interviewing to the main users, namely the chief abbots and the Chumphon group of people in Chumphon Province total 12 monks per person.

The results of the research showed that communication is the process of receiving information together for both messengers and recipients to benefit and understand on both parties whether it is spoken language, written language or gesture language in the expression of human behavior in the world news to recipients by using media as an intermediary to convey substances to recipients with the clear objective. The messenger must have an attitude, knowledge, and understanding of the social culture and the ability to send good substance will make communication effective and efficient. For the method of propagating the Dharma of the Phradhammakosajarn (Ong-art Thitadhammo) is an application of propagation of theology to the conditions of society and conservative culture to different places.

The communication consistency and the method of propagating the Dharma of Phradhammakosajarn (Ong-art Thitadhammo) found that he has all the qualities of being a Buddhist missionary till today. Particularly his clarity and persuasion gave courage and made the audience cheerful and entertained by the form of communication and method of dissemination of Dharma is a unique lecture along with introducing and teachings to Buddhists with moral knowledge know how to analyze views and ideas, which can be applied in daily life effectively.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านผู้มีพระคุณทั้งฝ่ายบรรพชิต และฝ่ายคฤหัสถ์ ประกอบด้วยพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ. ๙), ศ.ดร. อติต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มอบทุนการศึกษา จำนวน ๕,๐๐๐ บาท พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ดร.บุญเลิศ โอฐฐู ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาธรรมนิเทศ ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ รศ.บำรุง สุขพรรณ และ ดร.ชญาณันท์ หนูไชยะนันท์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ทั้งสามท่านนี้ให้ความเมตตาให้คำปรึกษาชี้แนะงานวิทยานิพนธ์มาตลอด

ขออนุโมทนาขอบคุณ ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์ อาจารย์ผู้รับผิดชอบและประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ และ ดร.ปณฺชญา ลีลายุทธ์ อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย ผู้ให้คำปรึกษาและช่วยแนะนำการทำวิจัยด้วยดีมาตลอด รวมทั้งคุณธีรณัฐ ธรรมภูมิวัฒนา ผู้เป็นกัลยาณมิตรเพื่อนร่วมห้องเรียนพระอภิธรรม และสหธรรมิกร่วมห้องเรียนทุกท่านทุกคนผู้ให้กำลังใจ ขอขอบพระคุณพระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริญาโณ ป.ธ.๙), รศ.ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และ ดร.สรณีย์ สายศร กรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ภายนอก ซึ่งท่านทั้งหลายที่เอ่ยนามมานี้มีส่วนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้โดยปราศจากอุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น

ขอขอบพระคุณ พระเทพวิสุทธิเวที (วิจิตร เขมโก ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดราชนัฑดารามวรวิหาร ที่อนุญาตให้พักอยู่ที่วัดนี้ตลอดการศึกษา และขอบพระคุณ พระครูโกศลจรัญสุนทร (โกศล สุจิตฺโต ป.ธ. ๓) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดราชนัฑดารามวรวิหารเจ้าคณะ ๓ ที่อนุญาตห้องให้พักภายในคณะ ๓ พระมหาแสง สิวโร (คงแก้ว) ป.ธ. ๗ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดราชนัฑดารามวรวิหาร สนับสนุนช่วยเหลือด้านคอมพิวเตอร์ และเพื่อนสหธรรมิกทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ด้วยดี

ผู้วิจัยขอแผ่กุศลและคุณประโยชน์ที่เกิดจากผลงานวิทยานิพนธ์นี้ ถวายเป็นพุทธบูชาและบูชาคุณมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ทุกท่าน ทั้งที่เอ่ยนามและไม่ได้เอ่ยนาม ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณท่านผู้มีบุญคุณทุกท่านทุกคนที่มีส่วนในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาร (ชูชาติ)

๒๙ มกราคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ฅ
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสื่อสาร	๑๕
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี การสื่อสาร	๑๕
๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสาร	๑๘
๒.๓ ความหมายของการสื่อสาร	๑๙
๒.๔ ความสำคัญของการสื่อสาร	๒๑
๒.๕ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร	๒๒
๒.๖ องค์ประกอบของการสื่อสาร	๒๕
๒.๗ ประเภทของการสื่อสาร	๓๒
๒.๘ ประสิทธิภาพของการสื่อสาร	๓๔
๒.๙ การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ	๓๕
๒.๑๐ การวิเคราะห์ผู้รับสาร	๓๗
บทที่ ๓ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนากับวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๔๒
๓.๑ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนา	๔๒
๓.๒ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๖๒

บทที่ ๔ ศึกษาความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์	
(องอาจ จิตธมฺโม)	๙๘
๔.๑ ความสอดคล้องกับการสื่อสารตามแนวนิเทศศาสตร์	๙๘
๔.๒ ความสอดคล้องของวิธีการเผยแพร่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๑๒๒
๔.๓ ผลสำเร็จวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๑๔๕
๔.๔ สรุป	๑๔๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๕๑
๕.๑ สรุปผลวิจัย	๑๕๑
๕.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสื่อสาร	๑๕๑
๕.๑.๒ วิธีการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธศาสนาและวิธีการเผยแพร่ธรรม ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๑๕๒
๕.๑.๓ ศึกษาความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรม ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๑๕๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๕๕
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะนำไปหรือเชิงนโยบาย	๑๕๖
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๕๖
บรรณานุกรม	๑๕๗
ภาคผนวก	๑๖๒
ภาคผนวก ก สัมภาษณ์ประวัติและผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)	๑๖๓
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อทำการวิจัย	๑๗๑
ภาคผนวก ค รูปภาพการสัมภาษณ์	๑๗๕
ภาคผนวก ง รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	๑๘๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๕ และฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ข้อ / และหน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘/๓๗ หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบท พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๒๘ หน้า ๓๗ ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๓๓๙/๗๑ หมายถึง ขุททกนิกาย ชาตกปาติ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๓๓๙ หน้า ๗๑

ข. คำย่อเกี่ยวกับบรรณ

การใช้หมายเลขอ้างอิงบรรณภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า หรือเล่ม หน้า ที่ไม่จัดเป็นลำดับเล่ม จะแจ้ง ข้อ หน้า หน้า เช่น อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๒. หมายถึง องค์คุณตรนิกาย เอกกนิบาต ภาค ๑ หน้า ๔๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และบรรณภาษาแปล หมายถึง องค์คุณตรนิกาย เอกกนิบาต เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๑ หน้า ๔๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาบาลี)
ที.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิภคคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิภคคค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณสก	(ภาษาไทย)
ม. อ. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปปริภณณสกปาติ	(ภาษาบาลี)

ม. อุ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปปิณณสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
สํ.ส. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ. นิ. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวคคปาลี	(ภาษาบาลี) ข
สํ. นิ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
สํ.ม. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิปาตปาลี	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ฉก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. สตตก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. สตตก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. อฏฐก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. อฏฐก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทสก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ทสก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ขุ. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ. ขุ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ. ชา.เอกก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิปาต ชาตคปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ. ชา.เอกก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาตค	(ภาษาไทย)
ขุ. ธ. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ. ธ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตร				
วิ.ม.อ. (บาลี)	วินยปิฎก	สมนตปาสาทิกา	มหาวิงคอรุทธกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.อ. (ไทย)	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวิงคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.สี.อ. (บาลี)	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลกขณธอรุทธกถา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ. (ไทย)	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลักขณธอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอก.อ. (บาลี)	อังคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี	เอกกนิปาตอรุทธกถา	(ภาษาบาลี)
องเอก.อ. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	ขุททกนิกาย	ธมมปทอรุทธกถา		(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	ขุททกนิกาย	ธรรมบพอรรถกถา		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสารเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดข่าวสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง โดยผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีกระบวนการสื่อสารต้องประกอบด้วยองค์ประกอบของการสื่อสารที่มีความสัมพันธ์กัน และมีผลซึ่งกันและกัน ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ผู้ส่งสารอาจเป็นบุคคลหรือองค์กรก็ได้ ข่าวสารจะต้องเป็นเนื้อหาสาระที่ผู้ส่งสารต้องการที่จะกระจายให้ประชาชนได้ทราบ ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อเป็นการหาวิธีการกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่กลุ่มเป้าหมายโดยเร็ว และทั่วถึงตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร โดยผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องสามารถรับข่าวสารนั้นได้ทันที เพราะเหตุที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม การติดต่อสื่อสารย่อมมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต และมีหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติ อาศัยการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จนมีผู้รู้ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงแสดงธรรมจกกับปาวตตนสูตร ซึ่งเป็นการแสดงชี้ให้เห็นว่า วงล้อแห่งธรรมของพระองค์จะหมุนไปหรือเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่สัตว์โลก นับว่าเป็นการเริ่มแรกของการสื่อสารงานพระศาสนา ก่อนที่พระองค์จะส่งพระสาวกไปสื่อสารกับประชาชน พระองค์ได้ตรัสแก่พระสาวกทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้พวกเธอ ก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเลื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม^๑

พระธรรมที่ทรงสั่งสอน จึงอำนวยความสุขให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่องค์ธรรมนั้น ๆ เสมอไป “การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์สาวกก็ยังอยู่ในวงแคบไม่ได้ขยาย กว้างออกไปยังต่างแดน ยังอยู่แต่เฉพาะในประเทศอินเดียเท่านั้น ประเทศอื่น ๆ ยังไม่รู้จัก พระพุทธศาสนา ในเวลาต่อมาสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราช ขึ้นครองราชย์ ได้ส่งพระโสณ

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗., วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

เถระและ พระอุตรเถระ ได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่ดินแดนสุวรรณภูมิ จนเป็นที่แพร่หลาย^๒

พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา “มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี สามารถควบคุม กาย วาจา ใจ ให้อยู่อย่างงดงาม เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรัก ความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน”^๓ “พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ประชาชนผู้ประพฤติปฏิบัติตามเปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรม ศีลธรรมที่ดีงาม”^๔ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้เผยแผ่ธรรมได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิต และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชา มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ (สมณพราหมณ์) ได้ทำหน้าที่หลัก ๖ ประการ ดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า

คหปติบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล
ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจ แจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้”^๕

พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จที่ยั่งยืน โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง เป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยงประสานความสามัคคีและความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการสื่อสารที่ไร้พรมแดน “ข่าวสารข้อมูลที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในโลก สังคมรับรู้ร่วมกันหมด มีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมเปลี่ยนไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้น ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ แสวงหาวัตถุมาเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริง คือ

^๒ จานงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๖.

^๓ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

^๔ พร รัตนสุบรรณ, รุ่งอรุณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๕ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๗๒/๑๖๖., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ธรรมชาติ พระสงฆ์มีหน้าที่โดยตรงในการเยี่ยวยาทางจิตใจ”^๖ แต่การเผยแผ่หลักธรรมในปัจจุบันยังขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารธรรมให้แก่ประชาชน “พระสงฆ์ส่วนใหญ่ มักยึดถือเป็นประเพณีว่า การแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จะต้องได้รับอาราธนาเสียก่อน และขณะเดียวกัน ผู้รับสารคือการฟังธรรม เพียงเป็นพิธีมากกว่า ตามหลักความเป็นจริง องค์ประกอบของศาสนา ซึ่งเริ่มตั้งแต่พระศาสดา หลักธรรมคำสั่งสอน พระสาวก และพิธีกรรมได้อยู่แล้ว ในแง่ของพิธีกรรม ซึ่งแฝงไว้ด้วยความหมาย หรือปริศนาธรรมนั่นเอง ประชาชนผู้ปฏิบัติตามพิธีกรรมกลับไปหลงผิดในความเชื่อที่เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ หาได้เข้าใจในสาระแห่งพิธีกรรมนั้นไม่”^๗ ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยเองยังมีพระสงฆ์นักเผยแผ่ธรรมไม่เพียงพอ เมื่อเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณรประมาณสามแสนกว่ารูปทั่วประเทศไทย คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ประมาณเพียงแค่ ๑-๒ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ยิ่งโดยเฉพาะการเป็นนักเผยแผ่ เป็นที่ยอมรับของประชาชนก็ยิ่งหายาก ด้านรูปแบบการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมปัจจุบันเน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายธรรมภาคทฤษฎีเป็นหลัก แต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแผ่ธรรมเข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง ด้านวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งพระสงฆ์ไม่ได้มีความชำนาญในการผลิตและการใช้สื่อดิจิทัลมาก่อน รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่จึงมุ่งใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก ทำให้การเผยแผ่ธรรมะกระทำได้ในเขตจำกัด ด้านประชาชนผู้รับฟังธรรมะ ขาดความรู้พื้นฐานทางศีลธรรม การศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมะหรือศีลธรรม นอกจากนี้สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่ล้นหลามเข้ามาสู่จิตใจของประชาชน ทำให้สภาพแวดล้อมในสังคมเช่นนี้ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสนใจธรรมะ เพราะต้องใช้เวลาในการแข่งขันทำหากิน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนหรือวัยรุ่นไม่ให้ความสนใจหลักธรรมเลย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ได้มีบริษัท ๔ คือ ภิกขุ ภิกขุณี อุบาสก อุบาสิกา ช่วยกันเผยแผ่ธรรม ในรูปแบบของการสนาธรรม การบรรยายธรรม ตอบคำถามปัญหาธรรมแก่ผู้สนใจ โดยเฉพาะพระภิกษุเป็นกำลังหลัก คือเป็นผู้นำในการทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม สอนธรรมะที่ยากให้ง่าย โดยการอธิบายเปรียบเทียบทั้งบุคคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐานให้เห็นแจ้งประจักษ์ ได้แก่การแสดงถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นแล้วชี้ทางแก้ปัญหา เป็นต้น พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เจ้าอาวาสวัดสันเงิน ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖ เป็นพระนักเผยแผ่ธรรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติพร้อมกัน ท่านได้รับการศึกษาทางธรรมจนสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค ทางโลกจนสำเร็จปริญญาเอก จากประเทศอินเดียเป็นที่ไว้วางใจของคณะสงฆ์หนใต้ จึงแต่งตั้งให้เป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำภาค ๑๖ ท่านเห็นว่าพระธรรมคำสั่งสอนเป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐทางจิตใจที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหามาของชุมชน สังคม ประเทศชาติ จึงได้อบรมสั่งสอนทั้งโดยการเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถา และสอน

^๖ พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภณ), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

^๗ พระศรีธรรมมาภรณ์ (ดำรง ภิภูมฺมโ), **ขัดสนิมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗๖.

พระภิกษุสามเณร โดยเฉพาะให้รักษาภาษาบาลีไว้อย่างมั่นคงเป็นผู้รักษาพุทธพจน์ไว้มิให้ผิดเพี้ยนไปจากของเดิมและช่วยกันสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในอนาคตกาล พระราชนิพนธ์คุณิศจักรพรรดิและคฤหัสถ์มิให้ตั้งอยู่ในความประมาทและผิดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการเผยแผ่ธรรม สามารถอธิบายธรรมให้เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น การเผยแผ่ธรรมของท่านจึงปรากฏเป็นที่นิยมชมชอบเป็นที่ประทับใจแก่ผู้ที่ได้สดับเป็นอย่งยิ่ง ท่านเป็นพระเถระชั้นปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค มีความเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส มีศิลาจารวัตรที่ดีงามตามหลักพระธรรมวินัยมีความศรัทธาเลื่อมใสในการเผยแผ่ จิตใจสะอาด มารยาทเรียบร้อย เป็นพระนักเทศน์ พระนักพัฒนา มีบทบาทมากมายเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธบริษัท โดยเฉพาะบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรม ท่านมีความสามารถในการสื่อสารธรรมะสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าคือ “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง โดยใช้สื่อสอนธรรมอย่างง่าย ๆ เหมาะสมกับสังคมที่อยู่ในภาวะวิกฤติ แต่ประชาชนผู้ที่เข้าใจและไปหาท่านเข้าใจในธรรมะที่ท่านสอน โดยเฉพาะหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่ท่านสอนอยู่เนืองๆ มีเนื้อหาสาระที่เหมาะสม ในการเผยแผ่ธรรม ท่านได้นำหลักธรรมคำสอนของพระองค์ไปเผยแผ่ หรือแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เป็นสื่อสอนธรรมต่าง ๆ

ด้วยเหตุดังกล่าวมา ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เพราะเห็นว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีวิชา ปัญญา ปฏิภาณ ประสพการณ์ ปณิธาน อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่ใคร่ในการศึกษา มีความรู้ลึกซึ้งทั้งภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติ มีบุคลิกภาพดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมดี มีความสามารถดี มีวิสัยทัศน์ดี มีจิตใจหนักแน่น มีความยุติธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี รู้จักใช้คน รู้จักกระจายงาน มีนโยบายในการทำงาน ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการสร้างคุณความดี เสียสละเป็นเยี่ยม เป็นพระสงฆ์ที่ทำงานเผยแผ่ธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุก เพื่อประโยชน์สุขมวลมหาชน เพื่อให้สังคมมีจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรม เป็นผู้นำเสนอเนื้อหาสาระธรรมต่อพุทธบริษัทตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม ซึ่งเป็นแนวทางในการสื่อสาร ที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้ประชาชนในยุคปัจจุบัน ได้หันมาสนใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตัวเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติได้อย่างแท้จริง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสาร
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสารมีความเป็นมาอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิด วิธีการเผยแผ่ธรรมพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) มีความเป็นมาอย่างไร

๑.๓.๓ ความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ต่างกันและเหมือนกันอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษากระบวนการสื่อสาร วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) โดยเริ่มศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การสื่อสาร และวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ในด้านการเผยแผ่ธรรมในพุทธศาสนา เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในเชิงปฏิบัติอย่างยั่งยืน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล แนวคิด เรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) และภาคสนาม ได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ได้ตรวจสอบแล้วนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการ และคฤหัสถ์ ในจังหวัดชุมพร จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ การศึกษาจากเอกสาร

๑.๔.๑.๑ ข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ อันเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

๑.๔.๑.๒ ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร เอกสาร บทความ วิทยานิพนธ์ การสืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง และผลงานการวิจัย อันเป็นข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

๑.๔.๒ การศึกษาด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา ประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

๑.๔.๒.๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสาร

๑.๔.๒.๒ ศึกษาแนวคิด การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

๑.๔.๒.๓ ศึกษาความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

๑.๔.๓ การศึกษาด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (Key informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร ๒ กลุ่ม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาพิจารณาคัดเลือกตัวอย่างเอง โดยกำหนดกฎเกณฑ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่พระสังฆาธิการและคฤหัสถ์ จำนวน จำนวน ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อตถจารี ป.ธ.๔) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร

๒. พระมหาจันทร์ จิตวิโส ป.ธ.๘ รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร
๓. พระมงคลวรจารย์ (จันทน์ มนาโป ป.ธ.๔) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชุมพร
๔. พระครูบัณฑิตธรรมธาดา (ปัญญา ปญญาโว) เจ้าคณะอำเภอเมือง ชุมพร
๕. พระมหาปรีชา จกกวโร ป.ธ.๘ เจ้าคณะอำเภอบ้านนา ชุมพร
๖. พระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต ป.ธ.๖) เจ้าคณะอำเภอบางสะพาน ชุมพร
๗. น.ส.สุวรรณี แก้วมณี ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดชุมพร
๘. นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์ วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร
๙. นายพิเศษ บุญยืน กำนันตำบลท่ายาง อำเภอเมือง ชุมพร
๑๐. นายไพฑูรย์ ลือชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลท่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร
๑๑. นายฤกษ์ ฉายากุล ทนายความ ตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
๑๒. นายไกรฤทธิ์ สมกำลัง ธุรกิจส่วนตัว ตำบลท่ายาง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร

๑.๔.๔ การศึกษาด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๔.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ร่วมกับอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ

๑.๔.๔.๒ การตรวจสอบ ความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ตามแนวกรอบการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ภายใต้กรอบหลักการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) โดยมีสาระสำคัญดังนี้

๑) ลักษณะเด่นของพระเดชพระคุณพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมคืออะไร.

๒) สภาพทั่วไปของการเผยแผ่ธรรมในปัจจุบันนี้ ควรเป็นอย่างไร

๓) นักเผยแผ่ในปัจจุบันควรรอบรู้อะไรเป็นพิเศษ

๔) ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ในปัจจุบันมีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญ

๕) แนวโน้มในการใช้สื่อเพื่อการเผยแผ่ธรรมในปัจจุบันมีความสำคัญอย่างไร

๖) การเผยแผ่ธรรม โดยผ่านสื่อใหม่ ท่านคิดว่าสื่อประเภทไหนที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด

๗) แนวโน้มในอนาคต การสื่อสารและวิธีเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ ควรจะเป็นไปในทิศทางใด จึงจะเหมาะสม

๑.๔.๕ การตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ เรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบ แนะนำ และปรับปรุงแก้ไข ซึ่งมีจำนวน ๕ ท่าน ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑. พระมหาบุญณะ ชาตเมโธ,ดร.

๒. ผศ. ดร.ชยุต ภาวนันท์กุล

๓. ดร. ณสรณ์ มหิทธิกุลชาติ

๔. ดร. จุฑามาศ วาริแสงทิพย์

๕. ผศ. รังษี สุทนต์

นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะ นำเสนอประธานที่ปรึกษาและกรรมการที่ปรึกษาวิทยาลัย เพื่อพิจารณาปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

๑.๔.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัยครั้งนี้ โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเป็นประการสำคัญ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๑. ศึกษาหลักการ กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
๓. กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยตามที่อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ-

เสนอแนะ

๕. นำเครื่องมือเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

๖. ขอนหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์ เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์จำนวน ๑๒ รูป/คน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๗. นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ประชากรตัวอย่างจำนวน ๑๒ ชุด โดยกระจายกลุ่มตัวอย่างไปตามที่ต่าง ๆ ตามจำนวนพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการส่งและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ระหว่างวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๒ เดือน

๘. วิเคราะห์ข้อมูล สรุป และอภิปรายผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดศึกษาการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖ เจ้าอาวาสวัดชั้นเงิน (พระอารามหลวง) ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ระยะเวลาการศึกษา ระหว่าง เดือนมีนาคม ๒๕๕๙ ถึง เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๑.๔.๗ การศึกษาด้านพื้นที่

จังหวัดชุมพร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การสื่อสาร หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้อื่นหรือแก่สิ่งมีชีวิตด้วยการใช้สัญญาณ เช่น การพูด กิริยาท่าทาง หรือสัญญาณวิทยุ เป็นต้น

๑.๕.๒ วิธี หมายถึง การจัดการ ในที่งานวิจัยนี้ หมายถึง ลีลาที่เป็นเอกลักษณ์มีการใช้ถ้อยคำง่ายๆ เข้าใจแจ่มแจ้ง ด้วยการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย การยกอุทาหรณ์ เล่านิทานประกอบ การใช้สำนวนพุทธสุภาษิต ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

๑.๕.๓ การเผยแพร่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้เป็นที่แพร่หลาย แพร่ออกไปกว้างออกไป เป็นที่รู้จักต่อสาธารณชน

๑.๕.๔ ธรรมะ หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งรวบรวมไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในที่นี้ หมายถึง ธรรมะที่พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) นำมาเผยแพร่

๑.๕.๕ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) หมายถึง พระมหากษัตริย์ ชุมแสงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ปริญญาเอก สาขาปรัชญาภาษาบาลี เจ้าอาวาสวัดชั้นเงิน (พระอารามหลวง) ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร หัวหน้าพระวิปัสสนาจารย์ประจำภาค ๑๖ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารและตำราที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ในครั้งนี้มีเอกสารที่เกี่ยวข้อง และมีเนื้อหาที่สอดคล้อง ดังนี้

๑.๖.๑.๑ คาร์ล ไอ โฮฟแลนด์ (Carl I. Hovland) และคณะ ได้ให้ความหมายว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งไว้ (โดยปกติเป็นภาษาพูดและภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ (ผู้รับสาร)”^๘

๑.๖.๑.๒ เจอร์เกน รอยซ์ และเกรกอรี เบทสัน (Jurgen Ruesch and Gregory Bateson) ให้ความหมายว่า “การสื่อสาร ไม่ได้หมายถึงการถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูดและภาษาเขียนที่จัดแจ้ง และแสดงเจตนาธรรมเท่านั้น แต่การสื่อสารรวมไปถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันด้วยคำนิยามนี้ยึดหลักที่ว่า การกระทำและเหตุการณ์ทั้งหลายมีลักษณะเป็นการสื่อสาร หากมีผู้เข้าใจการกระทำและเหตุการณ์เหล่านั้น หมายความว่า ความเข้าใจที่เกิดขึ้นแก่คน ๆ หนึ่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงข่าวสารที่คน ๆ นั้นมีอยู่ และมีอิทธิพลต่อบุคคลนั้น”^๙

๑.๖.๑.๓ อริสโตเติล (Aristotle) ให้ความหมายว่า “การสื่อสาร คือการแสวงหาวิธีการชักจูงใจที่มีอยู่ในทุกรูปแบบ”^{๑๐}

๑.๖.๑.๔ จอร์จ เกิร์บเนอร์ (George Gerbner) ให้ความหมายว่า “การสื่อสาร คือ การแสดงกิริยาสัมพันธ์ทางสังคม โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร”^{๑๑}

^๘ พรสิทธิ์ พัฒนาบุรุษ, การสื่อสารมวลชนกับเยาวชนไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิสคอม เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๗.

^๙ บุญเลิศ ศฤติล, ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป, ศัพทานุกรมสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๖.

^{๑๐} บุญเลิศ ศฤติล, ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป, ศัพทานุกรมสื่อสารมวลชน, หน้า ๒๖.

๑.๖.๑.๕ ลีเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) ให้ความหมายว่า “การสื่อสาร คือ การมีความใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร”^{๑๒}

สรุปว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการของการถ่ายทอดสาร จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร โดยผ่านสื่อหรือช่องทาง เพื่อให้เข้าใจตรงกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าการสื่อสาร หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้อื่น หรือแกสิ่งที่มีชีวิตด้วยการใช้สัญญาณ เช่น การพูด กิริยา ท่าทาง ที่ทำให้ฝ่ายตรงกันข้ามเข้าใจสารนั้น

๑.๖.๑.๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม”^{๑๓} สรุปความว่า การแสดงธรรมจะต้องยึดหลักน้อยคล้ายตามหลักใหญ่ หรือตามศัพท์วิชาการว่า ธัมมานุวัตรปฏิบัติ คือ การปฏิบัติหรือแสดงธรรมตามลำดับปลีกย่อยที่มีอยู่ ให้มีความสอดคล้องกับหลักใหญ่ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติหลักย่อยหรือหลักการเฉพาะแต่ละเรื่อง ให้สอดคล้องกับหลักสากลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ถ้าให้ความหมายอย่างกว้าง ๆ คือ การปฏิบัติธรรมเรื่องเล็กน้อยคล้ายตามเรื่องใหญ่ ที่เป็นใจความสำคัญในคำสอนทางพระพุทธศาสนา หรือปฏิบัติตามที่เป็นหลักย่อยคล้ายตามหลักใหญ่

๑.๖.๑.๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีการสอน”^{๑๔} สรุปความว่า พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะแสดงที่ใดและแก่ใคร ย่อมจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง พระองค์มีหลักการสอน แบบแยกแยะกลุ่มเป้าหมาย มีเทคนิคและกุศโลบายประกอบการสอนต่าง ๆ ได้อย่างยอดเยี่ยม จนได้รับขนานนามว่าพระบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๑.๖.๑.๙ จ्ञานงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์”^{๑๕} สรุปความได้ว่า งานการเผยแผ่พระธรรมได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับจนกระทั่งพระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน หลังจากนั้นพระสาวกได้ทำหน้าที่สืบต่อ สังเกตได้จากการทำสังคายนาครั้งแรก มีการเผยแผ่ศาสนาตามสายของอาจารย์และศิษย์ด้วยวิธีบอกต่อๆ กันด้วยปากที่เรียกว่า มุขปาฐะ จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงกระทำตติยสังคายนาโดยอาราธนาพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระเป็นประธาน มีการคัดเลือกพระสงฆ์แบ่งออกเป็นสายๆ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังประเทศต่างๆ ประมาณ พ.ศ.๓๐๓ มีหลักฐานปรากฏว่า พระโสณ

^{๑๒} เดนนิส แมคเคลว และสเวน วิดสทูล, แบบจำลองการสื่อสารสำหรับการสื่อสารมวลชน, แปลโดย สวนิต ยมภักย์-ระวีวรรณ ประกอบผล, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๘๐.

^{๑๓} กิตานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตภัณ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๔.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบัน บัณฑิตธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^{๑๖} จ्ञานงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๖.

เถระและพระอัครเถระได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิประเทศ จนเป็นที่แพร่หลาย หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓

๑.๖.๑.๑๐ เสนาะ ผดุงฉัตร ได้กล่าวในหนังสือ “ธรรมทรรศน์” สรุปความได้ว่า^{๑๖} การสื่อธรรม ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการเผยแผ่ธรรม เพื่อนำธรรมะไปสู่ประชาชน อันจะเป็นเหตุให้ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองไปยัคนานาประเทศทั้งหลาย แต่การเผยแผ่จะสัมฤทธิ์ผลได้ ผู้เผยแผ่ต้อง มีศักยภาพทั้งด้านวิชาการและความประพฤติ เรียกว่า มี ๓ ดี คือ รู้ดี สามารถดี และประพฤติดี ใน เรื่องนี้ควรยึดพระนามของพระพุทธเจ้าที่ปราชาญได้ขนานนามถวายและพุทธศาสนิกชนนิยมกล่าว เรียกเสมอ คือ คำว่า พระบรมศาสดา หรือ พระบรมครู แปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือผู้เป็น ยอดของครู ในพระบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า สดธา เทวมนุสสานํ แปลว่า พระศาสดา ของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ แปลว่า เป็นสารถิ ผู้ฝึกตนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ สื่อแสดงความหมายอยู่ในตัวว่า ปราชาญ ทรงมีพระปรีชา สามารถอย่างเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และได้ทรงประสบความสำเร็จในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นอย่างดี และคุณสมบัติของผู้สอนตามแนวพุทธ แยกได้ ๒ ส่วน คือ เป็นคุณสมบัติที่ปรากฏออกมา ภายนอก อันได้แก่ บุคลิกภาพอย่างหนึ่ง และคุณสมบัติภายใน อันได้แก่ คุณธรรมต่างๆ อย่างหนึ่ง

๑.๖.๑.๑๑ แสง จันทรงาม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า”^{๑๗} สรุปความได้ว่า คุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่เรียกว่า คุณสมบัติของผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะพึงประสงค์ หลายประการ เช่น มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ ไม่ถือตัว หยิ่งยโส มีความอดทน ใจเย็น มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า มีความรอบคอบ มีความประพฤติน่าเคารพบูชา รู้จักภูมิสติปัญญาของผู้ฟัง

๑.๖.๑.๑๒ วคิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การเผยแผ่ศาสนา”^{๑๘} สรุปความ ได้ว่า การเผยแผ่ หมายถึง การพูดการสั่งสอน การแนะนำ การเขียนหนังสือ การเป็นตัวอย่าง การทำให้ดู การอยู่ให้เห็น

สรุปว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคล ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) เพื่อให้เข้าใจตรงกัน การเผยแผ่ธรรมะก็มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงของธรรมชาติ โดยผู้นำธรรมะไปเผยแผ่ต้องมีภูมิรู้ สติปัญญา ความสามารถในการนำเสนอ คือ มี วิชาและจรณที่เหมาะสมกับการทำหน้าที่เผยแผ่ธรรม ไม่แสดงธรรมเพื่อเห็นแก่ลาภสักการะ โดยมีความกรุณาเป็นพื้นฐานในการทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมแทนพระองค์อย่างดียิ่ง สมคำว่า พุทธสาวโก

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

^{๑๖} เสนาะ ผดุงฉัตร, ธรรมทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๑๗} แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔.

^{๑๘} วคิน อินทสระ, การเผยแผ่ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖),

๑.๖.๒.๑ พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (มนตรี จิตสีโล) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี”^{๑๙} ผลการวิจัยสรุปว่า บทบาท คือ การแสดงหรือการกระทำให้เกิดผลขึ้น จะโดยสถานภาพของบุคคลหรือความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่อบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ในสังคม ดังนั้น บทบาทของพระสังฆาธิการ หรือพระสงฆ์โดยแท้จริงแล้วถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากพฤติกรรมทางวินัยแล้ว ก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์การ ความคาดหวังขององค์การถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมาก และเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตาม พระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริมอีกด้วย

๑.๖.๒.๒ พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โอรุส) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (คุณ ปริสุทฺโธ)”^{๒๐} ผลการวิจัยสรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งหลายมีลักษณะเด่นแตกต่างกันและมีลักษณะเหมือนกัน พระราชาวิทยาคม (คุณ ปริสุทฺโธ) มีลักษณะเด่น คือการใช้สื่อสัญลักษณ์ ได้แก่ วัฏฏมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศีรษะแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ ในสังคมปัจจุบันจึงมีคนทุกระดับเข้าหาท่านมิได้ขาด เป็นพระที่ประชาชนเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคำพูดของท่านจะเป็นเอกลักษณ์จึงเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมาก ทำให้มีโอกาสเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกระดับขึ้น

๑.๖.๒.๓ พระมหาทรศน์ คุณทสฺสี (โพนดวงกรณ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”^{๒๑} ผลการวิจัยสรุปว่า พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทมีความสอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๕ ประการ คือ เรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้แบบองค์รวม เรียนรู้จากความคิดการปฏิบัติจริงและการสรุปองค์รวมด้วยตนเอง

๑.๖.๒.๔ พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระราชารัตนรังสี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศ

^{๑๙} พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (มนตรี จิตสีโล), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔). หน้า ๒.

^{๒๐} พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โอรุส), “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓). หน้า ๓๐.

^{๒๑} พระมหาทรศน์ คุณทสฺสี (โพนดวงกรณ์) “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). หน้า ๒๓.

อินเดีย”^{๒๒} ผลวิจัยสรุปว่า คุณสมบัติของพระธรรมทูต ได้แก่ คุณสมบัติตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ คุณสมบัติพื้นฐาน มีสัปปุริสธรรม คือ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล มีหลักกัลยาณมิตรในความเป็นผู้นำชุมชนให้คำแนะนำสั่งสอนการ ดำเนิน ชีวิต ด้วยดี และมีหลักการบริหารหรือเมตตาธรรมแก่ทุกคน รู้จักฟัง พูดให้ผู้อื่นฟังได้ใฝ่ศึกษา มีความจำดี เป็นผู้รู้ชัดแจ้ง สามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจ ฉลาดในการเป็นผู้นำและไม่ก่อการทะเลาะวิวาท เข้าใจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นมีเทคนิควิธีการสื่อสารเพื่อเข้าถึงปัญหาและความมุ่งมั่นต่อ อุดมการณ์พระพุทธศาสนา

๑.๖.๒.๕ พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษา บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”^{๒๓} ผลการวิจัยสรุปว่า บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบ พระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม ได้มีการยก พุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้อมูลอุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็น ตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมา เผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด พุทธธรรมที่นำเสนอเป็นเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัว ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรม ชัดเจน แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนได้นำมาปฏิบัติปรับปรุงแก้ไข ชัดเจนจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมอันดีงาม

๑.๖.๒.๖ พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษา รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”^{๒๔} ผลวิจัยสรุปว่า พระ ธรรมกิตติวงศ์ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาก คือเป็นพหูสูตร เป็นนักคิด นักประพันธ์หนังสือ มี อรรถาธิบายไม่ตรี มีน้ำใจโอบอ้อมอารี กล้าคิด กล้าทำกล้าแสดง มีวิสัยทัศน์ต่อการเผยแผ่ศาสนา กว้างไกล โดยเฉพาะหนังสือธรรมะเป็นคำสอนที่ชักจูงโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่ง ที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ของท่าน จึงอาจเป็นแบบอย่าง เป็นบรรทัดฐานการเผยแผ่และสามารถนำไปศึกษาเพื่อใช้เผยแผ่พุทธธรรมให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๑.๖.๒.๗ พระมหาอมรวิชัย ขาครเมธี (บุตรสาร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “เทคนิคการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)” พบว่า หลวงพ่อชาใช้เทคนิคการเผยแผ่

^{๒๒} พระมหาปราโมทย์ มhaviriy (ปีกรม), “ศึกษาดูงานของพระราชาคณะรังสี (วิริยธรรมาภรณ์) ใน ฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

^{๒๓} พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา), “ศึกษาดูงานของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^{๒๔} พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป), “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรม กิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

ทั้งที่เหมือนและต่างจากที่ครูบาอาจารย์ร่วมสมัยได้เคยนำมาใช้กัน จำแนกได้ดังนี้ ๑) การแสดงพระธรรมเทศนา หลวงปู่ชา มักจะเทศน์จากประสบการณ์จริง ใช้ภาษาที่ฟังง่าย และการทำท่ายให้น่าไปปฏิบัติเสมอ

๒) การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง หลวงพ่อชาถือคติ “ทำอย่างที่ดีสอน” และ “สอนอย่างที่ดีทำ” ด้วยการสร้างรูปแบบที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและนำสาธุศิษย์บำเพ็ญข้อวัตร ปฏิบัติที่เรียกว่า “ทำให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น” ตลอดชีวิตแห่งการเผยแผ่ของท่าน

๓) การใช้อุปมาอุปไมย คำสอนของหลวงปู่ชา มีความโดดเด่นตรงที่มองเห็น และเข้าใจง่าย เพราะเวลาสอนธรรมท่านมักจะชักอุปมาอุปไมยที่เกี่ยวกับคนและสัตว์ สิ่งของ เครื่องใช้ ส่วนตัว ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกี่ยวกับเหตุการณ์มาอธิบายประกอบเนื้อหาเสมอ

๔) การสอนแบบปุจฉา-วิสัชนา การสอนลักษณะนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับครูบาอาจารย์ท่านอื่น ๆ เพียงแต่หลวงปู่ชา มีลักษณะจำเพาะที่โดดเด่น กล่าวคือ ท่านมีลูกกล่อลูกชน หรือมีลูกเล่นในการสอบถามปัญหา สามารถยืดหยุ่นและพลิกแพลงประเด็นคำถามตามกลุ่มผู้ฟังและใช้ภาษาได้เหมาะสมกับผู้ฟัง สามารถนำสิ่งที่ใกล้ตัวมาเป็นสื่อ ในการแก้ปัญหาได้อย่างทันท่วงที

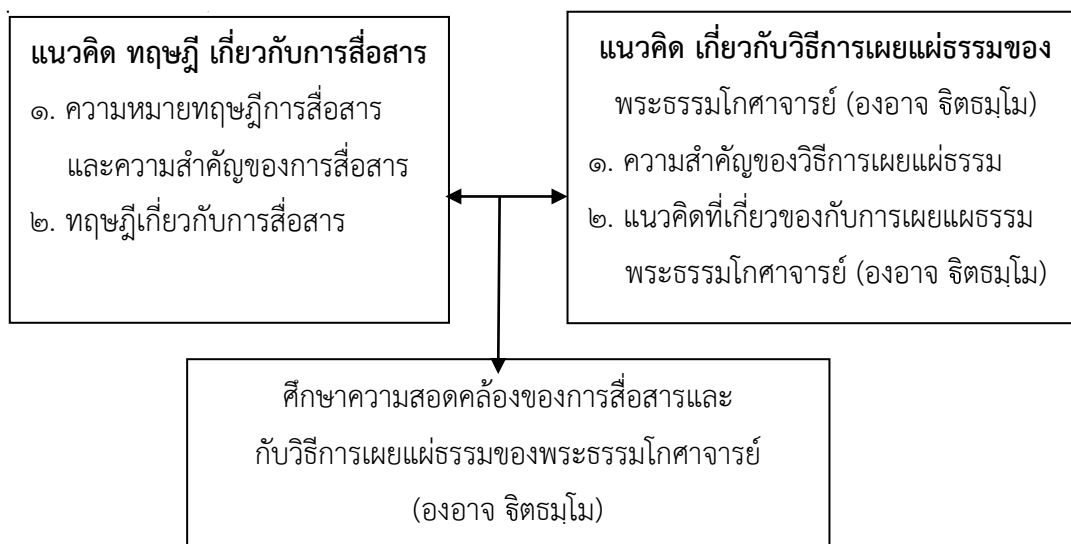
๕) การให้ฝรั่งสอนฝรั่ง กล่าวได้ว่า เป็นเทคนิคการเผยแผ่ที่โดดเด่นที่สุดของ หลวงปู่ชา เพราะการใช้เทคนิคดังกล่าวนี้เองที่ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทในสายหนองป่าพง แพร่ขยายไปยังต่างประเทศทั้งในยุโรปและอเมริกา ทำให้วัดและสำนักสาขาของหนองป่าพง ตลอดถึง พระสงฆ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เลื่อมใสในหลวงปู่ชามีจำนวนมากขึ้น^{๒๕}

สรุปได้ว่า ตามมติเถรสมาคมพระสงฆ์มีหน้าที่ ๖ ด้านด้วยกัน กล่าวคือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ เป็นหน้าที่หลักใน ๖ ด้าน ดังนั้น การเผยแผ่ที่ดีจำต้องอาศัยพระสงฆ์ผู้มีความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก มีความสามารถเฉพาะตน มีเทคนิคที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้รับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งในปัจจุบันพบว่า พระสงฆ์มีรูปแบบการเผยแผ่หลากหลาย อาทิ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม สันทนาธรรม อภิปรายธรรม การใช้สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เป็นต้น มีน้อยลงทุกวัน แต่เนื่องจากศาสนาเป็นเรื่องของนามธรรม พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการเผยแผ่ธรรม จึงต้องเลือกวิธีการเผยแผ่ที่สามารถสื่อให้ผู้ฟังเห็นเป็นรูปธรรมให้ได้ กล่าวคือ ต้องให้ผู้รับธรรมะ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นด้วยตัวของผู้นั้นเอง วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) นั้น ท่านเน้นภาษาบาลีเป็นหลักซึ่งเป็นตัวพุทธพจน์แล้วก็บรรยายตามหลักธรรม เพื่อให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้สนใจในธรรมโดยส่วนมาก เพราะท่านมีวิธีการเผยแผ่ตามความเหมาะสมและมีหลักธรรมเป็นสิ่งที่สนใจในการเผยแผ่ธรรมคำสอนตามพระพุทธองค์ และท่านเองก็เป็นพระมหาเถระที่มีความเมตตาสูงเป็นกันเอง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง เป็นพระนักเทศน์เผยแผ่เชิงรุกและเชิงรับ ทัน

^{๒๕} พระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี (บุตรสาร), “เทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

เหตุการณ์และมองการณ์ไกล ตลอดถึงเป็นพระนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงธรรมชาติและ
ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชั้นเงิน และตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสาร
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิด วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรม
โกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสื่อสาร

สำหรับบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นมโนทัศน์ของการสื่อสาร ซึ่งเป็นถ้อยคำที่สามารถทำความเข้าใจต่อกัน โดยปกติการสื่อสารมักหมายถึงการติดต่อระหว่างกัน ซึ่งเป็นความหมายที่คนส่วนใหญ่นิยมใช้กัน แต่ในทางทฤษฎีแล้วความหมายของการสื่อสารมีความหมายละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการติดต่อระหว่างกัน การเข้าใจความหมายของการสื่อสารได้ดีจำเป็นต้องเข้าใจถึงการสื่อสารและความหมายของทฤษฎี เพราะทฤษฎีการสื่อสารจะช่วยให้เข้าใจความหมาย ขอบเขต การนำไปใช้ไม่ว่าในเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เราอาศัยอยู่^๑

แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารนี้ การสื่อสารเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งการกระทำการสื่อสารอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน และมีความเกี่ยวข้องไปถึงบุคคลอื่น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การศึกษาในบทนี้ จึงเป็นการศึกษา ทำความเข้าใจ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร จากมุมมองของนักสื่อสารหลายท่าน ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิด หลักการและเหตุผลสำหรับการทำวิจัยเรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) โดยแบ่งหัวข้อเรื่องต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี การสื่อสาร
- ๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสาร
- ๒.๓ ความหมายของการสื่อสาร
- ๒.๔ ความสำคัญของการสื่อสาร
- ๒.๕ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร
- ๒.๖ องค์ประกอบของการสื่อสาร
- ๒.๗ ประเภทของการสื่อสาร
- ๒.๘ ประสิทธิภาพของการสื่อสาร
- ๒.๙ การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ
- ๒.๑๐ การวิเคราะห์ผู้รับสาร

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี การสื่อสาร

การสื่อสารที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบด้วยแนวคิด (Concept) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย “แนวคิด” หมายถึง ความคิดที่มีแนวทางปฏิบัติ แนวความคิดเกิดขึ้นได้มีองค์ประกอบดังนี้ คือ

^๑ สุรพงษ์ โธนะเสถียร, ทฤษฎีการสื่อสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระเบียงทอง, ๒๕๕๖), หน้าที่ ๑.

๑. การสังเกต
๒. การเปรียบเทียบความคล้ายและความแตกต่าง
๓. จัดแยกประเภทและรวมเป็นหมวดหมู่
๔. สร้างความหมายเฉพาะเพื่อความเข้าใจของตนเอง

แนวคิด เป็นการกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งใช้ความเชื่อ ความรู้สึก หักคณคติ แง่คิด ความรู้และประสบการณ์เข้าร่วมอาจจะเป็น บทความ เป็นข่าว เป็นข้อเสนอแนะ หรือความคิดจากใครที่เชี่ยวชาญก็ได้ แนวคิดอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ ^๒

๒.๑.๑ ทฤษฎี หมายถึง การอธิบายให้ทราบถึงลักษณะองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ^๓

อีกนิยามหนึ่ง ว่า ทฤษฎี หมายถึง ข้อความเกี่ยวข้องกับการทำงานของสิ่งต่าง ๆ ทฤษฎีจึงเป็นข้อความที่บอกความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยมีการจัดระเบียบให้มีความหมายขึ้นมา คำอธิบายในทฤษฎี สะท้อนให้เห็นแนวคิดหรือความคิดหลักของทฤษฎีแต่ละทฤษฎี ซึ่งอาจแตกต่างกันไปเนื่องจากคำอธิบายนั้น ตั้งอยู่บนหลักปรัชญาและวิธีการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงข้อเท็จจริงนั้น ๆ

กาญจนา แก้วเทพ ได้อธิบายว่า ทฤษฎี หมายถึง ชุดของคำอธิบายที่จัดระเบียบเอาไว้อย่างดี คำอธิบายนั้นจะว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏการณ์ในโลกธรรมชาติและโลกสังคม ^๔

ธนวดี บุญลือ ได้อธิบายว่า ทฤษฎี หมายถึง ข้อความเกี่ยวกับการทำงานของสิ่งต่าง ๆ หรือหมายถึง ข้อความที่บอกความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยมีการจัดระเบียบให้มีความหมายขึ้นมา ^๕

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ ได้อธิบายว่า ทฤษฎี หมายถึง ข้อสรุปที่นักวิชาการสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นคำตอบให้การแสวงหาความจริง เป็นความพยายามหาคำตอบสำหรับคำถามต่าง ๆ ที่แต่ละศาสตร์สนใจใคร่รู้ ทฤษฎีนั้นเป็นความพยายามของนักวิชาการที่จะอธิบายในสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งคำอธิบายเหล่านี้ อาจได้มาจากข้อสังเกตของนักวิชาการเองหรืออาจเป็นข้อสังเกตของนักวิชาการคนอื่น ๆ ได้ ^๖

^๒ สิมาลัย ชัยชนะ, **หลักการ แนวคิด ทฤษฎี...ต่างกันอย่างไร** (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/323308> (สืบค้นวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐).

^๓ ธนวดี บุญลือ, **เอกสารสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๗๘-๘๕.

^๔ กาญจนา แก้วเทพ, **ทฤษฎีสื่อสารมวลชน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แบรินด์เอจ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

^๕ ธนวดี บุญลือ, **ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร : เอกสารการสอนชุดหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๙**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๘๑.

^๖ ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, **การวิเคราะห์ผู้รับสาร**, (กรุงเทพมหานคร : ที พี พีริ้น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

เทียนฉาย กิระนันท์ ได้อธิบายว่า ทฤษฎี หมายถึง หลักการและคำนิยามที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยแสดงการจัดระบบแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมบางอย่างขึ้นจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ และสามารถทำการพิสูจน์ได้ในต่างกรรมต่างวาระ^๗

สรุปได้ว่า ทฤษฎี หมายถึง การอธิบายความสัมพันธ์ของแนวคิด สมมติฐาน ข้อเท็จจริง หรือข้อสรุปที่ได้ทำการศึกษาอย่างมีระบบเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นและสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริงในขณะนั้น

๒.๑.๒ หน้าที่ของทฤษฎี

โดยทั่วไปแล้ว ทฤษฎีมีหน้าที่สำคัญ ๒ ประการคือ

๑) หน้าที่ในการอธิบาย หมายความว่า เป็นหน้าที่หลักในเบื้องต้นของทฤษฎี โดยมุ่งอธิบายให้เข้าใจเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีเป็นเครื่องมือหนึ่งในการใช้เพื่อแสวงหาความจริงต่าง ๆ ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ยกตัวอย่าง เช่น ทฤษฎี reinforcement เสนอว่า การกระทำบางอย่างมักจะเกิดขึ้นซ้ำกันบ่อย ๆ ถ้าหากว่าปฏิกิริยาสนองต่อการกระทำนั้นเป็นไปในทางสนับสนุน หรือได้รางวัลตอบแทน อาศัยทฤษฎีนี้ นักวิชาการอาจอธิบายว่าทำไมเหตุการณ์บางอย่างจึงมักเกิดขึ้นซ้ำซากเสมอ คำตอบก็คือ เพราะการกระทำนั้นได้รับรางวัลตอบแทนหรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบในทางสนับสนุน

๒) หน้าที่ในการทำนายหรือคาดคะเน หมายถึง การคาดคะเนความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์อย่างหนึ่งสองอย่างหรือ ๒ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์หนึ่ง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เช่น เหตุการณ์ A กับเหตุการณ์ B ทฤษฎีจะช่วยคาดคะเนได้ว่าในสถานการณ์หนึ่ง ถ้ามี A จะมี B หรือถ้ามี B แล้วจะมี A เป็นต้น^๘

๒.๑.๓ บทบาทของทฤษฎี

จากหน้าที่ของทฤษฎีที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้หรือความจริง รวมทั้งใช้ในการอธิบาย ทำนาย คาดคะเน ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎี มีบทบาทต่อการศึกษาทางด้านศาสตร์ต่าง ๆ ดังนี้

๑) ทฤษฎีช่วยกำหนดแนวความคิดและแยกประเภทของปรากฏการณ์ โดยทฤษฎีจะช่วยกำหนดกรอบการศึกษา ทำให้ผู้ศึกษาหรือนักวิชาการสามารถนำแนวคิดหรือทฤษฎีอื่นใดที่เกี่ยวข้องมาศึกษาร่วมกันเพื่อให้ได้คำตอบได้ และทฤษฎีในแต่ศาสตร์ช่วยให้นักวิชาการสามารถจัดหมวดหมู่และแยกประเภทของปรากฏการณ์หรือสิ่งที่ปรากฏให้เป็นระบบที่ชัดเจน ถูกต้อง เพื่อให้นำไปใช้ในศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๗ เทียนฉาย กิระนันท์, สังคมศาสตร์วิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^๘ ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ, ทฤษฎีการสื่อสาร , (ออนไลน์) , แหล่งที่มา : http://e-book.ram.amedu/ebook/m/mc111/mc111_02_03.html (สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๖๑)

๒) ทฤษฎีช่วยกำหนดจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาศาสตร์แต่ละสาขา เนื่องจากในทฤษฎีจะมีการกล่าวถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบของการศึกษา รวมทั้งแสดงถึงความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบ ทำให้ผู้ศึกษากำหนดเป้าหมายทางการศึกษาได้ชัดเจนโดยอ้างอิงตามความในทฤษฎีได้ เช่น การศึกษาทฤษฎีทางด้านนิเทศศาสตร์ เป็นการมุ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางด้านการสื่อสาร ซึ่งเป็นการแสวงหาวิธีการพัฒนาประสิทธิภาพทางการสื่อสารให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยใช้องค์ประกอบของทฤษฎี เช่น SMCR Model ของ เดวิด เค. เบอร์โล เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาได้

๓) ทฤษฎีจะช่วยสรุปข้อเท็จจริงของศาสตร์แต่ละสาขา โดยนักวิชาการสามารถนำความรู้หรือความจริงที่ได้จากการพิสูจน์ทางทฤษฎีนั้น ๆ มาสรุปความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเชิงเหตุเชิงผลได้ รวมทั้งช่วยในการกำหนดพฤติกรรมของระบบได้

๔) ทฤษฎีมีบทบาทในการช่วยทำนายหรือพยากรณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตตามแนวพฤติกรรมของทฤษฎีนั้น ๆ โดยการนำความจริงที่ได้จากการพิสูจน์จากทฤษฎี หลาย ๆ กรณีมาช่วยในการทำนายเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นตามแนวพฤติกรรมของทฤษฎีเหล่านั้น เช่น ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์

๕) ทฤษฎีช่วยให้การศึกษาในแต่ละศาสตร์สมบูรณ์และขยายผลของการศึกษาในเชิงลึกขึ้นและกว้างขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเทคโนโลยี เช่น การนำทฤษฎีด้านการสื่อสารไปใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๒.๑.๔ องค์ประกอบของทฤษฎี

ตามความหมายของ ทฤษฎี สามารถวิเคราะห์ได้ถึงองค์ประกอบของที่ทำให้อธิบายได้ถึงความสัมพันธ์กันของเหตุการณ์หรืออธิบายถึงการเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ คือ ข้อสมมติและความจริงที่ปรากฏ

๑) ข้อสมมติฐาน (assumption) หมายถึง เงื่อนไขหรือข้อจำกัดที่แสดงขอบเขตสำคัญของการอธิบายแนวคิดที่เกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมหรือการเกิดปรากฏการณ์ใด ๆ

๒) ความจริงที่ปรากฏ (axiom) หมายถึง ข้อเท็จจริงของความสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใด ๆ ที่ทำการศึกษาโดยตรง เช่น ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory) ที่เป็นการให้ข่าวสารโดยตรงต่อผู้รับสารทำให้เกิดปฏิกิริยาอย่างรวดเร็วเหมือนการฉีดยาเข้ากระแสเลือดโดยตรง^๔

๒.๒ ทฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน การส่งข้อความข่าวสารจากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง ให้เข้าใจตรงกัน จึงเกิดขึ้นโดยอาศัยลักษณะขององค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ เช่น ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์มุ่งอธิบายพฤติกรรมสื่อสารของมนุษย์ทุกรูปแบบ ซึ่งแต่ละทฤษฎีจะอธิบายพฤติกรรมการ

^๔ เทียนฉาย กิระนันท์, สังคมศาสตร์วิจัย, หน้า ๘.

สื่อสารของมนุษย์ในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อของผู้สร้างทฤษฎี การสื่อสารมีตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะว่ามันุษย์เราไม่อาจจะเป็นอย่างได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ในยุคเก่าก่อนมนุษย์เราใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เสียงกลอง ค้อนไฟ เป็นต้น ต่อมาก็รู้จักการเขียนภาพบนผนังถ้าเป็นการสื่อความหมายให้รู้กัน เช่น ภาพครอบครัว ภาพการล่าสัตว์ ต่อมาได้พัฒนามาคิดค้นเป็นตัวหนังสือ เพื่อใช้ในการติดต่อหรือสื่อสารเฉพาะกลุ่มแล้วขยายออกไปตามกลุ่มต่าง ๆ จึงได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรใช้กันอย่างกว้างขวาง

สรุปความว่า การสื่อสารนั้นมีกระบวนการที่ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งในการสื่อสารแต่ละครั้งจะต้องอาศัยภาษาในการสื่อสารความหมายจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร ต่อมามนุษย์มีวิวัฒนาการมากขึ้น มีการพัฒนาการเครื่องมือสื่อสารเพื่อความรวดเร็วและสร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเข้าใจ ความช่วยเหลือและความสามัคคีกัน

๒.๓ ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และบุคคลหลังมีปฏิกิริยาตอบโต้ ปรากฏการณ์นี้เป็นเรื่องของสัญลักษณ์ คือใช้เครื่องหมายทั้งที่เป็นภาษาคำพูดและไม่ใช้ภาษาคำพูด และการมีปฏิกิริยาสัมพันธ์ (Interaction) นั่นคือ การมีปฏิกิริยาตอบโต้ระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร^{๑๐}

การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) ^{๑๑}

การสื่อสาร คือ การติดต่อกันระหว่างมนุษย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ฝ่ายหนึ่งรับรู้ความหมายของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วเกิดผลตอบสนอง การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ เพราะมนุษย์จะอยู่คนเดียวตามลำพังไม่ได้ ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชน ในสังคม ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน^{๑๒} การสื่อสาร (communication) ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Communication ซึ่งรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Communis หมายถึง การร่วม (Common) หรือ Commonness ในภาษาอังกฤษ และมีความหมายเป็นภาษาไทยว่า การร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน เมื่อมีการสื่อสารหรือการสื่อความหมาย ก็หมายถึงว่า มีการกระทำร่วมกันในบางสิ่งบางอย่าง นั่นคือการถ่ายทอดหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ความคิด ของคนเรานั้นเอง กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้สึกและ อารมณ์ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น การสื่อสารจึงเป็นปฏิกิริยาสัมพันธ์ทางสังคมที่สื่อความหมายผ่านระบบ

^{๑๐} อรรถพร ปิณฑนโรวาท, การสื่อสารโน้มน้าวใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๑๑} ประมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์ ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๑๒} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ภาษากับการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

สัญลักษณ์ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน การสื่อสาร มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า การสื่อความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖ ให้ความหมายไว้ว่า การสื่อสาร หมายถึง วิธีการนำถ้อยคำ ข้อความ หรือหนังสือ เป็นต้น จากบุคคลหนึ่งหรือสถานที่หนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรืออีกสถานที่หนึ่ง ^{๑๓}

สรุปความว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการรับข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ทั้งฝ่ายผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ให้เกิดประโยชน์และเข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียนหรือภาษาท่าทาง ในการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์โลก การที่ผู้ส่งสารทำการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารให้กับผู้รับสารโดยอาศัยสื่อเป็นตัวกลางในการนำสารไปยังผู้รับสารอย่างมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การสื่อสารเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และมีบุคคลมีปฏิกิริยาตอบโต้ ปรากฏการณ์นี้เป็นสัญลักษณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์ นั่นคือ การมีปฏิกิริยาตอบโต้ระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร มีอยู่ให้ความหมายอย่างด้วยกัน นักการสื่อสารได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อริสโตเติล (Aristotle) นักวาทยวิทยาชาวกรีก กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การแสวงหาวิธีการชักจูงที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ ^{๑๔}

คล็อด อี. แชนนัน (Claude E.Shannon) และวอร์เรนวีเวอร์ (Warren Weaver) กล่าวว่า การสื่อสารเริ่มด้วยผู้ส่งซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทำหน้าที่ส่งเนื้อหาข่าวสารเพื่อส่งไปยังผู้รับ โดยผ่านทางเครื่องส่งหรือตัวถ่ายทอดในลักษณะของสัญญาณที่ถูกส่งไปในช่องทางต่าง ๆ ^{๑๕}

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้พิมพ์ตำราชื่อ “The Process of Communication” เมื่อ ค.ศ.1960 เพื่อเป็นตำราพื้นฐานทางการศึกษาทางการสื่อสาร โดยเบอร์โลกล่าวว่า การสื่อสาร ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสาร ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร บทบาทของภาษาหรือความหมายในพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการสื่อสาร ^{๑๖}

สุรพงษ์ โธนะเสถียร กล่าวว่า ผู้คนมักเข้าใจว่าการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการการสื่อสารที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร อย่างที่มักเรียกย่อ ๆ กันว่า SMCR ซึ่งกระบวนการสื่อสารหาใช้ความหมายของการสื่อสาร เนื่องจากมันไม่ได้บอกคุณลักษณะที่ทำให้เข้าใจถึงความหมายของมันได้ เพราะกระบวนการสื่อสารดังกล่าวเป็นความรู้แจ้งเนื่องจากการสื่อสารย่อมต้องประกอบด้วยผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร สื่อที่พาสารนั้นไป และผู้รับสาร เป็นปกติอยู่แล้ว จึงไม่ได้ทำให้

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๒๕.

^{๑๔} บุญเลิศ ศุภดิolk, ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๘๒๖.

^{๑๕} กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐.

^{๑๖} ธนวัต บุญลือ, ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

ผู้ที่ศึกษารู้จักความหมายของถ้อยคำนี้มากขึ้นแต่อย่างใด ความหมายหรือคำจำกัดความของการสื่อสารมีผู้มักกล่าวถึงเป็นจำนวนมาก โดยมองว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งปัจเจกชนใช้สัญลักษณ์ในการกำหนดและตีความหมายในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ ^{๑๗}

การสื่อสาร คือ การถ่ายโอนความหมาย (meaning transfer) ระหว่างผู้สื่อสาร ซึ่งผู้สื่อสาร หมายถึง ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ไม่ว่าจำนวนเท่าใดเพื่อพยายามทำให้พวกเขาเข้าใจในความหมายเดียวกัน อันที่จริง ผู้ส่งสาร มีทั้งความหมายที่กว้างและแคบ ความหมายที่กว้างมีความหมายครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่แหล่งสาร ผู้กระจายสาร หรือผู้ถอดรหัส เป็นต้น ความหมายที่แคบ มีความหมายตรงตัว คือ การนำออกไปจากคนใดคนหนึ่ง ^{๑๘}

การจัดการกับกระบวนการสื่อสารที่ถูกต้องย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ที่หลากหลาย เช่น

๑. ความเข้าใจในทฤษฎีการสื่อสารย่อมทำให้เกิดทักษะในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง และมีความพร้อมต่อการอธิบายปรากฏการณ์สังคมได้ในแง่ของการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว

๒. ความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้มีความรู้เท่าทันในการสื่อสาร กล่าวคือ รู้ว่าผู้สื่อสารคิดอย่างไร ทำไมสื่อจึงแพร่सारออกไปเช่นนั้น สื่อมีการตีกรอบให้ตัวเองไปในทิศทางไหน ประชาชนในฐานะผู้รับสารมีความสำคัญอย่างไร และความรับผิดชอบและจรรยาบรรณของสื่อสารควรเป็นอย่างไร

๓. ทฤษฎีการสื่อสารช่วยกำหนดกรอบในการวิจัยทั้งในเชิงกว้างและในเชิงลึก โดยปกติรายงานวิจัยจำเป็นต้องกำหนดทฤษฎีเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ทฤษฎีสามารถช่วยนักวิจัยในการกำหนดตัวแปรและความสัมพันธ์ตัวแปรวัตถุของการวิจัย การอาศัยโครงข่ายตัวแปรทางทฤษฎีในวัตถุประสงคจะช่วยทำให้ภาษาและความเข้าใจในวัตถุประสงค์ถูกนำไปทดสอบได้อย่างมั่นใจ

๔. เนื้อหาของทฤษฎีการสื่อสารสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เพราะทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้บุคคลสามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อมรอบตัว ทำให้ผู้ที่รู้ทฤษฎีการสื่อสารสามารถสร้างสรรค์ประสบการณ์ได้ตามแนวทางในการวิเคราะห์นอกเหนือจากสามารถนำไปคาดทำนายผลพวงที่ตามมาอีกด้วย

๕. ทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้บุคคลพร้อมรับสถานการณ์ในทางการสื่อสาร เพราะทฤษฎีการสื่อสารมีจำนวนมากสามารถนำไปใช้ในหลายสถานการณ์ เมื่อบุคคลรู้ทฤษฎีการสื่อสารจึงทำให้บุคคลตื่นตัวต่อสถานการณ์ใด ๆ ทาง การสื่อสารที่เข้ามาหา

๖. ทฤษฎีการสื่อสารส่งเสริมมุมมองของศาสตร์สาขาอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏการณ์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ^{๑๙}

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๙.

๒.๔ ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นกระบวนการเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยของคนทุกคน และมีความเกี่ยวข้องไปถึงบุคคลอื่น ตลอดจนถึงสังคมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องอยู่ ไม่ว่าจะทำอะไร ล้วนต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ทั้งสิ้น จะเห็นได้จากการที่คนพยายามคิดค้นและพัฒนาวิธีการสื่อสารมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ตลอดจนเครื่องมือหรือเทคนิควิธีการต่าง ๆ ล้วนเกิดจากความพยายามอย่างสูงของคน ต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุ หากการสื่อสารไม่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแล้ว เครื่องมือและวิธีการสำหรับการสื่อสารต่าง ๆ เหล่านี้ก็คงไม่เกิดขึ้นและพัฒนามาให้เห็นดังเช่นในปัจจุบัน

ในสภาพสังคมที่คนจะต้องเกี่ยวข้องกันมากขึ้นเช่นปัจจุบัน การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมมากขึ้น หากคนในสังคมขาดความรู้ความเข้าใจในการสื่อสาร ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ความคิด หรือทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้ ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลและสังคมทุกวันนี้ มีอยู่มากมายที่เป็นสาเหตุมาจากความล้มเหลวของการสื่อสาร ดังนั้นการสื่อสารจึงมีความสำคัญสำหรับบุคคลและสังคมหลายด้าน คือ

๑. ด้านชีวิตประจำวัน ในชีวิตประจำวันหนึ่งๆ แต่ละคนจะต้องสื่อสารกับตัวเองและสื่อสารกับผู้อื่นตลอดเวลา นับตั้งแต่เวลาตื่นนอนก็ต้องสื่อสารกับตัวเองและคนอื่นที่อยู่ใกล้ตัว การฟังวิทยุ อ่านหนังสือ ออกจากบ้านไปปฏิบัติภารกิจประจำวัน ก็ต้องพบปะบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องทำการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ไม่นับในฐานะผู้ส่งสารก็ในฐานะผู้รับสาร หากคนเราขาดความรู้หรือทักษะการสื่อสาร ก็อาจทำให้การปฏิบัติภารกิจประจำวันอาจบกพร่องได้

๒. ด้านสังคม การรวมกลุ่มในสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ จะต้องมีการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเรื่องต่าง ๆ มีกระบวนการทำให้คนยอมอยู่ในกฎเกณฑ์กติกาของสังคม มีการถ่ายทอดความรู้และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

๓. ด้านธุรกิจอุตสาหกรรม เกี่ยวกับการโฆษณาสินค้า การประชาสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร การบริหารจัดการประสานงาน การฝึกอบรมพนักงาน การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น กิจกรรมด้านธุรกิจอุตสาหกรรมจะต้องมีการสื่อสารที่ดี จึงจะประสบผลสำเร็จได้

๔. ด้านการเมืองการปกครอง กิจกรรมด้านการเมืองการปกครองจะต้องใช้การสื่อสารทุกขั้นตอน เช่น การประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาล การสร้างความเข้าใจกับประชาชนในเรื่องต่าง ๆ การบังคับบัญชาสั่งการ การให้บริการประชาชน การชักชวนให้ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายซึ่งล้วนจะต้องใช้เทคนิควิธีการของการสื่อสารทั้งสิ้น ด้านการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งต้องมีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การค้า การทหาร การทำสนธิสัญญา การมีนิกการทูตประจำในประเทศต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ มีความจำเป็นต้องใช้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันอยู่เสมอ หากผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และทักษะในการสื่อสารเพียงพอ ย่อมสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้

๒.๕ วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

การสื่อสารมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลสองฝ่ายเกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับส่งสารว่า ต้องการสื่อสารเพื่ออะไร และวัตถุประสงค์ของผู้รับสารว่ารับสารเพื่ออะไร หากวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารสอดคล้องกันก็ย่อมทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จได้ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ

๒.๕.๑ วัตถุประสงค์การสื่อสารในลักษณะทั่วไป

ในการสื่อสารโดยทั่วไป เป็นความตั้งใจในการสื่อสารของผู้ส่งสารและผู้รับสาร แบ่งประเภทของ วัตถุประสงค์การสื่อสารได้ทั่วไปได้ดังนี้

๑) วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารทั่วไป

การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่มีความตั้งใจหรือมุ่งก่อให้เกิดผลในลักษณะใดลักษณะหนึ่งของผู้ส่งสาร ฉะนั้น การติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้ส่งสาร มีวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุประสงค์ที่เหมือนกัน หรือแตกต่างกันก็ได้ คือ

(๑) เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) หรือบอกให้รู้ เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสาร มีความต้องการที่จะบอกกล่าว หรือชี้แจงข่าวสาร เรื่องราว เหตุการณ์ ข้อมูล ให้ผู้รับสารได้รับทราบ

(๒) เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสาร มีความต้องการจะช่วยให้ผู้รับสารได้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องราวบางเรื่อง ตามที่ผู้ส่งสาร ต้องการ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องใช้ความพยายามในแง่ของการสื่อสาร มากกว่าประเภทแรก อันมีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสาร มีความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม

(๓) เพื่อสร้างความพอใจ หรือเพื่อความบันเทิง (Please or Entertain) เป็นวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความพอใจ สนุกสนานรื่นเริง บันเทิงใจ มีอารมณ์ที่ดี เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ภายหลังเคร่งเครียดจากทำงานหรือครุ่นคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนเกิดความหดหู่ ท้อแท้ใจ ซึ่งการสื่อสารเพื่อความบันเทิงจะช่วยให้เกิดความสนุกสนาน หรือผ่อนคลายความเครียดได้ จากสารที่ตนเองส่งออกไป ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการพูด การเขียน หรือ การแสดงกิริยาท่าทาง

(๔) เพื่อโน้มน้าวใจ หรือชักจูงใจ (Propose or Persuade) เป็น วัตถุประสงค์ ที่เน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้สึก นึกคิด ทศนคติ หรือพฤติกรรม ซึ่ง โดยทั่วไปแล้วเป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องใช้ความพยายามในการสื่อสารค่อนข้างสูง และ จำเป็นต้องมีความตั้งใจอย่างมาก เพื่อให้การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์

(๕) เพื่อการเรียนรู้ (Learn) เป็นวัตถุประสงค์ที่มีความเกี่ยวโยงโดยตรงกับ ผู้รับสาร การแสวงหาความรู้ของผู้รับสารโดยอาศัยลักษณะของสารในกรณีนี้มักจะเป็นสารที่มีเนื้อหา สารเกี่ยวกับวิชาความรู้ เป็นการหาความรู้เพิ่มเติม และเป็นการทำความเข้าใจกับเนื้อหาของสารที่ ผู้ทำการสื่อสารถ่ายทอดมาถึงตน

(๖) เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide) เป็นวัตถุประสงค์ใน การดำเนินชีวิตของคนเรานั้น มีสิ่งหนึ่งที่ต้องกระทำอยู่เสมอก็คือ การตัดสินใจทำการอย่างใดอย่าง

หนึ่ง ซึ่งการตัดสินใจของเรานั้น อาจจะได้รับเสนอแนะ หรือชักจูงใจให้กระทำอย่างนั้นอย่างนี้ จากบุคคลอื่นอยู่เสมอ^{๒๐}

สรุปความว่า ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีวัตถุประสงค์สอดคล้องกันทั้งสองฝ่าย การสื่อสารก็จะเกิดผลสำเร็จ โดยไม่มีการขัดแย้งกัน ถ้ามีการขัดแย้ง การสื่อสารก็ล้มเหลวไม่ตรงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒) วัตถุประสงค์ของผู้รับสารทั่วไป

วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร ผู้รับสารก็มีวัตถุประสงค์หรือความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างจากการสื่อสารนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปผู้รับสารจะมีความประสงค์หลัก ๆ ในการทำการสื่อสาร ดังนี้

(๑) เพื่อทราบ (Understand) ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีความต้องการที่จะทราบเรื่องราว ข่าวสาร ข้อมูล เหตุการณ์หรือสิ่งอื่น ๆ ที่มีผู้แจ้งหรือรายงานหรือชี้แจงให้ทราบ หากข่าวสารที่ได้รับทราบนั้นเป็นของใหม่ก็จะทำให้ผู้รับสารได้ข่าวสารเพิ่มเติม หากข่าวสารที่ได้รับทราบเป็นสิ่งที่เคยได้รับทราบมาก่อน ก็จะเป็นการยืนยันความถูกต้องของข่าวสารที่ตนมีอยู่ให้เกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น ตรงกันข้ามหากข่าวสารที่ได้รับมาใหม่ขัดแย้งกับข่าวสารที่ตนมีอยู่เดิม ผู้รับสารก็จะได้ใคร่ครวญว่าข่าวสารใดมีความน่าเชื่อถือ หรือมีความถูกต้องมากกว่ากัน

(๒) เพื่อเรียนรู้ (Learn) หมายถึง การแสวงหาความรู้ของผู้รับสารจากการสื่อสาร ลักษณะของสารในกรณีนี้ มักจะเป็นสารที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาความรู้และวิชาการ เป็นหาความรู้เพิ่มเติม และเป็นการทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระในการสอนของผู้ส่งสาร

(๓) เพื่อหาความพอใจ (Enjoy) เป็นเรื่องปกติที่คนโดยทั่วไปและจะทำการสื่อสารเพื่อให้ทราบข่าวคราว เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และทำการสื่อสารเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้กับตัวเองแล้ว คนเรายังมีความต้องการในเรื่องของความบันเทิงด้วย เพราะความบันเทิงสามารถช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ช่วยสร้างความสบายใจหรือเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ดังนั้นเมื่อมีโอกาสคนเราในฐานะผู้รับสารจึงมีความต้องการที่จะแสวงหาสิ่งที่สามารถช่วยสร้างความบันเทิงและสร้างความสบายใจให้แก่ตนเองบ้าง

(๔) เพื่อตัดสินใจ (Decide) ในการตัดสินใจของคนเรามักจำเป็นต้องมีข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลมาประกอบในการตัดสินใจ ซึ่งข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นจำเป็นต้องเป็นข้อมูลที่มีความละเอียด มีความลึกซึ้งและมีอิทธิพลมากพอที่จะชักจูงใจให้คนเราเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือมีผลต่อการตัดสินใจได้ และเนื่องจากคนเราจะต้องตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น คนเราจึงจำเป็นต้องแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจให้ความความถูกต้อง

สรุปความว่า ผู้รับสารที่ดีควรกำหนดทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองและควรพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติ ดังนี้

^{๒๐} กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

- ๑) เป็นผู้ที่มีเจตนาแน่วแน่และกระตือรือร้นที่จะรับสาร
- ๒) เป็นผู้พยายามรับรู้เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ
- ๓) เป็นผู้ที่มีความรู้สึกรวดเร็วและถูกต้อง
- ๔) เป็นผู้ที่มีสมาธิ มีจิตจดจ่ออยู่ที่เรื่องราวของสารที่ส่งมา

๒.๕.๒ วัตถุประสงค์การสื่อสารในลักษณะการนำไปใช้

ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความต้องการที่จะนำผลการสื่อสารไปใช้เพื่อให้เกิดผลในลักษณะใด ซึ่งการแบ่งวัตถุประสงค์ตามเกณฑ์นี้ มี ๒ ประเภท คือ

๑) วัตถุประสงค์การสื่อสารแบบต้องการให้เกิดผลในทันทีทันใด (Consummator Purpose) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ผู้รับสารต้องการที่จะให้การสื่อสารในครั้งนี้สนองตอบต่อความต้องการหรือความรู้สึกของตนเองในทันทีภายหลังจากเสร็จสิ้นการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารในลักษณะนี้มักเป็นการสื่อสารที่สร้างความพอใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับสารแบบทันทีทันใด (Immediate Reward) และสารที่ปรากฏในการสื่อสารลักษณะนี้มักจะเป็นสารที่ง่ายต่อการตีความ และทำการความเข้าใจก็ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและมักเป็นสารที่กระทบต่อความรู้สึกของผู้รับโดยตรง ซึ่งหากเป็นข่าวก็มักจะเป็นข่าวเบา ๆ (Soft News)

๒) วัตถุประสงค์การสื่อสารแบบที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือ (Instrumental Purpose) เป็นวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ผู้ส่งสารหรือผู้รับสารไม่ได้ต้องการมุ่งหวังผลจากการสื่อสารในขณะนั้นโดยทันที แต่เป็นวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ผู้ส่งสารต้องการนำผลการสื่อสารที่เกิดขึ้นไปใช้ในอนาคต เป็นการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสารอย่างช้า (Delayed Reward) ดังนั้นสารจึงมักประกอบด้วยข้อมูลเชิงลึกหรือเป็นข้อมูลเชิงวิจารณ์ที่เราเรียกว่าเป็นประเภข่าวสารหนัก (Hard News)^{๒๑}

๒.๖ องค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบ (Composition) หมายถึง การประกอบกันเข้าอย่างกลมกลืนของส่วนต่าง ๆ ตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไปจนกลายเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อย่างหนึ่ง อาจเป็นเสียง รูปภาพ ภาวะ วัตถุ กิจกรรม หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ การสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้

๒.๖.๑ ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิด มีความต้องการ มีความตั้งใจที่จะส่งข้อมูล ข่าวสาร อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ทศนคติ ความเชื่อ เป็นผู้สร้างสาร หรือ แหล่งกำเนิดสาร^{๒๒} แล้วส่งสารไปยังบุคคลอื่น หรือไปยังหน่วยงานอื่นด้วยวิธีใดวิธีการหนึ่ง หรือ อาจหลายวิธี ผู้ส่งสารจึงถือเป็นองค์ประกอบประการแรก ที่ทำให้กระบวนการ

^{๒๑} รัตนาวิ เกียรตินิยมศักดิ์, มณฑลสาธารณะของการสื่อสารของตัวกลางคอมพิวเตอร์ : กรณีศึกษา www.pantip และ www.sanook, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

^{๒๒} กิตติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทางการสื่อสาร ฉบับปรับปรุงใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จามจุรีโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๙.

สื่อสารเกิดขึ้น เพราะเป็นผู้เริ่มต้นการสื่อสารนั่นเอง ดังนั้นผู้ส่งสารอาจเป็นบุคคลคนเดียว กลุ่มบุคคล หน่วยงาน หรือสถาบันองค์กรก็ได้ ฉะนั้น ผู้ส่งสารควรตระหนักอยู่เสมออีกคือ จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสารที่จะสื่อออกไปนั้นอย่างแจ่มชัด มีวัตถุประสงค์ชัดเจน เข้าใจถึงความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนจะสื่อสารด้วย รวมทั้งเลือกใช้วิธีการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้การสื่อสารครั้งนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

๑) ประเภทของผู้ส่งสาร

การแบ่งประเภทของผู้ส่งสาร สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) ผู้ส่งสารที่เป็นบุคคลเดียว ได้แก่ ผู้ส่งสารที่มีจำนวนเพียงคนเดียว ที่มีความต้องการในการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ให้แก่ผู้รับสารได้ทราบ หรือให้ผู้รับสารเชื่อหรือมีพฤติกรรมต่าง ๆ ในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งโดยทั่วไปมักเกิดขึ้นในรูปแบบสื่อสารระหว่างบุคคลหรืออาจเกิดขึ้นในการสื่อสารแบบสาธารณะก็ได้

(๒) ผู้ส่งสารที่เป็นกลุ่มบุคคล ได้แก่ ผู้ส่งสารที่จำนวนตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป มาร่วมกันในการกระทำกิจกรรมทางด้านการส่งสารเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปลักษณะของผู้ส่งสารกลุ่มนี้ ผู้ส่งสารแต่ละคนมักขาดอิสระในการสื่อสาร ไม่สามารถกำหนดเนื้อหา และรูปแบบในการสื่อสารได้ตามที่ตนเองต้องการเพียงผู้เดียวได้ หรืออาจกำหนดได้น้อย เนื่องจากต้องขึ้นอยู่กับกลุ่ม ฉะนั้น การสื่อสารที่เกิดขึ้นจะต้องอยู่กับการตกลงระหว่างผู้ส่งสารหลายคนภายในกลุ่ม

๒) ความตั้งใจในการสื่อสาร

ความตั้งใจในการสื่อสารของผู้ส่งสาร สามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

(๑) ผู้ส่งสารโดยเจตนา เป็นผู้ส่งสารที่มีเจตนาในการส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ในกรณีนี้ผู้ส่งสารจะพยายามเตรียมพร้อม และชวนช่วยในการหาข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งพยายามหาวิธีการที่น่าสนใจในการส่งข่าวสารให้แก่ผู้รับสาร ซึ่งจะทำให้การสื่อสารมีแนวโน้มจะประสบความสำเร็จได้มากกว่า

(๒) ผู้ส่งสารที่ไม่เจตนา เป็นผู้ส่งสารที่ไม่ตั้งใจในการส่งสาร ผู้ส่งสารประเภทนี้จึงมักไม่มีการเตรียมตัวในการหาข้อมูลหรือขาดความพยายามในการหาวิธีการในการส่งสารให้เป็นที่น่าสนใจเท่าที่ควร ทำให้การสื่อสารไม่ได้ผลหรือประสบผลล้มเหลวได้

๓) ปัญหาหรืออุปสรรคของผู้ส่งสาร

ปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร ในการส่งสารแต่ครั้งย่อมมีอุปสรรคเกิดขึ้นได้ สาเหตุสำคัญ คือ

- ๑) ผู้ส่งสารขาดความรู้ความเข้าใจและข้อมูลเกี่ยวกับสารที่ต้องการจะสื่อ
- ๒) ผู้ส่งสารใช้วิธีการถ่ายทอดและการนำเสนอที่ไม่เหมาะสม
- ๓) ผู้ส่งสารไม่มีบุคลิกภาพที่ดี และไม่เหมาะสม
- ๔) ผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการส่งสาร
- ๕) ผู้ส่งสารขาดความพร้อมในการส่งสาร
- ๖) ผู้ส่งสารมีความบกพร่องในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

สรุปว่า การสื่อสารที่ผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือมาก่อน ก็จะทำให้การสื่อสารนั้น เป็นไปโดยง่ายขึ้น ส่วนผู้ส่งสารที่ยังไม่มีความน่าเชื่อถือก็อาจสร้างความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้นในขณะที่ทำการสื่อสาร หรืออาจสร้างความประทับใจให้แก่ผู้รับสารในช่วงท้ายการสื่อสารก็ได้ เพื่อให้ความรู้สึกดีเหล่านี้มีส่วนในการสร้างประสิทธิภาพของการสื่อสารในครั้งต่อ ๆ ไปในอนาคต ในขณะที่ผู้ส่งสารที่ขาดความน่าเชื่อถือทั้งก่อน ระหว่าง และท้ายการสื่อสาร ก็มักจะนำไปสู่ผลการสื่อสารที่ประสบความล้มเหลว ผู้สื่อสาร คือ ผู้ที่ทำการส่งและรับสารต่อกัน ดังนั้น ผู้สื่อสารจึงหมายรวมทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในขณะเดียวกัน เป้าหมายของผู้สื่อสาร คือ ความพยายามที่จะทำความเข้าใจในสารที่ส่งหรือรับกันนั้นซึ่งอาจจะประสบความสำเร็จหรือไม่ก็ได้ โดยปกติผู้ส่งสารมักหมายถึงแหล่งสารด้วย แต่ในบางกรณีผู้ส่งสารอาจเป็นคนละคนกับแหล่งสารเมื่อแหล่งสารกำหนดให้มีหน้าที่ส่งสารแทน ในกรณีนี้ผู้ส่งสารจะกลายเป็นผู้กระจายหรือถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสาร ผู้กระจายหรือถ่ายทอดสารที่มีทักษะ ได้แก่ โฆษก และนักประชาสัมพันธ์ จึงสามารถใช้ภาษาที่ผู้รับสารเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็ว ดังนั้น ทฤษฎีการสื่อสารจึงครอบคลุมทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งเป็นคนละคนกันหรืออาจอยู่ในคน ๆ เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วทฤษฎีต่าง ๆ มักเน้นถึงบทบาทของผู้ส่งสารมากกว่าผู้รับสาร ผู้สื่อสารที่สื่อสารไปมาระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารอาจจะมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันระดับโดยมีระดับที่แตกต่างไปดังนี้

การสื่อสารภายในบุคคลเป็นการสื่อสารที่พูดกับตัวเอง หรือเป็นความคิด หรือเป็นการรำพึง ตลอดจนบนบานศาลกล่าว ปกติการสื่อสารภายในบุคคลมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางจิตวิทยา ส่วนการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่างคนสองคนโดยตรงหรืออาจใช้สื่อช่วยในการติดต่อระหว่างกัน เช่น โทรศัพท์ ส่วนใหญ่แล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคลมักมุ่งหมายถึงการสื่อสารแบบซึ่งหน้าหรือเห็นหน้ากัน

๒.๑.๖.๒ สาร (Message) หมายถึง เรื่องราว ข่าวสาร ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งออกไปสู่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่น ได้รับ และเกิดการตอบสนอง สารเป็นตัวเร้าให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ต่อความหมาย และมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อความหมายที่ได้รับ อาจเป็นสิ่งที่มิตัวตน เช่น ตัวหนังสือ ตัวเลข รูปภาพ วัตถุต่าง ๆ หรือ สัญลักษณ์ใด ๆ ที่สามารถให้ความหมายเป็นที่เข้าใจได้หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด ความรู้สึก เป็นต้น สารประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) รหัสของสาร (Message Codes) หมายถึง ภาษา (Language) สัญลักษณ์ (Symbol) สัญญาณ (Signal) ที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อแสดงหรือแทนความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยม และวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของผู้ส่งสาร ดังนั้น สารจึงจำแนกได้ ๒ ลักษณะ คือ

(๑) รหัสของสารที่เป็นถ้อยคำ (วัจนภาษา) ได้แก่ ภาษาพูด และภาษาเขียน

(๒) รหัสของสารที่ไม่เป็นถ้อยคำ (อวัจนภาษา) ได้แก่ กิริยาท่าทาง สัญลักษณ์ และสัญญาณต่าง ๆ

๒) เนื้อหาของสาร (Message Content) หมายถึง เรื่องราวสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้ส่งต้องการจะถ่ายทอดหรือส่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งเนื้อหาของสารนั้น อาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท

หลายลักษณะตามเนื้อหาของสารในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ มวลความคิด และประสบการณ์ที่ผู้ส่งสารต้องการจะถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเพื่อความเข้าใจร่วมกัน เนื้อหาของสารจะแฝงไปกับรหัสของสาร เมื่อผู้รับสารสามารถ ถอดรหัสของสารได้ ก็แสดงว่าเข้าใจเนื้อหาของสารนั้นแล้ว เราแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

(๑) เนื้อหาของสารที่เป็นข้อเท็จจริง เป็นองค์ความรู้ หลักเกณฑ์ หรือข้อสรุปที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว มีเหตุผลยอมรับได้ว่าเป็นความจริง สามารถอ้างอิงได้

(๒) เนื้อหาของสารที่เป็นข้อคิดเห็น คือ ความรู้สึกหรือความคิดส่วนตัวของผู้ส่งสาร โดยอาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ได้

๓) การจัดเรียบเรียงลำดับสาร (Message Treatment) หมายถึงรูปแบบ วิธีการของผู้ส่งสารในการนำรหัสสารมาเรียบเรียง เพื่อให้ได้ใจความตามเนื้อหาที่ต้องการ ได้แก่ การนำเนื้อหาของสารมาเรียบเรียงอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้ใจความตามเนื้อหาที่ต้องการ ด้วยการเลือกใช้รหัสของสารที่เหมาะสม เช่น การเลือกใช้คำ การใช้ท่าทางประกอบ การจัดลำดับความการอธิบาย เป็นต้น สารที่ได้รับการจัดอย่างดี จะทำให้สารมี จะทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการ

๔) อุปสรรคที่เกิดจากสาร สารที่ส่งออกไปอาจมีอุปสรรค ไม่สมบูรณ์ดังความต้องการของผู้ส่ง คือ

(๑) สารไม่เหมาะสมกับผู้รับสาร อาจยากหรือง่ายเกินไป

(๒) สารขาดการจัดลำดับที่ดี สลับซับซ้อน ขาดความชัดเจน

(๓) สารมีรูปแบบแปลกใหม่ยากต่อความเข้าใจ

(๔) สารที่ใช้ภาษาคลุมเครือ ขาดความชัดเจน

สรุปว่า สาร ยังหมายถึง สัญญัตติใด ๆ ที่ประกอบด้วยถ้อยคำ (คำพูด) หรือถ้อยความ (การเขียน) ที่เป็นประโยชน์ในการสื่อสาร (มีความหมาย) สารยังรวมความถึงอวัจนภาษาอีกด้วย มนุษย์จึงเป็นผู้สื่อสารที่สามารถผลิตและใช้สัญญาณหรือสารผ่านภาษาเพื่อแสดงความหมายของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ภาษาจึงเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ที่มนุษย์ผลิตขึ้นเพื่อใช้สื่อสารระหว่างกัน

๒.๑.๖.๓ ช่องทางที่จะส่งสาร (Channel) หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางทำให้สารเคลื่อนตัวออกไปจากผู้ส่งสาร เพื่อให้สารนั้นไปถึงบุคคล หรือกลุ่มบุคคลผู้รับสาร ช่องที่จะส่งสาร หรือสื่อต่าง ๆ ที่จะนำสารไปยังผู้รับสารตามที่ผู้มุ่งหมาย อาจจะเป็นสื่อธรรมชาติ เช่น อากาศ คลื่นแสง คลื่นเสียง และสื่อที่มนุษย์ทำขึ้นหรือผลิตขึ้น เช่น โทรศัพท์ หนังสือ นิตยสาร แถบบันทึกเสียง โดยสารจะถูกถ่ายทอดเข้าสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์ เช่น อวัยวะ หรือประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ของมนุษย์ ได้แก่ ประสาทตา คือการมองเห็น ประสาทหู คือการได้ยิน ประสาทจมูก คือ การได้กลิ่น ประสาทกาย คือการสัมผัส ประสาทลิ้น คือการลิ้มรส ซึ่งก็เป็นช่องทางของผู้ส่งสารผ่านช่องทางของสารไปสู่ผู้รับสาร และลักษณะของช่องทางการสื่อสารประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ต้องมีตัวนำข่าวสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ ต้องมีวิธีการที่จะบันทึกข่าวสารลงในตัวนำข่าวนั้น และต้องมีสิ่งที่ทำให้ตัวนำข่าวเดินทางไปสู่ผู้รับที่เราต้องการได้สิ่งที่เรียกว่า ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่

- ๑) คลื่นเสียง ซึ่งจะนำเสียงของบุคคลแรกให้บุคคลที่ ๒ ได้ยิน
- ๒) ผู้ส่งข่าว จะต้องมีความสามารถในการพูด คือ พูดเป็นภาษาที่คนอื่นเข้าใจได้และผู้รับข่าวก็ต้องฟังแล้วเข้าใจ
- ๓) การที่จะทำให้คลื่นเสียงเคลื่อนที่ได้จากผู้พูดไปยังผู้ฟังจะต้องมีอากาศเป็นตัวรองรับ

สรุป ช่องทางการสื่อสาร คือ วิธีการที่จะติดต่อสื่อสารที่จะช่วยให้ข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสาร โดยอาศัยช่องทางไปสู่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ การมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การสัมผัส โดยใช้ช่องทาง คือ การบันทึกข้อความ คำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษร การพูด การสื่อสารความหมายที่มีประสิทธิภาพ ควรใช้ช่องทางหลาย ๆ ช่องทาง ช่องทางการติดต่อสื่อสารมีความสำคัญมากในการติดต่อสื่อสาร สามารถแบ่งประเภทตามวิธีการดังนี้ คือ

๑) การติดต่อสื่อสารทางลายลักษณ์อักษร หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่แสดงออกโดยการเขียน ซึ่งอาจเป็นตัวอักษร หรือตัวเลขแสดงจำนวนก็ได้ เช่น หนังสือเวียน และบันทึกโต้ตอบ ป้ายประกาศ บันทึกข้อความ รายงานประจำปี แผ่นข่าวสาร แผ่นปลิว สิ่งตีพิมพ์ จดหมายข่าว และวารสาร คู่มือการปฏิบัติงาน เป็นต้น ส่วนมากผู้บริหารต้องการข่าวสารที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่บางครั้งการขาดการพิจารณาข้อความของข่าวสารที่ส่งมาให้โดยรอบคอบก็อาจเกิดผลกระทบที่เสียหายต่อองค์กรได้ โดยมากมักพบว่า การสื่อสารด้วยการเขียนยากกว่าการพูด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคคลนั้นมีความสามารถทางภาษาน้อย เช่น ถ้าเขาทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร เขาอาจไม่แน่ใจในคำสะกด อีกประการหนึ่ง การติดต่อสื่อสารที่อาศัยการเขียนนั้นมักจะมีลักษณะของการติดต่อสื่อสารทางเดียว

๒) การติดต่อสื่อสารทางวาจา หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่แสดงออกโดยการพูด เช่น การประชุมกลุ่ม การร้องทุกข์โดยวาจา การปรึกษาหารือ การสัมภาษณ์พนักงานที่ออก การอบรม การสัมมนา การพบปะตัวต่อตัว การสนทนาเผชิญหน้า การพูดโทรศัพท์ การฝากบอกต่อ และข่าวลือ

การติดต่อสื่อสารด้วยคำพูด เป็นวิธีการที่ใช้มาก ที่สุดในการนำเสนอข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะนักบริหารก็มักพบว่าตนนั้นอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยคำพูด แต่ก็ยังพบปัญหาเกี่ยวกับวิธีการใช้ภาษาพูด หรือปัญหาเกี่ยวกับการใช้คำที่ใช้เฉพาะวงหนึ่ง ๆ หรือใช้เฉพาะกลุ่มคน หรือคำย่อ รหัส ที่ใช้ในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง การสื่อสารทางวาจา มี ๔ อย่าง คือ

๑. การสนทนา แบ่งออกเป็นสนทนาในเรื่องทั่วไป และการสนทนาในเชิงให้คำปรึกษาในการปฏิบัติงานร่วมกัน

๒. การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาที่แบ่งหน้าที่ผู้พูดแน่นอน คือ ฝ่ายหนึ่งถาม ฝ่ายหนึ่งตอบ

๓. การออกคำสั่งด้วยวาจา เป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำทุกหน่วยงาน การใช้วาจาสั่งงาน ควรสั่งด้วยลักษณะที่เด็ดขาด แต่นุ่มนวล โดยผู้บริหารควรคำนึงถึงสถานการณ์ด้วยว่า ควรออกคำสั่งแบบใดกับผู้รับสั่ง

๔. การประชุม เป็นกิจกรรมที่บุคลากรในหน่วยงานจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมเสมอ เพราะเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก

๓) การติดต่อสื่อสารที่ต้องใช้เทคโนโลยี เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นเครื่องมือทางเทคนิค ที่มีประโยชน์เป็นส่วนย่อยกลุ่มหนึ่งของเทคโนโลยีในสังคมมนุษย์ ซึ่งแต่ละชนิดจะมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันตามแนวคิด แล้ววัตถุประสงค์ในการใช้งาน แต่ก็มีคุณสมบัติประการหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน คือ การเอาชนะขีดจำกัดความสามารถตามธรรมชาติ และเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร เช่น การบันทึกและเผยแพร่ข่าวสาร^{๒๓}

๔) คุณสมบัติของช่องทางการสื่อสารที่ดี

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ นั้น มีความสำคัญต่อกระบวนการสื่อสารเนื่องจากเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดหรือเป็นตัวนำพาข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเลือกยุทธวิธีในการเลือกใช้สื่อที่ดี และเหมาะสมกับสถานการณ์ จึงจะช่วยให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จได้ สำหรับรูปแบบวิธีการใช้สื่อให้มีประสิทธิภาพในการสื่อสารนั้นอาจมีหลายลักษณะ ดังนี้

(๑) การใช้สื่อเดี่ยว เป็นการใช้สื่อใดสื่อหนึ่งในการส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร แต่มีข้อจำกัดในเรื่องความครอบคลุมทั่วถึงผู้รับสาร รวมทั้งความสามารถในการสร้างความสนใจของผู้รับสารในกลุ่มต่าง ๆ ด้วย เนื่องจากสื่อแต่ละประเภทมีลักษณะและมีความน่าสนใจ ในสถานการณ์ที่ต่างกัน ดังนั้น การใช้สื่อเพียงสื่อเดียวจึงอาจเข้าถึงผู้รับสารจำนวนมากได้ไม่ทั่วถึง และไม่สามารถสร้างความสนใจผู้รับสารที่มีจำนวนมากได้ ด้วยเหตุนี้การส่งด้วยสื่อเดียวจึงอาจทำให้ประสิทธิภาพการสื่อสารเกิดขึ้นได้น้อยกว่าการใช้หลาย ๆ สื่อ ซึ่งในปัจจุบันการใช้สื่อเดี่ยวปรากฏค่อนข้างน้อย

(๒) การใช้สื่อผสม เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารโดยการใช้สื่อหลายประเภทหรือหลายสื่อเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งทางการสื่อสารในเวลาเดียวกันหรือพร้อม ๆ กัน เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้รับได้อย่างกว้างขวางครอบคลุม สามารถสร้างความน่าสนใจ และเข้าใจผู้รับสารได้อย่างต่อเนื่อง และถูกต้องมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ไม่ว่าผู้ส่งสารจะใช้สื่อใดก็ตาม การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่ควรพิจารณาเพื่อเลือกใช้สื่อให้เหมาะสม ดังนี้

๑) ความเหมาะสมของสื่อกับผู้ส่งสาร หมายถึง การเข้ากันได้กับความสามารถ ความชำนาญในการใช้สื่อประเภทนั้น ๆ ของผู้ส่งสาร เช่น ผู้ส่งสารเป็นผู้มีความสามารถในการเขียนหนังสือก็ควรเลือกวิธีการในการสื่อสาร หรือหากผู้ส่งสารมีความสามารถหรือมีความถนัดในการใช้คอมพิวเตอร์ ก็ควรใช้สื่อคอมพิวเตอร์ตามที่ถนัด ซึ่งจะทำให้การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของผู้ส่งสารมีความน่าสนใจ และมีน่าเชื่อถือเพิ่มมากขึ้น

๒) ความเหมาะสมของสื่อกับเนื้อหาของสาร หมายถึง ระดับความสามารถของสื่อแต่ละประเภทที่จะเป็นตัวกลางที่สามารถถ่ายทอดข่าวสาร เนื้อหาอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของผู้ส่งสารได้ดีหรือได้ครบถ้วนมากน้อยเพียงใด เช่น โทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อที่มีทั้งภาพและเสียงจึงน่าจะเป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกอารมณ์ได้ดีกว่าสื่อพิมพ์หรือสื่อวิทยุ เป็นต้น หรือถ้าหากสารมี

^{๒๓} สร้อยตระกูล อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

เนื้อหาที่มีความยุ่งยากและมีความซับซ้อนมาก ๆ การพูดเพียงอย่างเดียวก็อาจทำให้ผู้รับสารไม่เข้าใจ หรือเกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดไปจากสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการได้ ดังนั้น หากมีภาพหรือมีการบรรยาย ประกอบก็จะทำให้ผู้รับสารเข้าใจได้ดีและง่ายขึ้น

๓) ความเหมาะสมของสื่อกับผู้รับสาร หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ ประเภทต่าง ๆ ของผู้รับสาร เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ จึงจะสามารถรับข่าวสารจากสื่อประเภทนี้ได้ ส่วนสื่อภาพยนตร์เป็นสื่อที่มีราคาแพงซึ่งคนคนยากจนไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึงสื่อประเภทนี้ เพราะไม่มีเงินค่าเข้าชม ดังนั้น ในการเลือกสื่อจึงจำเป็นต้องพิจารณาว่าผู้รับสารเข้าถึงสื่อประเภทหรือชนิดนั้น ๆ ได้หรือไม่

๔) ความเหมาะสมของสื่อกับสภาพแวดล้อม หมายถึง การเข้าถึงได้ของสื่อหรือ สมรรถนะของสื่อที่จะสามารถส่งสัญญาณหรือข้อมูลได้ในสภาพแวดล้อมของการสื่อสารที่เป็นอยู่ ขณะนั้นได้ดีเพียงใด เช่น สภาพพื้นที่บางแห่งอาจเป็นภูเขา หรือเป็นเกาะ หรือพื้นที่ที่มีความแปรปรวนของสภาพอากาศสูง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการใช้สื่อที่ส่งสัญญาณด้วยคลื่น เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ เป็นต้น ดังนั้น พื้นที่ที่สื่อเกือบทุกประเภทสามารถใช้ได้ก็คือ สภาพพื้นที่ ๆ เป็นที่ราบที่มีความเจริญ มีระบบสาธารณูปโภคครบครัน ก็จะทำให้การเลือกใช้สื่อได้ง่ายกว่าพื้นที่ชนบทที่มีข้อจำกัดสูง

๕) อุปสรรคที่เกิดจากช่องทางการสื่อสาร ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับสื่อหรือช่องทาง คือ

- (๑) การใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสารที่ต้องการนำเสนอ
- (๒) การใช้สื่อที่ไม่มีประสิทธิภาพที่ดี
- (๓) การใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมกับระดับของการสื่อสาร

แม้ว่าการสื่อสารอาจไม่จำเป็นต้องใช้สื่อ เช่น การพูดถึงกันโดยตรง แต่การสื่อสารแบบทั้งหมดมักใช้สื่อไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างน้อย เช่น โสตทัศนอุปกรณ์ เครื่องขยายเสียง และโทรทัศน์ เป็นต้น ท่ามกลางสื่อทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าสื่อมีความสำคัญเพราะว่า

ก. สื่อเป็นทรัพยากรที่มีพลังอำนาจ ทั้งนี้เนื่องมาจากสื่อประเภทเดียวที่มีอิทธิพล ควบคุมและให้สิ่งใหม่ ๆ ในการกระตุ้นการทำงานของสังคมอันมีผลกระทบต่อประชาชนไม่โดยตรงก็โดยอ้อมทั้งในแง่การรายงานข่าว และรายการประเภทบันเทิง

ข. พื้นที่ ของสื่อที่แพร่หลายออกไปสามารถไปสู่วงการต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ บทบาทสาธารณะกลายเป็นที่อยากทราบและอยากแสวงหาโดยผู้สื่อข่าวเพื่อนำเสนอชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ของผู้มีชื่อเสียงออกไปสู่วงสนทนาในสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีบางคนอยากตกเป็นข่าวเพื่อมีพื้นที่จากการนำเสนอของสื่อมวลชน

ค. แหล่งสาร ที่โด่งดังมีส่วนกำหนดภาพลักษณ์และความจริงทางสังคมตามอันเนื่องจากความโด่งดังของแหล่งสารนั้น สื่อมวลชนที่นำเสนอแหล่งสารดังกล่าวอาจกลายเป็นด้วยผลักดัน วัฒนธรรมและคุณค่าของสังคมด้วยการสร้างกรอบจินตนาการที่เก็บไว้ในความทรงจำ และแสดงออกมาให้เห็นจากการสื่อสารในสังคม

ง. ความมีชื่อเสียง ที่เรียกว่าเซเลบ มักเป็นผู้นำการแสดงออกหรือการกระทำที่เป็นเยี่ยงอย่างในสังคมเลียนแบบ ยิ่งเซเลบใดมีชื่อเสียงยิ่งสำคัญส่งผลการกระทบที่รุนแรงต่อสังคมมากขึ้นเนื่องจากผู้รับสารมีพฤติกรรมที่เลียนแบบเซเลบนั่น

จ. ความเป็นปกติ แหล่งสารที่มีการจัดระบบความหมายสาธารณะอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยจะเป็นตัวการสำคัญในการสร้างเกณฑ์มาตรฐานให้แก่สาธารณชนเพราะสิ่งเหล่านั้นจะเป็นปกติราบรื่นกลมกลืนในการใช้ชีวิตของคนทั่วไป เนื่องจากความเป็นปกตินั้นเป็นประจักษ์นิยมและประเมินได้ เมื่อประชาชนได้ผ่านการพิจารณาเปรียบเทียบแล้ว^{๒๔}

๒.๖.๔ ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นปลายทางของการสื่อสาร ที่ผู้ส่งสารมีความประสงค์จะบอกเล่าเรื่องราวให้ทราบ หากผู้รับสารรับรู้เรื่องราวได้ถูกต้อง ก็จะเปลี่ยนพฤติกรรมของตนไปตามที่ผู้ส่งสารกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ และจะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองไปยังผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการชี้ขาดว่า การสื่อสารเป็นผลหรือไม่

เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลที่สำคัญในการสื่อสารแม้การสื่อสารจะเริ่มต้นจากผู้ส่งสาร แต่บุคคลที่จะแสดงว่าการสื่อสารประสบความสำเร็จหรือไม่ นั่นก็คือผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารตามและผู้ส่งสารส่งในขณะนั้น หรือผู้รับสารมีความรู้ในการที่จะทำความเข้าใจต่อสาร ก็จะทำให้การสื่อสารสำเร็จได้โดยง่าย ในทางตรงกันข้าม หากผู้รับสารขาดความสนใจ ปิดกั้นการรับข่าวสาร หรือผู้รับที่ไม่สามารถทำความเข้าใจในสารที่ผู้ส่งให้ได้ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นล้มเหลว ดังนั้น การสื่อสารทุกครั้งสิ่งที่ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณา และคำนึงถึงอย่างมากก็คือ ผู้รับสาร

ผู้รับสารที่ดี ควรทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองและควรพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติ ดังนี้

- ๑) เป็นผู้ที่มีเจตนาแน่วแน่ และกระตือรือร้นที่จะรับสาร
- ๒) เป็นผู้พยายามรับรู้เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ
- ๓) เป็นผู้ที่มีความรู้สึกรวดเร็ว และถูกต้อง
- ๔) เป็นผู้ที่มีสมาธิ มีจิตจดจ่ออยู่ที่เรื่องราวที่กำลังสื่อสาร

๒.๗ ประเภทของการสื่อสาร

มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องมีการติดต่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และเพื่อการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น การติดต่อกันของมนุษย์จะมีอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งนอนหลับ มนุษย์ได้ใช้ความพยายามอันยาวนานในการพัฒนากระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อที่จะให้ผู้อื่นเข้าใจตนเองและให้ตนเองเข้าใจผู้อื่น จนเกิดการติดต่อสื่อสารกันในรูปแบบต่าง ๆ นักสื่อสาร ได้จำแนกประเภทของการสื่อสารไว้แตกต่างกัน แต่ในที่นี้ ขอจำแนกออกเป็น ๓ ประการ ดังนี้

๒.๗.๑ จำแนกตามกระบวนการหรือการไหลของสาร

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๕.

การจำแนกประเภทของการสื่อสารนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การสื่อสารทางเดียว (One-Way Communication) คือ การสื่อสารที่ข่าวสารจะถูกส่งจากผู้ส่งไปยังผู้รับในทิศทางเดียว โดยไม่มีการตอบโต้กลับจากฝ่ายผู้รับ ซึ่งฝ่ายผู้รับอาจไม่เข้าใจสาร หรือเข้าใจไม่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของผู้ส่ง และทางฝ่ายผู้ส่งสาร เมื่อไม่ทราบปฏิกิริยาของผู้รับ จึงไม่อาจปรับการสื่อสารให้เหมาะสมได้ การสื่อสารแบบนี้สามารถทำได้รวดเร็ว จึงเหมาะสำหรับการสื่อสารในเรื่องที่เข้าใจง่าย

๒) การสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) การสื่อสารที่มีการส่งข่าวสารตอบกลับไปมาระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ ดังนั้น ผู้ทำการสื่อสารแต่ละฝ่ายจึงจำเป็นต้องเป็นผู้ส่งและผู้รับในขณะเดียวกัน ผู้ทำการสื่อสารมีโอกาสทราบปฏิกิริยาตอบสนองระหว่างกัน ทำให้ทราบผลของการสื่อสารว่าบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ และช่วยให้สามารถปรับปรุงพฤติกรรมในการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ การสื่อสารแบบนี้จึงมีโอกาสประสบผลสำเร็จได้มากกว่า แต่ถ้าเรื่องราวที่จะสื่อสารเป็นเรื่องง่าย อาจทำให้เสียเวลาโดยไม่จำเป็น

๒.๗.๒ จำแนกตามภาษาสัญลักษณ์ที่แสดงออก

การจำแนกประเภทของการสื่อสารนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การสื่อสารเชิงวจนะ (Verbal Communication) คือ การสื่อสารด้วยการใช้ภาษาพูด หรือเขียนเป็นคำพูดในการสื่อสาร

๒) การสื่อสารเชิงอวัจนะ (Non-Verbal Communication) คือ การสื่อสารโดยใช้รหัสสัญญาณอย่างอื่น เช่น ภาษาท่าทาง การแสดงออกทางใบหน้า สายตา ตลอดจนถึงน้ำเสียง ระดับเสียง ความเร็วในการพูด เป็นต้น

๒.๗.๓. จำแนกตามจำนวนผู้สื่อสาร

กิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคลและสังคม ถือว่าเป็นผลมาจากการสื่อสารทั้งสิ้น ดังนั้นจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การสื่อสารส่วนบุคคล (Intrapersonal Communication) คือ การคิด การตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามที่เป็นพื้นฐานของการติดต่อกับผู้อื่น ลักษณะของการสื่อสารส่วนบุคคลอาจเป็นแบบปกปิดหรือเป็นแบบเปิดเผย แต่ไม่มีจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น มีบุคคลเพียงคนเดียวเท่านั้นที่อยู่ในกระบวนการของการสื่อสาร จึงไม่อาจวัดหรือทราบความต้องการข่าวสารจากภายนอกได้ การรับสารในการสื่อสารส่วนบุคคล มีช่องทางการรับได้ ๒ รูปแบบ คือ

(๑) การรับเฉพาะตัว เช่น ความคิดคำนึง ความกลัวที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง ซึ่งแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และสภาพจิตใจของแต่ละบุคคล

(๒) การรับสารจากภายนอก เป็นการรับรู้สิ่งที่อยู่รอบตัว บุคคลทั่วไปจะมีประสบการณ์เหมือนกัน เช่น ความหอมของดอกไม้ ความเจ็บปวด เป็นต้น แต่ปฏิกิริยาตอบสนองอาจไม่เหมือนกัน

๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การสื่อสารของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เป็นการสื่อสารที่สมบูรณ์และมีโอกาสบรรลุจุดประสงค์ได้ดีที่สุด ผู้สื่อสารสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อกัน การสื่อสารระหว่างบุคคล แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) การสื่อสารแบบสองต่อสองหรือเผชิญหน้า (Face to Face or Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลสองคน เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน การสื่อสารลักษณะนี้ทั้งสองฝ่ายจะร่วมกันสื่อสารตอบโต้กัน ผลัดเปลี่ยนบทบาทในการเป็นผู้ส่งและผู้รับกันไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งบรรลุจุดหมายในการสื่อสาร ซึ่งจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อทั้งสองเตรียมตนเองให้พร้อมที่จะส่งสาร นอกจากนั้นยังมีปัจจัยด้านความคิด ความเชื่อ เจตคติ ทักษะ ศาสนา สังคมและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

(๒) การสื่อสารระหว่างกลุ่มบุคคล (Group Communication) คือ การสื่อสารที่สามารถแยกได้ ๒ ลักษณะ คือ

ก. การสื่อสารกลุ่มย่อย เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งร่วมกันกระทำกิจกรรมอย่างเดียวกัน และสามารถติดต่อกันได้ทั่วถึงทันที ซึ่งแต่ละคนพยายามที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นภายในตัวเอง การสื่อสารลักษณะนี้ มีความยุ่งยากซับซ้อนมากกว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลสองต่อสอง

ข. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ เป็นการสื่อสารที่เพิ่มความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น การสื่อสารภายในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ และวิธีการสื่อสารจะต้องใช้สื่อต่าง ๆ เข้ามาช่วย มีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น และอาจจะเป็นการสื่อสารทางเดียวมากขึ้น สมาชิกของกลุ่มไม่สามารถมีปฏิกริยาย้อนกลับและตอบสนองได้ทันที

(๓) การสื่อสารสาธารณะ (Public Communication) คือ การสื่อสารแบบกลุ่มใหญ่ แต่ความเป็นจริง การสื่อสารสาธารณะมีลักษณะแตกต่างกันไป ในแง่ที่ว่า ผู้รับสารประกอบด้วยบุคคลหลายประเภทและหลายลักษณะแตกต่างกันไป แต่มาอยู่รวมกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง รูปแบบของการสื่อสารลักษณะนี้ อาจมีการติดต่อสองทางเกิดขึ้นได้ แต่ค่อนข้างจำกัด ทำให้ผู้ส่งสารไม่สามารถทราบปฏิกิริยาย้อนกลับได้ทันที ผู้ส่งสารจึงต้องใช้หลักการสังเกตการคาดคะเน จากปฏิกิริยาท่าทางของผู้รับสาร ซึ่งอาจตรงหรือไม่ตรงตามความเป็นจริงได้ แต่อย่างน้อยผู้ส่งสารยังพอมีโอกาสปรับการสื่อสารของตนได้

๒.๘ ประสิทธิภาพของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในชีวิตมนุษย์นอกเหนือจากปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อความอยู่รอดของมนุษย์ แม้การสื่อสารจะไม่มี ความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความตาย แต่การที่จะได้มาซึ่งปัจจัยทั้งหลายก็ด้วยการสื่อสารติดต่อกันนั่นเอง

วิจิตร อวาทกุล ได้กล่าวถึงการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบ ๗ ประการ คือ

๒.๘.๑ ความน่าเชื่อถือ (Credibility) การสื่อสารจะได้ผลนั้น ต้องมีความเชื่อถือของในเรื่องผู้ให้ข่าวสาร แหล่งข่าว เพื่อให้เกิดความมั่นใจหรือเต็มใจรับฟังข่าวสารนั้น

๒.๘.๒ ความเหมาะสม (Context) การสื่อสารที่ดีต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมของสังคม เครื่องมือสื่อสารนั้นเป็นเพียงสิ่งประกอบ แต่ความสำคัญอยู่ที่ท่าที ท่าทาง ภาษา คำพูดที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมสังคม หมู่ชน หรือสภาพแวดล้อมนั้น ๆ

๒.๘.๓ เนื้อหาสาระ (Content) การสื่อสารที่ดีจะต้องมีความหมายสำหรับผู้รับ มีสารประโยชน์แก่กลุ่มชนหรือมีสิ่งที่เขาจะได้ผลประโยชน์ จึงน่าสนใจ บางครั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง แต่อาจจะไม่มีสาระสำหรับคนบางกลุ่ม ในเรื่องนี้จึงต้องใช้การพิจารณากลุ่มชนเป้าหมายด้วย

๒.๘.๔ บ่อยและสม่ำเสมอต่อเนื่องกัน (Continuity and Consistency) การสื่อสารจะได้ผลต้องส่งบ่อย ๆ ติดต่อกัน หรือมีการย้ำหรือซ้ำ เพื่อเตือนความทรงจำหรือเปลี่ยนทัศนคติและมีความสม่ำเสมอ มิใช่ส่งข่าวสารชนิดขาด ๆ หาย ๆ ไม่เที่ยงตรงแน่นอน

๒.๘.๕ ช่องทางการสื่อสาร (Channels) การสื่อสารจะเผยแพร่ได้นั้น จะต้องส่งให้ถูกช่องทางของการสื่อสารนั้น ๆ โดยมองช่องทางที่เปิดรับข่าวสารที่เราจะส่งทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ส่งถึงตัวบุคคลโดยตรง จะรวดเร็วกว่า หรือส่งที่บ้านได้รับเร็วกว่าการส่งไปที่ทำงาน เราควรเลือกช่องทางที่ได้ผลเร็วที่สุด

๒.๘.๖ ความสามารถของผู้รับสาร (Capability of Audience) การสื่อสารที่ถือว่าได้ผลนั้นต้องใช้ความพยายาม หรือแรงงานน้อยที่สุด การสื่อสารจะง่ายสะดวกก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับของผู้รับ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น สถานที่ โอกาสอำนวยนิสัยความรู้พื้นฐานที่จะช่วยให้เข้าใจ เป็นต้น

๒.๘.๗ ความแจ่มแจ้งของข่าวสาร (Clarity) ข่าวสารต้องง่าย ใช้ภาษาที่ผู้รับเข้าใจ คือใช้ภาษาของเขา ศัพท์ยากและสูง ไม่มีประโยชน์ควรตัดออกให้หมด เข้าใจง่าย มีความมุ่งหมายเดียว อย่าให้คลุมเครือ หรือมีความหมายหลายแง่หรือตกหล่นข้อความบางตอนที่สำคัญไป^{๒๕}

สรุปความว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วยความน่าเชื่อถือของสาร ความเหมาะสมตรงกับความต้องการของผู้รับสาร มีเนื้อหาสาระที่จะนำไปใช้ประโยชน์ โดยที่ ต้องมีความบ่อยและสม่ำเสมอต่อเนื่องกันของสารนั้น ตามช่องทางการสื่อสาร โดยเฉพาะตัวผู้รับสารต้องมีความสามารถเข้าใจเนื้อหาของสาร และทำความเข้าใจของข่าวสารนั้นโดยที่ไม่มีข้อมูลที่สาคัญหายไป แต่จะต้องสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารคล้อยตาม อันจะกล่าวในตอนต่อไป

๒.๙ การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

จากการศึกษาพบว่า ความหมายของการโน้มน้าวใจนั้น นักทฤษฎีหลายคนที่ได้ให้คำนิยามไว้มากมายแตกต่างกันออกไป แต่ในประเด็นหลัก ๆ นั้นยังคงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้ให้คำอธิบายว่า การโน้มน้าวใจเกิดขึ้นได้จากแรงจูงใจของผู้โน้มน้าวใจที่มีความตั้งใจจะมีอิทธิพลเหนือผู้ได้รับการโน้มน้าวซึ่ง กล่าวโดยสรุปคือผู้ส่งสารต้องการมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร

เบรมเบนคและฮาวเวล อ้างถึงใน อรรถรณ ปิณฑนโรวาท ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การโน้มน้าวใจ หมายถึง ความตั้งใจในการสื่อสารที่จะมีอิทธิพลในทิศทางที่เป็นไปได้เหนือทางเลือกที่มีอยู่

^{๒๕} วิจิตร อวระกุล, เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ณศ, ๒๕๒๕), หน้า ๓๔.

ไซมอนส์ อ้างถึงใน อรรถาธิบาย ปิลันธน์โอวาท ได้ให้ความหมายของการโน้มน้าวใจไว้ว่า หมายถึง ความพยายามใช้การสื่อสารของมนุษย์ทุกรูปแบบในการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อค่านิยม หรือทัศนคติของคนอื่นเพื่อมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น อันจะทำมาซึ่งความสัมฤทธิ์ผล ตามความต้องการของผู้โน้มน้าวใจนั้น

คัทลิบและเซนเนอร์ อ้างถึงใน อรรถาธิบาย ปิลันธน์โอวาท, ได้อธิบายความหมายไว้ว่า วัตถุประสงค์สำคัญในการโน้มน้าวใจด้านประชาสัมพันธ์ คือ เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันด้านความคิดเห็น หรือความพยายามกำจัดความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลผู้โน้มน้าวใจ หรือหน่วยงาน องค์กรของผู้โน้มน้าวใจนั้น^{๒๖}

สรุปกล่าวได้ว่า ผู้โน้มน้าวใจมีความมุ่งมั่น ที่จะมียิทธิพลบางอย่างเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ เพื่อกำหนดทิศทางในด้านต่าง ๆ ของผู้ถูกโน้มน้าวใจ เช่น แนวความคิด ทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรม มีความพยายามของผู้โน้มน้าวใจที่จะชักนำ ชักจูง และสร้างแรงจูงใจให้ผู้ถูกโน้มน้าวใจเกิดความคล้อยตามและยอมรับในทางเลือกที่ผู้โน้มน้าวใจเสนอและต้องการให้เป็นแบบนั้น จุดประสงค์ที่แท้จริงของผู้โน้มน้าวใจคือ การเปลี่ยนแปลง หรือการดำรงไว้ซึ่งทัศนคติค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจเพื่อให้เกิดผลตามที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการ

อรรถาธิบาย ปิลันธน์โอวาท ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบขึ้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจไว้ว่า มี ๒ องค์ประกอบสำคัญได้แก่ มองจากภายนอกของผู้รับสาร และ ผู้รับสาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๙.๑ มองจากภายนอกของผู้รับสาร ซึ่งมีองค์ประกอบอยู่ ๔ ประการที่ควรศึกษาวิเคราะห์คือ

๑) ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ซึ่งหมายถึงปัจจัยต่าง ๆ ของผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ คุณสมบัติความสามารถในด้านต่าง ๆ เป็นต้น ของผู้ส่งสาร ซึ่งจะส่งผลให้มีอิทธิพลต่อผู้รับสารเป็นอย่างมาก

๒) ความแตกต่างภายในสาร ซึ่งหมายถึง การวิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อหาของสาร การเสนอของสาร ตลอดจนการจัดลำดับของสาร เพื่อให้เกิดการโน้มน้าวใจที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะมีบริบทและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

๓) ความแตกต่างของสื่อ ซึ่งจะมีผลต่อการโน้มน้าวใจของสารที่แตกต่างกันเช่น การสื่อสารสองทางย่อมเป็นสื่อที่ส่งผลได้ดีกว่าการสื่อสารแบบทางเดียว

๔) ความแตกต่างภายในสภาพการณ์ ซึ่งสถานการณ์ต่าง ๆ จะสามารถเป็นแรงเสริมทางบวกหรือแรงเสริมทางลบต่อการโน้มน้าวใจคนได้เช่น บางสถานการณ์อาจมีบุคคลคุ้นเคยอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องโน้มน้าวใจ อาจจะเป็นแรงเสริมกำลังใจให้กับผู้โน้มน้าวใจ หรือเป็นแรงกดดันกันก็ได้

๒.๙.๒ ผู้รับสาร ซึ่งการที่ผู้รับสารจะสามารถรับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบมากมายที่น่าศึกษาวิเคราะห์ได้แก่ ประชากร, วรรณคดี และทัศนคติ,

^{๒๖} อรรถาธิบาย ปิลันธน์โอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

ความรู้ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้น ๆ ลักษณะด้านอารมณ์, ความสำคัญ ที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่ง ๆ และ วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่ง ๆ^{๒๗}

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication) หมายถึง การสื่อสารเพื่อจูงใจ ชี้แนะ ชักชวนให้บุคคลทำตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ชักชวนให้ผู้รับสารคล้อยตามสิ่งที่ผู้ส่งสารกำลังสื่อสารโดยใช้หลักการ ข้อเท็จจริงและเหตุผลในการสร้างการสื่อสารโน้มน้าวใจ เป้าหมายสูงสุดของการสื่อสารคือ เพื่อบังคับให้ผู้ร่วมงานช่วยกันคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อประสิทธิภาพสูงสุดขององค์กร ผลักดันพฤติกรรมของผู้รับสารให้ปฏิบัติตามที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยมีกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจ เช่น การใช้หลักฐานและเหตุผลในการโน้มน้าวใจ การใช้ข้อเท็จจริงในการชี้แจงข้อมูลเพื่อบังคับให้ผู้รับสาร การแสดงให้เห็นถึงความรู้และความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร และการใช้กระบวนการทางการออกแบบสาร (Message Design) ที่มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการจูงใจผู้รับสาร เป็นต้น

ทฤษฎีที่ว่าด้วยการชักจูงใจ การโน้มน้าวใจ (Theory of persuasion) เป็นทฤษฎีหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มทฤษฎีโครงสร้างในสมอง ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าการที่จะชักจูงใจบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นเหมือนกันการกระตุ้น บุคคลนั้น เพื่อให้เกิดการตอบสนองในสิ่งที่เราต้องการให้เป็น และในกระบวนการสื่อสารจะมีช่องว่างหรือตัวกลางระหว่างการกระตุ้นและการตอบสนองซึ่งเรียกว่าพื้นเพเดิมของบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางที่สำคัญมากในการสื่อสาร ดังนั้นในการจูงใจบุคคลหรือจะสื่อสารสิ่งใดนั้น เราจะต้องศึกษาถึงพื้นเพเดิมของบุคคลคนนั้นก่อน นั่นคือศึกษาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของบุคคล ๆ นั้น เช่น ทักษะคติ ค่านิยม ความเชื่อ ระดับการศึกษา ความแน่นแฟ้นของครอบครัว เป็นต้น ทฤษฎีนี้จะแบ่งคนออกเป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. กลุ่มเชื่อ (Believer) เป็นกลุ่มที่ง่ายที่สุดในการโน้มน้าวชักจูงให้ปฏิบัติตามที่ผู้ทำการสื่อสารต้องการ เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับทัศนคติ ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นแนวทางเดียวกันกับผู้ทำการสื่อสาร จึงเชื่อและเห็นด้วยในสิ่งที่ผู้ทำการสื่อสารได้สื่อสารออกไป

๒. กลุ่มสงสัย (Skeptic) เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่สื่อสารทั้งในด้านบวกและด้านลบ คนกลุ่มนี้จึงเกิดความสงสัยในเรื่องนั้น ดังนั้นในการทำการสื่อสารกับคนกลุ่มนี้จึงต้องเริ่มพูดเรื่องที่กลุ่มเป้าหมายนี้สงสัยให้เขาหายสงสัยก่อน

๓. กลุ่มเฉื่อย (Apathetic) เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจ ไม่โต้ตอบหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่สื่อสารเนื่องจากรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันตนเอง ดังนั้นหลักในการทำการสื่อสารกับคนกลุ่มเฉื่อยนี้จึงต้องพยายามดึงเรื่องให้ใกล้ตัว

๔. กลุ่มปรปักษ์ (Hostile) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยากที่สุดในการทำการสื่อสาร เพราะเป็นกลุ่มไม่เห็นด้วยสิ่งที่เราต้องการจะสื่อสารและพยายามต่อต้าน ในการทำการสื่อสารกับคนกลุ่มนี้จึงต้องทำให้เขาเกิดความปั่นป่วนในแง่ของความคิดหรือเกิดความไม่สมดุลเสียก่อนโดยอาจจะให้คนที่เขานับถือเป็นผู้ชักจูง นั่นคือให้เขาเปลี่ยนจากกลุ่มปรปักษ์มาเป็นกลุ่มสงสัยก่อนและในช่วงที่เขาเกิดความปั่นป่วนทางความคิด สมองของมนุษย์ก็จะเริ่มเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ เราจึงเริ่มให้การสื่อสารในช่วงนี้ โดยให้ข้อมูลที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารนั้น จนเขากลายเป็นกลุ่มเชื่อ

^{๒๗} อรรถพรณ ปิตันธนโอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, ๒๕๓๗, หน้า ๗.

สรุปว่าบุคคลทั้ง ๔ กลุ่มจะเป็นกลุ่มที่ทำการสื่อสารจากยากที่สุดถึงง่ายที่สุด ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีวิธีการทำการสื่อสารที่แตกต่างกันไปเพื่อให้เปลี่ยนลักษณะมาเป็นกลุ่มที่ทำการสื่อสารได้ง่ายขึ้น กลุ่มปรัภักย์ กลุ่มเฉื่อย และกลุ่มสงสัย จะต้องมีการเปลี่ยนลักษณะมาจนกระทั่งกลายเป็นกลุ่มเชื่อก่อนจึงจะถึงขั้นบอกวิธีการปฏิบัติ และในการเปลี่ยนลักษณะความคิดของทั้ง ๓ กลุ่มไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนลักษณะตามลำดับขั้น ในการสื่อสารทุกครั้ง ผู้ทำการสื่อสารควรที่จะเลือกกลุ่มที่ทำการสื่อสารได้ง่ายที่สุดก่อน คือ จากกลุ่มเชื่อก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่ชักจูงได้ง่ายที่สุด เพื่อมาเป็นแนวร่วมและออกมาแสดงความเคลื่อนไหว ทฤษฎีที่ว่าด้วยการชักจูงใจ การโน้มน้าวใจ ทฤษฎีนี้แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะดังนี้ (๑) กลุ่มเชื่อ (๒) กลุ่มสงสัย (๓) กลุ่มเฉื่อย (๔) กลุ่มปรัภักย์^{๒๘}

๒.๑๐ การวิเคราะห์ผู้รับสาร

ในกระบวนการสื่อสารนั้นผู้รับสารก็จัดได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการวิเคราะห์ผู้รับสารด้วย เพื่อการสื่อสารนั้นจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร เดวิด เค เบร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายถึงการวิเคราะห์ผู้รับสาร ว่ามีปัจจัยหลัก ๆ อยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๒.๑๐.๑ ความสามารถและความชำนาญในการสื่อสาร (Communication Skill)

หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญในการถอดรหัสสาร (Decoder) อันได้แก่ ความสามารถในการอ่าน การฟัง การตีความ การจับใจความ ของผู้รับสาร สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการเข้าใจของผู้รับสารตามที่ผู้ส่งต้องการ ความสามารถ ความชำนาญในการอ่านหรือการฟังของบุคคลนั้นจะแตกต่างกันประเด็นต่าง ๆ จากสิ่งที่ฟังได้ง่ายกว่าคนที่มียกระดับการศึกษาต่ำกว่า เป็นต้น ดังนั้นผู้ส่งสารจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาความสามารถและความชำนาญของผู้รับสารก่อนทำการสื่อสารเพื่อพิจารณาคุณสมบัติว่าผู้รับสารนั้นมีความสามารถในระดับใด เพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร

๒.๑๐.๒ ความรู้ (Knowledges) หมายถึง สิ่งที่ผู้รับสารสั่งสมมาจากประสบการณ์หรือจากการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเป็นทั้งความรู้ในแง่วิชาการหรือความรู้ด้านอื่น ความรู้ในส่วนของผู้รับสารนั้น จะหมายถึง ความรู้ขั้นพื้นฐานในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคล ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะรับ และความรู้ในเรื่องกระบวนการสื่อสาร จะทำให้ผู้รับสารสามารถทราบบทบาทของตนเอง และไม่ทำตัวให้กลายเป็นอุปสรรคในการสื่อสาร เช่น ในขณะนั้นเราเป็นผู้ฟัง ก็ไม่ควรจะพูดแข่งกับผู้พูดหรืออาจเตรียมศึกษาข้อมูลล่วงหน้าก่อนที่จะไปรับข้อมูลข่าวสารเป็นต้น ความรู้ดังกล่าวจะมีต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาของสารที่ผู้รับได้รับมาจะมีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสาร

^{๒๘} ปราณี นุ่มไทย, กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจของตัวแทนประกันชีวิตผู้หญิงที่มีการนำเสนอประกันชีวิตให้กับเจ้าของธุรกิจขนาดย่อม, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิติศาสตร์ธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔, หน้า ๒๒-๒๗.

๒.๑๐.๓ ทศนคติ (Attitudes) หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง อาจเป็นความคิดเห็นหรือเป็นความรู้สึกที่ลึกซึ้งเหนียวแน่น เปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง รูปแบบการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่ถูกสั่งสมอบรมมานาน หรืออาจเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ค่อนข้างผิวเผินไม่ลึกซึ้ง เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น แฟชั่น จังหวะการเต้นรำ เพลง เป็นต้น ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เป็นต้น ทศนคติก็จัดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้รับสารจำเป็นต้องพิจารณาในการศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนเสมอเพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับการสื่อสาร

สำหรับทศนคติของผู้รับสารในการสื่อสารนั้นค่อนข้างมีความสำคัญมาก เนื่องจากหากผู้รับสารมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดี มีอคติ (Bias) ในทางลบกับองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะทำให้เกิดการหลีกเลี่ยง ขาดความสนใจ และปฏิเสธ การรับข่าวสารต่าง ๆ จากผู้ส่งสาร ทศนคติ ของผู้รับสารที่ผู้ส่งสารควรจะศึกษาวิเคราะห์นั้นมี ดังนี้

๑) ทศนคติต่อตนเอง (Attitude Toward Self) หมายถึง ความรู้สึกของผู้รับสารเองในการสื่อสาร อาจเป็นความรู้สึกในทางที่ดี หรือความรู้สึกในทางที่ไม่ดีก็ได้ ความรู้สึกที่ดีเป็นความรู้สึกที่ถูกสะสมมาจากประสบการณ์ที่สำเร็จในชีวิต มีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคล แตกต่างกับคนที่ไม่มีประสบการณ์ชีวิตที่ล้มเหลว มักมีบุคลิกที่ปิดกั้นตนเอง หลีกเลี่ยงการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ความรู้สึกทศนคติต่อตนเองของผู้รับสารเหล่านี้ย่อมมีผลต่อการรับรู้ การตีความ และการทำความเข้าใจต่อข่าวสารที่ได้รับ

๒) ทศนคติต่อเนื้อหาข่าวสาร (Attitude Toward Matters) หมายถึง ความรู้สึกของผู้รับสารที่มีต่อเนื้อหาของสาร อาจเป็นความรู้สึกในทางที่ดี หรือความรู้สึกในทางที่ไม่ดีก็ได้ โดยปกติบุคคลมักเลือกรับข้อมูลข่าวสารตามที่ตนเองสนใจ และเป็นเนื้อหาข่าวสารที่ตนเองชอบ ตรงตามทศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

๓) ทศนคติต่อผู้ส่งสาร (Attitude Toward Sender) หมายถึง ความรู้สึกในทางที่ดีและความรู้สึกในทางที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสารของผู้รับสาร ส่วนใหญ่บุคคลมักมีความประทับใจชื่นชมต่อผู้ส่งสารในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอุปนิสัย รูปร่างหน้าตา ความมีชื่อเสียง หรือการเป็นคนที่มีความรู้ดีในเรื่องนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะประเมินผู้ส่งสารก่อนว่าผู้ส่งสารเป็นใคร ทศนคติเหล่านี้ก็จัดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้รับสารจำเป็นต้องพิจารณาในการศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนเสมอเพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับการสื่อสาร

๒.๑๐.๔ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร (Social and Culture System) เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลเช่นเดียวกันกับผู้ส่งสารและอาศัยอยู่ในสังคมที่มีระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อความรู้ ประสบการณ์ความเข้าใจ ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมของบุคคล รวมทั้งอิทธิพลของความเป็นกลุ่มก็จะมีผลต่อสิ่งเหล่านี้ของบุคคลด้วยเช่นกัน บุคคลที่อยู่ในระบบสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมมีความชื่นชอบ มีการคัดเลือก ข้อมูลข่าวสาร หรือมีการรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกัน

ออกไประบบสังคมและวัฒนธรรมนี้ก็จัดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้รับสารจำเป็นต้อง
 ทำการศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนเสมอเพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับการสื่อสาร^{๒๙}

สรุปว่า แนวคิดการวิเคราะห์ผู้รับสาร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้รับสารในด้านต่าง ๆ ซึ่ง
 ประกอบด้วยลักษณะการแบ่งกลุ่มผู้รับสาร ความแตกต่างของผู้รับสาร มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับ
 มนุษย์อยู่ ๒ ฝ่าย คือ ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้ส่งสาร ส่งสารออกไป
 แล้วมีผู้รับสาร เพราะการสื่อสารในแต่ละครั้งนั้น ผู้รับสาร คือ เป้าหมายของการสื่อสาร ซึ่งอาจวัด
 ประสิทธิภาพของการสื่อสารได้จากผู้รับสาร การสื่อสารจะบรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ
 เพียงใดนั้น ผู้ส่งสารก็ต้องสามารถวิเคราะห์ผู้รับสารของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ก็เพื่อ
 ประโยชน์ที่จะทำให้เราได้ทราบว่า ใครเป็นผู้รับสารเป้าหมาย ผู้รับสารมีลักษณะมีความต้องการ
 ความสนใจ ความรู้ ตลอดจนทัศนคติ และค่านิยม รวมถึงการตีความหมายและพฤติกรรมในการ
 ตอบสนองต่อสารอย่างไร ซึ่งทำให้สามารถวางแผนเพื่อเตรียมปรับการสื่อสารของเราให้เหมาะสม
 ก่อนที่จะลงมือทำการสื่อสาร^{๓๐}

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต้องมีการวิเคราะห์ผู้ฟังหรือผู้รับสาร การวิเคราะห์ผู้รับสาร
 ตามลักษณะประชากรศาสตร์ อันได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ ศาสนา สถานภาพทางสังคมและ
 เศรษฐกิจ ภูมิฐานะของผู้รับสาร

๑) อายุ อายุของผู้รับสารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง เพราะอายุเป็นปัจจัยที่ทำให้คนเรา
 มีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรม โดยทั่วไปแล้วคนมีอายุน้อย มักจะคิดแบบเสรีนิยม
 มองโลกในแง่ดี พร้อมเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ ได้ง่ายกว่าคนอายุมากที่มักจะมีความคิดอนุรักษนิยมและมอง
 โลกในแง่ร้ายกว่าคนอายุน้อย เนื่องจากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิต เคยผ่านปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนมี
 ความผูกพันยาวนานและมีผลประโยชน์ในสังคมมากกว่าคนที่อายุน้อย นอกจากความแตกต่างใน
 เรื่องความคิดแล้ว อายุยังเป็นสิ่งกำหนดความแตกต่างในเรื่องความยากง่ายในกาชักจูงใจด้วย พบว่า
 คนที่มีอายุมากจะใช้สื่อเพื่อสาระข่าวสารมากกว่าเพื่อความบันเทิง

๒) เพศ จากการวิจัยพบว่า ผู้หญิงกับผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องความคิด
 ,ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของผู้หญิงและ
 ผู้ชายไว้ต่างกัน ผู้หญิงมักเป็นคนที่จิตใจอ่อนไหวหรือเจ้าอารมณ์ ผู้หญิงจึงถูกชักจูงได้ง่ายกว่าผู้ชาย
 ผู้ชายมักใช้เหตุผลมากกว่าผู้หญิงและจดจำได้มากกว่าผู้หญิงด้วย ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ผู้หญิง
 จะมีเวลาในการเปิดรับสื่อมากกว่าผู้ชาย เพราะผู้ชายมักใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงาน สื่อที่ผู้ชาย
 นิยมเปิดรับจึงเป็นสื่อประเภทวิทยุกระจายเสียง เนื่องจากทำงานไปด้วยในขณะที่เปิดรับสื่อ

๓) การศึกษา หรือความรู้ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร เพราะคนที่ได้รับการศึกษาที่
 ต่างกัน ยุคสมัยที่ต่างกัน ระบบการศึกษาที่ต่างกัน สาขาวิชาที่ต่างกัน จึงย่อมมีความรู้สึนึกคิด
 อุดมการณ์ และความต้องการที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ระดับการศึกษาของผู้รับสารยังมี

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๓๐} ปรมะ สตะเวทิน, **หลักนิเทศศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการประชาสัมพันธ์
 คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๖.

ความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ด้านข้อมูลข่าวสารบุคคลด้วย คนที่มีการศึกษาสูงมักใช้สื่อในการเพิ่มพูนความรู้ให้กับตัวเอง จึงมีความรอบรู้ในหลาย ๆ เรื่อง และสามารถนำความรู้นั้นไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ในขณะที่บุคคลที่มีการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่า มักจะนิยมใช้สื่อไปในทางบันเทิงเป็นส่วนใหญ่

๔) สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งประกอบไปด้วย อาชีพ รายได้ และภูมิหลังครอบครัว มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อปฏิกิริยาของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสารและสาร เพราะคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน จะมีวัฒนธรรม ประสบการณ์ ทศนคติและเป้าหมายที่ต่างกัน คนที่มีพื้นฐานทางครอบครัวที่ต่างกัน ย่อมมีความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมที่แตกต่างกัน อาชีพก็เช่นกัน คนที่มีอาชีพต่างกัน ย่อมมีความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ ต่างกัน ทำให้ความต้องการในการรับข้อมูลข่าวสารมีความแตกต่างกัน

สรุปว่า การสื่อสารเกิดจากการที่มนุษย์อยู่ตามลำพังไม่ได้ ต้องพึ่งพาผู้อื่น จึงต้องสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจในความคิดของตนเอง ว่าต้องการอะไร เมื่อจะกล่าวถึงการสื่อความหมายในอดีตการสื่อสาร แบบอวัจนภาษา คือ ภาษาที่ไม่ใช่คำพูด สัญลักษณ์ อากัปกิริยา วัจนภาษา คือ ภาษาที่ใช้คำพูด ภาษาพูด ภาษาเขียน มีการใช้อำนาจสัญญาณต่าง ๆ เสียงกลอง คิวไฟ สัญญาณมือ การวาดเขียนภาพบนผนังถ้ำ ภาพพิธีกรรม การล่าสัตว์ การประดิษฐ์คิดค้นตัวอักษร ตัวอักษรมนุษย์ถ้ำ ตัวอักษรโรมัน ตัวอักษรพหุขนรามคำแหง

การสื่อสาร (Communication) มาจากคำว่า “Communis” ในภาษาละติน แปลว่า ความเหมือนหรือการร่วมกัน ดังนั้นการสื่อสาร (Communication) คือ กระบวนการของข่าวสาร (Message) ซึ่งเริ่มจากผู้ส่งสาร (Sender) ใช้ข่าวสาร (Message) ส่งผ่านช่องทาง (Channel) ไปยังผู้รับสาร (Receiver)

ช่องทางที่ใช้ ได้แก่ ตา (การเห็น) หู (ได้ยิน) จมูก (ได้กลิ่น) มือ (สัมผัส) ปาก, ลิ้น (การลิ้มรส) ซึ่งมีองค์ประกอบในการติดต่อสื่อสาร เช่น แหล่งข้อมูลข่าวสารหรือผู้ส่งสาร (Source, Sender) หมายถึง สิ่งที่เกิดก่อนข่าวสารหรือผู้เป็นต้นเหตุของข่าวสาร อาจเป็นบุคคลเดียวหรือหลายคนก็ได้ มีตัวข่าวสาร (Message) หมายถึง เนื้อหาสาระหรือเครื่องหมายที่ผู้ส่งดำเนินการถ่ายทอดไปยังผู้รับสาร โดยผ่านช่องทางของข่าวสาร (Channel) หมายถึง สื่อกลางในการนำข่าวสารไปยังผู้รับสาร เช่น หนังสือ ภาพยนต์ โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ ปลายทางคือตัวผู้รับข่าวสาร (Receiver) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคน หรือสิ่งของที่ทำหน้าที่รับรู้ข่าวสารที่ส่งมาจากผู้ส่งข่าวสาร

รูปแบบการติดต่อสื่อสารที่ประสบผลสำเร็จโดยใช้รูปแบบจำลองของ Berlo มีส่วนประกอบสำคัญส่วน คือ ผู้ส่งสารหรือแหล่งข่าว ข่าวสาร ช่องทางของการสื่อสาร และผู้รับสาร ดังที่กล่าวแล้ว

ถ้าการสื่อสารมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม สมรรถิผลของการสื่อสารก็อยู่ที่ความสามารถเปลี่ยนแปลงผู้รับสารได้ในแนวทางที่ผู้ส่งต้องการ สมรรถิผลนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เริ่มจากการรวบรวมความคิด แล้วถอดความคิดออกมาเป็นเนื้อหาข่าวสาร ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถของผู้รับในการตีความเนื้อหาสาระในสาร เงื่อนไขหรือข้อกำหนดในการเลือกรับสารของผู้รับ และเลือกส่งสารของแหล่งสาร นอกจากนี้

ยังขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของสื่อ (Media) และช่องทางข่าวสาร (Channel) อีกด้วย ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร เพื่อประโยชน์อะไร ก็เพื่อแจ้งให้ผู้รับสารทราบและเกิดความเข้าใจ เพื่อสอนหรือให้การศึกษาและเกิดความเข้าใจมากกว่าเดิม เพื่อสร้างความบันเทิงและความเข้าใจ เพื่อนำเสนอและชักจูงให้มีความสนใจปฏิบัติตาม ฉะนั้น ความมุ่งหมายของผู้ส่งสารบางครั้งก็บรรลุเป้าหมายเพราะมีอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร คือ ตัวการที่คอยรบกวนการติดต่อสื่อสารให้ติดขัด ชะงัก หรือไม่มีประสิทธิภาพ (Communication Breakdown) แบ่งออกเป็นหลายด้าน เช่น ด้านเทคนิคหรือกลไก (Technical or Mechanical) เกิดจากช่องทางการสื่อสารที่นำเสนอตัวอย่างเช่น โทรศัพท์ภาพล้ม, การพูดคุยในที่เสียงดัง ด้านภาษา (Semantic) เช่น การใช้ภาษาที่แตกต่างกัน, ภาษาเดียวกันแต่ใช้ศัพท์ที่ยาก, ความแตกต่างด้านความรู้ ประสบการณ์ การศึกษา, IQ ด้านอื่นๆ เช่น ใช้ช่องทางในการสื่อสารไม่เหมาะสม ที่สำคัญ ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ลักษณะการถ่ายทอดของผู้นำการเปลี่ยนแปลง บรรยากาศในการสื่อสาร วัสดุอุปกรณ์ในการสื่อสาร

อุปสรรคการสื่อสารที่พบบ่อย ๆ ได้แก่ ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ มีทัศนคติที่ไม่ดี ผู้ส่งสารนำเสนอข่าวสารไม่ดี ทำให้ผู้รับสารไม่สนใจ ตัวของสารไม่มีความชัดเจน มีการจัดลำดับของสารไม่ดี มีความสลับซับซ้อน ส่งสารและผู้รับสารใช้สื่อ/ช่องทางที่ไม่เหมาะสม

แนวทางแก้ไข คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารต้องเข้าใจองค์ประกอบในการสื่อสาร เลือกใช้สื่อ/ช่องทางที่เหมาะสม มีวัตถุประสงค์ที่ใช้ชัดเจน ผู้ส่งสาร/ผู้รับสารควรมีการเตรียมพร้อมล่วงหน้าและมีการใช้ทักษะในภาษาที่ถ่ายทอดให้เหมาะสมกับการสื่อสาร ควรคำนึงถึงปฏิกิริยาตอบสนองเพื่อนำมาประเมินแก้ไขข้อบกพร่อง

บทที่ ๓

วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนา และวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

ในบทที่ ๓ นี้ จะกล่าวถึงการวิธีเผยแผ่ธรรมในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมถึงเทคนิค และรูปแบบของวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าและพุทธวิธีในการสอน จากพระไตรปิฎกและ เอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกโดยเฉพาะพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ดังมีรายละเอียด สรุปได้ดังนี้

๓.๑ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนา

๓.๒ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

๓.๑ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนา

จุดเริ่มต้นของการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาก็คือ หลังจากที่ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วแสดงพระปฐมเทศนา คือ พระธรรมจักรกัปปวัตนะสูตร โปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ อันเป็นเทสนากันต์แรกในพระพุทธศาสนา เมื่อจบเทศนาแล้ว ท่านโกณฑัญญะ (อัญญาโกณฑัญญะ) ได้ธรรมจักขุ คือได้ดวงตาเห็นธรรม อันได้แก่การได้บรรลุพระโสดาปัตติผล และได้ขออุปสัมปทา นับเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อแต่นั้นมาก็ทรงสั่งสอนท่านทั้ง ๔ จนได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้อุปสมบทเป็นพระสงฆ์ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทุกองค์ ต่อมาถึงวันแรม ๘ ค่ำ เดือนสาม (เดือน ๙) พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดท่านทั้ง ๕ ในวันนั้น จึงนับเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖ องค์ หลังจากที่ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตนะสูตรจบลง ได้มีพระสาวกผู้รู้ตามเป็นพยานในการตรัสรู้ของพระองค์ พระองค์จึงทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาเอกของโลกตั้งแต่บัดนั้นแล้วทรงกระทำการสื่อสารธรรมโปรดแก่ยสกุลบุตรและสหายจนกระทั่งมีพระภิกษุเพิ่มเป็น ๖๐ รูปด้วยกัน การสื่อสารหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นขึ้นเป็นครั้งแรก มีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอนมากพอสมควร จึงได้ส่งพระสาวกออกไปสื่อสารพระพุทธศาสนาชุดแรก ดังมีหลักฐานปรากฏในพระวินัยปิฎกมหาวรรคว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^๑

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗., วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๓.๑.๑ ความหมายของการเผยแผ่

คำว่า เผยแผ่ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำจำกัดความสรุปได้ดังนี้ คำว่า เผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป, ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา^๒

ในงานวิจัยนี้ การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไปเผยแผ่กว้างขวางออกไปทำให้เป็นที่แพร่หลายเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน หรืองานในหน้าที่ของพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ตามสถานที่ต่าง ๆ ในหลายรูปแบบ เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) ทิฏฐธรรมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์ขั้นต้น
- ๒) สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้าหรือในภพหน้า ประโยชน์สูงขึ้นไป
- ๓) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด จุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน^๓

นักวิชาการทางด้านศาสนาได้ให้ทัศนะว่า “เผยแผ่” หมายถึง เปิดเผยสิ่งที่ถูกปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น คือ การเปิดเผยสิ่งที่ตึงามที่คนยังไม่เห็นให้รู้ได้เห็นทั่วกัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งไปที่เปิดเผยหลักธรรมให้ปรากฏแก่ชาวโลก โดยเริ่มจากการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ได้ให้แนวทางไว้ ซึ่งสามารถศึกษาได้จากพระพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระอรหันตสาวก ๖๐ รูป ก่อนที่จะส่งไปประกาศพระศาสนาและจากโอวาทปาติโมกข์ที่ทรงตรัสแก่พระอรหันตสาวก ๑,๒๕๐ รูป ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ณ เวฬุวัน เมืองราชคฤห์ ^๔

ดังนั้น ความหมายของการเผยแผ่ จึงไม่ได้มีความหมายเพียงแค่จำกัดความตามลักษณะของศัพท์เท่านั้น หากแต่มีความหมายแฝงไว้ด้วยนัยแห่งการดำเนินงานที่ต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นพื้นฐาน ข้อพึงสังเกตก็คือการที่พระองค์ทรงส่งอรหันตสาวกยุคแรก ๖๐ รูปไปเผยแผ่คำสอนและทรงย้ำให้แยกย้ายกันไปรูปละทาง เพราะทรงทราบดีว่าท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ปราศจากกิเลสเครื่องยึดมั่น ไม่ยึดติดอยู่กับตัวตน ทำงานด้วยความเสียสละอุทิศตน เพื่อประโยชน์แก่มหาชนได้จึงมอบงานเผยแผ่ให้รับผิดชอบ

^๒ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์ ๒๕๕๔), หน้า ๔๗.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

๓.๑.๒ ความสำคัญของการเผยแผ่

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าธรรมที่พระองค์ตรัสรู้มีความลึกซึ้ง จึงมิได้มีพระทัยที่จะสั่งสอนธรรมนั้นแก่สัตว์ทั้งหลาย ครั้นต่อมา พระพรหมได้อาราธนาให้ทรงแสดงธรรม พระองค์ทรงรับคำอาราธนานั้นโดยตรัสตอบว่า “สัตว์เหล่าใดจะฟัง จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราได้เปิดประตูลงสู่ธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายแล้ว เพราะเราสำคัญว่าจะลำบากจึงมิได้แสดงธรรมที่ประณีตคล่องแคล่วในหมู่มนุษย์”^๕

การตรัสรู้ของพุทธสัมมาสัมโพธิญาณและการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความสำคัญอันยิ่งใหญ่ ท่ามกลางสังคมของชาวชมพูทวีปที่มีการแบ่งแยกกันทั้งในเรื่องชนชั้นวรรณะและความคิดเห็นต่างกัน การประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อถือของตน โดยไม่เกรงกลัวบาปอกุศล แม้จะมีกลุ่มคนบางกลุ่มแยกตัวออกไปจากสังคมเพื่อค้นหาโมกขธรรมก็ตาม ส่วนหนึ่งก็เป็นเพียงการปฏิบัติบำเพ็ญเพื่อให้ตนเองได้รับพรจากพระผู้เป็นเจ้าและยังไม่มีบุคคลใดสามารถค้นพบธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นได้เลย

การเผยแผ่ศาสนาพรหมจรรย์ (หลักการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ หรือหลักพระธรรมวินัย) ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าในระยะแรกตรัสรู้นั้น มีลักษณะเป็นการประกาศท้าทายเหล่ามหาบัณฑิตปัญญาชนในสมัยนั้นให้มาช่วยกันพิสูจน์จริยธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นความจริงอันเที่ยงแท้แน่นอน เป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สอดคล้องกับหลักพระธรรมคุณที่ว่า “สุวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม สฺนฺทฺธิญฺญิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ”^๖ “พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว อันผู้บรรลู่จะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ควรแก่การเจริญชวนชักชวนให้มาพิสูจน์ทดสอบ ควรน้อมเข้าใส่ตน เป็นผลปฏิบัติที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน”^๗ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์พระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนาทรงประสบผลสำเร็จอย่างสูงยิ่งในการประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ซึ่งทรงใช้เวลาเพียง ๔ เดือน ก็สามารถประกาศศาสนาธรรมก่อตั้งและประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคงดำรงประโยชน์สุขแก่ประชาชนในดินแดนชมพูทวีป คือ ครบองค์ประกอบ ๕ ประการของการก่อตั้งศาสนา ซึ่งได้แก่

๑) มีองค์พระศาสดาผู้ก่อตั้งคือพระองค์เอง

๒) มีศาสนธรรม คือหลักพุทธธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

๓) มีศาสนบุคคล คือพระพุทธสาวกเป็นประจักษ์พยานในการปฏิบัติตามศาสนธรรมและเป็นการสำคัญช่วยประกาศเผยแผ่ โดยมีพระภิกษุปัญจวัคคีย์ กลุ่มพระยสะ พร้อมทั้งอุบาสกอุบาสิกา คือ บิดาของพระยสะและอดีตภรรยาของพระยสะ เป็นต้น

๔) มีศาสนสถาน คือพุทธศาสนสถานหรือวัด ในสมัยนั้นได้แก่ พระวิหารเวฬุวันหรือ วัดเวฬุวัน ที่พระเจ้าพิมพิสาร จอมเสนามาครราช บรมกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ทรงศรัทธาสรร้างถวาย ณ พระราชอุทยานเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

^๕ วิ.ม. (บาลี) ๔/๘/๗., วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๒.

^๖ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๗๔/๕๐., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๕-๖๖.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๖., อภ.นกก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

๕) มีศาสนพิธี คือธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเป็นแบบแผนให้ประพฤติปฏิบัติ โดยขณะนั้น มีพิธีการบวชประเพณีพรหมจรรย์เกิดขึ้น ๒ แบบ คือ แบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ที่พระพุทธองค์ทรงประทานบวชให้เอง และแบบติสรณคณอุปสัมปทา ที่ทรงอนุญาตพระสาวกบวชให้กุลบุตรได้ด้วยการรับไตรสรณคณ นอกจากนี้ ยังมีพิธีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับวายเป็นนิมิต โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระเต้าทองเต็มด้วยน้ำหลังลงดินเนื่องด้วยการถวายพระราชาอุทยานเวฬุวัน^๔

สรุปความสำคัญของการเผยแผ่นั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นกิจกรรมอย่างเดียวที่จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมและหลักการที่เป็นนามธรรม การที่ประชาชนจะเข้าใจ เข้าถึง และได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาก็โดยอาศัยการฟังเท่านั้น แม้ผู้ใดจะมีสติปัญญามาก สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง แต่ก็ไม่อาจรู้เข้าใจและเข้าถึงพระพุทธศาสนาจนถึงขั้นบรรลุธรรมระดับต่าง ๆ ด้วยตนเอง อันที่จริง การเผยแผ่เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาไปสู่ผู้ฟัง เพื่อหาสมาชิกทางศาสนา วัดเป็นแหล่งสำคัญที่จะทำการเผยแผ่ พระสงฆ์ในวัดเป็นผู้ดำเนินการเผยแผ่หรือทำการถ่ายทอดความรู้ ส่วนประชาชนเป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้รับประโยชน์จากหลักธรรมคำสอนของพระศาสนา พร้อมจะให้ความอุปถัมภ์ สนับสนุน ช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรือง ให้มีกำลังที่จะเผยแผ่และป้องกันรักษาไว้มิให้มีอันตราย

๒. เป็นการดึงดูดสมาชิกของพระพุทธศาสนาได้มากที่สุด เพราะการเผยแผ่แต่ละครั้ง มีการถ่ายทอดหลักธรรมไปสู่พหูชนได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการเผยแผ่ส่วนใหญ่จะทำต่อหน้าผู้คนจำนวนมาก และปัจจุบันนิยมทำกันเป็นพิธีการ มีการจัดสถานที่และสิ่งประกอบต่าง ๆ อันอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เผยแผ่และผู้ฟัง ทำให้สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เผยแผ่สามารถแนะนำชี้แจงข้อธรรมให้ผู้คนจำนวนมากได้รู้และเข้าใจได้ โดยใช้เวลาไม่มาก สามารถดึงดูดใจและศรัทธาของผู้ฟังได้ครั้งละมาก ๆ ทำให้เพิ่มสมาชิกของพระพุทธศาสนาได้เรื่อย ๆ เหมือนอย่างสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแต่ละเรื่อง แต่ละกัณฑ์จบแล้ว จะมีผู้เข้าใจธรรม บรรลุธรรมจำนวนมาก และท่านเหล่านั้นบ้างก็ของบวช บ้างก็แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปได้อย่างรวดเร็ว

๓. เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับศาสนิก เพราะการเผยแผ่ เป็นการถ่ายทอดหลักธรรมของพระศาสนาไปสู่หมู่ชนได้อย่างรวดเร็ว เป็นการหยิบยื่นสิ่งที่มีค่าที่สุดที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนในชีวิตและหาฟังได้ยากที่สุดให้แก่ประชาชน เมื่อประชาชนได้รับฟังแล้ว ย่อมเกิดความรู้สึกระซาและเห็นแจ้งในหลักธรรม ยอมรับนับถือเป็นศาสนาประจำชีวิตของตน มีความเข้าใจและมีความสัมพันธ์แนบแน่นยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันการเผยแผ่แต่ละครั้ง ผู้แสดงและผู้ฟัง ย่อมการเตรียมตัวกัน คือฝ่ายแสดงธรรม ย่อมคัดฟันหวัข้อธรรมที่เหมาะสมไปแสดงให้ฟัง แสดงธรรมด้วยความ

^๔ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๗

ตั้งใจ มุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นหลักสำคัญ ฝ่ายผู้ฟังก็เตรียมกายไปฟัง เตรียมใจรับฟัง และเตรียมเครื่องบูชาธรรมไปด้วย เพื่อหวังบุญกุศลอีกส่วนหนึ่ง

๓.๑.๓ ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่

ปัจจัยสำคัญของการเผยแผ่ เป็นเหตุให้การขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาไปอย่างแพร่หลาย จนประสบความสำเร็จได้ พระพุทธองค์ทรงกำหนดเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเยี่ยงยุทธวิธีทางการทหารไว้ ๔ ประการ คือ “ฐานกุสโล จ โหติ ทูเรปาตี จ อุกุณเณวรี จ มหโต จ กายสส ปทาเลตา”^{๙๑} ฉลาดในฐานะ ๒. ยิ่งลูกศรได้ไกล ๓. ยิ่งไม่พลาด ๔. ทำลายกายขนาดใหญ่ได้”^{๙๒}

๑) ฐานกุสโล จ โหติ มีความเฉลียวฉลาดเหนือกว่าในด้านชัยภูมิ คือผู้เผยแผ่ต้องเป็นคนมีศีลธรรม มีกัลยาณธรรม และมีพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความก้าวหน้าอยู่เสมอ

๒) ทูเรปาตี มีสมรรถนะในการยิงได้ไกล ๆ คือผู้เผยแผ่ต้องสามารถมองเห็นความจริงของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายว่าล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ อันได้แก่ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเป็นทุกข์ทนสภาพเดิมไม่ได้ ความไม่ใช่ตัวตน หรือการเกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วก็ดับไป ไม่ใช่ตัวกูของกู

๓) อุกุณเณวรี มีความสามารถในการยิงได้ในเวลาอันรวดเร็ว คือมีความประหยัดพัฒนาตนเองไปตามครรลองแห่งอริยธรรม จนสามารถบรรลุธรรมในฐานะนั้น ๆ ได้

๔) มหโต กายสส ปทาเลตา มีความสามารถทำลายชุมกำลังใหม่ของข้าศึกได้ หมายถึง การทำลายอวิชชา ความไม่รู้ให้หมดสิ้นจากใจไป^{๙๓}

๓.๑.๔ วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่

วัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ของพระพุทธองค์นั้น มีพระประสงค์จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ปวงชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลิกความเชื่อเดิมที่ปวงชนยึดติดอยู่ในขณะนั้นให้หมดสิ้นไปเสียก่อน แต่การที่จะชนะลัทธิต่าง ๆ ที่ปวงชนมีความเชื่อและนับถืออย่างฝังใจเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ทำได้ง่าย จึงต้องใช้วิธีการที่แยบยลหรือละเอียดอ่อนอย่างยิ่งจึงจะสามารถให้ปวงชนเลิกลัทธิเก่าให้หันหน้ามานับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ต้องใช้วิธีการต่าง ๆ ในการเผยแผ่ จนสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดดั้งเดิมของปวงชนได้ พระองค์ทรงเป็นผู้ชาญฉลาดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงเห็นว่า คำสอนส่วนใดที่เข้ากับความคิดเดิมของปวงชน ก็ทรงอนุโลมตาม ส่วนยังมีความบกพร่องอยู่บ้าง ก็ทรงแก้ไขเพิ่มเติมให้ดีกว่าเดิม หากส่วนใดสอนให้คนหลงผิด ไร้สาระ หาประโยชน์มิได้ ก็ทรงเปลี่ยนแปลงทั้งหมด คือ เสนอแนวความคิดใหม่ที่ไม่ใครนำมาแสดงให้ทราบมาก่อน พระองค์ทรงเตรียมการเผยแผ่โดยทรงพระอรหันต์ ๖๐ ไปประกาศธรรมครั้งแรก เมื่อวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์ แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป เพื่อให้พระอรหันต์สาวกเหล่านั้นนำไปเผย

^{๙๑} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๘๑/๑๙๕., อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๑/๒๕๗.

^{๙๒} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕. หน้า ๑๕ – ๑๖.

แผ่แก่ปวงชนในสถานที่ตนไปประกาศพระศาสนา อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของการสื่อสารของพระพุทธองค์ จึงอาจจำแนกพุทธประสงค์ได้ ๓ ประการที่สำคัญ คือ

๑) เพื่อให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิปัญญาธรรมเทศนา) ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่งเพื่อให้รู้ตามความเป็นจริง^{๑๒} แม้ว่าพระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้แจ้งโลกและสรรพสิ่งในจักรวาล แต่เชื่อว่าทุกสิ่งนั้นจำเป็นต่อการรับรู้ของมนุษย์ ทรงสอนเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวก นั้น ๆ

๒) เพื่อให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง (สนิทานธรรมเทศนา)^{๑๓} สาระธรรมในพระพุทธานุศาสนานั้นมิได้เป็นการบังคับให้ต้องเชื่อโดยขาดเหตุผล ทว่าให้อิสระอย่างเต็มที่แก่ผู้ฟังในการคิดพิจารณา เพื่อการพัฒนาสติปัญญาในการเข้าใจและเข้าถึงความจริงด้วยตัวของตัวเอง ผู้สอนเพียงนำข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล หรือข้อเสนอมาตีแผ่แจกแจงให้ดู และกระตุ้นให้คิดพิจารณา

๓) เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริย (สัปปาฏิหาริยธรรมเทศนา) สามารถยั้ผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ^{๑๔}

๓.๑.๕ อุดมการณ์ของการเผยแผ่

การที่มหาบุรุษผู้ใดจะได้ตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐ จนถึงกับจัดตั้งและเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาเพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่มหาชนได้ มหาบุรุษผู้นั้นย่อมต้องอาศัยการบำเพ็ญพระบารมีมาอย่างยาวนานยิ่งนัก จนถึงความพร้อมบริบูรณ์ของการฝึกอบรมตนทั้งด้านจิตใจแลปัญญา สามารถรู้แจ้งกระบวนการความเป็นไปของสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัย พร้อมทั้งวางหลักการและแบบแผนอันพึงกระทำให้แก่ศาสนิกดำเนินรอยตาม เพื่อความดีงามแห่งชีวิต พระองค์ได้ทรงวางหลักสำคัญแห่งการสื่อสารของพระองค์ ที่เรียกว่า ‘โอวาทปาติโมกข์’ ดังมีใจความดังนี้

ความอดทนคือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๕}

ในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า หากผู้ฟังมีทิวภูมิฐานะสูง แสดงอาการไม่เคารพหรือไม่เชื่อถ้อยอย่างเปิดเผย บางครั้งพระองค์ก็ต้องทรงใช้อิทธิฤทธิ์ข่มเพื่อให้ยอมรับเหมือนกัน

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สื่อดะวัน จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๕, หน้า ๑๑๑.

^{๑๔} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

^{๑๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๕๕/๕๗., ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑.

(อิทธิปาฏิหาริย์) เช่น ตอนที่เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พระองค์ต้องทรงใช้อิทธิฤทธิ์ปราบพระยานาค พวกชฎิลได้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์ จึงยอมให้พระองค์สอนได้ บางคนไม่ยอมรับภายใน

จิตใจ ยังมีความลังเลสงสัย พระองค์ทรงทราบจิตของผู้้นั้นด้วยการดักใจแล้วตรัสสอนตามที่เขาคิด (อาเทศนาปาฏิหาริย์) ผู้้นั้นจึงยอมรับการสอน หากเป็นการสอนทั่วไป คำสอนของพระองค์เกิดเป็นผลอัศจรรย์แก่ผู้ฟังตามภูมิธรรมของบุคคลนั้นๆ (อนุศาสน์ปาฏิหาริย์)

บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ นั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ว่าดีที่สุดในพระนิมิตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด ข้อนี้เป็นความจริงอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาที่ดำรงเป็นประโยชน์แก่มหาชนจนกระทั่งบัดนี้ด้วยอำนาจของอนุศาสน์ปาฏิหาริย์นั่นเอง ในสังคารวสูตร^{๑๖} พระพุทธองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๓ แก่สังการวระพราหมณ์ ให้พราหมณ์พิจารณาว่าอย่างไรหนึ่ดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์กราบทูลว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ไม่ประณีต ผู้ใดทำก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้นและปรากฏแก่ตน (สังการวระพราหมณ์) เหมือนภาพลวงตา (มายาสหยมรูปวิย ขายติ) ส่วนอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นของประณีต พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นปาฏิหาริย์ทางคำสอน คือ พุทธสอนให้ผู้ฟังนำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วได้ผลตามที่ทรงสอนก็เห็นเป็นอัศจรรย์ นั่นแหละคือยอดปาฏิหาริย์และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะตนเท่านั้น แต่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก

๓.๑.๖ องค์ประกอบของการเผยแผ่

การเผยแผ่ได้เริ่มต้นตั้งแต่พระองค์ได้ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา ๖๐ รูป โดยมี ผู้ส่งสาร กล่าวคือพระพุทธเจ้าและอรหันตสาวก รวมเป็น ๖๑ รูป สิ่งที้นำไปพร้อมกับการเผยแผ่คือ สาร กล่าวคือธรรมะ ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกอบด้วยอรรถและพยัญชนะที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์ทั้งสิ้น ด้วยช่องทางที่พระองค์และพระสาวกมีทักษะในการนำเสนอ มีทัศนคติ ความเห็นที่ตรง ถูกต้อง ประกอบด้วยความรู้ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสูงสุด ซึ่งไม่ขัดกับระบบสังคมและวัฒนธรรมในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

- ๑) ผู้ส่งสาร ได้แก่ พระพุทธเจ้า
- ๒) สาร หรือ ข่าวสารที่ประกอบด้วยเนื้อหา
- ๓) ช่องทางการเผยแผ่ ได้แก่ การแสดงธรรม หรือการเทศนาธรรม
- ๔) ผู้รับสาร ได้แก่ พุทธบริษัท ๔

พระพุทธองค์ได้จัดวางระบบการเผยแผ่โดยการใช้คำพูด ลีลา ท่าทาง บุคลิกส่วนพระองค์ เพื่อดึงดูดจิตใจของผู้พบเห็นจนเกิดความเลื่อมใส ในการเผยแผ่หรือแสดงธรรมแต่ละครั้ง ความงดงามในการแสดงธรรม หรือลักษณะการสอนที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจของพระพุทธเจ้านั้น จำแนกได้เป็น ๔ ประการคือ

๑. สันทิสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังงูมือไปดูเห็นกับตา

^{๑๖} อก.ติก. (บาลี) ๒๒/๖๑/๒๓๒., อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๒.

๒. สมาทปนา ชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา ระวังให้อาจหาญแกลัวกล้า คือ ปลุกใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจนได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย

๔. สัมปหังสนา ปลอบขวัญโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๑๗}

๑) ผู้สังสาร ได้แก่ พระพุทธเจ้าโดยผ่านทางพุทธกิจ ๕ การกระทำที่เรียกว่า “พุทธกิจ” นี้แต่คำว่า พุทธกิจ ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่การกระทำของพระองค์ทรงปรากฏให้เห็นมากมาย กิจหรือหน้าที่ของพระองค์ทรงบำเพ็ญ ๕ อย่าง ซึ่งปรากฏในหนังสือสวดมนต์ว่า

บุพพณฺเฑ ปิณฺฑปาตณฺจ	สายณฺเฑ ธมฺมเทสนํ
ปโทเส ภิกฺขุโอรฺวาทํ	อหฺมรตเต เทวปณฺหนํ
ปจฺจุเสว คเต กาเล	ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ
เอเต ปณฺจวิธํ กิจฺเจ	วิโสธติ มุนิปุณฺโกวติ

แปลว่า เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาเย็นทางแสดงธรรม เวลาบ่ายคำปรุชานโอรวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาแก่เหล่าเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาบุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม พระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนิประเสริฐ ทรงบำเพ็ญกิจ ๕ อย่างนี้ครบถ้วนบริบูรณ์^{๑๘}

พุทธกิจ ๕ ประการ คือ พระจริยวัตรที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน ๕ ระยะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) ปุเรกัตตกิจ พระพุทธเจ้าเสด็จลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ทรงปฏิบัติพระสรีระ เช่น ล้างพระพักตร์ เพื่อบูชาพระเศียรให้ภิกษุอุปฐากได้ถวายน้ำล้างพระพักตร์ น้ำบ้วนพระโอษฐ์ และเพื่อความผาสุกแห่งพระวรกายแล้ว จะทรงประทับยับยั้งอยู่ ณ อาสนะที่เจียบสงัด จนถึงเวลาออกบิณฑบาต พระองค์จะทรงนั่งอันตรวาสกคาดประคตเอว ทรงห่มจีวร ถือบาตร บางครั้งก็เสด็จพระองค์เดียว บางครั้งก็มีภิกษุสงฆ์เป็นบริวารติดตามเสด็จไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านหรือยังนิคม บางครั้งก็เสด็จไปอย่างปกติ บางครั้งก็เสด็จไปอย่างมีปาฏิหาริย์ เวลาเสด็จไปอย่างมีปาฏิหาริย์ ก็จะมีลมพัดโชยอ่อน ๆ พัดนำหน้าแผ้วพื้นพสุธาให้สะอาดหมดจด ฝนก็จะโปรยปรายละอองน้ำลงระงับฝุ่นละอองในหนทาง ลอยเป็นพदानอยู่เบื้องบนจะมีสายลมพัดหอบดอกไม้ นานาพรรณโรยลงตามระยะทางที่เสด็จไป ภูมิภาคที่ดอนก็จะราบต่ำลง ที่ราบต่ำก็จะสูงขึ้น ภาคพื้นจะราบเรียบเสมอกัน ในขณะที่ทรงย่างพระบาท จะมีปทุมบุพผชาติสัมผัสมีนวลชวนสยายคอยรองรับพระยุคลบาท พอพระบาทเบี่ยงขวางลงในเขตหมู่บ้านหรือนิคม พระฉัพพรรณรังสีก็ฉายแสงแผ่ออกจากพระวรกาย พุ่งเล่นแวบวับ

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๕, หน้า ๑๓๔.

^{๑๘} พระศาสนโสภณ, คำบอกวัตรในสวดมนต์แปล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๓-๓๔.

แสงจับบ้านเรือน ตั้งแสงทองเลื่อมพราย และตั้งแวดวงด้วยแผ่นผ้างดงามวิจิตร ด้วยสัญญาณนี้ ประชาชนก็ทราบว่ วันนี้พระพุทธรองค์เสด็จมาบิณฑบาตในย่านนี้ ต่างแต่งตัวนุ่งห่มเรียบร้อย พวกกันถือของหอมและดอกไม้ออกจากบ้านเรือนเดินไปตามถนนบูชาพระพุทธรองค์ ด้วยของหอมและดอกไม้ด้วยความเคารพ ถวายอภิวาทพระพุทธรองค์ กราบทูลให้พระองค์และพระสาวกรับบาตรแล้วปูอาสนะกราบทูลนิมนต์ให้ประทับนั่ง แล้วน้อมนำภัตตาหารเข้ามาถวายโดยเคารพ

พระพุทธรองค์พอเสวยภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยก็ทรงตรวจดูจิตสันดานของประชาชนหมูนั่น ๆ แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดให้ บางพวกรับนับถือไตรสรณคมน์ โปรดให้บางพวกสมาทานศีล ๕ แสดงธรรมโปรดให้บางพวกบรรลุโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อย่างใดอย่างหนึ่ง แสดงธรรมโปรดให้บางพวกบวชแล้วบรรลุปะเป็นพระอรหันตผล ครั้นทรงอนุเคราะห์มหาชนแล้วจึงทรงลุกจากอาสนะเสด็จกลับพระวิหาร ประทับนั่ง ณ อาสนะในบริเวณศาลา ทรงรอกอยจนภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ภิกษุผู้อุปัฏฐากก็เข้ากราบทูลให้ทรงทราบ จากนั้นพระองค์ก็จะเสด็จเข้าพระคันธกุฎี นี่เป็นปุระกัตตกิจ คือกิจก่อนฉัน

๒) ปัจฉากัตตกิจ ครั้นพระพุทธรองค์ทรงพักผ่อนในพระคันธกุฎีแล้ว ก็เสด็จออกมาประทับนั่ง ณ ศาลาใกล้ ๆ พระคันธกุฎี ทรงล้างพระบาท แล้วประทับยืนบนตั่งรองพระบาท ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด การจะได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นยาก การที่พระพุทธรเจ้าจะเกิดขึ้นก็ยาก การที่จะจะสมบุรณ์ก็ยากการที่จะพบพระสัทธรรมแสนยากยิ่ง การที่จะมีศรัทธาสมบุรณ์ก็ยาก การบวชก็ยาก การจะได้ฟังสัทธรรมก็ยาก”^{๑๙}

เมื่อพระพุทธรองค์ประทานโอวาทจบลง ภิกษุบางพวกก็ทูลขอภิกษุผู้มีญาณ พระองค์ก็จะทรงประทานภิกษุผู้มีญาณที่เหมาะสมแก่จริตของภิกษุเหล่านั้น จากนั้น ภิกษุทั้งหมดก็ถวายอภิวาทพระองค์แล้วกลับไปที่พักของแต่ละท่าน บางพวกเข้าไปยังป่า บางพวกเข้าไปยังบริเวณต้นไม้นั้น บางพวกเข้าไปยังภูเขาแห่งใดแห่งหนึ่ง จากนั้นพระองค์ก็เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ถ้าจะทรงพักผ่อนก็ทรงพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสืไสยาสน์ โดยข้างเบื้องขวาครุ่นหนึ่งแล้วเสด็จประทับนั่ง ณ พุทธอาสน์ที่จัดไว้แล้วทรงแสดงธรรมเหมาะสมกับกาลสมัยแล้วส่งประชาชนกลับ นี่เป็นปัจฉากัตตกิจ คือกิจหลังฉัน

๓) ปุริมยามกิจ พอเสร็จกิจหลังฉันแล้ว ถ้าทรงประสงค์จะสงน้ำที่พระวรกาย ก็เสด็จลุกจากอาสนะ เข้าช่มสงน้ำ ทรงใช้น้ำที่พระภิกษุผู้อุปัฏฐากจัดไว้ให้พระวรกายชุ่มเย็น พระภิกษุผู้อุปัฏฐากก็นำอาสนะไปปูลาดในบริเวณพระคันธกุฎี พระองค์ทรงนุ่งห่มผ้า ๒ ชั้น คาดประคตเอว ห่มอุตตราสงค์เฉียงบ่าพระอังสะ เสด็จไปประทับนั่ง ณ ที่นั้น ทรงพักหลีกเร้นพระองค์เดียวครุ่นหนึ่ง แล้วเสด็จไปยังสถานที่อุปัฏฐาก ต่อจากนั้น ภิกษุทั้งหลาย ก็จะพากันมาจากที่พักของตนแล้วเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ยังที่อุปัฏฐาก บรรดาภิกษุที่มา บางพวกก็จะทูลถามปัญหา บางพวกจะทูลขอภิกษุผู้มีญาณ บางพวกทูลขอฟังพระธรรมเทศนา พระพุทธรองค์ก็ทรงกระทำตามความประสงค์ของภิกษุเหล่านั้นอย่างสมบุรณ์ ทรงบำเพ็ญพุททกิจจนตลอดยามต้น นี่เป็นปุริมยามกิจ คือกิจในช่วงยามต้น

๔) มัชฌิมยามกิจ พอเสร็จกิจในช่วงยามต้น เมื่อภิกษุทั้งหลายถวายอภิวาทพระพุทธรองค์แล้ว พวกกันกลับไปพัก จากนั้นเทวดาในหมื่นโลกธาตุ ก็ได้โอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ แล้วทูลถาม

^{๑๙} อัง อนุทก. (บาลี) ๒๓/๒๙/๑๘๔., อัง อนุทก. (ไทย) ๒๓/๒๙/๒๗๔.

ปัญหา พระองค์ทรงตอบปัญหาของเทวดาตลอดยามกลาง นี่เป็นมัชฌิมยามกิจ คือ กิจในช่วงยามตอนกลาง

๕) ปัจฉิมยามกิจ ช่วงปัจฉิมยามกิจ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน เพื่อจะเปลื้องความเมื่อยล้าแห่งพระวรกายที่เกิดจากการประทับนั่ง จึงเสด็จจงกรม นี่เป็นตอนที่ ๑ แล้วเสด็จเข้าพระคันธกุฎีทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสหัสยา นี่เป็นตอนที่ ๒ แล้วเสด็จลุกขึ้นประทับนั่ง ตรวจสอบดูสัตว์โลกด้วยพระพุทธานุภาพ เพื่อหาบุคคลผู้ที่ได้สร้างบารมี มีทาน ศีล เป็นต้น ในพระพุทธานุภาพพระองค์ก่อน ๆ นี่เป็นตอนที่ ๓ ทั้งหมดนี้เป็นปัจฉิมยามกิจ คือ กิจในช่วงยามสุดท้าย^{๒๐} นี่เป็นการเผยแผ่ โดยทำหน้าที่ผู้ส่งสารไปยังประชาชนกลุ่มต่าง ๆ

๒) สาร คือ หลักธรรมที่พระองค์ทรงเผยแผ่

องค์ประกอบของสารตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ

๑. สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้น ต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

๒. ตถตา ได้แก่ เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สี ใส่ไข่

๓. กาละ ได้แก่ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

๔. ปิยะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

๕. อัตถะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้ง บางสถานการณ์ ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่อง อาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่พอใจของคนบางกลุ่ม แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้ว เกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสาร อาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ^{๒๑}

หลักธรรม หรือเนื้อหาของสารที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่ออกไปนั้น มาจากธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ เช่น สามุกกัสมิกธรรมเทศนา ได้แก่ อริยสัจ ๔ เป็นธรรมที่พระองค์ตรัสรู้มาด้วยพระองค์เอง ด้วยสยัมภูญาณ ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณลำพังพระองค์เองก่อนใครในโลก^{๒๒} หากพิจารณาสารของพระพุทธองค์โดยกำหนดเป็น ๓ ประการ คือ

๑) รหัสสาร คือ สัญลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธองค์ จะอยู่ในองค์ประกอบ ๔ ประการ เรียกว่า นวัคคตฤสาสน์ ได้แก่

^{๒๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๕/-๔๗., ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๔๗, อภ.เอก.อ. (บาลี) ๑/๕๖-๕๘., อภ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๑๒-๑๑๓.

^{๒๑} สมาน งามสนิท, องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๒๒} วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๙๓/๑๘๓., วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๒๙๓/๑๘๓.

(๑) สุตต์ หรือ สูตร ได้แก่ พุทธพจน์ที่มีสาระเป็นแก่นร้อยเรียงเรื่องหนึ่ง ๆ หมายเอา อุภโตวิภังค์ นิทเทส ชันธกะ ปริวาร พระสูตรในสุตตนิบาต และพุทธวจนะ อื่น ๆ ที่มีชื่อว่า สุตตะ หรือ สุตตันตะ กล่าวง่าย คือ วินัยปิฎก คัมภีร์นิทเทสทั้งสอง และพระสูตรทั้งหลาย

(๒) เคยยัม หรือ เคยยะ ได้แก่ ความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน หมายเอาพระสูตรที่มีคาถาทั้งหมดโดยเฉพาะสคาถวรรคในสังยุตตนิกาย

(๓) เวยยากรณ์ ไวยากรณ์ ได้แก่ ความร้อยแก้วล้วน หมายเอาพระอภิธรรมทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพุทธพจน์อื่นใดที่ไม่จัดเข้าในองค์ ๘ ข้อที่เหลือ

(๔) คาถา คาลา ได้แก่ ความร้อยกรองล้วน หมายเอา ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสุตตนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร

(๕) อุทาน อุทาน ได้แก่ พระคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสรรคด้วย โสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ พร้อมทั้งข้อความอันประกอบอยู่ด้วย รวมเป็นพระสูตร ๘๒ สูตร

(๖) อิติวุตตกัม อิติวุตตกะ ได้แก่ พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตตัม เหนือ ภควตา

(๗) ชาตกัม ชาตก ได้แก่ ชาตก ๕๕๐ เรื่อง มีอปณณกชาตก เป็นต้น

(๘) อพภูตธมมัม อพภูตธรรม หรือเรื่องอัศจรรย์ ได้แก่ พระสูตรที่ว่าด้วยข้ออัศจรรย์ ไม่เคยมีทุกสูตร เช่น ที่ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอานนทังนี้เป็นต้น

(๙) เวทลลัม เวทลละ ได้แก่ พระสูตรแบบถามตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้และความพอใจ ถามต่อ ๆ ไป เช่น จุฬเวทลลสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร สักกปัญหสูตร เป็นต้น^{๒๓}

๒) เนื้อหาสาร คือ หลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ๔ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เหยียบไปบนแผ่นดินทั้งปวง ย่อมประชุมลงในรอยเท้าข้างนั้น ฉันทใด กุศลธรรมทั้งปวงก็สงเคราะห์ลงในอริสัจ ๔ ฉันทนั้น” เนื้อหาธรรมะในอริยสัจนี้ จะมีการแบ่งออกไปตามลักษณะหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อธรรมแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีอยู่ ๔ กลุ่ม กล่าวคือ

(๑) ปริยญเญยธรรม ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๑ คือ ปริยญาธรรมอันกำหนดรู้ สิ่งที่ควรรอบรู้ หรือรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ได้แก่ อุปาทานขันธ ๕ กล่าวคือ ทุกข์และสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในจำพวกที่เป็นปัญหาหรือเป็นที่ตั้งแห่งปัญหา

(๒) ปหาตัพพธรรม ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๒ คือ ปหานะ ธรรมอันพึงละ สิ่งที่จะต้องแก้ไขกำจัดทำให้หมดไป ว่าโดยต้นตอรากเหง้า ได้แก่ อวิชชา และภวตัณหา กล่าวคือ ธรรมจำพวกสมุทัยที่ก่อให้เกิดปัญหาเป็นสาเหตุของทุกข์ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลทั้งปวง

(๓) สังนิกาตัพพธรรม ธรรมที่เข้ากับกิจในอริยสัจข้อที่ ๓ คือ สังนิกิริยา ธรรมอันพึงประจักษ์แจ้ง สิ่งที่ได้ควรได้ควรถึงหรือควรบรรลุ ได้แก่ วิชชา และวิมุตติ เมื่อก้าวโดยรวบ

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒๑.

ยอด คือ นิโรธหรือนิพพาน หมายถึง ธรรมจำพวกที่เป็นจุดหมาย หรือเป็นที่ดับหายสิ้นไปแห่งทุกข์ หรือปัญหา

(๔) ภาเวตัพพธรรม ธรรมที่เข้ากับกิจในอริสัจของที่ ๔ คือ ภาวนา ธรรม อันพึงเจริญหรือพึงปฏิบัติบำเพ็ญ สิ่งที่จะต้องปฏิบัติหรือลงมือทำ ได้แก่ ธรรมที่เป็นมรรค โดยเฉพาะ สมณะและวิปัสสนา กล่าวคือ บรรดาธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติหรือเป็นวิธีการที่จะทำหรือดำเนินการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายแห่งการสลายทุกข์หรือดับปัญหา^{๒๔}

๓) การจัดสาร พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการจัดสารหลายลักษณะ อย่างเช่น จัดตามความสามารถของผู้ฟัง ซึ่งมีอยู่ ๓ อย่าง คือ

(๑) อภิญญาธรรมเทศนา หมายความว่า สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว เห็นแล้ว แต่เมื่อทรงเห็นว่า ไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับสาร ก็ไม่ทรงแสดงสิ่งนั้น พระองค์จะแสดงให้รู้จริงเห็นแจ้งเฉพาะที่จำเป็น สำหรับผู้รับสารเท่านั้น

(๒) สนิทานธรรมเทศนา หมายความว่า การแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล สารหรือพระธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็เป็นธรรมที่แสดงถึงเรื่องเหตุการณ์แสดงธรรมมีนิทานประกอบ การอ้างเหตุผลโดยการเล่านิทานหรือต้นเหตุ เป็นตัวอย่างประกอบคำอธิบาย จะทำให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน

(๓) สัมปาฏิหาริยธรรมเทศนา หมายความว่า การแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ กล่าวคือเป็นอัศจรรย์ ซึ่งผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์สมควรแก่ความปฏิบัตินั้น อันประกอบด้วย อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์

๓.๑ อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ ถือเป็นการใช้ความสามารถพิเศษ วิธีนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ในบางโอกาสเท่านั้น มีหลักฐานปรากฏในพุทธประวัติ ตอนหนึ่งว่า พระพุทธองค์ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์กับเศรษฐีผู้เป็นบิดาของพระยสะและพระยสะไม่ให้คนทั้งสองมองเห็นกันจนกระทั่งพระธรรมเทศนาจบลง คนทั้งสองจึงมองเห็นกัน^{๒๕}

๓.๒ อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การดักใจเป็นอัศจรรย์ หมายถึง การรู้สภาพจิตใจของผู้ฟังแล้วจึงสอนตามสภาพจิตนั้น แบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ

๓.๒.๑ การใช้คำพูดสั้น ๆ แต่ประทับใจ พระองค์ทรงใช้กับบุคคลบาง คนและบางโอกาส ดังที่พระองค์ตรัสกับภิกษุปัญจวัคคีย์ในคราวตรัสรู้ใหม่ ๆ ให้ปัญจวัคคีย์ย้อนนึกถึง ถ้อยคำเช่นนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอยังจำได้หรือไม่ว่า ถ้อยคำเช่นนี้เราได้เคยกล่าวในกาลก่อนแต่ นี้” ภิกษุปัญจวัคคีย์กราบทูลว่า “ถ้อยคำเช่นนี้ไม่เคยได้ฟังมาก่อน พระพุทธเจ้าข้า” พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ พวกเธอจงเงี้ยวไสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรม แล้ว จะสั่งสอน จะแสดงธรรม พวกเธอเมื่อปฏิบัติตามที่เราสั่งสอน ไม่นานนักก็จักทำให้เห็นแจ้งซึ่ง ประโยชน์อันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”^{๒๖}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

^{๒๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๘/๒๓., วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๘/๓๕.

^{๒๖} วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๘/๒๓., วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๘/๑๙-๒๐.

๓.๒.๒ การให้ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง โดยพระพุทธองค์ ไม่ทรงใช้พระวาจาอธิบาย แต่ทรงมอบหมายงานให้กระทำ พระองค์ทรงใช้วิธีนี้กับผู้ที่มีจิตใจอยู่ในภาวะไม่ปกติอย่างมากจนไม่พร้อมที่จะฟัง ดังปรากฏหลักฐานว่า พระมหาปันถก ได้พาน้องชาย ชื่อจุฬปันถกมาบวชด้วย ครั้นบวชแล้ว พี่ชายให้ท่องจำคาถา ซึ่งมีความยาวเพียง ๔ บาทเท่านั้น แต่พระจุฬปันถกก็ท่องจำไม่ได้ พระมหาปันถกจึงไม่ให้ไปกิจนิมนต์และขับไล่ให้ลาสิกขาออกไป พระจุฬปันถกยังไม่อยากสึก แต่จำเป็นต้องออกไป จึงเดินร้องไห้ไปพบพระพุทธองค์แล้วทรงถามทราบเรื่องราวแล้วจึงให้พระจุฬปันถกนั่งลง แล้วประทานผ้าขาวรับสั่งให้เอามือลูบผ้าขาวพร้อมบิภรณ์ว่า “โรหิรณฺ รโหหฺรณฺ” โดยไม่ต้องคิดอะไรทั้งสิ้น เมื่อท่านทำอยู่อย่างนี้ก็ได้บรรลุพระอรหันต์^{๒๗}

๓.๒.๓ อนุศาสนีปาฏิหาริย์ เป็นการบรรยายหรือแสดงแบบธรรมดา โดยไม่ใช่ฤทธิ์เดชหรือการดักใจเข้าแต่อย่างใด อนุศาสนีปาฏิหาริย์นี้เป็นคำสั่งสอนหรือคำชี้แนะโดยตรงดังมีหลักฐานปรากฏว่า เกวัญญะ ก็อนุศาสนีปาฏิหาริย์เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพร่ำสอนอย่างนี้ว่า “ท่านจงตรึกร้อยอย่างนี้ อย่าตรึกร้อยอย่างนั้น จงใส่ใจอย่างนี้ อย่าใส่ใจอย่างนั้น จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เถิด นี่จัดเป็นอนุศาสนีปาฏิหาริย์^{๒๘}

๓) สื่อ คือ ช่องทางการเผยแผ่

ประตูที่นำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา เพราะก่อนที่พระพุทธองค์จะแสดงธรรมหรือสื่อสารออกไป ทรงตรววจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีธุลี คือ กิเลสในตาน้อย บางพวกมีธุลี คือ กิเลสในตามาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัวก็มี^{๒๙} เมื่อทรงทราบล่วงหน้าเช่นนี้ ก็ทรงเลือกเรื่องปลวธีการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับฐานะของผู้ฟัง บางครั้งไม่ทรงสั่งสอนทันที แต่จะรอจังหวะเสียก่อน เพื่อคอยให้คนบางคนมีปัญหาแก่กล้าพอสมควรที่จะบรรลุธรรมได้ก่อนจึงทรงสื่อสารออกไป สื่อหรือช่องทางในการเผยแผ่มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. สื่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นบุคคลผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร ย่อมจะมีสิ่งที่เหมือนกัน คือ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย จึงเป็นสื่อบุคคลที่ทำให้เกิดการรับรู้มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑.๑ สื่อภายในบุคคล ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่าอายตนะภายใน เพราะเหตุที่เป็นบ่อเกิดหรือเป็นแดนแห่งการรับรู้ อยู่ภายใน เรียกว่าอย่างหนึ่งว่า ทวาร เพราะเป็นช่องทางหรือประตูที่ทำให้ชีวิตสามารถติดต่อเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกได้ หรือเรียกว่าอินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน สื่อภายในบุคคลนี้ เมื่อเปิดไว้จะเป็นบ่อเกิดหรือช่องทางหรือทำหน้าที่ในการสัมผัสกับโลกภายนอก แล้วก้าวไปสู่กระบวนการแห่งการรับรู้

๑.๒ สื่อระหว่างบุคคล ได้แก่ กายทวาร วจีทวาร มโนทวาร ซึ่งเป็นช่องทางที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สื่อประเภทนี้ มีหน้าที่แสดงออกต่อโลกภายนอก เมื่อช่องทั้ง ๓ นี้ ได้

^{๒๗} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๘๐., พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๘๕.

^{๒๘} ที.สี. (บาลี) ๙/๔๘๖/๒๑๘., ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๖/๒๑๖.

^{๒๙} วิ.ม. (บาลี) ๔/๙/๙., วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

มีโอกาสนำหน้าที่ ก็จะมีการกระทำเกิดขึ้น เรียกว่า การกระทำ การพูด การคิด สื่อประเภทนี้ เป็นสื่อที่มนุษย์สามารถพัฒนาปรุงแต่งให้เป็นไปในทางดี (กุศล) ทางชั่ว (อกุศล) ได้

๒. สื่อธรรมชาติ หมายถึง อุปกรณ์การสื่อสารที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ภายนอกร่างกายบุคคล เช่น วัสดุหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น ตัวอย่างที่พระองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสื่อสารในกรณีที่ผู้ฟังอายุยังน้อย ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม ดังเรื่องที่พระองค์ทรงแสดงแก่สามเณรราหุล เมื่ออายุ ๗ ขวบ มีใจความว่า พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปหาสามเณรราหุล ซึ่งกำลังพักอยู่ ณ ปราสาทชื่อ อัมพลัญชิกา ขณะที่พระองค์ทรงล้างพระบาททรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะหนึ่ง.....ทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น....ทรงหยาดน้ำภาชนะน้ำนั้น แล้วตรัสถามและให้อาสาแก่สามเณรราหุล ในเชิงเปรียบเทียบว่า ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็มิได้อยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่เททิ้งแล้วอย่างนี้..เหมือนภาชนะที่คว่ำแล้วอย่างนี้...เหมือนภาชนะน้ำอันว่างเปล่าอย่างนี้^{๓๐}

อีกตัวอย่างหนึ่ง ในกาลหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินน้อยหนึ่งขึ้นมาแล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความซอมนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมาเก็บใบประดู่ลายที่อยู่บนต้น อย่างไหนมากกว่า” ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมา มีเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า” ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลาย ก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก”^{๓๑}

๔ ผู้รับสาร คือ พุทธบริษัท ๔

ในการเผยแผ่ หรือสื่อสาร พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนคนทุกประเภทเท่าเทียมกัน ก่อนจะทรงทำการเผยแผ่หรือสื่อสาร พระองค์จะทรงพิจารณาคุณสมบัติของผู้ฟังก่อน แล้วเลือกเรื่องและวิธีการที่เหมาะสมกับความถนัด ทัศนคติ การศึกษา สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

๑. ทักษะในการสื่อสาร ไม่ว่าพระองค์จะทรงสอนคนประเภทใด พระองค์จะทรงคำนึงถึงทักษะของผู้ฟังเป็นสำคัญ โดยใช้ภาษาและศัพท์ของผู้รับสารแล้วค่อย ๆ ดึงเข้าสู่เป้าหมายของพระองค์ เช่น ในคราวเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมด้วยบริวาร ๑๐๐๐ คน ซึ่งบูชาไฟเป็นกิจวัตร พระองค์ทรงสอนด้วยอาทิตตปริยายสูตร (สูตรว่าด้วยของร้อน)

๒. ทัศนคติ พิจารณาได้จากทศพลญาณ ที่ว่าพระองค์ทรงหยั่งรู้อริยาศัย ความโน้มเอียง แนวความสนใจของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่าง ๆ กัน เป็นต้น คือ คำนึงถึงจริต ๖ อันได้แก่ รากจริต โทสจริต โมหจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต ทรงหยั่งรู้ว่าคนในโลกนี้มีความโน้มเอียงไป ต่าง ๆ กัน อันเป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสในศรัทธาเฉพาะด้าน โดยทั่วไปแล้วพระพุทธองค์ตรัสว่ามี ๔ จำพวก กล่าวคือ

^{๓๐} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๐๘/๘๔., ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๘/๑๑๘.

^{๓๑} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๑/๓๘๑., ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

๑) รูปูปมาณิกา ผู้ถือประมาณในรูป คือ บุคคลประเภทที่มองเห็นรูปร่าง สวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อมด้วยมารยาท จึงชอบใจเลื่อมใสพอใจ เชื่อ

๒) โชนูปมาณิกา ผู้ถือประมาณในเสียง คือ บุคคลประเภทที่ได้ยินได้ฟัง เสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสพอใจ เชื่อ

๓) ลูขูปมาณิกา ผู้ถือประมาณในความเศร้าหมองหรือคร่ำคร่า บุคคล ประเภทที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ ความเป็นอยู่ที่สมถะ ใช้จิรวรเก่า เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำ คร่ำครึยดเป็นทุกกรกิริยา ประพฤติเข้มงวด ขัดเกล้ากิเลสตน จึงชอบใจเลื่อมใสพอใจ เชื่อ

๔) ธมมูปมาณิกา ผู้ถือประมาณในธรรม คือ บุคคลประเภทที่พิจารณา ด้วยปัญญาหรือเห็นการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสพอใจเชื่อ^{๓๒}

๓. ความรู้ หรือการศึกษา เมื่อว่าโดยภูมิปัญญาหรือระดับการศึกษาแล้ว ผู้รับสารของ พระพุทธศาสนา มีอยู่ ๔ ระดับด้วยกัน คือ

๑) อุคฆฏิตถุญ ผู้ที่พอยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงก็รู้เข้าใจได้ฉับพลัน

๒) วิปจิตถุญ ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความหรือเข้าใจเมื่ออธิบายให้พิสดาร

๓) เนยฺย ผู้ที่พอแนะนำได้ คือผู้ที่พอจะแนะนำชี้แจงให้เข้าใจได้ ด้วยวิธีการ ฝึกฝนอบรมเป็นลำดับไป

๔) ปทปรม ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง คือผู้แก้ปัญหา สอนได้แต่เพียงตัวบท คือ พญฺญชนะหรือถ้อยคำเท่านั้น ไม่อาจเข้าใจรรถหรือความหมายใด ๆ ได้เลย^{๓๓}

ผู้รับสารตามแนวทางพุทธศาสนา การจำแนกกลุ่มเป้าหมายในการรับสารไว้ ๔ กลุ่ม เปรียบเหมือนบัว ๔ เหล่า ได้แก่

๑. กลุ่มบัวพ้นน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้ เปรียบเสมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไร มากมาย เพียงแต่ให้หัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้ กลุ่มนี้เพียงได้รับหัวข้อข่าวสาร ก็สามารถยังประโยชน์ ตนและประโยชน์ผู้ให้สำเร็จได้

๒. กลุ่มบัวใต้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอรุณแล้วแย้มบาน ในรุ่งขึ้น เปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็จะเข้าใจ ยังประโยชน์ ให้สำเร็จได้

๓. กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอรุณ แล้ว แย้มบานกับการที่ปลา เตะ กัดกินเป็นอาหารมีเท่า ๆ กัน เปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มิเชี่ยวชาญปาน กลาง หากประคับประคองดี ๆ โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับ กลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่ ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

^{๓๒} อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๒.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลศัพท์, ๒๕๕๕, หน้า ๑๘๒.

๔. กลุ่มบัวในโคลนตม คือ บัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่ามีมากที่สุด เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญหาที่บ ห่อหุ้มด้วยอวิชชา คือความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มนี้ต้องออกแรงมากจึงจะประสบความสำเร็จ หรือบางครั้ง อาจต้องเลิกกันไปเลย ๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ญาณพิเศษทราบถึงภูมิหลังตั้งแต่อดีตชาติ ช่วยกลุ่มนี้ให้บรรลุนิพพานได้ เพราะกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีตนน้อยยิ่ง^{๓๔}

๔. สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ในการเผยแผ่หรือสื่อสารคนแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละคณะ พระพุทธองค์มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นหัวหน้าก่อน เช่น เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้เคยอยู่ใกล้ชิดพระองค์ครั้งออกแสวงหาธรรม เพื่อตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านั้นอาจไปสร้างความคลางแคลงใจขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไป และเพราะปัญจวัคคีย์เป็นผู้เฝื่อนธรรม มีอุปนิสัยอยู่แล้ว ครั้นแล้วได้โปรดยสกุณฑลบุตร พร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เมื่อเสด็จเข้าแคว้นมคธ ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมด้วยบริวาร ๑๐๐๐ พัน ทรงเริ่มที่ชฎิลผู้เป็นพี่ใหญ่ก่อนแล้วจึงนำชฎิลที่เหลือให้คล้อยตามแล้วเข้าสู่เมืองราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ สวนตาลหนุ่ม โปรดพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมด้วยเหล่าเสนาอำมาตย์ได้ผู้รับอีก ๑๒ นหุต แล้วประกาศพระศาสนาไปในที่ต่าง ๆ ได้นักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี พระราชาเป็นผู้มีพลังมวลชนมากในขณะนั้น ร่วมเป็นสาวก ชี้ให้เห็นว่าสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญมาก แต่พระองค์ก็ได้ทอดทิ้งวรรณะต่ำที่ไม่มีการศึกษา ยังช่วยอนุเคราะห์ให้เขาเหล่านั้นได้มีโอกาสรับธรรมะได้เช่นเดียวกัน^{๓๕}

สรุปว่า การเผยแผ่ได้เริ่มต้นตั้งแต่พระองค์ได้ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา ๖๐ รูป โดยที่มี ผู้ส่งสาร กล่าวคือพระพุทธเจ้าและอรหันตสาวก รวมเป็น ๖๑ รูป สิ่งที่น่าไปพร้อมกับการเผยแผ่คือ สาร กล่าวคือธรรมะ ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกอบด้วยอรรถและพยัญชนะที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์ทั้งสิ้น ด้วยช่องทางที่พระองค์และพระสาวกมีทักษะในการนำเสนอ มีทัศนคติ ความเห็นที่ตรง ถูกต้อง ประกอบด้วยความรู้ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสูงสุด ซึ่งไม่ขัดกับระบบสังคมและวัฒนธรรมในถิ่นนั้น ๆ

๓.๑.๗ คุณสมบัติของนักเผยแผ่

การสื่อสารนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น นัก

^{๓๔} สมาน งามสนิท, องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ, ๒๕๔๒, หน้า ๙๕.

^{๓๕} บุญเลิศ โอฐสุ ตร., เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พุทธวิธีการสื่อสาร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๘), หน้า ๘๙.

เผยแผ่ที่ดี ต้องมีคุณสมบัติโดยความเป็นกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ ดังที่ปรากฏในพุทธนิมิตตสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ ๗ ประการ เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม ฯ องค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
๒. ครุ เป็นที่เคารพ
๓. ภาวนียो เป็นที่ยกย่อง
๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด
๕. วจนฺทฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
๖. คมภิรณฺจ กถํ กตฺตา เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. โน จณฺเฐจฺจาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในอฐานะ

ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ ๗ ประการนี้แล เป็นผู้ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำไปในอฐานะ ในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้ มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นจัดว่า เป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม^{๓๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายเพิ่มว่า

๑. ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
๒. ครุ น่าเคารพ ในฐานะประพฤติดมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
๓. ภาวนียो น่าเจริญใจหรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยความซาบซึ่งภูมิใจ
๔. วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไร ควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
๕. วจนฺทฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอและ วิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
๖. คมภิรณฺจ กถํ กตฺตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
๗. โน จณฺเฐจฺจาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในอฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงในทางเสื่อมเสีย^{๓๗}

^{๓๖} อัง.สตตก.(บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙., อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

ผู้ที่จะเป็นนักพูดหรือนักเผยแพร่ธรรม จะต้องมีความสมบัติที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปัญญาแตกฉาน ที่เรียกว่า ปฏิสัมภิทา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายไว้ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ว่าดังนี้

๑) อตฺตปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

๒) ธัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งใจหลัก, เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตาม

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดพันการ, มี ไหวพริบ ชี้แจงในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สละเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์

นักเผยแผ่ก็ต้องประกอบด้วยองค์แห่งพระธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑) อนุพุทฺธิกถึก กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายลุ่มลึก โน จญฺเฐจํ นโยชเย มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒) ปริยายทสฺสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓) อนุทฺยตํ ปฏิจจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา

๔) น อามิสฺนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕) อตฺตานญจ ปรญจ อนุปหจฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลัก ตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๓๘}

โดยมีตั้งใจเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์จากการฟัง ๕ ประการ คือ

๑) อสฺสฺสํ สฺมณํ ผู้ฟังย่อมได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง

๒) สฺมํ ปริโยทเปติ สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจ ย่อมเข้าใจชัดขึ้น

๓) กงฺขํ วิหนฺติ บรรเทาความสงสัยเสียได้

๔) ทิฏฺฐํ อชฺชํ กโรติ ย่อมทำความเห็นให้ถูกต้องได้

๕) จิตฺตมสฺส ปสฺสตี จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส^{๓๙}

๓.๑.๘ กำหนดเป้าหมายของการเผยแผ่

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๘, หน้า ๑๓๔.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๘, หน้า ๑๖๕.

การกำหนดทิศทางเป็นเป้าหมายของการเผยแผ่ พระสาวกได้ยึดแบบอย่างตามพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลกแล้ว เชื่อว่าทรงสมบูรณ์ด้วยพระคุณ ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และมหากรุณาธิคุณและการที่พระองค์ทรงช่วยโลกด้วยความกรุณานั้น โดยมีเป้าหมายหลัก ๓ ประการ คือ

๓.๑.๘.๑ อัตถายะ เพื่อประโยชน์ พระธรรมที่ทรงแสดงจึงแบ่งออกเป็นประโยชน์ ๓ ระดับ คือ

๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน อันอาจอำนวยความสุขให้เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายตามสมควรแก่ฐานะ หน้าที่ อาชีพของเขาเหล่านั้น

๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในกาลภายหน้า โดยเน้นไปที่ความสุขกายและสบายใจเป็นหลัก ประโยชน์ระดับนี้สามารถติดตามไปได้ในภพชาติต่าง ๆ

๓) ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งคนสามารถสัมผัสได้ทั้งในโลกนี้และในโลกต่อไป

๓.๑.๘.๒ หิตายะ เพื่อเกื้อกูล พระธรรมนั้นมีลักษณะเกื้อกูลตามสภาพ แต่ธรรมะข้อจะเกื้อกูลใครนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องวิเคราะห์กันเป็นราย ๆ ไป เหมือนยาซึ่งตามปกติแล้วมีประโยชน์ในการรักษาโรค แต่การจะให้ยาอะไรจึงจะเกื้อกูลแก่คนไข้เป็นเรื่องของหมอที่จะต้องพิจารณาเป็นเฉพาะกรณีไป

๓.๑.๘.๓ สุขายะ เพื่อความสุข ธรรมที่เป็นประโยชน์อันมีลักษณะเกื้อกูลนั้น จะต้องออกผลมาในรูปของความสุขชั้นต่าง ๆ เป็นสำคัญ พระธรรมที่ทรงสั่งสอนจึงอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่องค์ธรรมนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการแสดงธรรม ๓ ประการ คือ

๑) ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟัง รู้ยิ่งเห็นจริง ในสิ่งที่เขาควรรู้ควรเห็น คือ ใครมีพื้นฐานทางสติปัญญาความสามารถ และความจำเป็นที่จะรู้เรื่องอะไร พระองค์ก็จะทรงแสดงในเรื่องนั้นแก่เขา (ยึดผู้ฟังเป็นสำคัญ)

๒) ทรงแสดงมีเหตุผล ที่ผู้ฟังเมื่อพิจารณาตามไป กำหนดคิดตามไป จะเกิดความเห็นจริงตามนั้นได้

๓) ทรงแสดงธรรมเป็นอวัจจรรย คือ ใครก็ตามเมื่อปฏิบัติตามที่ทรงแสดงไว้ ผลจะเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

สรุปว่า พระอัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้าในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระองค์ได้รับการยอมรับ และเป็นที่ยึดจกกันดีในหมู่เมธิลัทธิต่าง ๆ นักปราชญ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างเคารพบูชา และยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทางเป็นนักสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และได้ทรงประสบความสำเร็จในงานด้านนี้เป็นอย่างดี ความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในด้านการสอนนั้น ถ้าจะพูดให้ฟังเป็นภาษาร่วมสมัยก็ได้แก่ พุทธวิธีการสื่อสารนั่นเอง

การเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้กับพระสงฆ์จึงหมายถึง การเทศน์ การแสดงธรรมะที่มีข้อมูลโดยการยกเอาธรรมจากพระไตรปิฎก และชาดกมาแสดงอย่างกลมกลืน การที่

พระสงฆ์จะเข้าถึงเป้าหมายของการเป็นผู้แตกฉาน ในเรื่องการแสดงธรรมหาเป็นอันได้นามว่า ศาสตร์ เมื่อมีความรู้พอแล้วจึงสามารถใช้ศาสตร์เหล่านั้นออกมาเป็นศิลปะในการสื่อสาร จำเป็นจะต้องผ่านขั้นตอนที่เรียกว่า พหุสุต คือ ความเป็นที่ผ่านการฟัง การเรียน กล่าวคือความเป็นผู้มีประสบการณ์มากในทางธรรมะ มีอยู่หลายประการ คือ

๑. พหุสุต ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก มีการศึกษาทางประสาทสัมผัสในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะใน พระพุทธศาสนา

๒. ธตา จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ แล้วทรงจำความไว้มั่นยำ อีกทั้งสามารถทรงจำเรื่องที่ตนได้ผ่านพบมาทางประสาทสัมผัส

๓. วจสา ปริจिता คล่องปาก คือ ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนคล่องแคล่วชัดเจน สามารถท่องจำเรื่องได้โดยเฉพาะที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๔. มนसानุเปกขิตา ฟังขึ้นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจ นึกถึงครั้งใด ก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัด แล้วนำเรื่องเหล่านั้นมาคิดให้เกิดความเข้าใจ โดยอาศัยหลักการอ้างอิง

๕. ทิฐุ^{๔๐} ยา สุปฏิวิธยา ขบได้ด้วยทฤษฎี หรือแทงตลอดดีด้วยทฤษฎี คือ มีความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์ด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล ในเรื่องเหล่านั้น สามารถขบคิดเรื่องเหล่านั้นด้วยความคิดเห็นของตน^{๔๐}

๓.๑.๙ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า

เวลาจะเสด็จไปโปรดบุคคลใด พระองค์ย่อมทรงเตรียมการไว้เป็นอย่างดีโดยผ่านทางข่ายคือพระญาณ และหนึ่งในกระบวนการของการเตรียมการเผยแผ่นั้น คือ วิธีการที่จะเผยแผ่ ซึ่งพระองค์จะทรงกระทำไปตามลำดับ คือ

๑) **ทรงวิเคราะห์ผู้ฟังธรรม** กล่าวคือ พระองค์ย่อมทรงศึกษาและพิจารณาเลือกบุคคลอย่างละเอียด ดังปรากฏในพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญเป็นประจำทุกวัน คือ ในเวลาใกล้รุ่งจะทรงพิจารณาตรวดดูสัตว์โลกผู้ควรได้รับฟังพระธรรมเทศนา

๒) **ทรงกำหนดบริบทของผู้ฟังธรรม** กล่าวคือ ทรงพิจารณาดูรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลที่จะเสด็จไปโปรดนั้นว่า เป็นเพศอะไร อยู่ในวัยและฐานะอะไร ความเป็นอยู่อย่างไร อยู่ในสภาพแวดล้อมและชุมชนเช่นใด มีจารีตประเพณี อุปนิสัย ตลอดจนถึงระดับสติปัญญาเป็นอย่างไรบ้าง เป็นต้น

๓) **ทรงกำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงแสดงธรรม** โดยทรงมีพุทธวิธีในการพิจารณาเลือกธรรมะที่จะนำมาแนะนำสั่งสอนให้เหมาะสมกับผู้ฟังธรรม ซึ่งนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งหมายความว่าผู้ฟังย่อมมีบริบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ คุณสมบัติ อินทรีย์ จริต อหยาตย์ และบริบททางสังคมเป็นต้น ที่ต่างกัน เพราะฉะนั้น การกำหนดเนื้อหาสาระให้ตรงกับคุณสมบัติของผู้ฟังธรรมซึ่งจะมีผลต่อการรับรู้ธรรมะนั้น จึงมีความยากง่ายแตกต่างกันออกไปด้วย

๔) **ทรงกำหนดรูปแบบนำเสนอ** พระองค์ทรงมีรูปแบบในการเผยแผ่ที่หลากหลาย เช่น การสนทนา การบรรยาย การตอบปัญหา เป็นต้น ตามความเหมาะสมแต่บริบทของผู้ฟังธรรม

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๘, หน้า ๒๒๑.

๕) **ทรงเลือกวิธีการนำเสนอ** พระองค์ทรงมีวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น บางครั้งทรงใช้วิธียกอุปมาอุปไมย บางครั้งทรงใช้วิธีตอบปัญหา บางครั้งทรงใช้เล่านิทานประกอบ เป็นต้น

๖) **ทรงลดส่วนที่เกินเพิ่มส่วนที่พร่อง** พระองค์ทรงแสดงธรรมโดยมุ่งแก้กุลประโยชน์แก่ชาวโลก โดยอาศัยพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง เพราะฉะนั้น พระองค์ก็จะทรงพิจารณาเลือกแสดงธรรมที่จะแสดงแก่บุคคลนั้น ตลอดทั้งอุบายวิธีที่จะฝึกฝนอบรมบุคคลนั้นให้เกิดความสมดุลทั้งด้านกายภาพและจิตภาพให้สามารถดำเนินไปสู่หนทางที่พึงงามได้

๗) **ทรงทำการประเมินผล** พระองค์ทรงใช้วิธีการประเมินผลในการแสดงธรรมทุกครั้ง เพราะฉะนั้น เมื่อจบพระธรรมเทศนา ก็เกิดอัมมาภิสมัย คือ การได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่เหตุปัจจัยของแต่ละบุคคล ที่สามารถบรรลุคุณธรรมได้มากน้อยแตกต่างกันไป ตามสมควรแก่ความแก่หรือหย่อนของอินทรีย์ มีศรัทธา เป็นต้น

๘) **ทรงติดตามผล** พระองค์ทรงติดตามผลความคืบหน้าของบุคคลที่พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด ดังเช่น ทรงมอบให้พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์อุปสมบทให้แก่ราธพราหมณ์ผู้บวชภายหลังจากบวชแล้วไม่นาน พระสารีบุตรเถระได้นำพระราธะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสถามถึงความเป็นไปของพระราธะ พระสารีบุตรก็ได้กราบทูลว่า พระราธะ เธอเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายเหลือเกิน ดังนี้ เป็นต้น^{๔๑}

สรุปว่า วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ทรงใช้พุทธวิธีในการเผยแผ่ได้อย่างมีระบบแลเกิดผลสัมฤทธิ์ ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะทรงมีพระคุณสมบัติในฐานะผู้สื่อสารที่มีจุดมุ่งหมาย มีแผนในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี มีวิธีการและอุบายประกอบในการแสดงธรรมที่ดัดตนเอง

๓.๒ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

พระราชวิจิตรปฏิภาณ เจ้าคณะจังหวัดชุมพร กล่าวว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เป็นศิษย์ (สัทวิহারิก) ของพระราชญาณกวี (บุญชวน เขมาภิรโต) ถือกำเนิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๘๒ ณ บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งคา อำเภอเมืองชุมพร โยมบิดาชื่อ เขตชุมแสง โยมมารดาชื่อนาย ชุมแสง (นามสกุลเดิม แก้วพินิจ) อุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๗ ณ พัทธสีมาวัดนาทุ่ง ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร โดยมีพระราชญาณกวี (ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระภาสิตพุทธศาสน์) วัดดอนทรายแก้ว ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูปัญญาพิพัฒน์ วัดนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระพุทธ ธรรมธโร หัวหน้าที่พักสงฆ์มณีสพ (ปัจจุบันเป็นวัดมณีสพ) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ แล้วจำพรรษาที่วัดนาทุ่ง ครั้นถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๐๙ ได้เดินทางไปจำพรรษาที่วัดขันเงิน (พระอารามหลวง) เพื่อเรียนนักธรรมจนกระทั่งจบนักธรรมชั้นเอก และเรียนภาษาบาลี เมื่อปี ๒๕๑๗ สอบบาลีประโยค ป.ธ.๙ ประโยคได้

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เป็นนักเรียนภาษาบาลีรุ่นที่ ๒ ของสำนักเรียนบาลีวัดขันเงิน (พระอารามหลวง) ซึ่งในยุคนั้นมี พระเทพวิสุทธิธารจารย์ (บุญชัย มหาวีโร) เป็นอาจารย์

^{๔๑} พ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๔๐๖., พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๑๐.

ใหญ่ ในสมัยที่ยังเป็นนักเรียนบาลีอยู่นั้น หลังจากสอบเปรียญธรรม ๔ ประโยค ระหว่างรอผลสอบ ท่านจะออกธุดงค์เพื่อเรียนรู้และฝึกฝนตัวเองทุกปี ระยะแรกก็ธุดงค์อยู่ตามหมู่บ้านในเขตจังหวัด ชุมพร ปีต่อมาก็ข้ามเขตไปยังจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อจวนจะถึงเวลาเปิดเรียนท่านก็แวะไปกราบท่าน อาจารย์พุทธทาสภิกขุที่สวนโมกข์ อยู่ศึกษาธรรมอยู่ระยะหนึ่งจึงกลับวัดชั้นเงิน (พระอารามหลวง) ท่านถือปฏิบัติเช่นนี้เรื่อยมา กล่าวคือออกธุดงค์หลังจากสอบบาลีเสร็จ จนกระทั่งถึงเวลาเปิดเรียน ใหม่และก่อนจะกลับวัดก็แวะที่สวนโมกข์ เพื่อกราบคารวะท่านพุทธทาสภิกขุเสมอ

เป็นที่ทราบกันว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น มีสูงสุดเพียง ป.ธ.๙ ประโยค เท่านั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวกับท่านเมื่อคราวสอบ ป.ธ.๗ ประโยคได้ว่า คุณต้องเรียนให้ถึง เปรียญ ๙ จบแล้ว เรียนประโยค ๑๐ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวอธิบายว่า ประโยค ๑๐ ก็คือศึกษา พระไตรปิฎกนั่นเอง หลักสูตรประโยค ๑๐ เหนือกว่าประโยค ๙ คุณเรียนประโยค ๙ จบแล้วก็อ่าน พระไตรปิฎก แล้วศึกษาให้ละเอียด ให้จบ ให้เข้าใจและให้รู้แจ้งในพระไตรปิฎกแล้วก็ถือว่าได้ประโยค ๑๐ ปีนั้นหลังจากกลับมาสอบเปรียญ ๙ ได้แล้ว ก็ตั้งใจเรียนประโยค ๑๐ คือ อ่านพระไตรปิฎกไป พร้อม ๆ กับเป็นอาจารย์สอนนักเรียนบาลีไปด้วย

ต่อมาปี ๒๕๒๐ พระราชญาณกวี ได้สนับสนุนให้ท่านเดินทางไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัย อินดู พาราณสี ประเทศอินเดีย ปี ๒๕๒๔ ก็สำเร็จปริญญาเอก สาขาปรัชญาภาษาบาลี

เมื่อกลับมาพำนักจำพรรษาอยู่ที่วัดชั้นเงิน ได้ช่วยการศึกษาสำนักเรียนบาลีวัดชั้นเงินมา ตลอด ภายหลังได้รับการสนับสนุนของญาติโยมให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชั้นเงิน ทำให้มีพระภิกษุ สามเณรสอบเปรียญธรรม ๙ ประโยค ถึง ๗ รูป และเปรียญธรรมชั้นต่าง ๆ อีกนับเป็นร้อยรูปด้วยกัน กระเจายกันออกไปทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ตามถิ่นฐานบ้านของตนเอง^{๔๒}

พระมหาปริชา จกกวโร ป.ธ.๘ เจ้าคณะอำเภอท่าแซะ กล่าวว่า การเรียนภาษาบาลีที่วัด ชั้นเงิน เป็นการศึกษาที่สร้างคน คือสร้างความอดทน สร้างศรัทธา สร้างให้พัฒนาปัญญา สร้างที่พึ่ง ตนเอง ให้เกิดความหนักแน่นในคุณธรรมกตัญญูกตเวที และไม่ได้ยึดติด ไม่ให้มัวเมาไปกับสิ่งที่ไม่ใช่ของ พระพุทธศาสนา บุคคลที่ผ่านการเป็นศิษย์ของวัดชั้นเงิน แม้บางรูปอาจจะใช้เวลาไม่นานมาก แต่จะ ได้สัมผัสกับบรรยากาศและคุณธรรมเหล่านี้ การบิณฑบาตที่ได้ตามธรรมชาติ เป็นอาชีพปาริสุทธิ การ เรียน การทอหนังสือที่ครูอาจารย์บังคับอย่างพอเหมาะพอสม สภาพชาติของวัดชั้นเงินที่มีลักษณะ อนุรักษ์ธรรมชาติอัตลักษณ์แห่งธรรม ท่านให้โดยไม่หวังตอบแทน แม้เพียงคำขอบคุณก็ได้หวัง เป็น เนื้อหาที่ผู้อยู่ในสำนักเรียนจะจำได้เสมอ^{๔๓}

^{๔๒} พระราชวิจิตรปฏิภาณ, ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม), (ชุมพร : นิวัตการพิมพ์ ๒๕๖๒), หน้า ๒-๕.

^{๔๓} พระมหาปริชา จกกวโร, ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม), (ชุมพร : นิวัตการพิมพ์ ๒๕๖๒), หน้า ๕.

๓.๒.๑ คุณสมบัติของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

การปฏิบัติหน้าที่ของนักเผยแผ่โดยเฉพาะวิธีการสอนตามแนวกัลยาณมิตร มีความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ท่านจึงยึดหลักการเผยแผ่ตามหลักของกัลยาณมิตรธรรม คือ

๑. ปิโย น่ารัก ท่านพยายามเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟังหรือคู่สนทนา อยากสนใจที่จะซักถามในประเด็นที่สงสัยหรืออยากรู้

๒. ครุ น่าเคารพ ในฐานะเป็นพระมหาเถระ และเป็นเจ้าคณะปกครองสงฆ์มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจหรือน่ายกย่อง มีความรู้จริง ทรงภูมิรู้จริง ทรงภูมิปัญญา แท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ท่านได้มีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ นับว่าเป็นน่ายกย่อง

๔. วตฺตา เป็นนักพูด รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ เลือกใช้คำพูดและวิธีการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ

๕. วจนฺทโม อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำโต้เถียง คำล่วงเกิน คำดักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อย่างอดทนได้ ไม่เปื้อนหาย ไม่เสียอารมณ์และพร้อมที่จะนำข้อวิจารณ์เหล่านั้นมาพัฒนาตนเอง

๖. คมกิริยจฺจ กถํ กตฺตา แฉลงเรื่องได้อย่างลึกซึ้ง พูดคำที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ใช้วิธีการต่าง ๆ ในการนำเสนอรวมถึงยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งมักเป็นนิทานชาดกที่ผู้ฟังคุ้นเคยหรือเป็นเหตุการณ์ที่กำลังได้รับความสนใจจากสังคมปัจจุบัน

๗. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย หรือไม่นำเรื่องเหลวไหลมากล่าวแนะนำ ในทางที่ผิด เพราะเป้าหมายสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ต้องการให้ผู้ฟังประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง หลักการข้อนี้จึงมีความสำคัญเป็นอันมาก

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่หลักธรรม โดยเฉพาะเวลา ที่ต้องเผยแผ่ด้วยวิธีการสอนได้ดำเนินการตามแนวความคิดที่ว่าผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์กัน ในฐานะกัลยาณมิตร ท่านใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจ สร้างความรู้สึก สนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังหรือคู่สนทนาอยากสนใจที่จะซักถามในประเด็นที่สงสัยหรืออยากฟัง พูดคำที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ใช้วิธีการต่าง ๆ ในการนำเสนอรวมถึงการยกตัวอย่างประกอบ ซึ่ง มักเป็นนิทานที่ผู้ฟังคุ้นเคย หรือเป็นเหตุการณ์ที่กำลังได้รับความสนใจจากสังคมปัจจุบัน เบื้องต้นได้ ให้กำหนดรู้จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อยท่านก็จะใช้ วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธีเพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง

๓.๒.๒ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่าน

มีความตระหนักอยู่เสมอว่าจุดมุ่งหมายในการสอนเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงเพราะจะ

นำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ โดยต้องมีเนื้อหา หรือเรื่องที่จะสอนมีตัวผู้เรียนหรือผู้ฟังและวิธีการสอนที่เหมาะสมครบถ้วนทุกอย่าง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑) สอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น สอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับบุคคลนั้น ๆ สิ่งใดที่ไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอนก็จะไม่สอนสิ่งนั้นสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น สอนพระภิกษุสามเณรก็จะเน้นการปฏิบัติที่เหมาะสมของสมณะ สอนนักเรียน นักศึกษาก็จะเน้นในเรื่องของการศึกษา สอนผู้ใหญ่ก็จะสอนในเรื่องของการทำหน้าที่การทำงาน สอนผู้สูงอายุก็จะเน้นเรื่องของการปล่อยวางทำจิตใจให้สงบ

๒) สอนอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น มีคนบอกว่าถ้าอยากเรียนให้ประสบความสำเร็จให้ท่องคาถาหัวใจนักปราชญ์ คือ สุ จิ ปุ ลิ ถ้ามันท่องอย่างเดียวโดยไม่มีความหมายว่าแต่ละคำคืออะไรหรือรู้ความหมายแล้วไม่นำไปปฏิบัติ ไม่ลงมือปฏิบัติแล้วจะสำเร็จได้อย่างไร

๓) สอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควรในการเผยแผ่ธรรมของ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) สิ่งที่ท่านเน้นมากคือการให้ผู้ฟังสามารถนำสิ่งที่ได้รับฟังไปปฏิบัติได้จริง จึงย้ำเสมอว่าเรื่องนั้น ๆ สามารถนำไปปฏิบัติได้ในสถานการณ์ใดให้ลองนำไปปฏิบัติดูได้ผลอย่างไร แล้วก็นำมาเล่าสู่กันฟังตามโอกาส

สรุปว่า จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่หลักธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) นั้น ท่านสอนเพื่อให้ ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น สอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับบุคคลนั้น ๆ สิ่งใดที่ไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง สอนอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังตรงตามเห็นด้วยตนเอง การให้ผู้ฟังสามารถนำสิ่งที่ได้รับฟังไปปฏิบัติได้จริงเพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้มาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรม

๓.๒.๓ อุดมการณ์การเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)

อันผู้เผยแผ่ธรรมที่จะสามารถแสดงธรรมได้ดีจนสืบสานพระพุทธศาสนาได้นั้น นอกจากจะต้องประกอบด้วยความพร้อม กล่าวคือมีกายพร้อม วาจาพร้อม ใจพร้อม และความรู้พร้อมแล้ว ยังต้องประกอบพร้อมด้วยองค์แห่งพระธรรมอีกด้วย ประกอบด้วย

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ
๒. แสดงธรรม อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
๕. ไม่แสดงธรรมเพราะกระทบตนและผู้อื่น คือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น

ธรรม ๕ ประการนี้ ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ขยายความไว้ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติและเป็นข้อคิดกล่าวอธิบายไว้ว่า

๑) แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

การแสดงธรรมต้องกำหนดประเด็นความแห่งข้อธรรมให้ชัดเจนแล้วแสดงไปตามลำดับก่อนหลัง ไม่แสดงสลับหน้าสลับหลัง วกวนจนจับประเด็นไม่ได้หรือจับประเด็นไม่ถูก อันเป็น

เหตุให้ผู้ฟังเกิดความสับสน ไม่เข้าใจเนื้อหาหรือแสดงธรรมตัดใจจนเสียความสำคัญไปหรือจนจับประเด็นไม่ได้ การตัดลัดใจความเพื่อให้เหมาะสมแก่เวลาหรือเหตุการณ์นั้นย่อมทำได้แต่ต้องคงประเด็นของเนื้อหาไว้มิให้เสีย เป็นแต่ลดรายละเอียดลงไปเท่านั้น หากอธิบายธรรมไปตามลำดับเนื้อหา ไม่ตัดลัดใจความจนความขาดไปก็จะทำให้ผู้ฟังสามารถติดตามฟังด้วยความสนใจและทำความเข้าใจตามเนื้อหาที่ฟังไปตามลำดับ และสามารถจำไปปฏิบัติได้ต่อไป

๒) แสดงธรรม อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ

การแสดงธรรมด้วยเนื้อหาแห่งธรรมที่นำมาแสดงนั้น ต้องมีความชัดเจน วิธีการนำเสนอก็ต้องชัดเจน ชัดถ้อยชัดคำ มีน้ำหนัก มีความหนักแน่น ไม่อ้อมแอ้ม คลุมเครือ ประกอบด้วยเหตุผล ประกอบด้วยข้ออุปมา ข้อสาธกให้เห็นชัดเจน ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาวัตถุประสงค์ วิธีการปฏิบัติตลอดถึงประโยชน์ที่จะพึงได้รับเมื่อปฏิบัติตาม หากแสดงธรรมแบบคลุมเครือ ขาดความชัดเจน อธิบายขยายความไปตามอัตโนมติ แม้จะไพเราะเพราะพริ้งด้วยถ้อยคำสำนวนและลีลาแห่งนักเผยแผ่ แต่ใจความขาดสาระ ขาดเหตุผล ไม่มีน้ำหนัก มองภาพไม่เห็นจริง ก็ได้แต่เพียงฟังไปเพลิน ๆ เท่านั้น ไม่ผลักดันให้เกิดศรัทธาที่จะนำไปปฏิบัติ เพราะจับหลักจับประเด็นไม่ได้

๓) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

การแสดงธรรมด้วยตั้งเมตตาธรรม มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ เพราะผู้ฟังธรรมยอมสละเวลา สละทรัพย์และสละหน้าที่การงานมาฟังด้วยมุ่งจะได้รับประโยชน์ ได้รับอานิสงส์จากการฟังธรรม บางคนมีความทุกข์ มีปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ มีความมืดมิดมาฟังเพื่อจะได้พบเห็นแสงสว่างจากพระธรรม จึงจำเป็นต้องแสดงธรรมด้วยมุ่งให้ผู้ฟังซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่างกันไปได้รับประโยชน์ คือ ได้อานิสงส์แห่งการฟังธรรมอย่างน้อยก็สักอย่างหนึ่ง เช่น ให้ผู้ฟังได้ฟังธรรมแปลกใหม่ ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนให้เขาหายสงสัย ช่วยคลายความทุกข์ให้เขาให้เขามีความเข้มแข็ง เบิกบานใจ มีความประทับใจจากผู้ฟัง เป็นต้น แต่ไม่ควรมุ่งให้มีความสุขแก่เขาเพียงชั่วคราวด้วยการแสดงธรรมที่ตลกโปกฮา เหมือนตัวตลกหน้าเวที ออกมุขออกคำพูดให้ได้ฮาตลอด อย่างนี้นอกจากเสียกิริยาผิวดอกแห่งพระธรรมก็กลัวยังอาจทำให้ผู้ฟังที่เป็นผู้รู้คลายศรัทธาในตัวผู้แสดงธรรมและในพระศาสนาด้วย

๔) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

การแสดงธรรมโดยไม่มุ่งถึงลาภสักการะหรือกัณฑ์เทศน์เป็นที่ตั้ง เครื่องกัณฑ์เป็นเครื่องบูชาธรรมจะมีมากน้อยอย่างไรก็เทศน์ไปตามปกติ ไม่ออกอาการความไม่พอใจเมื่อเห็นกัณฑ์เทศน์น้อย แล้วแสดงธรรมพอเป็นพิธี ตัดลัดใจความจับเรื่องไม่ได้ จนเสียคุณสมบัติของนักเผยแผ่ ฟังคิดอยู่เสมอว่าตนมิใช่ผู้รับจ้างแสดงธรรม แต่เป็นผู้เผยแผ่ธรรม เป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้าผู้ไม่ติดลาภสักการะ หากแสดงธรรม เพราะเห็นแก่ลาภก็จะไม่ต่างอะไรกับลูกจ้างที่ทำงานเพราะเห็นแก่ค่าจ้าง ยึดค่าจ้างเป็นหลัก หากได้ค่าจ้างมากก็ทำงานดี ตั้งใจทำ หากได้ค่าจ้างน้อยก็ทำพอให้เสร็จไป นักแสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภย่อมเป็นที่ดูหมิ่นทั่วไป

๕) ไม่แสดงธรรมเพราะกระทบตนและผู้อื่น คือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น

ในขณะที่แสดงธรรมอยู่ไม่พึงยกตัวอย่างเรื่องของตัวเอง โอ้อวด ทำนองยกย่องตัวเพื่อชมผู้อื่น แม้หากจะการสาธกตัวอย่างบุคคลเพื่อประกอบเนื้อหาที่ควรเป็นเรื่องกลาง ๆ ไม่กระทบ เจาะจงถึงบุคคลซึ่งมีอยู่จริง โดยเฉพาะตัวอย่างในเรื่องการทำไม่ดีการทำให้ไม่เหมาะสม เพราะอาจเข้าข่ายดูหมิ่นและสร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้ถูกกล่าวถึงได้ หรือแม้จะเป็นตัวอย่างที่ดีก็ควรดูให้เหมาะสม เพราะคนทำความดีบางคนไม่ยินดีที่จะให้ผู้ใดนำเรื่องของตนไปเล่าให้คนอื่นฟัง แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นพระสงฆ์ก็ตาม จำต้องระวังเรื่องนี้ มิฉะนั้นจะกลายเป็นแสดงธรรมกระทบผู้อื่นโดยไม่รู้ตัว เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กว้างขวาง ในท่ามกลางผู้เผยแผ่รูปอื่น ๆ มากมายที่ต่างก็มีชื่อเสียงและเป็นที่นับถือของผู้คนในยุคปัจจุบัน โดยสามารถโน้มน้าวผู้คนในทุกสถานที่แห่งประเทศไทยให้ละชั่วทำดี สมัครใจเข้ามาเป็นพุทธมามกะน ยอมตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วได้บรรลุความสำเร็จกันโดยทั่วหน้า ทั้งนี้แสดงให้เห็นวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เมื่อศึกษา สืบค้น วิเคราะห์แล้วสรุปว่าวิธีการเผยแผ่ที่ทรงใช้อยู่มีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. อุปนิสินนกา

อุปนิสินนกา คือ วิธีการสอนธรรมแก่คนที่มาสนทนาธรรมซึ่งมีผู้เดียวบ้างหลายคนบ้าง หรือแก่คนที่พบปะบ้าง เมื่อผู้ใดมาเข้าพบหรือไปพบผู้ใด ก็จะทักทายปราศรัยด้วยไมตรี ถามไถ่สุข ทุกข์ ตามธรรมเนียม ผู้ใดมีทุกข์ก็ปลอบใจให้คลายทุกข์ ให้สติ ให้แนวคิดสะกิดใจ เพื่อให้ตัดใจคลายเศร้า ผู้ใดท้อแท้หมดหวัง ก็ให้กำลังใจให้ท้อถอย ให้เพิ่มความเพียร เพิ่มความอดสาหะให้มากยิ่งขึ้น ผู้ใดมีดีมีดมองไม่เห็นทางข้างหน้าก็ชี้ทางถูกให้เดิน ดังนี้ เป็นต้น บางคราวไปเยี่ยมเยียนผู้ป่วยไข้ แนะนำให้เกิดสติ เกิดปัญญา มองเห็นสภาวะความเป็นจริงของชีวิตจนกระทั่งจิตใจของผู้นั้นให้ปลอดโปร่งหมดกังวล วิธีเหล่านี้ เป็นเหตุให้ผู้คนที่พบปะสนทนากับท่าน ได้ความเข้มแข็งเบิกบานใจ จึงต่างก็ยอมตัวมาเป็นศิษย์

การสอนธรรมแบบนี้จึงเป็นการสอนธรรมแบบเริ่มต้นในระดับรากหญ้าและสามารถทำได้บ่อย ๆ ด้วย เพราะในแต่ละวันนั้นต้องพบปะผู้คนบ่อยอยู่แล้ว หากได้พูดคุยด้วยถ้อยคำที่เป็นธรรมเป็นปียาวจา ทำให้เกิดสติ ก็ถือว่าเผยแผ่ธรรมแล้ว

๒. ธัมมิกกา

ธัมมิกกา คือ วิธีการสอนธรรมโดยยกหัวข้อธรรมข้อหนึ่งหรือหมวดหนึ่งซึ่งเป็นข้อควรรู้ ควรเว้น ควรปฏิบัติ หรือเรื่องราวข้อเท็จจริงบางอย่างขึ้นมาแล้ว ชี้แจงแสดงเนื้อหาสาระแห่งธรรมนั้น ๆ ไปโดยละเอียด เป็นการอธิบายขยายความธรรมข้อนั้น ๆ โดยชัดเจน แจ่มแจ้ง ประกอบด้วยอรรถ (เนื้อหาสาระ) ประเภท (ข้อย่อ) เหตุ (เค้ามูลที่ทำให้เกิดผล) ผล (สิ่งที่ได้รับ) อุปมา (ข้อเปรียบเทียบ) และสาธก (ตัวอย่าง) นำให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

ธัมมิกถาที่นิยมนำมาปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ วิธีที่เรียกว่า ปาฐกถาธรรมหรือ บรรยายธรรม ซึ่งมุ่งให้ผู้ฟังได้ความรู้ความเข้าใจข้อธรรมเป็นสำคัญ สำหรับบางคนเกิดความพอใจ และความอุตสาหะนำสิ่งที่ฟังนั้นไปปฏิบัติทำให้ได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติตน ที่ พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปได้อย่างรวดเร็วก็ด้วยวิธีการสอนแบบนี้อย่างหนึ่ง

๓. โอวาทกถา

โอวาทกถา คือ วิธีการสอนธรรมแบบอบรม แนะนำ ตักเตือนให้รู้สึกผิดชอบชั่วดี ให้รู้สึกผิดชอบชั่วดี ให้รู้สึกรักดี อายากหนีชั่ว กลัวผิด กลัวบาป กลัวกรรม แสดงหลักและวิธีการดำเนินชีวิตและกิจการต่าง ๆ เป็นการสอนที่เป็นงานเป็นการ ใช้วิธีนี้ในกรณีที่มีผู้กระทำความผิดเสียหายขึ้นมา จะว่ากล่าวตักเตือน ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นไม่ถูก ไม่เหมาะสม ไม่ควรและมีโทษอย่างไร แล้ว แนะนำให้ตั้งตัวใหม่ ไม่ควรทำ ไม่ควรปฏิบัติอีกต่อไป

วิธีสอนธรรมแบบนี้ เป็นที่นิยมปฏิบัติกันมาแต่สมัยพุทธกาล เพราะเป็นการให้สติแก่ผู้ทำผิดหรือทำไม่เหมาะสมไม่ควรด้วยความไม่รู้บ้าง ด้วยเลอสติบ้าง ทำให้สำนึกผิดแล้วกลับใจบ้าง

๔. อนุสาสนิกถา

อนุสาสนิกถา คือ วิธีการสอนธรรม แบบสั่งสอนหรือแบบพรัสอนโดยใช้วิธีนี้ กรณีที่ประสงค์จะแนะนำข้อปฏิบัติให้ทราบโดยไม่บังคับว่าจะต้องปฏิบัติตาม แต่หากสามารถปฏิบัติได้ก็จะได้รับผลดีด้วยตนเอง และข้อปฏิบัตินั้นจะแนะนำบ่อย ๆ กล่าวซ้ำเรื่อย ๆ ประเภทย้ำแล้วย้ำอีกเพื่อเตือนสติเตือนใจ มิให้เลอเลอหลงลืม ได้แก่เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องการอยู่ป่า เป็นต้น

วิธีสอนธรรมแบบนี้มุ่งให้นำไปปฏิบัติมากกว่าให้รู้แบบธัมมิกถาหรือให้สติแบบโอวาทกถา จึงมีการย้ำบ่อย ๆ จนกลายเป็นพรัสอน คือสอนแบบไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยแบบบิดามารดาพรัสอนบุตรธิดาของตน หรือเหมือนครูบาอาจารย์สอนศิษย์ของตน ฉะนั้น

๕. ธัมมสากัจฉากถา

ธัมมสากัจฉากถา คือ วิธีการสอนธรรมแบบสนทนาธรรม คือพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมแก่กันและกัน ท่านเผยแผ่ธรรมด้วยวิธีนี้เป็นประจำเช่นเดียวกับแบบอื่น ๆ โดยไปร่วมวงสนทนากับพระสงฆ์ที่นั้งคุยกันอยู่บ้าง ไปสนทนากับนักบวชต่างศาสนาบ้าง สนทนากับผู้เข้าพบบ้าง เป็นเหตุให้ท่านได้ถ่ายทอดธรรมข้อต่าง ๆ ได้ตอบข้อซักถาม ได้รับฟังทัศนะของคู่สนทนา และสร้างความเลื่อมใสให้เกิดแก่คู่สนทนาจนถึงยอมตนเป็นศิษย์ก็มี เลิกนับถือลัทธิเดิมของตนหันมา ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกชนก็มี

วิธีการสอนแบบนี้เป็นเหตุให้เกิดการเสวนาพาที การปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่กันและกันในเรื่องของธรรม เรื่องความดีงาม เรื่องการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นต้น

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา

ปุจฉาวิสัชนากถา คือ วิธีการสอนธรรมแบบถามตอบกันและกัน คือ ฝ่ายหนึ่งถาม ฝ่ายหนึ่งตอบ หรือผลัดกันถามผลัดกันตอบ เป็นวิธีการที่ใช้เมื่อทรงสนทนากับพระสงฆ์หรือผู้เข้าเฝ้า โดยทรงเปิดโอกาสให้ถามปัญหาหรือข้อสงสัยแล้วทรงตอบคำถามนั้น หรืออธิบายขยายความธรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้วถามความคิดเห็นของผู้ที่สนทนาด้วย เป็นเหตุให้คู่สนทนาของท่านเกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งจนไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัยต่อไป

วิธีการสอนแบบนี้เป็นการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองในเวลาสนทนาธรรม ในการสอนธรรม และไม่ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายเพราะต่างก็ได้แสดงทัศนะของตนเต็มที่

๗. ธัมมเทศนาถา

ธัมมเทศนาถา คือ วิธีการสอนธรรมด้วยการแสดงชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้งชัดเจน โดยมุ่งเน้นแนะนำข้อธรรมให้รู้ให้เข้าใจและเน้นให้เห็นแนวปฏิบัติตามได้ เป็นวิธีสอนธรรมที่มีความสมบูรณ์ เพราะอาจนำวิธีสอนธรรมข้างต้นบางวิธีหรือทุกวิธีมารวมไว้ในวิธีนี้ได้ แลแต่กรณีและความสามารถของผู้สอนธรรม วิธีนี้ได้แก่วิธีที่เรียกกันในปัจจุบันว่าการแสดงธรรมหรือเทศนาธรรมนั่นเอง^{๔๔}

๓.๒.๔ องค์ประกอบของการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

การเผยแผ่ได้เริ่มต้นตั้งแต่ตัวท่านเอง ได้เผยแผ่ด้วยตนเอง หรือไม่ก็ส่งศิษย์ไปเผยแผ่แทน เมื่อมีประชาชนต้องการผู้แสดงธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ โดยที่มี ผู้ส่งสาร กล่าวคือตัวท่านเองหรือศิษย์ที่อยู่ในสำนัก หรือตามสถานที่ที่มีประชาชนต้องการ โดยท่านเป็นผู้รับรองท่านที่จะไปเผยแผ่ สิ่งที่น่าไปพร้อมกับการเผยแผ่คือ สาร กล่าวคือธรรมะ ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกอบด้วยอรรถและพยัญชนะที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์ทั้งสิ้น ด้วยช่องทางที่ท่านและศิษย์ต่างก็มีทักษะในการนำเสนอ มีทัศนคติ ความเห็นที่ตรง ถูกต้อง ประกอบด้วยความรู้ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสูงสุดซึ่งไม่ขัดกับระบบสังคมและวัฒนธรรมในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

- ๑) ผู้ส่งสาร ได้แก่ ตัวท่านหรือศิษย์
- ๒) สาร หรือ หลักธรรมที่ประกอบด้วยเนื้อหา
- ๓) ช่องทางการเผยแผ่ ได้แก่ การแสดงธรรม หรือการเทศนาธรรม
- ๔) ผู้รับสาร ได้แก่ พุทธบริษัท ๔

ท่านได้จัดวางระบบการเผยแผ่โดยการใช้คำพูด สีลา ท่าทาง บุคลิกส่วนตัวท่านเอง เพื่อโน้มน้าวจิตใจของผู้พบเห็นจนเกิดความเลื่อมใส ในการเผยแผ่หรือแสดงธรรมแต่ละครั้ง ความงดงามในการแสดงธรรม หรือลักษณะการสอนที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจของตัวท่านนั้น จำแนกได้เป็น ๔ ประการคือ

- ๑) สันติสสนา แจ่มแจ้ง

^{๔๔} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), *วิธีเทศนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ปัญญมิตร การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙) หน้า ๙-๑๖.

๒) สมาทปนา	จงใจ
๓) สมุตเตชนา	เร้าใจ
๔) สัมปหังสนา	จับใจ

๑. สันทัสสนา คือ แสดงธรรมแจ่มแจ้งชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่คลุมเครือ มีเหตุมีผล มีอุปมา มีสาธก กำจัดความสงสัยได้ ให้ความสว่าง ให้เห็นทางดำเนินชีวิต และให้เห็นทางแก้ปัญหาชีวิตได้ แสดงให้เห็นว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ รวมทั้งชี้แจงให้เห็นคุณค่าของการทำความดี รวมทั้งชี้แจงให้เห็นโทษของความไม่ดีของอกุศลโดยชัดเจน ให้ความความกลัว ไม่กล้าทำอีกต่อไป

๒. สมาทปนา คือ แสดงธรรมแบบจงใจให้คล้อยตาม เชิญชวนให้ปฏิบัติตาม แนะนำให้ละชั่ว ประพฤติชอบ ประกอบจิตไว้ในทางที่สมควร แนะนำวิธีปฏิบัติ โนมน้าวให้ยอมรับอยากปฏิบัติตาม และบอกประโยชน์หรืออานิสงส์ที่จะได้รับการละชั่ว ประพฤติชอบ ประกอบจิตไว้ในทางที่สมควรนั้น

๓. สมุตเตชนา คือ แสดงธรรมเร้าใจ ให้เกิดศรัทธา ปลุกใจมีวิริยะอุตสาหะ มีความมั่นใจ ให้ความความกล้า ชวนให้หายง่วง เกิดประกายไปในตัว เกิดความกระตือรือร้นที่จะละชั่วเป็นต้นนั้น ให้ความความรู้สึกว่าตนก็สามารถทำได้ปฏิบัติได้ ด้วยการยกอุทาหรณ์ เช่น ชาดก บุคคลสำคัญที่ได้รับความสำเร็จในชีวิต ด้วยการตั้งคำถามเป็นต้นเข้ามาประกอบ

๔. สัมปหังสนา คือ แสดงข้อธรรมเป็นที่จับใจ น่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ ให้เกิดปีติยินดี เกิดความร่าเริงแจ่มใส ให้ความประทับใจด้วยลีลาโวหารที่งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ให้ความอึ้งอัมฤตด้วยการแสดงอานิสงส์ ให้ความพอใจด้วยความรู้ความเข้าใจในธรรมที่ได้ฟัง รวมถึงปลอบใจผู้มีทุกข์สิ้นหวังให้คลายทุกข์ คลายเศร้า ให้ความหวังในชีวิต ไม่ให้สิ้นหวังท้อแท้ ให้เห็นแสงสว่างข้างหน้า

๑) ผู้ส่งสาร คือพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

ผู้ส่งสารต้องมีวัตรปฏิบัติอันงดงามและเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ในมุมมองของคณะครูและนักเรียนโรงเรียนชุมชนวัดขันเงินแยกย่อยเป็นประเด็นดังนี้

ก. ท่านออกบิณฑบาตอย่างสม่ำเสมอ

แม้ว่าจะมีผู้ที่มิศรัทธานำปิ่นโตมาถวายท่านที่กุฏิทุกวันก็ตาม ท่านจะออกบิณฑบาตทุกวัน เพราะท่านเป็นเจ้าของาวาสที่ดีต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และได้ปฏิบัติกิจวัตรที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ว่าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรที่ต้องออกไปโปรดสัตว์ทุกวัน จนกระทั่งภายหลังมีปัญหาด้านสุขภาพ ท่านจึงหยุดบิณฑบาตชั่วคราว แต่ท่านยังปรารถนาจะบิณฑบาตอีกถ้าร่างกายหายเป็นปกติแล้ว เปรียบเหมือนพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติตามพุทธกิจ ๕

ข. ท่านเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องของการศึกษา

จากประวัติของท่าน เกี่ยวกับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมในทางโลก ท่านจบชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง แผนกช่างก่อสร้าง โรงเรียนช่างไม้ชุมพร และในทางธรรม ท่านสอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคและสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาปรัชญาภาษาบาลี ซึ่งภาษาบาลีนี้เป็นภาษาหลักในพระไตรปิฎกหรือเป็นภาษาของพระพุทธเจ้า จากประวัติการศึกษา

ของท่านจะเห็นได้ว่าท่านมีความรู้สูงมากในทางโลกและเมื่อบวชเป็นพระแล้วท่านก็มีความรู้สูงสุดในทางธรรมและจากความรู้ทางโลกที่ท่านได้วางแบบเปลี่ยนในการก่อสร้างศาสนสถานต่าง ๆ ของวัดชั้นเงิน คุ่มั่นคงแข็งแรงเป็นระเบียบสวยงามตามหลักการก่อสร้างในพระพุทธศาสนา

ค. ท่านเป็นครูที่ดี

ท่านเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ประกอบด้วยคุณธรรม ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย น่ารัก ท่านพยายามเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังหรือคู่สนทนา อยากสนใจที่จะซักถามในประเด็นที่สงสัยหรืออยากรู้

๒. ครุ น่าเคารพ ในฐานะเป็นพระมหาเถระ และเป็นเจ้าคณะปกครองสงฆ์มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

๓. ภาวนีโย นำเจริญใจหรือน่ายกย่อง มีความรู้จริง ทรงภูมิรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ท่านได้มีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ นับว่าเป็นน่ายกย่อง

๔. วตตะตา เป็นนักพูด รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ เลือกใช้คำพูดและวิธีการเผยแพร่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ

๕. วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมทั้งจะรับฟังคำโต้เถียง คำล่วงเกิน คำด่าเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อย่างอดทนได้ ไม่เบื่อง่าย ไม่เสียอารมณ์และพร้อมที่จะนำข้อวิจารณ์เหล่านั้นมาพัฒนาตนเอง

๖. คมภิรณฺจ กถา กตตะตา แฉลงเรื่องได้อย่างลึกซึ้ง พูดคำที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ใช้วิธีการต่าง ๆ ในการนำเสนอรวมถึงยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งมักเป็นนิทานชาดกที่ผู้ฟังคุ้นเคยหรือเป็นเหตุการณ์ที่กำลังได้รับความสนใจจากสังคมปัจจุบัน

๗. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย หรือไม่นำเรื่องเหลวไหลมากล่าวแนะนำ ในทางที่ผิด เพราะเป้าหมายสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ต้องการให้ผู้ฟังประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร หลักการข้อนี้จึงมีความสำคัญเป็นอันมาก

จากการเป็นครูที่ดีของท่านได้ให้ความคุ้นเคยกับคณะครูและนักเรียนเพื่อให้พวกเราใกล้ชิดพระพุทธศาสนา และให้ความอุปถัมภ์ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดชั้นเงินเพื่อให้นักเรียนในเขตอำเภอหลังสวนได้มาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ กล่าวว่า เมื่อพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) จบปริญญาเอกจากประเทศอินเดียแล้ว ได้เดินทางกลับมาประจำอยู่วัดชั้นเงินเพียงแห่งเดียว ไม่ได้จาริกไปไหน มีความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวในการสอนบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เวลานั้นเรียนบาลีต่อหน้าท่านยังจำแวตตาแห่งความเมตตา และรอยยิ้ม เวลาที่ปล่อยให้ลูกศิษย์แปลหนังสือไปอย่างราบรื่น ดูเหมือนว่าการสอนภาษาบาลี คือชีวิตจิตใจของท่าน บางวันท่านสอนบาลีถึง ๓ รอบ คือ รอบเช้า รอบบ่าย รอบค่ำ แล้วท่านก็สอนนักเรียนทุกท่านให้มีความรักในการ

สอนเป็นชีวิตจิตใจเหมือนกัน เพราะเป็นการสอนเอาบุญและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา โดยไม่มี
นิตยภัตรตอบแทนเลย^{๔๕}

ฉ. ท่านดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง สมณะตามรอยพระพุทธเจ้า

แม้ว่าท่านจะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชั้นเงินจนปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาเจ้า
คณะภาค ๑๖ ท่านไม่มีรถประจำตำแหน่ง แม้ว่าจะเคยมีผู้เสนอให้ ท่านก็ไม่รับ ถ้าวัดชั้นเงินจัดงาน
อะไรก็ตามท่านตัดความฟุ่มเฟือยทิ้งทั้งหมด เอาแต่แก่นของพระพุทธศาสนาซึ่งดูเหมือนท่านจะสอน
ญาติโยมที่ใกล้ชิดท่านในทางอ้อมไปด้วยเสมอ ในเรื่องของการดำเนินชีวิต ท่านไม่ยึดติดวัตถุ จนมี
เสียงเล่าให้ฟังว่า ที่ท่านได้รับอุบัติเหตุลื่นล้มจะหัวเข่าแตก เพราะรองเท้าที่ท่านสวมใส่พื้นลื่นหมดแล้ว
ด้านที่อยู่อาศัยก่อน ท่านอยู่กุฏิเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ในที่ราบหลังวัดชั้นเงิน นอนจำวัตรบนพื้นกระดานปู
ด้วยผ้าอาบน้ำฝนหรือสบงเก่า ๆ ไม่มีเสื้อหรือเครื่องปูลาดอันหรูหรา เช่น พูกหรือพรมแต่อย่างใด
ส่วนหมอนนั้น ท่านใช้แบบสวนโมกข์ คือ หมอนไม้ ท่านเป็นอยู่เช่นนั้นไม่เคยเปลี่ยนแปลง ฉันทข้าวใน
บาตรใบน้อย หนุนหมอนไม้ ไร้เครื่องลาด ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกที่เกินสมณบริวาร

ง. ท่านมีความเมตตาต่อญาติโยมทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

เมื่อญาติโยมต้องการพบตัวท่านไม่ว่าเรื่องอันใดจะได้เข้าพบและพูดคุยเสมือน
เป็นญาติมิตรและลูกหลานของท่าน โดยท่านไม่ถือตัวว่าเป็นพระผู้ใหญ่ นอกจากนี้ท่านยังให้
ทุนการศึกษาแก่นักเรียนในจังหวัดชุมพรหลายสถาบัน เช่น วิทยาลัยเทคนิคชุมพร โรงเรียนสวนศรี
วิทยา โรงเรียนชุมชนวัดชั้นเงิน เป็นต้น

จ. ท่านเป็นคนตรงต่อเวลา

ลูกศิษย์ของท่านต้องทราบในข้อนี้เป็นอย่างดี ถ้านัดหมายกับท่านเวลาใด ต้อง
เวลานั้น การตรงต่อเวลาเป็นระเบียบวินัยที่สำคัญ เพราะจะทำให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จตาม
วัตถุประสงค์ไม่ล่าช้า

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมด้วย
วิธีการสอนได้ดำเนินการตามแนวความคิดที่ว่า ผู้ส่งสาร กับผู้รับสารนั้น ต้องมีความสัมพันธ์กันใน
ฐานะกัลยาณมิตร ท่านาใช้วิธีการที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจสร้างความรู้สึกสนิท
สนมเป็นกันเอง ขวนให้ผู้ฟังหรือคู่สนทนาสนใจที่จะซักถามในประเด็นที่ยังสงสัยหรืออยากฟังคำพูดที่
ลึกซึ้ง เพื่อความเข้าใจง่าย ท่านใช้วิธีการต่าง ๆ ในการนำเสนอ รวมถึงการยกตัวอย่างประกอบ ซึ่งมัก
เป็นนิทานชาดกที่ผู้ฟังคุ้นเคยอยู่แล้ว หรือเป็นเหตุการณ์ที่กำลังได้รับความสนใจจากสังคมปัจจุบัน
เบื้องต้นได้ให้กำหนดรู้จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าหากว่าผู้ฟังมีระดับสติปัญญาน้อยท่านก็จะใช้
วิธีการเผยแผ่ธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้ฟังมีระดับสติปัญญาแก่กล้าแล้วจะปรับใช้อีกวิธีเพื่อประโยชน์
แก่การเผยแผ่ธรรมให้เจริญมั่นคง

^{๔๕} พระมหาจรรยา สุทธิธำโน, ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม), (ชุมพร : นิวัตการ
พิมพ์ ๒๕๖๒), หน้า ๒๙.

๒) สาร หรือ หลักธรรมที่ประกอบด้วยเนื้อหา

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ ได้กล่าวว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม) ท่านชอบงานก่อสร้าง ไม่ว่าจะเป็นกุฏิเล็ก ๆ สำหรับเป็นที่พักนักเรียนหรือห้องน้ำ ท่านจะทำเองทั้งหมด ที่น้ำอัสจรรย์ คือ ท่านทำคนเดียวโดยไม่ต้องขอแรงใคร มีโอกาสไปคุยกับท่าน เรื่องนักเรียนช่างสมัยที่ท่านเรียนว่า เรียกว่าใหม่ ต้องเริ่มต้นอย่างไร เรียนเรื่องอะไรก่อน ท่านบอกว่า เดี่ยวทำห้องน้ำรอบหน้าให้มาช่วย จะสอนให้ นี่เป็นสื่อสารเฉพาะตัว โดยใช้สาร คือวัสดุการก่อสร้างเป็นตัวสาร เมื่อถึงเวลาสร้างห้องน้ำหลังใหม่ก็ได้เข้าไปช่วยท่าน ท่านบอกว่าจะเริ่มต้นเรียนวิชาที่ ๑ ก่อน คือคอยส่งไม้ให้ตามที่ท่านเรียกหา เมื่อสร้างเสร็จแล้วท่านอนุญาตให้ทาน้ำมัน ต่อมาหัดให้ตอกตะปูในจุดที่ง่าย ๆ ซึ่งก็ไม่ใช่ตอกง่าย ๆ ต้องใช้สมาธิอย่างมาก

วิธีการเผยแผ่ของท่านโดยใช้จิตวิญญาณชนิดผสมผสาน กล่าวคือ เวลาท่านไปงานศพไม่ว่าที่ไหน ถ้าท่านว่าง ท่านจะเมตตาไปเป็นกำลังใจเจ้าภาพอย่างสม่ำเสมอ เพราะท่านได้ชื่อว่า เป็นพระขวัญใจมหาชนทุกถิ่นที่

๓) ช่องทางการเผยแผ่ ได้แก่ การแสดงธรรม หรือการเทศนาธรรม ปกติเวลาที่พระผู้ใหญ่ระดับพระราชาคณะ หรือพระสงฆ์ทั่วไปจะไปแสดงธรรมที่ไหน เจ้าภาพต้องเตรียมธรรมาสน์ เตรียมเครื่องไทยทานธรรมและมีพิธีกรรมพอสมควร แต่ท่านไม่ต้องใช้ธรรมาสน์ ท่านจะเลือกเวลาที่เหมาะสม ที่พุทธศาสนิกชนพร้อมที่สุด เช่น ก่อนสาธยายพระอภิธรรม ท่านจะยืนขึ้นปรารภธรรมเรื่องชีวิต หรือเรื่องอื่น ๆ ให้ผู้มาร่วมงานได้รับประโยชน์ทางธรรมจากการมางานศพเสมอ เวลาท่านยืน ท่านยืนบนพื้นดินก็ได้ หรือจะปูเสื่อให้ก็ไม่ขัดข้อง นี่คือการเผยแผ่ธรรมแบบเรียบง่ายได้สาระ ทำให้ศิษยานุศิษย์บางท่านทำตามรอยการแสดงธรรมของท่าน

๔) ผู้รับสาร ได้แก่ พุทธบริษัท ๔

ผู้รับสารต้องมีทักษะ ความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถถอดรหัสสาร เป็นที่มีทัศนคติ ระดับความรู้และพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมเช่นเดียวกันหรือคล้ายคลึงกับผู้ส่งสาร จึงจะทำให้การสื่อความหมายและการสื่อสารนั้นได้ผล ปัจจัยสำคัญของส่งสารและรับสารนั้นต้องประกอบด้วย

(๑) ทักษะ หมายถึงทักษะของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม) และอุบาสก อุบาสิกาที่มีความชำนาญในการส่งและรับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น ผู้ส่งสารต้องมีความสามารถเข้ารหัสสาร มีการพูดโดยใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสีหน้าหรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ท่วงทำนองลีลาการพูดเป็นจังหวะ น่าฟัง ส่วนผู้รับสารมีความสามารถถอดรหัสและมีทักษะที่เหมือนกับผู้ส่งสาร โดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งสารพูดมารู้เรื่อง

(๒) ทัศนคติ เป็นทัศนคติของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อกัน จะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะทัศนคติย่อมเกี่ยวโยงถึง

การยอมรับซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วย ตัวอย่างเช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูด ก็มักจะมีความเห็นคล้อยตามได้ง่าย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ฟังมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้พูดแล้ว มักจะไม่เห็นชอบด้วย และมีความเห็นขัดแย้งในสิ่งที่พูดนั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติไม่ดีต่อกัน ท่วงทำนองหรือน้ำเสียงการพูดก็อาจห้วน ดั่ง ไม่น่าฟัง แต่ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อกันแล้ว มักจะพูดกันด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน น่าฟัง

(๓) ระดับความรู้ ถ้าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีระดับความรู้เท่าเทียมกัน จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่หากระดับความรู้ของผู้ส่งสารและผู้รับสารแตกต่างกัน ผู้ส่งสารจะต้องปรับปรุงข้อมูลที่จะส่งให้ความยากง่ายของภาษาและถ้อยคำสำนวนที่ใช้ ตัวอย่างเช่น ไม่ใช่คำทางวิชาการ ภาษาอังกฤษ ภาษาบาลี หรือสำนวนสลับซับซ้อน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

(๔) ระบบสังคมและวัฒนธรรม ในแต่ละถิ่นที่ เป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น การให้ความเคารพต่อผู้มีอายุ หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ เป็นต้น ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างถิ่น ต่างภาษา หรือขนบธรรมเนียมประเพณี

สรุปว่า ในการสื่อสารนั้น การที่ผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถเข้าใจกันได้ดีเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับ ทักษะ ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย ถ้าทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สอดคล้องกันมาก จะทำให้การสื่อสารนั้นได้ผลดียิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายจะมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถจัดอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารออกไปได้

๓.๒.๕ ลีลาการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) ท่านให้ความสำคัญกับ การปฏิบัติตามคุณลักษณะในการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า ลีลาในการสอน ๔ ประการ คือ

๑) สันทติสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดง เหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอนดุจชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเองในแต่ละครั้งที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลงจะมีคำสรรเสริญจากผู้ฟังธรรมในตอนท้ายว่า ภาสิตของพระองค์ แจ่มแจ้งนัก ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายเปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางหรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่าผู้มีจักจุจกเห็นรูปได้^{๔๖}

๒) สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหักทำก็แนะนำ บรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่ามองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนเกิดยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ คนผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วมีจิตคล้อยตามพระธรรมเทศนาเกิดอุตสาหะอยาก ปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง เช่น คนผู้ได้ฟังทานกถา คือ วาจาเป็นเครื่อง

^{๔๖} ที.สี. (บาลี) ๒๒/๒๐๕/๑๘๕., ที.สี. (ไทย) ๙/๑๕๙/๒๐๙.

พรรณนาถึงการให้ทาน พรรณนาถึงอานิสงส์ของการให้ทานเอง และการชักชวนผู้อื่นในการให้ทาน จะทำให้ได้ทั้งโภค สมบัติและบริวารสมบัติ จึงพยายามชวนชวนทำกรรมที่จะยังสมบัติทั้งสองนั้นให้สำเร็จได้

๓) สมุตเตชนา เราใจให้อาจหาญแกแล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิด ความ อุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่น ไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก คำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระจักขุปาลเถระได้ตั้ง จิตอธิษฐาน ที่จะไม่จำวัดตลอดไตรมาสเพื่อปฏิบัติกรรมฐาน จนได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมกับการแตก สลายของประสาทตา แม้นัยน์ตาของท่านจะแตกไปแล้วท่านก็ได้ทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา^{๔๗}

๔) สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟัง มีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ เช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทัย พราหมณ์ พราหมณ์ก็เอาข้าวใส่บาตรถวายแต่พระองค์ได้ตรัสตอบพราหมณ์เป็นคาถาเล่นคำโดย ปฏิภาณ สอดแทรกไปด้วยความร่าเริงในธรรมเป็นทำนองเตือนพราหมณ์ไม่ให้ทอดทิ้งเพราะการ กระทำจะให้ผลได้โดยส่วนมากก็ต้องทำบ่อยๆ^{๔๘} วิธีการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ประการ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว เพื่อปลดเปลื้องความ ประมาท เพื่อปลดเปลื้องความเกียจคร้าน และเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติ การเผยแผ่ธรรมใน แต่ละครั้งต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมานี้ คือ ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริงหรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่แล้ว กล้า ร่าเริง^{๔๙} พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกันเพื่อความ สะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธ ธรรมของพระองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้ จากตัวของบุคคล ที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่า บุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะ ใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้า แล้วจะปรับใช้วิธีเพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และวางรากฐานแก่ พระสาวกได้เป็นแนวทางในประกาศัสสัทธิธรรม ของพระองค์ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการ สอนที่หลากหลาย ดังจะได้กล่าวต่อไป

สรุปว่า สลีการเผยแผ่หลักธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) จะสอน อะไรท่านก็ชี้แจง จำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงใน สิ่งการสอนดู ชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเอง สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็น ความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนเกิดยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติปลุกเร้าใจ ให้ กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่นไม่กลัว เหนื่อยไม่กลัวยากคำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติบำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดย ชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไปทำให้ผู้ฟังมี ความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

^{๔๗} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๕., พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๗.

^{๔๘} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๙๘/๒๐๙-๒๑๐., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๘/๒๘๖.

^{๔๙} อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๙.

๓.๒.๖ ประเภทของการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

นอกจากนี้ยังจะได้ทราบถึงประเภทของการเผยแผ่หรือวิธีการที่พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ใช้ในการเผยแผ่ธรรมโดยสามารถจำแนกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

๑) การสนทนา พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ใช้วิธีการนี้สำหรับผู้มาเข้าพบ ไม่รู้ไม่เข้าใจในหลักธรรมดีพอ ก็ทรงสนทนาด้วย โดยที่ท่านมักจะเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด อีกทั้งทรงส่งเสริมให้ศิษย์สนทนาธรรมกันเหมือนดังที่กล่าวไว้ในมงคลสูตรว่า “การสนทนาธรรมตามกาลนี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๕๐} เพราะย่อมนำมาซึ่งความเจริญในธรรมได้อย่างถึงที่สุดด้วยลักษณะการแสดงธรรมที่เป็นการเฉพาะบุคคล วิธีนี้จึงจัดเป็นการเผยแผ่ธรรมระหว่างบุคคลที่มีลักษณะของการสื่อสารแบบ ๒ ทางอย่างชัดเจน ทำให้การเผยแผ่ธรรมของท่านดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วและบรรลุผลตามพุทธประสงค์

๒) การบรรยาย พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ใช้วิธีการนี้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก ส่วนมากเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ และศรัทธาเลื่อมใสในธรรมกันดีอยู่แล้ว แต่ก็ปรารถนามารับฟังอีกเพื่อการเพิ่มพูนสติปัญญา ดังที่สรรเสริญการฟังธรรมไว้ว่า “บุคคลไม่ประมาท มีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๕๑} ทั้งนี้เพราะการฟังถือเป็นสื่อที่เข้าถึงผู้รับโดยตรง แม้ไม่รู้ตัวอักษรก็ตาม การเจริญกุศลในทางปัญญาเช่นนี้ ผู้ฟังมีภูมิธรรมใกล้เคียงกัน จึงพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ วิธีการดังกล่าว จึงเป็นการเผยแผ่ธรรมที่ใช้สำหรับกลุ่มบุคคลและมวลชนโดยภาพรวมแล้ว อาจมีลักษณะของการสื่อสารทางเดียว แต่ว่าประสิทธิผลของสารธรรมที่ออกจากท่านนั้นก็หาได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใดไม่

๓) การตอบปัญหา พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ใช้วิธีการนี้สำหรับผู้มีปัญหาสงสัยคับข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นที่ประสงค์จะรู้คำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อการเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน ก็มาถามเพื่อลองภูมิบ้าง เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย^{๕๒} สาเหตุของการถามปัญหามีด้วยกันหลายประการ สาเหตุของการถามปัญหา ท่านพระสารีบุตรแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย มี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) บางคน ถามปัญหาเพราะความงี่เง่า เพราะความไม่เข้าใจ
- ๒) บางคน มีความปรารถนาถาม เกิดความอยากได้ จึงถามปัญหา
- ๓) บางคน ถามปัญหาเพราะต้องการอวดตน ดูหมิ่นเขา
- ๔) บางคน ถามปัญหาเพราะประสงค์จะรู้
- ๕) บางคน ถามปัญหาเพราะคิดอย่างนี้ว่า เมื่อเราถามแล้ว หากเขาตอบได้ถูกต้อง ชัดเจนก็เป็นการดี แต่ถ้าตอบไม่ถูกต้อง ไม่ชัดเจน เราจักช่วยตอบให้ถูกต้องและชัดเจนด้วยดี

^{๕๐} พุ. พุ. (บาลี) ๒๕/๑๐/๗., พุ. พุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๘.

^{๕๑} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙., ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๓

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๖.

ซึ่งท่านพระสารีบุตร มีดำริในประการสุดท้ายนี้^{๕๓} โดยที่การตอบปัญหาเหล่านั้นท่านสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา เพื่อจะได้ใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ดังที่ปรากฏในปัญหาพยากรณ์^{๕๔} หรือวิธีการตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงตอบตรงไปตรงมาอย่างตายตัว ตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือไม่ ?” พึงตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว” หรือตรัสตอบพระอานนท์ในเรื่องที่ทูลถามเกี่ยวกับสิ่งที่จักขุพึงปฏิบัติ โดยพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกข้าพระองค์จึงพึงปฏิบัติในมาตุคามอย่างไร ?” การไม่เห็น อานนท์ เมื่อการเห็นมีอยู่ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ? การไม่เห็น อานนท์ เมื่อต้องเจรจา จะพึงปฏิบัติอย่างไร ? พึงตั้งสติไว้ อานนท์

๒) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงแก้ ท่านยกตัวอย่างเช่น ที่เขาถามว่า “โสตะ (หู) ก็เหมือนจักขุ (ตา) หรือไม่ ?” พึงย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” พึงตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง (ความไม่เที่ยง)” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

๓) วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่จักขุใช่หรือไม่ ?” พึงแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่าซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นไหม ?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่า ๖ หรือปัญหาว่า “พระพุทธเจ้าทรงดิ้นรนตบะทั้งหมดจริงหรือไม่ ?”^{๕๕} ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดดิ้นรน ชนิดใดไม่ดิ้นรน ดังนี้ เป็นต้น

๔) ฐปณียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่องไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า พึงยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ยกตัวอย่างเช่นเมื่อเขาถามว่า “ชีวะอันใด สรรีระก็อันนั้นหรือไม่ ?” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทแก่งความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไร ผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย^{๕๖}

๔) การวางกฎข้อบังคับ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) มิได้ประกาศเฉพาะพระธรรมเท่านั้น แต่ยังได้วางหลักข้อควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสอดคล้องและเกื้อกูลในธรรม โดยมีเหตุผลความถูกต้องตามธรรมเป็นพื้นฐานของวินัย ท่านมิได้วางหลักข้อที่ควรประพฤติอย่างตามใจชอบ แต่ปรารภเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้จำแนกกุสโลบายประกอบการสอนไว้ถึง ๑๐ ประการด้วยกัน^{๕๗} คือ

๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ตัวอย่างเช่น เรื่องไก่ที่ขันไม่ถูกเวลา^{๕๘} โดยปุโรหิตโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า “ไก่ตัวนี้ได้เจริญเติบโตอยู่กับพ่อแม่มาได้

^{๕๓} อจ. ปณจก. (บาลี) ๒๒/๑๖๕/๑๖๙., อจ. ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๕/๒๗๒.

^{๕๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๒/๒๐๔., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑.

^{๕๕} อจ. ทสก. (บาลี) ๒๔/๙๔/๑๕๒., อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๔/๒๒๐.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๗-๔๘.

^{๕๗} อ้างแล้ว, หน้า ๕๑-๖๓.

^{๕๘} พุ. ชา.เอก. (บาลี) ๒๗/๑๑๙/๒๙., พุ. ชา.เอก. (ไทย) ๒๗/๑๑๙/๔๙.

ศึกษาในสำนักของอาจารย์ จึงไม่รู้เวลาที่ควรขึ้นและไม่ควรขึ้น” การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแนกย่ำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนที่ไม่ได้ รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ย่อมกระทำการต่าง ๆ โดยไม่รู้ว่าจะควรหรือไม่ เป็นต้น

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ตัวอย่างเช่น “คนที่มีการศึกษาน้อยนี้ย่อม แก่ไปเปล่าเหมือนโคถึก เขาเจริญแต่เนื้อหนัง ส่วนปัญญาหาเจริญไม่”^{๕๙} “ภูเขาศิลาล้วนเป็นแท่งที่บ ย่อมไม่สะเทือนเพราะลมฉันใด บันทิตทั้งหลายย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น”^{๖๐} “ตัณหาย่อมเจริญแก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท เหมือนเกายานทรายเจริญอยู่ในป่า เขาย่อมเร่ร่อนไป มา เหมือนวานรที่ต้องการผลไม้ เทียวเร่ร่อนไปมาในป่า ฉะนั้น”^{๖๑} กลวิธีใช้คำอุปมา พระพุทธองค์ ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด^{๖๒} เพราะช่วยอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่ง ที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบด้วยเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจ ยากจึงปรากฏความหมายเด่นชัดเป็นที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น

๓) การใช้อุปกรณ์การสอน ตัวอย่างของการใช้อุปกรณ์การสอนนี้มีปรากฏใน จันฑุปมาสูตร โดยครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคทรงโบกฝ่าพระหัตถ์ในอากาศ แล้วตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย ฝ่า มือนี้ไม่ข้อง ไม่ยึด ไม่ติดในอากาศ ฉันใด จิตของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งผู้เข้าไปสู่ตระกูล ไม่ข้อง ไม่ยึด ไม่ ติดในตระกูลทั้งหลาย โดยคิดว่า ‘ผู้ปรารถนาลาภจงได้ลาภ ผู้ปรารถนาบุญ จงได้บุญ’ ฉันนั้น ภิกษุ เป็นผู้พอใจ ดีใจ ด้วยลาภอันเป็นของตน ฉันใด ก็จงเป็นผู้พอใจ ดีใจ ด้วยลาภของชนเหล่าอื่น ฉันนั้น ภิกษุเช่นนี้จึงสมควรเข้าไปสู่ตระกูล^{๖๓} ทั้งนี้ ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้มีจิตใจที่เป็นอิสระ วางตัวและวางใจได้ถูกในการเข้าไปสู่ตระกูล และการได้ลาภสักการะ โดยผ่านอุปกรณ์จากพระวรกาย เป็นสื่ออวัจนะ

๔) การทำเป็นตัวอย่าง เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่ท่านกระทำนั้นแสดงถึง ภาวะผู้นำที่ดี การกระทำให้เป็นแบบอย่างก็คือจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ แต่ในกรณีนี้ ที่ ปฏิบัติอย่างเห็นได้ชัด เหมือนกับพระพุทธเจ้าว่า เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปตามเสนาสนะที่ อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลและ คุงของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จ แล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้คอยพยาบาล ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายผู้จะ พยาบาลเรา ก็จงพยาบาลภิกษุไข้เถิด”^{๖๔} วิธีสอนเช่นนี้จึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการสอนจริยธรรม โดย การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการใช้อวัจนสาระธรรมที่ก่อให้เกิดผลเป็นอย่างมาก

^{๕๙} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕๒/๔๔., พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๗๙.

^{๖๐} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๘๑/๓๑., พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๖๑} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕๒/๗๔., พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓๔/๑๓๗.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๕๒.

^{๖๓} ส. นิ. (บาลี) ๑๖/๑๔๖/๑๘๙., ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๖/๒๓๗-๒๓๘.

^{๖๔} วิ. มหา (บาลี) ๕/๓๖๕/๑๖๔., วิ. มหา (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๙-๒๔๐.

๕) การเล่นเกม เล่นคำ และการใช้คำในความหมายใหม่ ข้อนี้นี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงปรีชาสามารถของท่านที่มีรอบไปทุกด้าน แม้บางครั้งมีผู้ถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ตรงตาม ท่านก็ตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดที่ให้ความหมายในทางตรงกันข้าม^{๖๕} ในด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป วิธีที่ช่วยให้ผู้ฟังผู้เรียนหันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่ายก็คือ การเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่เดิมมาใช้ แต่กำหนดความหมายให้ใหม่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเสียใหม่พร้อมทั้งจะได้พิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวว่าอย่างไรถูกอย่างไรผิด อย่างไร ดังตัวอย่างเช่น คำว่า “พรหม”, “พราหมณ์”, “อริยะ”, “ยัญ”, “ตบะ”, “ไฟบูชาญ” ฯลฯ^{๖๖} เหล่านี้เป็นคำเดิมและกลายเป็นคำในพระพุทธศาสนาด้วยในที่สุด

๖) อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล เริ่มแรกการเลือกคน เป็นอุบายสำคัญในการประกาศและเผยแผ่พระศาสนา มีการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง โดยพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ควรไปแสดงธรรมแก่ใครก่อน ในการสั่งสอนคนแต่ละถิ่น หรือแต่ละหมู่คณะ ก็มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลสำคัญผู้เป็นประมุข หัวหน้าของชนหมู่นั้น ๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลตัวอย่างรวดเร็วและเป็นการยืนยันความสามารถของท่านด้วยแม้ในการบำเพ็ญกิจวัตรประจำวัน เป็นการให้ความสนใจสงเคราะห์บุคคลเป็นรายๆ ไป ซึ่งให้ผลดีในการสอนยิ่งกว่าการสอนแบบสาดๆ ไป และแม้เมื่อแสดงธรรมในที่ประชุม ก็ทรงกำหนดบุคคลที่ควรเอาใจใส่พิเศษในคราวนั้นๆ ไว้ด้วย

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือดุดันทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่พระศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ ท่านก็ปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดต้นหามาจะ ทุญฺญเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใด ให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้รู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับเกสียาสที่ผู้ฝึกม้าว่า “เกสียา เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้างวิธีแบบรุนแรงบ้าง วิธีทั้งแบบสุภาพและแบบรุนแรงบ้าง”^{๖๗} คนบางคนจะให้เขายอมได้ด้วยการที่ยอมให้เขารู้สึกว่าตัวเขามีเกียรติหรือเก่ง หรือได้สมใจก่อน ผู้สอนจับจุดได้ก็ใช้วิธีสนองความต้องการแล้วดึงเข้าสู่ที่หมายได้ตามประสงค์^{๖๘} เช่น คราวที่เวรัญชพราหมณ์บริภาษพระพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงรับสมอ้างตามคำบริภาษ

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๕.

^{๖๖} อ้างแล้ว, หน้า ๕๖.

^{๖๗} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๑๑/๑๒๘., อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๙.

นั้นให้สมเด็จพระพรหมณ์ แล้วจึงค่อยชี้แจงแก้ไขให้เขาเลื่อมใสพระองค์ภายหลัง^{๖๙} ทำให้ทราบถึงพุทธจิตวิทยาในตัวท่านได้เด่นชัดเป็นอย่างยิ่ง

๙) การลงโทษและให้รางวัล ในการสอนหรือฝึกคนของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโณ) นั้นใช้คุณธรรมเป็นเครื่องฝึกอบรม โดยปราศจากการใช้อาชญาหรือการลงโทษใด ๆ เช่นเดียวกับทางโลก ดังมีคำสรรเสริญพระพุทฺธคุณที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงดำริว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย น้าอัศรจรรยจริง ไม่เคยปรากฏ ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำบริษัทอย่างดีเช่นนี้โดยไม่ต้องใช้อาชญา โดยไม่ต้องใช้ศัสตราเลย”^{๗๐} แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ ท่านก็แสดงไปตามเนื้อหาธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า “พระพุทฺธองค์ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยกย่องบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท โดยที่แท้ ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจารย์แก่กล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา”^{๗๑} ท่านสอนเรื่องสภาพธรรมทั้งหลายที่มีจริง และแสดงว่าเหตุเช่นใดทำให้เกิดผลเช่น นั้น อกุศลธรรมที่ได้กระทำแล้วจะทำให้ได้รับผลที่ไม่ดี เช่นเดียวกับเมล็ดพืชชนิดใดก็ทำให้เกิด พืชชนิดนั้นนี่คือกฎของกรรมและวิบาก อันเป็นเหตุและผล^{๗๒} ไม่เพียงกล่าวว่าชนเหล่าใดปฏิบัติผิด สมดังที่ดกกล่าวว่า “ภิกษุพึงรู้จักการยกย่องและการตำหนิ ครั้นรู้แล้วไม่พึงยกย่อง ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงธรรมเท่านั้น”^{๗๓} อย่างไรก็ดี การลงโทษน่าจะมียุแบบหนึ่ง คือการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและทางวินัย ในทางวินัยถือว่ามิชอบด้วยดี ความประพฤติอยู่แล้ว ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลื่อของจริง ๆ สอนไม่ได้ ก็กลายเป็นผู้ที่เพื่อนพรหมจารีทั้งปวงไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรจะว่ากล่าวสั่งสอน โดยวิธีนี้ถือว่าการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุด^{๗๔} จะเห็นได้ว่า การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย ในระดับสามัญสำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษนั้นควรมีหรือไม่ แค่นั้น และอย่างไร^{๗๕} แต่ถ้าจะให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความสามารถในการสอนอย่างแท้จริง อาญาโทษจะไม่ถูกนำมาใช้กับนักเรียน ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราวย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้างตัวอย่างที่แสดงให้เห็นปฏิภาณ เช่นครั้งหนึ่ง นางพรหมณีชื่อนิยฺชาเป็นผู้เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย ขณะกำลังนำอาหารไปให้พรหมณ์ภรรยาหาชโคตรผู้เป็นสามี ก้าวเท้าพลาดไปจึงได้เปล่งอุทานว่า “นโม ตสส” พรหมณ์ผู้เป็นสามีได้ยินเข้าก็โกรธ ดำว่าเป็นหญิง

^{๖๙} วิ. มหา. (บาลี) ๑/๒-๑๑/๒-๕., วิ. มหา. (ไทย) ๑/๒-๑๑/๒-๕.

^{๗๐} ม. ม. (บาลี) ๑๓/๓๗๐/๓๕๔., ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๗๐/๔๕๕.

^{๗๑} ม. ม. (บาลี) ๑๓/๓๘๗/๓๗๐., ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๘๑.

^{๗๒} นิชา วัน กอร์คคอม, **พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๔๘.

^{๗๓} ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๓๒๖/๒๙๗., ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๒๖/๓๙๒.

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, หน้า ๖๒.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๓.

ถ้อย บังอาจกล่าวคุณของสมณะโณ้น เขาเองจะไปปราบวาทะพระศาสดาของนาง ครั้นเมื่อเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จึงกล่าวว่า “บุคคลก่จัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข ก่จัดอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก” พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า “บุคคลก่จัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ก่จัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการก่จัดความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะ บุคคลก่จัดความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก” พราหมณ์การทวาทโคตรจึงเกิดความเลื่อมใส กล่าว คำสรรเสริญ จนถึงกับขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระสมณโคตมุนั้น ภายหลังได้เลิกไปทำความ เพียรด้วยความไม่ประมาทอยู่ผู้เดียว ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่ง พรหมจรรย์^{๗๖}

๓.๒.๗ ความพร้อมในการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

ผู้เผยแผ่ที่ดีนั้นจำต้องสร้างคุณสมบัติให้เกิดมีในตน อันคุณสมบัติของพระธรรมโกศาจารย์ที่สำคัญ คือ ความพร้อม และความพร้อมนั้น แบ่งออกเป็น ๔ ประการ คือ

๑) กายพร้อม

การพร้อม หมายถึงความพร้อมทางร่างกาย ร่างกายพร้อมที่จะแสดงธรรม ไม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ เรื่องกิริยาท่าทาง ตลอดถึงเรื่องความกระฉับกระเฉงคล่องแคล่ว ไม่อืดอาด ยืดเยื้อ สิ่งที่ต้องบอกว่าผู้เผยแผ่มีกายพร้อม คือ

ก. มีสุขภาพดี หมายถึง สังขารร่างกายอยู่ในสภาพปกติแข็งแรง คล่องแคล่ว สามารถแสดงธรรมได้อย่างปกติจนตลอดกัณฑ์ ไม่อาพาธเจ็บป่วยหรือผิดปกติจนออกอาการให้ปรากฏ เช่น กำลังเป็นไข้ เป็นหวัดอย่างแรง ปวดศีรษะ หมดแรงเพราะท้องเสีย หรือ อदनอนจนดูเหมือนไม่สบาย ผู้เผยแผ่หากขึ้นธรรมาสันด้วยอาการปกติเพราะมีสุขภาพปกติย่อมคล่องตัว ปฏิบัติหน้าที่แสดงธรรมได้ต่อเนื่องไม่ติดขัด ไม่ทำให้เสียจังหวะในการแสดงธรรม และผู้ฟังย่อมไม่ผิดสังเกต แต่หากในขณะนั้นผู้เผยแผ่มีสุขภาพไม่พร้อม แสดงถึงว่าสังขารไม่อำนวย ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการแสดงธรรม เช่น แสดงธรรมไป ไอไป แสดงธรรมไปเช็ดน้ำมูกไป แสดงธรรมแบบเสียไม่ได้ ทำให้การแสดงธรรมสะดุดไม่ราบรื่นบ้าง ไม่ได้รับอรรถรสบ้าง เนื้อหาจับต้นชนปลายไม่ถูกบ้าง

อนึ่ง ผู้มีสุขภาพไม่พร้อมที่จะแสดงธรรม หากฝืนใจไปแสดงธรรมย่อมมีผลเสียมากกว่าผลดี ทำให้เสียบุคลิกภาพโดยไม่รู้ตัว ทำให้มองได้ว่าผู้แสดงธรรมนั้นฝืนสังขารมาแสดงธรรม เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ หรือหากจะแสดงธรรมเพื่อฉลองศรัทธาของเจ้าภาพด้วยความเคารพนับถือกันอยู่ หรือด้วยเกรงใจเจ้าภาพ ก็ถือว่าไม่กตัญญูต่อสังขารตัวเอง ไม่นำความศรัทธาเลื่อมใสให้แก่ผู้ฟังที่มีได้รู้ความเป็นจริง

ข. มีบุคลิกภาพดี หมายถึง ปฏิบัติตัววางตนเหมาะสมกับสมณภาวะของตน สำรวมระวังกิริยาอาการไม่ว่าจะยืน เดิน หรือนั่งก็เป็นสมณสาธูป ไม่หลุกหลิก ไม่เร่วจนกลายเป็นพรวดพราดไม่ช้าจนกลายเป็นอืดอาดเนิบนาบน่ารำคาญ แต่นี่মনवलชวนมองตลอดถึงวางหน้าเสีี่ยมงาม แยมยิ้มในตัว ไม่ถึงกับยิ้มหัวจนเสียกิริยาท่าทางที่เรียบร้อยสวยงาม งามองอาจผึ่งผาย หน้าตา

^{๗๖} ส. ส. (บาลี) ๑๕/๑๘๗/๑๙๒., ส. ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๗/๒๖๓-๒๖๕.

แจ่มใส สำรวมระวังทุกอิริยาบถเช่นนี้ เป็นเครื่องส่อให้เห็นว่า ผู้แสดงธรรมมีบุคลิกภาพดี มีความสง่า นามอง น่าเลื่อมใส อันเป็นเครื่องดูใจและศรัทธาได้ ตั้งแต่ยังไม่ได้แสดงธรรม และจะส่งผลให้ผู้เห็นสนใจใคร่จะฟังธรรมจากผู้แสดงธรรมนั้นมากยิ่งขึ้น

นัยตรงกันข้าม หากผู้แสดงธรรมไม่พิถีพิถันในเรื่องนี้ นุ่งห่มแบบขอไปทีเดินไปยังสถานที่ทำพิธีหรือเดินขึ้นธรรมาสน์เหมือนคนหมดแรง นั่งหลังงอห่อเหี่ยว หน้าตาเฉยเมยแบบไร้ความรู้สึก ดวงตาเหม่อลอยเหมือนคนครึ่งหลับครึ่งตื่น อาการเช่นนี้ ล้วนทำให้เสียบุคลิกภาพทั้งสิ้น ประชาชนเห็นอาการเช่นนี้แล้วย่อมทำใจไม่ได้ เกิดความรู้สึกว่าผู้แสดงมีได้เต็มใจที่มาแสดงธรรม มาแสดงธรรมแบบเสียไม่ได้เท่านั้นนั่นเอง ทำให้ลดความน่าเชื่อถือทั้งในตัวผู้แสดงธรรมและธรรมะที่ผู้แสดงธรรมให้ฟังไปมาก

ค. มีสมณสาธูปดี หมายถึง พิถีพิถันในการนุ่งห่มเรียบร้อยถูกหลักสมณสาธูป ไม่นุ่งห่มแบบพอให้ปกติร่างกายจะรุ่มร่ามหรือเลื้อยหน้าเลื้อยหลังอย่าไรไม่สนใจ รักษาระเบียบวินัย ในการนุ่งห่ม เลือกสีผ้าทั้งสามผืนให้เป็นสีเดียวกัน ตลอดถึงนุ่งห่มตามแบบของวัดที่ตนอาศัยอยู่ จัดระเบียบผ้าให้ดูเรียบร้อย ไม่รุ่มร่ามเป็นต้น ผู้ปฏิบัติได้ดังนี้ ชื่อว่าเป็นตระหนกในระเบียบวินัย เป็นผู้รักในระเบียบวินัย ไม่มักง่ายแม้ในเรื่องเล็กน้อย นอกจากนั้นการปฏิบัติในเรื่องนี้อย่างสม่ำเสมอจะเป็นการเสริมบุคลิกภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติด้วย ทั้งจะได้รับการยกย่องชมเชยจากผู้พบเห็น ยิ่งหากเป็นผู้แสดงธรรมด้วยแล้วย่อมจะเสริมศรัทธาความสนใจใคร่จะฟังธรรมให้แก่เจ้าภาพและบุคคลทั่วไป

๒) วาจาพร้อม

การแสดงธรรมเป็นการเผยแผ่ธรรมด้วยวาจาหรือคำพูดเป็นหลักและวาจา นั้นเปล่งออกมาเป็นเสียงเป็นสำเนียงไปสัมผัสกับประสาทหูของผู้ฟัง ทำให้สื่อความหมายระหว่างผู้แสดงธรรมกับผู้ฟังได้ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในธรรมที่ผู้แสดงธรรมออกไปได้ แต่วาจานั้นก็มีหลายแบบ คือ น่าฟังก็ ไม่น่าฟังก็มี การแสดงธรรมด้วยวาจาที่น่าฟังเท่านั้นจึงจะสำเร็จประโยชน์ทั้งแก่ผู้แสดงธรรมและผู้ฟัง การพิถีพิถันในการใช้วาจาที่เป็นคำแสดงธรรม จึงเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้แสดงธรรมจำต้องมีความพร้อม คือ พร้อมที่จะใช้วาจาคำพูดเช่นนั้นในการแสดงธรรมของตน อันวาจาที่ผู้แสดงธรรมจำต้องสำเนียงพิจารณาและสร้างเสริมให้มีพร้อมอยู่ในตนเพื่อความเป็นนักแสดงธรรมที่มีศักยภาพและคุณภาพที่สำคัญอยู่ ๒ ประการคือ

ก. สำเนียงวาจา หมายถึง มีเสียงดี มีเสียงใส มีความชัดเจน ชัดถ้อยชัดคำ ฟังไพเราะ จับหู จับใจ นุ่มนวลชวนฟัง ไม่ดั่งเกินไป ไม่ค่อยเกินไป ฟังแล้วสบายหู มีจังหวะจะโคน ไม่ติดอยู่แต่ริมฝีปาก ไม่อื้ออ้าวอยู่ในลำคอ ไม่เปล่งเสียงดังตะโกนเหมือนโฆษกงานวัด ผู้แสดงธรรมที่มีสำเนียงวาจาดี ย่อมดึงดูดใจได้มาก โดยเฉพาะผู้ที่เรียกว่า โฆสัปปมาณิกา คือ ผู้ถือเสียงเป็นประมาณ หรือผู้ที่ติดเสียง ซึ่งนิยมชมชอบฟังเสียงสำเนียงมากกว่าฟังเนื้อหา ย่อมจะให้ความศรัทธาผู้แสดงที่มีสำเนียงวาจาดีเป็นพิเศษ ผู้สามารถออกเสียงออกสำเนียงวาจาได้ไพเราะเวลาแสดงธรรมย่อมได้เปรียบที่มีเสียงแหบแห้ง แม้เนื้อหาธรรมจะดีและไปได้ แต่ก็ไม่กินใจและจับใจเท่าที่ควร แต่หากว่าผู้แสดงธรรมมีวาจาดีด้วย เนื้อหาที่แสดงธรรมก็ดีด้วย ย่อมเป็นนักเผยแผ่มีคุณภาพโดยไม่ยากนัก

ข. สำนวนวาจา หมายถึง วาจาหรือคำที่ใช้ในการแสดงธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นคำสุภาพ เป็นภาษาหนังสือ เป็นคำผู้ดี ไม่ใช่คำตลาดหรือภาษาพูด ไม่หยาบคายหรือหยาบโลน ไม่ใช่คำคาบลูกคาบดอกหรือคำสองแง่สามง่าม คำที่จัดว่าเป็นสำนวนวาจาผู้ดี เป็นภาษาหนังสือนั้น จำต้องกลั่นกรอง เลือกร้อย และหยิบยกมาใช้ให้ตรงกับเรื่องหรือข้อธรรมที่กำลังแสดง ผู้แสดงธรรมที่สามารถใช้สำนวนวาจาหรือคำพูดที่ดี ได้นื้อหาสาระครบถ้วนชัดเจน และมีความสุขภายในตัวมาอธิบายข้อธรรมให้ชาวบ้านฟังได้ทุกระดับชั้น ย่อมเป็นผู้แสดงธรรมที่ควรยกย่องว่าเป็นนักแสดงธรรมคุณภาพได้เช่นกัน

อนึ่ง คำคม คำสุภาษิต คำโคลง คำฉันท์ คำกาพย์ คำกลอน ตลอดถึงคำที่มีความกินใจ มีความหมายที่สะกิดใจเป็นต้น คำประเภทนี้จัดอยู่ในสำนวนวาจาทั้งสิ้น ผู้แสดงธรรมที่จดจำคำเหล่านี้ สำนวนเช่นนี้ได้มาก หรือสามารถคิดคำคิดสำนวน สามารถแต่งคำเช่นนี้ได้ด้วยตนเอง ย่อมสามารถแสดงธรรมได้เพราะพริ้ง อธิบายธรรมได้ชัดเจน และสามารถดึงดูดใจผู้ฟังให้สนใจและตั้งใจฟังได้ตลอดเวลา เพราะไม่ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หากแต่ยังฟังยิ่งได้คำแปลกใหม่ น่าจำ น่าคิด ตามฟังต่อไป

ผู้แสดงธรรมผู้พร้อมด้วยสำเนียงวาจาและสำนวนวาจาเช่นนี้ ย่อมเป็นผู้แสดงธรรมที่มีคุณภาพ แต่ความพร้อมเช่นนี้จำต้องอาศัยการฝึกฝน การกำหนดจดจำ การสังเกต และประสบการณ์เป็นสำคัญยิ่ง ถ้าสามารถคิดและฝึกหัดแต่งคำ แต่งสำนวนได้เอง ก็จะได้เปรียบ เพราะสามารถแต่งอีกเยื้องคำและสำนวนให้ตรงประเด็นอย่างที่ต้องการได้ทุกอย่าง ถ้าผู้แสดงธรรมไม่สนใจไม่ให้ความสำคัญเรื่องนี้ก็ยากที่จะเป็นผู้แสดงธรรมที่มีคุณภาพได้ และยากที่จะทำให้ผู้คนสนใจอยากฟังธรรมกัน เห็นมีแต่จะทำให้ผู้คนเกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากฟังธรรม ไม่อยากเสียเวลากับกิจกรรมนี้ ดังที่ปรากฏมากขึ้นในยุคสมัยปัจจุบัน

๓) ใจพร้อม

การทุกอย่างมักจะเริ่มต้นที่ใจ ถ้าใจพร้อมการกระทำอื่น ๆ ก็จะตามมาและจะเดินหน้าไปได้ด้วยดี แต่ถ้าใจยังไม่พร้อม แม้จำต้องฝืนใจทำไปก็เอาดีไม่ได้ จะทำไปแบบแค้น ๆ หากประสบปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ เข้าก็มักจะถอดใจยอมแพ้ ยอมหยุดเอาง่าย ๆ แม้การแสดงธรรมก็เช่นเดียวกัน ถ้าใจพร้อมที่จะผู้เผยแผ่ธรรม พร้อมทั้งจะแสดงธรรมอย่างอื่นถึงจะเป็นปัญหาและอุปสรรคก็จะฟันฝ่าไปได้ เช่น กายไม่พร้อม มีปัญหาเรื่องสุขภาพ บุคลิกไม่ค่อยดี แต่ใจรักอยากจะเป็นนักเผยแผ่ ก็จะค่อย ๆ บำรุงรักษาตัว ฝึกฝนปรับปรุงบุคลิกของตัวเองสม่ำเสมอ หรือวาจาไม่พร้อม สู้เสียงไม่ค่อยดี ก็จะฝึกฝนอบรมในการแสดงธรรม ลองฝึกลองถูก กำหนดจดจำ หาประสบการณ์รำไปไม่ช้าก็ถึงฝั่งแห่งความสำเร็จจนได้ ทั้งนี้เพราะเมื่อใจยังสู้ยังพร้อมอยู่เสมอ ทุกอย่างก็เป็นเรื่องย่อยไปหมด

ความมีใจพร้อมจะเป็นเหตุให้แสดงธรรมได้ดีและได้คุณภาพ แม้ผู้ฟังก็ย่อมสัมผัสได้ว่าผู้แสดงธรรมนั้นมีใจพร้อมที่จะแสดงธรรมมากน้อยแค่ไหน เพราะผู้ที่มีใจพร้อมจะแสดงธรรมด้วยความตั้งใจ หวังประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นที่ตั้ง จะเตรียมตัวมาดี แสดงธรรมได้เนื้อหาสาระ หากใจไม่พร้อมก็จะแสดงธรรมแบบขอไปที พอให้ผ่าน ๆ ไป หรือแสดงธรรมด้วยความรู้สึกและอารมณ์ที่ไม่อยากจะ

แสดงธรรมหรือแสดงธรรมด้วยความจำใจ แสดงธรรมแบบสุกเอาเผากิน แบบขอทางไปที หน้าตาจะเฉยเมื่อย ท่าทางดูเหนื่อยหน่าย บ่งบอกชัดเจนว่าไม่มีกะใจจะแสดงธรรมเลย เมื่อเป็นดังนี้ ผู้ฟังธรรมก็จะเกิดความรู้สึกที่ไม่สู้ดีกับผู้แสดงธรรมหรือเกิดความน้อยใจ เสียใจว่าผู้แสดงธรรมไม่ให้ความสำคัญแก่ตนและงานของตน ซึ่งมีผลกระทบต่อศรัทธาโดยตรงทีเดียว

ในการทำหน้าที่ของนักเผยแผ่ธรรม พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ยึดหลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ อันประกอบด้วย

๑) ธมมถนุตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้ธรรม คือ หลักการหลักความจริงเนื้อหาสาระของเรื่องสามารถจะเผยแผ่ให้รู้แจ้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ในการทำหน้าที่เผยแผ่ธรรม

๒) อุตถถนุตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้เนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ที่แน่นอนชัดเจน ทำให้การเผยแผ่ของท่านนั้น ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

๓) อุตถถนุตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่อย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะเปิดเผยตนเอง สามารถรับรู้วิเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุ่มรอบคอบ มีเหตุผล พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) มีข้อมูลประกอบการเผยแผ่ที่เป็นของเก่า กล่าวคือหลักธรรมแล้วเผยแผ่ให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบันให้ทันสมัยอยู่เสมอ

๔) มถถนุตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้จักประมาณและรู้จักความพอดี การเผยแผ่ธรรม บางอย่าง หากมากเกินไป ผู้ฟังก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอแก่ผู้ฟัง การรู้จักประมาณในการเผยแผ่ธรรมต้องไม่มากไม่น้อยเกินไป ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ยึดหลักการนี้ เป็นสำคัญ คือท่านจะดูความพร้อมของผู้ฟัง ถ้าผู้ฟังไม่พร้อมที่จะฟังธรรมหรือไม่สามารถที่รับฟังธรรมต่อไป ท่านก็จะไม่ยัดเยียดให้ฟังธรรม ฉะนั้น ท่านจึงไม่นั่งแสดงธรรมบนธรรมาสน์ ท่านชอบยืน เพราะมีการเคลื่อนย้ายอิริยาบถได้ ไม่เป็นเป้านิ่ง ทำให้ผู้ฟังธรรมเบื่อหน่ายง่าย

๕) กาลถนุตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้จักเวลา ผู้เผยแผ่ต้องรู้จักเวลาในการเผยแผ่ธรรม ว่าเวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร ดังที่พระราชวิจิตรปฏิภาณ เจ้าคณะจังหวัดชุมพร ให้สัมภาษณ์ว่า การเผยแผ่ธรรมต้องยึดหลักการของพระพุทธเจ้า คือ เราต้องอยู่ให้เป็นแบบอย่าง เพราะการแสดงธรรมคือการแสดงความจริง แม้ที่สุดพฤติกรรมกรรมการเคลื่อนไหวก็เป็นการแสดงธรรม การสนทนาธรรม เมื่อมีบุคคลมาหารือในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ก็ต้องให้คำแนะนำ ข้อคิด เพื่อความเข้าใจของเขาเหล่านั้น อนึ่ง การเผยแผ่ธรรมนั้นต้องให้ได้สาระที่สามารถสรุปความได้ ที่สำคัญเรื่องของเวลา ต้องดูความพร้อมของบุคคลที่จะฟังธรรม ไม่ใช่ทุกถิ่นที่ ใช้เวลา ๔๐ นาทีเสมอไป^{๗๗}

๖) ปริสถถนุตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางการสื่อสารเรียกว่ากลุ่มผู้รับสารเป็นเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านมีความสามารถเลือกข้อธรรมที่จะแสดงธรรมให้สอดคล้อง สถานที่ ประเพณี ของแต่ละถิ่น ได้อย่างเหมาะสมอย่างไม่มี ความขัดแย้ง ตามที่พระมงคลวรารจารย์ (จันทน์ มนาโป) ที่ปรึกษาเจ้าคณะ

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อุตถจรรย์), ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

จังหวัดชุมพร ให้สัมภาษณ์ว่า เนื่องจากปัจจุบันนี้ ผู้คนจะห่างวัดกันมาก ไม่สนใจฟังธรรม นักเผยแผ่ธรรมจำต้องออกจากวัด เข้าหากลุ่มชนที่มีเวลาน้อย ด้วยเหตุที่ทำงานหน่วยราชการ ลูกจ้างทั่วไป มีเวลาจำกัด แล้วแสดงธรรมให้ฟังเกี่ยวกับอาชีพที่บริสุทธิ์ ส่วนกลุ่มชนที่เข้าวัดเป็นเป็นผู้สูงอายุหรือผู้ใกล้ชิดพระศาสนา ต้องสอนเกี่ยวกับหลักปฏิบัติให้มาก เพื่อความเข้าใจในภพเบื้องหน้า^{๗๘}

๗) บุคคลโปรปรณฤตา หมายความว่า ความเป็นผู้รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า ผู้ฟังธรรมแต่ละคน แต่ละกลุ่มมีลักษณะจำเพาะของตนเองอย่างไร มีจิตอัธยาศัย ศักยภาพในการฟังธรรมอย่างไร การที่เผยแผ่ธรรมรู้ความแตกต่าง แยกแยะผู้ฟังธรรมได้นั้น เป็นความสามารถเฉพาะตน ตามที่พระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต) เจ้าคณะอำเภอปะทิว ให้สัมภาษณ์ว่า การเผยแผ่ในปัจจุบันค่อนข้างจะจำกัด เพราะเป็นสังคมก้มหน้าทำมาหากินจึงไม่ค่อยสนใจฟังธรรม เนื่องจากเกิดการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ ต้องแก่งแย่งกันทุกอย่าง ไม่ว่าเรื่องอาหาร การเดินทาง การงาน แม้แต่คู่ครอง ไม่สนใจฟังธรรม เน้นเรื่องวัตถุนิยม หรือบางคนได้อยู่ในเหตุที่ฟังได้ ก็เป็นสังคมก้มหน้าอยู่ เทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ไม่ฟังธรรมเหมือน ฉะนั้นเมื่อมีโอกาสดได้เผยแผ่ธรรมควรเน้นเรื่องสภาวะของจิต หรือหลักการปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น^{๗๙}

สรุปว่า นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องเป็นมีคุณสมบัติพร้อมตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ คือเป็นผู้รู้ธรรมกล่าวคือรู้หลักความจริงในด้านเนื้อหาสาระว่าตนเองมีความสามารถพร้อมที่จะแสดงธรรมได้ เพราะบางคนหรือบางกลุ่มชน แสดงธรรมมากหรือน้อยเกินไปไม่ประสบความสำเร็จ ใช้เวลาแสดงธรรมไม่เหมาะกับท้องถิ่นหรืองานที่ไปแสดงธรรมก็ไม่ประสบผลสำเร็จเหมือนกัน แต่ถ้ารู้ความแตกต่างระหว่างกลุ่มชน การเผยแผ่ก็จะบรรลุเป้าหมายเป็นน่าพอใจ

ผู้ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมโดยตรงคือ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การที่ท่านจะทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ได้ผลดี จะต้องสนับสนุนให้มีการอบรมศึกษาและปฏิบัติตามธรรมนั้น ให้เข้าใจและได้ผลแก่ตนก่อน เมื่อนึกถึงพระพุทธศาสนา ท่านอบรมตนเองก่อน ไม่ได้สร้างพระพุทธศาสนา ก่อน จึงมีความจำเป็นที่ท่านจะต้องรู้วิธีการเผยแผ่อย่างแตกฉานในพระธรรมวินัย เพื่อท่านเองจะได้ทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนตามหลักการ ที่กล่าวว่า สอนธรรมะให้ผู้ฟังรู้จริง เห็นจริงในสิ่งที่บุคคลนั้นควรรู้ สอนธรรมะที่มีเหตุผลให้ผู้ฟังสามารถไตร่ตรองพิจารณาแล้วเห็นจริงจนเป็นสิ่งที่อัครรรย์แก่ผู้ฟังและปฏิบัติตามธรรมให้ได้รับผลตามควรแก่การปฏิบัติ ในหลักการสอนทั่วไปของพระพุทธศาสนานั้น

การสื่อสารทำให้มนุษย์เข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้นมนุษย์รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทั้งยังมีผลต่อการดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนทางสังคมโดยการสร้างกฎเกณฑ์เพื่อปรับทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ตลอดเวลาที่เราตื่น เราทำการสื่อสารเป็นประจำวัน ไม่ใช่ในฐานะผู้ส่งสาร ก็ในฐานะผู้รับสาร สังคมโลกในยุคปัจจุบัน ถูกเรียกขานกันว่า เป็นโลกแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ส่วนการสื่อสารในด้านพุทธศาสนานั้น มีการสื่อสารตามวิธีการของพุทธเจ้า เป็นการสื่อสารทั้งระบบโดยจะสังเกตได้จากขั้นตอนการศึกษาทางพุทธศาสนาที่เริ่มด้วยการเรียนรู้ (ปริยัติ) ปัญหาชีวิตสู่วิธีการแก้ปัญหา (ปฏิบัติ)

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระมงคลวรารจารย์ (จันทน์ มนาโป), ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต), ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐.

เพื่อประพุดติและกระทำสิ่งที่ดีงามในชีวิต (ปฏิเวธ) เข้าใจตลอด ซึ่งล้วนอยู่ในระบบการสื่อสารทั้งสิ้น การที่สาวกของพระพุทธองค์ได้รับอรรถประโยชน์จากการประพุดติธรรมตามสมควรของแต่ละบุคคล นั้น ก็ด้วยพระมหากรุณาคุณในการโปรดเวไนยสัตว์ การสอนธรรม การแสดงธรรม การเผยแผ่ธรรม หรือการประกาศธรรม ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม เป็นการสื่อสารทั้งสิ้น หากแต่สารแห่งธรรมที่สื่อไปนั้นมีคุณลักษณะเฉพาะในด้านคุณธรรมและจริยธรรม จึงแตกต่างจากการสื่อสารที่พบเห็นกันโดยทั่วไป

ใจความที่กล่าวถึงวิธีการเผยแผ่ที่มาในโอวาทปาติโมกข์นั้น มี ๖ ประการ คือ

๑) พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เป็นผู้มีการไม่กล่าวร้าย ไม่ก้าวร้าว ผู้เผยแผ่ต้องเป็นผู้มีความสุภาพ นุ่มนวล อ่อนโยนและอ่อนหวาน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง แม้เขาจะมีท่าทีว่าจะไม่เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของตนก็ตาม แต่ผู้เผยแผ่จะต้องไม่กล่าวร้าย ไม่รุกราน ไม่ให้ร้าย รวมทั้งการไม่กล่าวร้ายหลักการหรือคำสอนของบุคคลอื่นด้วย การเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล ได้รับการใส่ร้ายจากลัทธิต่าง ๆ มากมาย แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามสาวกว่าไม่ให้ไปใส่ร้ายศาสนาอื่น ให้แสดงธรรมไปตามความเป็นจริง ซึ่งท่านผู้เป็นศาสนทายาทได้ถือปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้

๒) พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เป็นผู้ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การเผยแผ่เป็นการแนะนำหรือบอกทางเพื่อความดีงามแห่งชีวิต โดยเฉพาะการสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำความสงบสุขร่มเย็นไปสู่ประชาชน สร้างความสันติสุขให้เกิดขึ้น สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนแม้ในการสอนอาจมีความกระทบกระทั่งกันระหว่างผู้สอนต่างศาสนา ต่างลัทธิ ต่างความเชื่อก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการให้สาวกปฏิบัติว่าให้เลี่ยงการเบียดเบียนทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน

๓) พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) มีความสำรวมในพระปาติโมกข์ ผู้เผยแผ่จะต้องเป็นผู้มีระเบียบวินัย พระพุทธศาสนาแบ่งวินัยออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) วินัยภายใน หมายถึง จิตสำนึกในความมีวินัย โดยไม่ต้องมีข้อบังคับภายนอก มาเป็นเครื่องตัดสิน ภาษารธรรม เรียกว่า สมณสัญญา ชาวบ้านเรียกว่า จิตสำนึก

(๒) วินัยภายนอก หมายถึง ข้อบังคับ กฎระเบียบ กติกาต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบของความประพฤติปฏิบัติ

ความมีระเบียบวินัยเป็นหัวใจสำคัญของผู้เผยแผ่ อันได้แก่ การรักษาวินัย รักษา กิริยามรรยาท ความประพฤติของตนเอง ไม่ละเมิด กฎระเบียบและกติกาของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วินัยภายในอันจะส่งผลต่อวินัยภายนอก รวมความว่า ผู้เผยแผ่ต้องมีจรรยาบรรณในการเผยแผ่ เพราะหากมีวินัยในตนเองหรือมีจิตสำนึกในภาวะหน้าที่แล้ว ย่อมอยู่เหนือกฎระเบียบใด ๆ วินัยภายนอกจึงเป็นเพียงรูปแบบที่กำหนดเพื่อควบคุมพฤติกรรมภายนอก หรือควบคุมคนที่ไม่มีความมีระเบียบวินัยภายใน ดังนั้น ผู้เผยแผ่จึงต้องสำรวมระวังพฤติกรรมตนเองด้วยการควบคุมพฤติกรรมภายใน

๔) พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) มีความรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร มีสุขภาพจิตไทยว่า “ หนึ่งท้องตึง หนึ่งตาหย่อน ” สะท้อนให้เห็นว่าการกินมากจะเกินพอดีส่งผลต่อสุขภาพกาย อย่างน้อยที่สุดให้เกิดอาการง่วงนอน และอาจส่งผลกระทบต่อการทำงาน สอดคล้องกับ

พุทธพจน์ว่า เมื่อใดคนกินมาก เมื่อนั้นก็จะนอนกลิ้งเกลือกมกกา เหมือนสุกรที่เขาเลี้ยงด้วยผัก มีนซึมเข้าห้องนอนบ่อย ๆ ดังนั้นพึงระลึกเสมอว่า กินเมื่อหิว ไม่ใช่กินเมื่ออยาก

๕) พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) อยู่ในเสนาสนะอันสงัด หมายถึง การพักอาศัยในที่เงียบสงบ (อยู่ง่าย) เหมาะสมกับภาวะและหน้าที่ของตน รวมถึงการไม่ฟุ้งเฟ้อในด้านที่อยู่อาศัย งดเว้นการคลุกคลีที่ก่อให้เกิดความบันเทิงใจ ผู้เผยแผ่ต้องรู้จักประมาณตน สังคมให้ความเคารพยกย่องนับถือในฐานะผู้เผยแผ่

๖) พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มีการประกอบความเพียรในอธิจิต อธิจิต หมายถึง สมานัตถิที่ถูกต้อง มีความเพียรพยายามชอบ สติชอบ และสมาธิชอบ ผู้เผยแผ่จะต้องมีความเอื้อเฟื้อต่อการปฏิบัติทางจิต เพื่อฝึกหัดพัฒนาจิตของตนให้เป็นสมาธิที่ชอบ เพื่อเป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วย ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ^{๘๐}

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะสั่งสอน ดังนั้นการพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน วิธีการสอนและหลักการสอน

ดังนั้น บุคลิกภาพจึงจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสร้างความศรัทธาว่าเชื่อถือให้เกิดแก่ผู้พบเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคลิกภาพที่มีความสมบูรณ์พร้อมตามลักษณะในอุดมคติที่ผู้คนสมัยนั้นเชื่อนิยามกัน เพราะเป็นเสมือนสิ่งที่ยืนยันว่าคุณสมบัติอันดีเลิศในตัวบุคคลได้เป็นอย่างดี รวมถึงกุสโลบายในการสอนแบบต่าง ๆ ที่ใช้ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีเยี่ยมในทุกกาลสมัย หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามด้วยความเคารพ สำรวมระวังอยู่เสมอตามความเหมาะสมแก่สถานภาพของตน พฤติกรรมที่ปรากฏก็ย่อมจะเป็นบุคลิกภาพที่ดีงาม จูงใจให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือศรัทธา เพื่อช่วยกันประคับประคองจิตใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปที่ได้พบเห็นให้เกิดความชื่นชมขึ้นใจขึ้นบ้างตามสมควร และรองรับสาระธรรมอันดีงามเข้าสู่ชีวิตของแต่ละบุคคลในโอกาสต่อไป

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ได้ปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมในฐานะพระนักเผยแผ่ ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าว งานเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาล ถึงความเป็นมาของพระนักเผยแผ่ในประเทศไทยโดยเฉพาะในภาคใต้เพื่อเชื่อมโยงกับวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ซึ่งจะได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ และศรัทธาเพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่พัฒนาชุมชนและสังคม ท่านได้เป็นต้นแบบของความดีงาม ยึดมั่นในการทำความดี มีผลงานมากมายในการที่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งการปกครอง การศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ธรรมนับว่า เป็นผลงานการเผยแผ่ธรรมที่โดดเด่นที่สุดของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ด้วยคุณธรรมที่ท่านได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติ คือ ความขยัน ซื่อสัตย์ อุดม ทน เสียสละ เป็นพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบเป็นผู้นำทางความคิดมีจิต

^{๘๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ธรรมะของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๙.

และวิญญาณของความเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนามีอุดมการณ์เพื่อให้คนได้ เข้าถึงธรรม ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะของการประยุกต์ให้เข้ากับวิทยาการ สมัยใหม่ซึ่งต้องใช้ การนำเสนอแบบวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รู้ถึงหลัก คำสอนทาง พระพุทธศาสนาที่แตกต่าง การแสดงพระธรรมเทศนาและการกล่าวสัมโมทนียกถา ในลักษณะ ที่ทำให้เจ้าภาพที่มาทำบุญอิ่มใจ เพิ่มพูนปัญญาบารมีและให้กำลังใจต่อผู้ได้บังคับบัญชา ให้ มีกำลังใจ ในการประกอบศาสนกิจที่สมบูรณ์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการออกไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ ผู้บังคับบัญชาในการออกตรวจการณ์หรือออกไปรับรู้การปฏิบัติงานของผู้ได้บังคับบัญชาในการสนอง งานคณะสงฆ์ส่งผลให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว สามารถประคับประคองศรัทธาของประชาชนใน พื้นที่ได้อย่างดีอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะท่านได้ดำเนินตามที่พระพุทธเจ้าได้ ปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่างในการประกาศพระพุทธศาสนา

๓.๒.๘ วิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเผยแผ่ หัวข้อที่สำคัญอีกประการ หนึ่ง คือ การเผยแผ่เพื่อสื่อหลักธรรมหรือหัวข้อที่ต้องการให้ผู้ฟังได้รับข้อมูลข่าวสารหรือหลักธรรมที่ จะนำไปใช้ในดำเนินชีวิตได้ การเผยแผ่ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคลที่มี พื้นฐานความคุ้นเคยหรือความพร้อมของผู้ฟังเป็นเบื้องต้น ดังนั้น ความสำคัญของวิธีการเผยแผ่หรือ สอนก็คือ การแสดงหรือการชี้แจงให้เห็นถึงพฤติกรรมหรือคุณธรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นมีอยู่แต่ไม่ ตระหนักรู้ว่ตนเองมีให้ปรากฏแก่ผู้ฟัง ซึ่งเปรียบเหมือนการหยาบภาษาขณะที่คว่ำให้พร้อมและเหมาะที่ จรกรรับน้ำ

แม้วิธีการเผยแผ่หรือสอนจะมีหลากหลายในลักษณะต่าง ๆ แต่ในการถ่ายทอด หลักธรรมแล้ว การเผยแผ่หรือการสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข บางอย่าง เช่น สถานการณ์หรือบุคคลที่เผชิญ เงื่อนไขเหล่านี้ล้วนมีผลต่อวิธีการเผยแผ่เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ ประเด็นวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) นี้ สามารถนำมากล่าว ในบทนี้ได้ดังนี้

๑) การเผยแผ่หรือสอนแบบบรรยาย

การเผยแผ่หรือสอนแบบบรรยายเป็นการเผยแผ่หรือการสอนที่เน้นบทบาท ของผู้สอนเป็นศูนย์กลาง การสอนในรูปแบบนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ใช้กับกลุ่ม บุคคลที่มีจำนวนมาก โดยใช้สื่อมีนิตานหรือยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เป็นต้น เพื่อเป็นสื่อกลางในการ บรรยายถึงความรู้และประสบการณ์ที่ผู้ฟังไม่เคยเรียนรู้มาก่อน การสอนในรูปแบบนี้ ผู้วิจัยพบว่า ผู้ฟัง ได้รับหลักธรรมแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามที่บรรลุจุดประสงค์ได้ การเผยแผ่หรือสอนในรูปแบบ เช่นนี้จะประสบผลมาน้อยเพียงไรจึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) องค์ประกอบส่วนผู้ฟัง ผู้ฟังมีความพร้อมทางด้านร่างกายและสติปัญญา รวมทั้งมีความเคารพเชื่อมั่นในตัวผู้เผยแผ่หรือสอน

๒) องค์ประกอบส่วนผู้เผยแผ่ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านอยู่ ในฐานะผู้เผยแผ่หรือผู้สอน ประกอบด้วยบุคลิกที่น่าเลื่อมใส มีความสงบเยือกเย็นและประกอบด้วย

เมตตา นอกจากนี้ ปัจจัยที่สำคัญต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเผยแผ่ ท่านเองต้องเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ผู้ฟัง ทั้งต้องเลือกสรรหลักธรรมให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

แม้การเผยแผ่ในสมัยใหม่จะให้ความสำคัญต่อการสั่งสอนโดยใช้ผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากมีความเชื่อว่า การเผยแผ่ที่ดีจะเกิดประสิทธิภาพยิ่งกว่าการเผยแผ่หรือสอนแบบเชิงบรรยาย ซึ่งเป็นการรับข้อมูลเพียงด้านเดียว อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงการเผยแผ่หรือสอนแบบบรรยายของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมมองของสัมฤทธิ์ผลของการเผยแผ่แล้วปรากฏมีผู้ฟังรู้ตามและบรรลุตามตามวัตถุประสงค์จำนวนไม่น้อย

จึงไม่อาจสรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่หรือสอนประเภทใดดีที่สุดที่สุด เนื่องจากบุคคลที่แตกต่างกันย่อมมีความเหมาะสมกับวิธีการเผยแผ่หรือสอนที่ต่างกัน กล่าวคือ บุคคลบางคนอาจเหมาะกับสอนที่เน้นเป็นรายบุคคลโดยให้ความสำคัญที่การถามตอบ หรือการอธิบายเพียงอย่างเดียวหรือการทำการทบทวนวิธีการเผยแผ่หรือสอนแบบผสมผสาน กล่าวคือการฟังและการปฏิบัติรวมกัน หรือจะเปรียบเทียบกับการแสดงธรรมในสมัยพุทธกาลที่เหมาะสมกับฟัง โดยอาศัยการฟังที่เหมาะสมกับอุปนิสัยพื้นฐานก็สามารถบรรลุธรรมได้ ตัวอย่างเช่น ขุฎิ ๓ ฟั้นอง เป็นต้น วิธีการเผยแผ่หรือสอนอาจจัดได้ดังนี้

๑. ขั้นตอนวิธีการเผยแผ่หรือสอนแบบบรรยาย เป็นการสอนที่ให้ความสำคัญละเอียดทางเนื้อหาที่ต้องการสื่อได้หลากหลายและครอบคลุมกว่าวิธีการอื่น ๆ วิธีการสอนแนวนี้ก็มีเงื่อนไขที่สำคัญ เนื่องจากสถานการณ์ เวลา รวมทั้งความพร้อมของบุคคลย่อมแตกต่างกัน ดังนั้นผู้สอนจึงต้องเรียนรู้สถานการณ์ เลือกใช้วิธีการเผยแผ่หรือสอนที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ลำดับขั้นตอนการเผยแผ่หรือสอนประกอบด้วยวิธีการสอนดังนี้

ก. พุดจูงใจผู้ฟัง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการโน้มน้าวใจให้เกิดความเชื่อถือ โดยวิเคราะห์อย่างแนชัดในประเด็นเหล่านี้ว่า ผู้รับสารคือใคร มีบุคลิกภาพอย่างไร มีประสบการณ์ การรับรู้ ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติและระบบสังคมวัฒนธรรมเป็นอย่างไร การสอนจึงจะเกิดผลการวิเคราะห์ผู้รับสารอย่างแจ่มแจ้งและถือว่าผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการเตรียมสารที่ถูกต้องและเหมาะสมย่อมทำให้การสอนเกิดสัมฤทธิ์ผลสูงสุด

ข. บอกวัตถุประสงค์หรือหัวข้อที่จะทำการสอน วัตถุประสงค์หรือหัวข้อเรื่องนั้น บางครั้งการกำหนดหัวข้อเรื่องอาจขึ้นอยู่กับการเรียนรู้หรือประสบการณ์ของผู้รับสาร เช่นกรณีเรื่องภิกษุทั้งหลายมองเห็นแมลงค่อมทอง (อินทโคปกา) ที่ถูกพระจักขุบาลซึ่งตาบอดเหยียบตายเป็นจำนวนมาก ณ ที่เดินจงกรม จึงยกโทษ ตีเตียนโพชนาและกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทราบ พระองค์ตรัสบอกหลักการแห่งพระพุทธศาสนาว่า โดยปกติเจตนาในการทำสัตว์ให้ตายของพระชินาสพไม่มีเลย^{๘๑} ภายหลังตรัสบอกหลักการแล้วจึงตรัสบอกเรื่องราวและเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมของพฤติกรรมของพระจักขุบาลดังที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็น

ค. ดำเนินการเผยแผ่หรือสอน บรรยายเนื้อหาตามลำดับหัวข้อที่จัดไว้บรรยายให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมหรือบุคลิกลักษณะทั้งเชิงบวกและเชิงลบหรือแง่มุมต่าง ๆ ของสถานที่และบุคคลนั้น ๆ ที่อ้างพร้อมทั้งจูงใจให้เกิดการติดตามเพื่อความเข้าใจตามลำดับและท้ายสุดของการเผยแผ่หรือสอนซึ่งเป้าหมายสูงสุดของการเผยแผ่หรือสอนนั้นเป็นการจุดประกายความเข้าใจ

^{๘๑} พ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๕., พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๗.

ให้แจ่มชัด ขณะดำเนินการบรรยายนั้น ผู้สอนสามารถกระตุ้นความสนใจผู้ฟังเป็นระยะ ๆ โดยเรียกชื่อผู้ฟังหรือกลุ่มผู้ฟังหรือโดยการป้อนคำถามนำเข้าหาประเด็นย่อย ผู้สอนอาจจะตอบเองหรือใช้คำถามกระตุ้นความสนใจของผู้ฟังอย่างต่อเนื่อง

ง. ขั้นตอนสำคัญในการเผยแพร่หรือสอนแบบบรรยายคือ การสรุปหัวข้อหรือจุดประสงค์ของการรับสารหรือสรุปเนื้อหาที่ได้บรรยายมา เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจชัดเจนในหัวข้อนั้น ๆ พร้อมทั้งชี้แนะถึงพฤติกรรมในเชิงลบและเชิงบวกของตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ถูกอ้างถึง เพื่อเป็นแบบอย่างในการละเว้นและให้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

๒. ลักษณะการเผยแพร่หรือสอนแบบบรรยาย ในลักษณะการสอนแบบบรรยายนี้ สามารถจำแนกเป็นประเด็นย่อย ได้หลายรูปแบบที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ก. การบรรยายโดยใช้นิทานประกอบ เป็นการสอนเชิงบรรยายโดยยกนิทานเป็นสื่อประกอบเพื่อภาพและเหตุการณ์รวมทั้งแง่มุมที่ฟังประสงค์และไม่ฟังประสงค์ที่ต้องการสื่อจะปรากฏอย่างเด่นชัด หากพิจารณาโดยแท้จริงแล้วกระบวนการสอนในรูปแบบนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เพราะว่า “นิทานประกอบการบรรยายอิงหลักธรรมแท้จริงก็คือข้ออุปมาเปรียบเทียบนั่นเอง แต่เป็นการเปรียบเทียบที่ขนาดยาวและมีเหตุการณ์สลับซับซ้อนเป็นการเล่าหรือบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ แบบชาวบ้านที่ง่ายและใกล้ตัวซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทสังคมนั้น ๆ มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้ฟัง” ^{๘๒}

นิทานที่นำมาเล่า มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. นิทานทั่วไป เป็นเรื่องกลาง ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนใดคนหนึ่งเฉพาะ ไม่เกี่ยวข้องกับผู้ฟังหรือผู้สอน แต่หัวข้อนิทานนั้นอาจเป็นนิทานที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคม เช่น เรื่องการผูกโกรธจองเวรของสัตว์เหล่านั้น ตัวอย่าง เรื่องงูเห่ากับพังพอน ที่อาฆาตเคียดต่อกันและกันเนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างหาโอกาสในการทำลายไขและลูกอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเรื่องกากับนกดูเหว่า โดยเรื่องมีว่านกดูเหว่าตกไขไว้ในรังของกา เพราะความเกียจคร้านที่จะฟัก เมื่อกาฟักและเลี้ยงดูแล้วนกดูเหว่าก็ไปแย่งกินมา จึงทำให้เกิดความอาฆาตเคียด ^{๘๓} เป็นการยกนิทานแสดงเรื่องราวของสัตว์เพื่อสอนให้เห็นถึงโทษของความโกรธ ความอาฆาต ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์และสันติสุขได้

๒. นิทานชาดก ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้าหรือของพระสาวกรวมทั้งบุคคลอื่น นิทานชาดกนี้พระองค์ทรงกำหนดขึ้นเฉพาะ โดยอาศัยความรู้ที่เกิดจากญาณชนิดหนึ่งที่เรียกว่า บุพเพนิวาสานุสติญาณ คือการกำหนดของหมู่สัตว์ในกาลก่อนและสืบโยงมาถึงปัจจุบันทั้งส่วนที่เป็นของพระองค์และของบุคคลอื่น นิทานชาดกประเภทนี้ทรงใช้เพื่อเป็นอุบายในการอธิบายหลักธรรมบางอย่างและมีปรากฏมาในพระไตรปิฎก ^{๘๔}

ลักษณะการดำเนินการการสอนโดยใช้นิทานชาดกมีขั้นตอนดังนี้

๑) ผู้ฟังได้ประสบเหตุการณ์ที่น่าพอใจและไม่พอใจ แล้วทูลถามปัญหาของเหตุการณ์นั้นหรือพระองค์ทรงยกตัวอย่างการเสวยพระชาติของพระองค์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ

^{๘๒} แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, กรุงเทพมหานคร : หน้า ๘๐-๘๗.

^{๘๓} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑/๓๙., พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๐.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

บุคคลอื่น ดังที่กล่าวว่า มีดาบส ๒ รูป ชื่อนารทะและเทวละ เข้าไปอาศัยอยู่ในโรงศาลาของช่างปั้นหม้อในเมือง เทวลาดาบสทำความผิดถึง ๒ ครั้ง ต่อนารทดาบสโดยเหยียบที่ขุภาและที่ค่อ เป็นเหตุให้นารทดาบสใช้อิทธิฤทธิ์ทำการสาปแช่งให้ศรีษะแตกเมื่อต้องเข้ากับแสงอาทิตย์ เทวลาดาบสจึงการสาปแช่งตอบและห้ามไม่ให้พระอาทิตย์ขึ้น ชาวเมืองเดือดร้อนมากจึงทูลพระราชฯให้ไปไกล่เกลี่ยเพื่อให้ดาบสทั้ง ๒ ให้อภัยไม่ถือโทษต่อกัน เทวลาดาบสจึงคลายฤทธิ์ทุกอย่างจึงกลับเป็นปกติ^{๘๕} ในที่สุดของนิทานชาดก พระองค์จะสรุปเหตุการณ์และชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับบุคคลอื่น ในเรื่องนี้พระองค์ทรงสรุปว่า พระราชาผู้ไกล่เกลี่ยก่อให้เกิดสันติ คือ พระอานนท นารทดาบส คือ พระติสสะ เทวลาดาบส คือ พระองค์เอง

๒) เกริ่นทำหรือกระตุ้นผู้ฟังโดยการถาม โดยทำโยนิโสมนสิการไว้ในใจ ว่าผู้ฟังต้องการฟังหรือไม่ หรือทรงย้ำถึงความสำคัญของหัวข้อเรื่องแล้วจึงทรงเล่าเรื่อง

๓) บอกวัตถุประสงค์ในการเล่าหรือทรงชี้แจงหัวข้อที่ทรงสอน

๔) ขณะดำเนินการสอน อาจยกตัวอย่างเปรียบเทียบหรือบรรยายถึงพฤติกรรมอุปนิสัยของผู้ที่ถูกอ้างถึงในเนื้อหาเพื่อให้เนื้อหาหรือเหตุการณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น

๕) บทสรุปถือเป็นหัวใจสำคัญของการสอนประเภทนี้ พระองค์ทรงชี้แจงพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เหตุผลและความเป็นมาของเนื้อเรื่อง ซึ่งมีผลต่อบุคคลนั้น ๆ โดยโยงมาสู่สถานการณ์ปัจจุบันหรือเรื่องที่ทรงสอน

ข. การใช้สถานการณ์ปัจจุบันและอุปกรณ์ประกอบการสอน ในการสอนบางคนหรือกลุ่มคนบางครั้งท่านใช้เหตุการณ์และสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเป็นเครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ เพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นประจักษ์และรู้ด้วยตนเองทันที นอกจากนี้ในสถานการณ์เผยแผ่ธรรมแล้วท่านยังให้เหตุผลด้วยว่า เพราะเหตุใดจึงใช้สถานการณ์ให้การเผยแผ่ธรรม

ค. การเผยแผ่แบบอุเทศหรือวิภังค์ หมายถึง การบรรยายโดยการยกหัวข้อตามพระไตรปิฎกแล้วอธิบายขยายความ เพื่อกระตุ้นหรือจูงใจผู้ฟัง บอกหัวข้อที่เผยแผ่แล้วกล่าวย้ำเน้นให้ตั้งใจฟัง ด้วยคำประพันธ์ที่เป็นบทร้อยกรองแล้วบรรยายหรืออธิบายเนื้อหาที่ละประเด็นตามที่ได้กล่าวสรุปไว้

ข. บรรยายแบบอุปมาอุปมัย หมายถึง การเผยแผ่ในรูปแบบนี้เป็นการทำเรื่องที่ลึกซึ้งและเข้าใจยากให้ปรากฏด้านความหมายและมโนภาพเด่นชัดและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเน้นถึงการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมเปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อสื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนเพิ่มขึ้น เช่น เปรียบเทียบลักษณะของคนเกียจคร้านว่า คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแก่ลงเหมือนโคถึก เนื้อของเขาย่อมเจริญขึ้น แต่ปัญญาหาเจริญไม่^{๘๖} การมีท่าทีที่เหมาะสมต่อโลกธรรม ๘ ว่า ภูเขาศีลาล้วนเป็นแห่งที่บ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันทิโด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะค่านินทาและสรรเสริญ ฉันทิโน^{๘๗} การอุปมาอุปไมยก็คือการกล่าวเปรียบเทียบกันโดยการอุปไมย เป็นข้อความหลักที่นำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบเพื่อความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น การสอนในรูปแบบนี้เป็นการประหยัดเวลาใน

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๘๖} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕๒/๔๔., พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๑๙.

^{๘๗} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๘๙/๓๑., พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๙/๓๑.

การหาสื่ออื่น และเป็นการง่ายในการทำความเข้าใจเพียงนำความรู้เดิมของผู้ฟังไปโยงกับความรู้ใหม่ เพื่อทำความเข้าใจกับความรู้ใหม่หรือหัวข้อที่จะเปรียบเทียบเท่านั้น

ง. การบรรยายแบบสร้างมโนทัศน์ใหม่ เป็นกระบวนการสอนที่มุ่งเน้นถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือความรู้เดิมของผู้ฟัง เป็นการสอนเพื่อให้ผู้ฟังเกิดมโนทัศน์หรือเข้าใจต่อประสบการณ์ที่เรียนรู้ใหม่ ซึ่งครอบคลุมถึงเนื้อหาที่ไม่เคยเรียนรู้มาก่อน การสอนในรูปแบบนี้อาจมุ่งเน้นที่การบรรยายล้วนหรือการบรรยายแบบผสมผสานกับกระบวนการสอนในรูปแบบอื่น นอกจากนี้บางครั้งการสอนในรูปแบบนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการถามปัญหาได้

๒) การสอนแบบการสนทนา

เป็นการสอนที่ใช้มากกับการเผยแพร่ธรรมกับผู้ฟังที่ไม่เข้าใจในหลักคำสอน พระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน การสอนในรูปแบบการสนทนานี้มีรายละเอียดและลักษณะที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์การสอนกับผู้ฟัง กระบวนการสอนตามรูปแบบนี้สามารถวิเคราะห์ตามลักษณะเด่นของการสอนได้ดังนี้

๑) การสนทนาธรรม ลักษณะของคู่สนทนาเป็นคนนอกศาสนาหรือนักปรัชญา เป้าหมายของผู้สนทนาจึงอาจเป็นเพียงหวังผลเชิงลบกล่าวคือต้องการทดสอบหรือเอาชนะเท่านั้น ดังนั้น การบวนการสอนในรูปแบบนี้อาจสรุปได้ดังนี้

(๑) เปื่องต้นทำการแนะนำตัวหรือทักทายเพื่อสร้างความเป็นกันเองและความเป็นมิตร

(๒) เปิดโอกาสให้คู่สนทนาแสดงความคิดเห็นหรือตั้งคำถาม ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังไม่รู้สึกกตอยู่ในภาวะเป็นผู้ฟังอย่างเดียว แต่จะอยู่ในบรรยากาศของการสนทนาในเชิงแลกเปลี่ยนความเห็น มีการซักถามพร้อมทั้งโยงปัญหาให้เกิดการคิดค้นและตีกรอบเพื่อนำเข้าสู่เป้าหมายที่ต้องการสอน

(๓) เริ่มจากการกล่าวถึงบุคคล สถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่ใกล้ตัวผู้เรียนเป็นพื้นฐาน อ้างเหตุผลพร้อมทั้งยกตัวอย่างทั้งเชิงลบและเชิงบวก เพื่อทำให้สิ่งที่ต้องการสื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาจให้ตัวอย่างเปรียบเทียบโดยยกเรื่องราวหรือป้อนคำถามเพื่อทดสอบความเข้าใจของคู่สนทนาเป็นช่วง ๆ ไป

(๔) แล้วก็เปิดโอกาสให้คู่สนทนาซักถามทำความเข้าใจหรือแสดงความคิดเห็น ในบางช่วงของการสอนหรือสนทนา

(๕) อธิบายหัวข้อหรือเนื้อเรื่องที่สนทนาเพื่อความกระจ่างเพิ่มเติม รวมถึงการสรุปคำสอนหรือหลักการของพระพุทธศาสนากับหัวข้อสนทนา

๒) การสนทนาธรรมที่ใช้เทคนิคจูงใจ การสอนในรูปแบบนี้ เป็นการมุ่งจะเปิดเผยทัศนคติความเห็นของคู่สนทนาทีละส่วน เพื่อนำไปสู่การจูงใจให้ผู้ฟังต้องการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ก็มีเงื่อนไขและเหตุปัจจัยไม่น้อยในการจูงใจเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดความต้องการเรียนรู้และสนใจในความรู้ใหม่ที่จะได้รับ

๓) การสอนแบบการสนทนาถาม-ตอบปัญหา การสอนในรูปแบบนี้ ผู้เรียนมีความต้องการหรือเป้าหมายหลายอย่าง เช่น ผู้ถามอาจต้องการคำตอบแท้จริงหรือต้องการเพียงทดสอบความรู้เท่านั้น เข้าหลักวิธีตอบปัญหาของพระพุทธศาสนาว่า

(๑) เอกังสพพยากรณ์ปัญหา คือ การตอบคำถามที่มีลักษณะทิศทางเดียว กล่าวคือการตอบอย่างตรงไปตรงมาและไม่มีเงื่อนไข

(๒) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา คือ ปัญหาที่ต้องแยกตอบหรือพิจารณาเงื่อนไขประกอบ ไม่ด่วนตอบทันทีทันใด ในแง่ใดแง่หนึ่ง พร้อมทั้งใช้การย้อนถามแล้วจึงตอบปัญหานั้น ๆ

(๓) วิภังชพยากรณ์ปัญหา คือ ปัญหาที่ต้องแยกตอบ โดยเฉพาะคำถามที่คลุมเครือ ไม่พึงด่วนตอบอันจะก่อให้เกิดข้อผิดพลาด จึงต้องแยกตอบทีละหัวข้อคำถาม

(๔) ฐปณียปัญหาหรือพยากตปัญหา คือ ปัญหาที่ถามนอกเรื่องและไร้ประโยชน์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องตอบ

๔) การสอนแบบปฏิบัติภาวนา การสอนทางพระพุทธศาสนามีความเป็นระบบและเชื่อมโยงถึงกันระหว่างโครงสร้างหลัก ๓ ประการคือ

(๑) ปริยัติ คือ การศึกษาเล่าเรียนเรื่องโลก เรื่องของชีวิตและเป้าหมายสูงสุดของชีวิต รวมแนวทางปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้น

(๒) ปฏิบัติ คือ การสำรวมระงับกาย วาจา ใจ ตามหลักการที่ได้ศึกษามาแล้ว โดยมีโครงสร้างของไตรสิกขาเป็นพื้นฐาน

(๓) ปฏิเวธ คือ ความรู้ระดับสูงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รู้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติเป็นเบื้องต้น

๓.๒.๙ วิธีเผยแผ่โดยการภาวนาของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) มีบทบาทในการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยวิธีการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบการให้อบรมภาวนา ซึ่งจุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญบารมี เพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้สูงขึ้น เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยมีวิธีการอบรมภาวนาในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ๔ ประการคือ

๑ กายภาวนา

กายภาวนา คือ การพัฒนาทางกายภาพ ซึ่งเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เหมาะสม ดังที่แนะนำให้ประพฤติปฏิบัติในโอกาสสำคัญต่าง ๆ คือ

ก. เน้นการลงมือทำ แต่ไม่เน้นการพูดมากอย่างเดียว ดังพระพุทธพจน์ว่า บุคคลใดพูดถ้อยคำที่มีประโยชน์ แม้เป็นอันมาก แต่เป็นผู้ประมาท ไม่ทำตามถ้อยคำนั้น บุคคลนั้นย่อมไม่มีส่วนแห่งคุณธรรมที่ทำให้เป็นสมณะ เปรียบเหมือน คนเลี้ยงโค รับเลี้ยงโคให้ผู้อื่น ย่อมได้เพียงค่าจ้างเท่านั้น แต่ไม่มีส่วนแห่งน้ำมันโค ฉะนั้น ส่วนบุคคลใดพูดถ้อยคำมีประโยชน์แต่น้อย (พอประมาณ) แต่ประพฤติตามธรรมเหล่านั้น ละราคะ โทสะ และโมหะได้ เป็นผู้รู้โดยชอบ มีจิต

หลุดพ้นแล้วด้วยดี ไม่ถือนั่นในโลกนี้หรือโลกอื่น บุคคลนั้น ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณธรรมที่ทำให้เป็นสมณะ เปรียบเหมือนเจ้าของโค ย่อมมีส่วนแห่งน้ำนมโค ฉะนั้น^{๘๘}

ข. ฤกษ์งามยามดีอยู่กับการกระทำ ดังท่านผู้รู้กล่าวว่า ทำชั่วได้ทุกนาที่ ทำดีไม่ต้องดูฤกษ์ เหมือนดังพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤตีสัจจริตทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า เช้าวันนั้น ย่อมเป็นเช้าที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใด ประพฤตีสัจจริตทางกาย วาจา ใจ ในเวลากลางวัน กลางวันนั้นย่อมเป็นกลางวันที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใด ประพฤตีสัจจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาเย็น เย็นวันนั้นย่อมเป็นเย็นที่ดีของสัตว์เหล่านั้น^{๘๙}

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) นอกจากการเป็นกำลังหลักด้านการศึกษาปริยัติธรรมแล้วในปัจจุบันท่านยังเป็นเสาหลักของฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานของจังหวัดชุมพรอีกด้วย ในปี ๒๕๕๓ ท่านได้เปิดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ที่วัดเอราวัณนันทิยาราม ตำบลชุมโค อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร โดยเปิดรับสมัครจากพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร มีการจัดอบรมเฉพาะพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร ๔ ครั้ง และนับตั้งแต่ปี ๒๕๕๔ เป็นต้นมา คณะสงฆ์ภาค ๑๖ อันประกอบด้วยจังหวัด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ก็ได้จัดอบรมวิปัสสนากรรมฐานของพระสังฆาธิการ ณ จังหวัดชุมพร เป็นประจำทุกปี ครั้งแรกจัด ณ วัดเอราวัณนันทิยาราม ครั้งต่อ ๆ มา จัด ณ วัดวาลุการาม (แหลมทราย) อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยทุกครั้ง ท่านเป็นประธานนำการอบรม โดยท่านให้ความสำคัญกับการอบรมวิปัสสนากรรมฐานเป็นอย่างมาก ตลอดระยะเวลาเกือบสองเดือนของการอบรมแต่ละครั้ง ท่านมอบหมายภารกิจที่วัดขึ้นเงินให้พระภิกษุรูปอื่นดูแล โดยท่านจะเป็นผู้นำการปฏิบัติ และอยู่ร่วมการอบรมด้วยทุกครั้ง^{๙๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ได้ชักชวนอุบาสก อุบาสิกาปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตร ที่วัดขึ้นเงินเป็นประจำ ได้มีอุบาสกท่านหนึ่ง กล่าวว่า เมื่อใกล้ถึงเวลาจะมาปฏิบัติวิปัสสนา ก็ต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้เท่าที่จำเป็นตามที่มีในใบสมัคร ไม่ควรนำสิ่งของมีค่าติดตัวมา อันนี้ชอบมากเลย เพราะในชีวิตไม่มีการสะสมสิ่งของมีค่าเลย เริ่มชอบธรรมะคิดว่า ต่อไปจะหันมาสะสมธรรมะดีกว่า ไม่เปลืองเงิน เพราะไม่ต้องซื้อ เริ่มฉลาดขึ้นตั้งแต่กรอกใบสมัคร เครื่องมือติดต๋อสื่อสาร คือ โทรศัพท์ไม่ควรนำมา อันนี้ซึ่งใจอยู่พักหนึ่งตั้ง ๓ วัน ไม่ได้ติดต๋อใครเลย นำเข้านำออกจากกระเป๋านับได้เป็น ๑๐ ครั้ง ครั้งที่ ๑๑ ปิดเครื่องเก็บไว้ที่บ้าน เริ่มชนะใจตนเองได้แล้วหนึ่งขั้น ผ้าห่ม เอาไปผืนบาง ๆ ผ้าปูนอน ถ้าเอาไปดูเหมือนการย้ายบ้านเล็ก ๆ ไม่เอาไปดีกว่า เพราะไปวัดไม่ได้ย้ายบ้าน ท่องไว้เสมอว่า สมณะ ๆ

เวลา ๐๗.๓๐ น. ถึงวัดขึ้นเงินเพราะในใบสมัครเริ่ม ๐๘.๐๐ น. ย้ำว่าเป็นการมาปฏิบัติธรรม ครั้งแรกจำได้ว่าก้าวขาขวานำและขาซ้ายตามเดินเข้าไปในศาลาด้วยกระเป๋าค้นเต็มศาลาเหมือนมาอยู่อีกโลกคือรวมอายุแล้วได้เกือบหมื่นปี โลกของคนมีศีลธรรม ได้ยินคนที่เขาเคยมาปฏิบัติธรรมพูดว่าปีนี้คนมากจริง ๆ ท่านต้องดีใจแน่ที่คนมาปฏิบัติธรรมกันมากขึ้น เมื่อคาดประมาณเกือบ ๗๐ คน ซึ่งจัดว่ามากพอ

^{๘๘} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๙-๒๐/๑๘-๑๙., พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙-๒๐/๑๙.

^{๘๙} อด.ต.ก. (บาลี) ๒๐/๑๕๖/๒๘๗., อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๓๙๙-๓๐๐.

^{๙๐} พระมหาปริชา จกกวโร, ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม), ๒๕๖๒, หน้า ๕-๖.

เวลา ๐๙.๐๐ น. ท่านปรากฏตัวพร้อมทั้งหัวกระเป๋าลักด้วยเชือกใบเล็กสี่เดียวกับจิ๋วพระเดินตรงมายังหน้าโต๊ะหมู่และวางกระเป๋าลงบนตั่งด้านหน้าและนั่งลงเป็นองค์ประธาน ผู้ปฏิบัติธรรมกล่าวบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ๘ ท่านชี้แจงกติกาต่าง ๆ และจุดประสงค์ของการปฏิบัติธรรม คือ เรื่องทุกข์ กิเลส ใจและความยึดมั่นถือมั่น และในการปฏิบัติธรรมท่านจะมีพระลูกวัดที่ท่านคัดสรรแล้วมาเป็นกัลยามิตรคอยช่วยเหลือ แสดงว่าท่านเป็นครูที่ดี เมื่อสอนศิษย์ให้มีความรู้แล้วท่านมอบหมายหน้าที่ให้ศิษย์ได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อเป็นการทำหน้าที่ของพระสงฆ์คือ ศึกษาพระธรรมแล้วถ่ายทอดธรรมะแก่บุคคลทั่วไป เป็นการฝึกพระให้เป็นผู้รู้และสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป การมาปฏิบัติธรรมครั้งนี้เป็นครั้งแรก เหมือนเป็นเด็กมาเข้าโรงเรียนใหม่ ไม่มีเพื่อน นำสงสาร ค่อนข้างเกรงและกลัวทั้งพระและเพื่อนร่วมรุ่น ซึ่งดูจากท่าทางเหมือนเรียนใกล้จบหลักสูตรแล้ว แต่ตัวเองเพิ่มเริ่มอ่าน ก เอ๋ย ก ไก่ การสอนปฏิบัติธรรมของท่าน ในแต่ละช่วงเวลาเริ่มด้วยการบรรยายธรรมเล็กน้อยจากท่าน ตามด้วยการปฏิบัติจริง โดยเน้นการปฏิบัติจริง ๒ อย่าง คือ เดินจงกรม กับ นั่งสมาธิ ส่วนการไหว้พระสวดมนต์จะทำในเวลาเช้าและเย็น โดยใช้หนังสือของสวนโมกข์แปล

การเดินจงกรม ต้องยอมรับโดยไม่อายว่าเดินไม่เป็น เคยเห็นแต่ในหนังสือเคยลองทำตาม แต่รู้สึกว่ประสาทขากับสมองสั่งการไม่สัมพันธ์กันเดินเหมือนเดินไม่เป็น ถ้าคนไม่แก้จริงคงไม่รู้จัก ท่านคงทราบว่ญาติโยมบางคนคงยังเดินไม่เป็น ท่านก็สอนโดยการอธิบายให้เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วท่านก็ให้ฝึกปฏิบัติตาม โดยมีพระกัลยาณมิตรเป็นผู้นำ ท่านบอกว่การเดินจงกรมมี ๖ ระยะ และท่านได้เน้นย้ำเรื่องของสติกับการเดินจงกรม เริ่มต้นด้วยท่าเตรียม คือเก็บมือมี ๒ แบบ คือเก็บไว้ด้านหน้าและด้านหลัง ทุกระยะที่ฝึกเดินทุกคนต้องช่วยกันเปล่งเสียงพูดตามจังหวะที่ก้าวเดินโดยมีสติจับอยู่ที่เท้าที่ก้าวแต่ละก้าว

ระยะที่ ๑ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ขว้างหนอ ซ้ายย่างหนอ จนสุดระยะทาง ก็ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากกลับหนอ ๓ ครั้ง กลับหนอ ๓ คู่ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ขว้างหนอ ซ้ายย่างหนอ จนสุดระยะทาง

ระยะที่ ๒ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ย่างหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากกลับหนอ ๓ ครั้ง กลับหนอ ๓ คู่ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ย่างหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง

ระยะที่ ๓ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากกลับหนอ ๓ ครั้ง กลับหนอ ๓ คู่ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง

ระยะที่ ๔ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากกลับหนอ ๓ ครั้ง กลับหนอ ๓ คู่ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกสั่นหนอ ยกหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง

ระยะที่ ๕ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกสั่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากกลับหนอ ๓ ครั้ง กลับหนอ ๓ คู่ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกสั่นหนอ ยกหนอ เหยียบหนอ จนสุดระยะทาง

ระยะที่ ๖ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกส้นหนอ ยกหนอ อย่าง
หนอ ลงหนอ เหยียบหนอ กดหนอ จนสุดระยะทาง ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากกลับหนอ ๓ ครั้ง กลับหนอ
๓ คู้ ยืนหนอ ๓ ครั้ง ยอยากเดินหนอ ๓ ครั้ง ยกส้นหนอ ยกหนอ เหยียบหนอ กดหนอ จนสุดระยะทาง

การฝึกเดินระยะที่ ๑ จะใช้เวลาานน้อยเพื่อให้ปฏิบัติธรรมเกิดความ
ชำนาญ ท่านก็จะเดินกับคณะปฏิบัติทุกครั้ง โดยไม่รู้จักเหนื่อย ส่วนตัวข้าพเจ้าแสนจะเมื่อย เหนื่อย
และล้า เสียงที่เปล่งออกมาก็เริ่มเบาลง แต่เมื่อเห็นผู้ที่มีอายุมากกว่าแล้วยังเดินเป็นตัวอย่างเพื่อสอน
เราไปด้วย เกิดความละอายใจทันใด คิดในใจต้องสู้ให้ถึงที่สุด เมื่อเดินไปได้สักระยะหนึ่งแล้วก็หยุด
ทุกครั้งที่ได้ยินเสียงนี้ ดีใจแต่ไม่กล้าอึดื้อยคนข้าง ๆ จะไม่อึดื้อยตอบ ท่านคือครูที่สอนเดินจงกรมที่เก่ง
ที่สุดและเป็นครูคนแรกที่สอนให้เดินจงกรมเป็น เดินจงกรมได้ ไม่เดินเซเหมือนเมื่อก่อน

การนั่งสมาธิกำหนดด้วยคำว่า พองหนอ เมื่อหายใจเข้า ยุบหนอ เมื่อหายใจ
ออก คือใช้คำว่า พองหนอ ยุบหนอ ในการภาวนา โดยส่วนตัวนั่งสมาธิเป็นบ้าง แต่เมื่อมาฝึกที่วัดชั้น
เงิน ขอสารภาพว่าแพ้ทาง ไม่รู้ว่า ทางเอกหรือทางโท นั่งที่ไรเป็นคนเรียบร้อยทุกที่นั่งคำนับตลอด
บางครั้งคำนับถึงระดับ ๑๐ หัวเกือบถึงพื้น หรือว่าเป็นศิษย์ของพระมหาโมคคัลลานะ คือชอบง่วงเมื่อ
นั่งสมาธิ^{๙๑}

๒) สีสถาวนา

สีสถาวนา คือ การพัฒนาความประพฤติตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น
ได้ด้วยดี ด้วยการเกื้อกูลกันโดยสันติภาพ ดังที่แนะนำให้รู้จักสำรวจมาจา ไม่ประพฤติวิจิตรจริต โดย
แสดงพฤติกรรมของบุคคลที่ขอบพุดมดเท็จว่าเป็นต้นเหตุแห่งการทำความชั่ว ดังพุทธพจน์ว่า
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลยังไม่ละธรรมข้อหนึ่ง คือ การพุดมดเท็จ ๆ ที่รู้ ผู้นั้นจะไม่ทำบาปอย่างอื่น
เป็นอันไม่มี^{๙๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านชักชวนคณะญาติโยมมาร่วม
ปฏิบัติธรรม ซึ่งครั้งหนึ่งข้าพเจ้าจำได้ว่า คณะอุบาสก อุบาสิกา และตัวข้าพเจ้าได้สมัครปฏิบัติธรรมใน
วันพ้อแห่งชาติ ได้มีญาติโยมถามหาหลวงพ้อ มีสามเณรรูปหนึ่งตอบมาจากห้องน้ำว่า หลวงพ้อกำลัง
ทำความสะอาดห้องน้ำพร้อมกับพระภิกษุสามเณรอีกหลายรูป เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับอุบาสก
อุบาสิกา ที่จะมาปฏิบัติธรรมในวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง

๓) จิตตถาวนา

จิตตถาวนา คือ การพัฒนาจิต ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตของตนให้เข้มแข็ง
มั่นคงและมีความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน มี
สมาธิและความสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ดังที่แนะนำให้ประพฤติปฏิบัติเน้นหนักใน
เรื่องพัฒนาเจาะลึกทางด้านจิตใจเป็นเบื้องต้น ดังพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นอกุศล เป็นไป
ในส่วนอกุศล เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งอกุศลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจ
ย่อมเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลทั้งหลายย่อมเกิดตามมา ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นกุศล เป็นไปใน

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔-๑๐๘.

^{๙๒} พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๕/๒๔๘., พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๓๖๙-๓๗๐.

ส่วนแห่งกุศล เป็นไปในฝ่ายแห่งกุศลทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจย่อมเกิดก่อนแห่งธรรมเหล่านั้น กุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเกิดตามมา ^{๙๓}

ท่านจัดให้มีการปฏิบัติธรรมปีละ ๒ ครั้ง คือ ปฏิบัติธรรมให้แม่ ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม และปฏิบัติให้พ่อ ในวันที่ ๕ ธันวาคม ซึ่งตรงกับวันหยุดของทุกปี ในช่วงที่พวกเราปฏิบัติธรรม ท่านดูแลพวกเราเหมือนพวกเราเป็นลูกหลานของท่าน ในระหว่างของการปฏิบัติ ท่านจะปฏิเสธกิจนิมนต์ทุกอย่าง พวกเราตื่นขึ้นมาสวดมนต์เช้า เวลา ๐๔.๐๐ น. ท่านก็จะอยู่กับพวกเรา เวลา ๐๕.๐๐ น. พวกเราเริ่มเดินจงกรม ท่านจะไปดูแลให้แม่ครัวทำอาหารให้พวกเรารับประทานกันโดยไม่บกพร่องแต่ประการใด

ในการปฏิบัติธรรมแต่ละครั้ง ท่านไม่ได้จำกัดอายุของผู้มาปฏิบัติ บางครั้งมีเด็กนักเรียนอายุ ประมาณ ๑๐-๑๒ ปี มาร่วมปฏิบัติด้วย นักเรียนเหล่านั้น อาจพูดคุย หยอกล้อกันบ้าง ท่านมีวิธีการให้เด็กหยุดรบกวนการปฏิบัติธรรม โดยให้อมน้ำไว้ เด็กบางคนก็กลืนน้ำแล้วเหลือแต่ลมในกระพุ้งแก้ม ท่านพูดว่า หลวงพ่อรู้แหละว่า บางคนกลืนน้ำแล้ว เป็นที่ขบขันแก่ผู้เข้ารับการอบรม ท่านเป็นนักประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใครก็ตาม

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ได้มีโครงการอบรมพระวิปัสสนากรรมฐาน เฉลิมพระเกียรติในการอุปถัมภ์กองทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย ของคณะสงฆ์ภาค ๑๖ ณ สำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น วัดวาลุการาม ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมีพระภิกษุจากจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต และระนอง ซึ่งเป็นประธานการอบรมในการปฏิบัติธรรมทุกครั้ง

ในช่วงระยะเวลาที่ปฏิบัติธรรมแต่ละครั้ง ใช้เวลา ๔๕ วัน ท่านจะมาพำนักอยู่ที่วัดแหลมทราย เป็นผู้นำอบรมและอยู่ร่วมในการปฏิบัติธรรมทุกวัน ^{๙๔}

๔) ปัญญาภาวนา

ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาทางด้านปัญญา ด้วยการทำตนให้ปลอดพ้นจากความทุกข์และสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ดังที่แนะนำให้รู้ถึงธรรมที่เป็นหัวหน้าของอกุศลธรรมและกุศลธรรม เพื่อจะได้ระวังป้องกันมิให้ธรรมที่เป็นหัวหน้าฝ่ายอกุศลขึ้น หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็พยายามละให้หมดไปได้และเพื่อให้รู้จักเจริญธรรมที่เป็นฝ่ายกุศลธรรมให้เกิดขึ้นและรู้จักเพิ่มพูนให้มากยิ่งขึ้น ดังพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย อวิชชา เป็นประธานแห่งการเข้าถึงอกุศลธรรมทั้งหลาย อหิริกะ อโนตตปปะ ก็มีตามมาด้วย วิชชา เป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย หิริ และโอตตปปะ ก็มีตามมาด้วย ^{๙๕}

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านมีปกติเรียบง่าย แต่การกระทำเต็มที่ เต็มกำลัง ตั้งใจทำให้ถูกต้อง เรียบร้อย เรื่องส่วนตัวเป็นเรื่องเล็กน้อย เรื่องหน้าที่การงาน เรื่องการสอน การเผยแผ่ธรรมเป็นเรื่องใหญ่ ที่สำคัญท่านเป็นผู้มุ่งพัฒนาวัด รัชชคณสงฆ์

^{๙๓} อก.เอก. (บาลี) ๒๐/๕๖-๕๗/๑๐., อก.เอก. (ไทย) ๒๐/๕๖-๕๗/๑๐.

^{๙๔} สุชีพ ภูมรินทร์, ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม), (ชุมพร : นิวัตการพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๘๙-๘๘.

^{๙๕} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑/๑., ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑/๑.

ดำรงพระพุทธศาสนา นิยมการให้ โดยเฉพาะการให้ทุนการศึกษา ให้ความรู้แก่ศิษย์และญาติโยม ด้วยดีเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เคยปรปาท่าหนักศิษย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หากพบว่าใครทำไม่ถูก ไม่ดีท่านจะแนะนำ ทำนองว่าให้สติ ให้กำลังใจ ท่านจะเตือนว่าอย่าทำอะไรให้ผิดพลาดเหมือนที่ผ่านมาแล้ว

บทที่ ๔

ศึกษาความสอดคล้องการสื่อสาร และ วิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านเอกสารและลงภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) ในเขตพื้นที่จังหวัดชุมพร ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) เจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง) รูปปัจจุบัน ซึ่งท่านเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมที่สำคัญในภาคใต้ตอนบน ตั้งแต่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอาราม) ได้เริ่มพัฒนาการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) โดยยึดหลักการตามภารกิจที่มหาเถรสมาคมมอบหมายให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องปฏิบัติตาม เฉพาะด้านการเผยแพร่ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของท่านโดยจะดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๑ ความสอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

๔.๒ ความสอดคล้องกับวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)

๔.๓ ผลสำเร็จวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)

๔.๔ สรุป

การสื่อสารมองว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนเชื่อมโยงหากันและกัน โดยการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันให้มีความเข้าใจตรงกัน โดยอาศัยหลักวิธีการสื่อสารอย่างมีศาสตร์และศิลป์ ช่วยในการดำเนินชีวิตได้อย่างไม่ติดขัดและประสบความสำเร็จ ส่วนวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยใช้หลักพุทธวิธีการสื่อสาร มุ่งการสื่อสารเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่มหาชน โดยวางหลักแนวทางไว้คือการนำพระธรรมวินัยที่สามารถทำให้คนละชั่วและทำความดี ให้มนุษย์นำไปประพฤติปฏิบัติ จนกระทั่งเข้าถึงจุดหมายสูงสุดคือการรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งอริยสัจ

๔.๑ ความสอดคล้องกับการสื่อสารตามแนวนิเทศศาสตร์

วิเคราะห์ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรม การสื่อสารนั้น มีการใช้คำว่า นิเทศศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยการสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ นิเทศศาสตร์ (Communication Arts) หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะในการสื่อสาร โดยให้ความสำคัญกับการสื่อสาร จากองค์ประกอบของการสื่อสาร กล่าวคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางสื่อ และผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารอาจเป็นตัวบุคคล หรือพุทธบริษัทก็ได้ ข่าวสารจะต้องเป็นเนื้อหาสาระที่ผู้ส่งสารต้องการที่จะ

กระจายให้พุทธบริษัทได้รับทราบ ผ่านสื่อหรือช่องทาง เป็นการหาวิธีการกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่กลุ่มเป้าหมายให้ได้มากและกว้างไกล ตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายที่จะสามารถรับข่าวสารนั้นได้ โดยผู้ส่งสารต้องหาวิธีการทำให้ข่าวสารที่ส่งไปถึงผู้รับสารได้เข้าใจมากที่สุด ตามที่มีผู้รู้ทางตะวันตกหลายท่านได้ให้กรอบความหมายของการสื่อสารไว้ ซึ่งแนวคิดนักวิชาการนำมาวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

อริสโตเติล เป็นนักวิทยาศาสตร์ชาวกรีก ที่มีชื่อเสียงและมีผลงานมากมายได้เขียนหนังสือ วาทศาสตร์ (Rhetoric) ในปี ๓๓๐ ก่อนคริสตกาลและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายว่าเป็นทฤษฎีขั้นพื้นฐานของการสื่อสารด้วยการพูดและได้ให้ความหมายของ วาทศิลป์ว่า “เป็นการค้นหาวิธีการโน้มน้าวใจที่มีอยู่ทุกรูปแบบ” การพูดโน้มน้าวใจ เช่น การพูดในสภา การพูดในศาลและการพูดในที่ชุมชน เป็นต้น ซึ่งผู้พูดต้องมีความสามารถในการพูดที่ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ส่วน ซึ่งจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ คือ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Listener)

อริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญในการใช้วาทศิลป์ (rhetoric) เกี่ยวกับศิลปะการพูด จากทัศนะของอริสโตเติล เห็นว่า การสื่อสาร คือ การแสวงหา วิธีการโน้มน้าวใจทุกรูปแบบ ซึ่งอริสโตเติลได้เน้นการสื่อสารในเชิงวาทศิลป์ ซึ่งมีการเกี่ยวข้องกับแนวความคิดและทักษะในการโน้มน้าวใจ โดยผู้พูดมีเจตนาในการโน้มน้าวใจผู้ฟังเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้ทักษะในการแสดงเหตุผลและการใช้ถ้อยคำที่สละสลวยประทับใจผู้ฟัง

อริสโตเติล ได้ชี้ให้เห็นว่า การพูดโน้มน้าวใจจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัย ประการคือ

๑) ทัศนคติและความเชื่อ (Ethos) คือ บุคลิกลักษณะของผู้พูด เป็นการสร้างบุคลิกลักษณะของผู้พูด ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อ ความประทับใจ และมีศรัทธา ดังนั้น ผู้พูดต้องมีความรู้ในเรื่องที่พูด การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ฟัง การเป็นผู้ที่แสดงออกซึ่งสามารถเป็นผู้มีคุณธรรม

๒) ตรรกวิทยา (Logos) คือ การชี้แจงเหตุผล หรือเนื้อหาสาระหรือวาทะของผู้พูด เป็นการแสดงให้เห็นความจริงอันประกอบด้วยเหตุผลมาเสนอต่อผู้ฟัง ซึ่งประกอบด้วยข้อเท็จจริงหลักฐานและเหตุผล ข้อเท็จจริงและหลักฐานต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกับทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมของผู้ฟัง

๓) ความรู้สึก (Pathos) คือ การใช้อารมณ์ หมายถึง สภาพอารมณ์ของผู้พูด และผู้ฟังที่มีร่วมกัน ผู้พูดเป็นฝ่ายสร้างขึ้นเพื่อโน้มน้าวใจ ให้ผู้ฟังเกิดความชอบ ความเกลียด ความเจ็บปวด หรือความสนุกสนาน

อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า บุคลิกลักษณะของผู้พูด เป็นวิธีการโน้มน้าวใจที่มีประสิทธิภาพที่สุด โดยให้เหตุผลว่า วาทะที่ประกอบไปด้วยข้ออ้างอิงที่เป็นตรรกะอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ แต่ผู้พูดต้องมีคุณสมบัติที่น่าเชื่อถือด้วยสารที่ส่งออกไปจึงจะมีอิทธิพลในการโน้มน้าว

ตามรูปแบบจำลองของอริสโตเติล (The Aristotle Model) อริสโตเติล ได้ให้ความสำคัญ

เกี่ยวกับการสื่อสารไว้ ๓ ประการ คือ ผู้พูด (speaker) คำพูด (speech) ผู้ฟัง (audiences)

Ethos = Characteristics	Logos = Content	Pathos = Emotion
Approach		Approach
ความรู้	การเรียบเรียง	วิธีการเข้าถึง
ประสบการณ์	การส่ง	ความรู้
ค่านิยม	กรอบความคิด	ประสบการณ์
ความรู้สึก	ภาษา	ค่านิยม
ทักษะการสื่อสาร (การพูด)	การยกตัวอย่าง	ทักษะการสื่อสาร (การฟัง)

จากการศึกษาพบว่า การพูดจะใจจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นอยู่ปัจจัย ๓ ประการ คือ

๑) การเรียบเรียงคำพูดและวิธีการพูด (logos) คือ การชี้แจงเหตุผลหรือเนื้อหาสาระหรือวาทศิลป์ของผู้พูด เป็นการแสดงให้เห็นความจริงอันประกอบด้วยเหตุผลนำมาเสนอต่อผู้ฟัง ซึ่งประกอบด้วยข้อเท็จจริง หลักฐานและเหตุผล ต้องสอดคล้องกับข้อเท็จจริงค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติของผู้ฟัง

๒) บุคลิกลักษณะของผู้พูด (ethos) คือ บุคลิกลักษณะของผู้พูด เป็นการสร้างบุคลิกลักษณะที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือ พูดด้วยความจริงและเป็นที่ยอมรับ ความประทับใจและมีศรัทธา ผู้พูดต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะพูด การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ฟัง และผู้พูดเป็นผู้แสดงถึงความสามารถที่มีคุณธรรม

๓) ความเข้าใจในอารมณ์และทัศนคติผู้ฟัง (pathos) คือ การใช้อารมณ์ หมายถึงความสำเร็จของความพยายามมุ่งใจนั้น ขึ้นอยู่กับการแสดงออกทางอารมณ์ของผู้ฟัง การเข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ฟัง โดยใช้คำพูดเพื่อเข้าถึงความรู้สึกนึกคิด และต้องเข้าถึงจิตใจความคิดของผู้ฟัง^๑

สรุปว่า ความสอดคล้องในการสื่อสาร ได้นำหลักการสื่อสารด้วยการเรียบเรียงคำพูดและวิธีการพูดนำเสนอเพื่อให้เกิดความคล้อยตามทางความคิดของผู้ฟังได้อย่างเป็นตรรกะ โดยอาศัยคำพูดและวิธีการชี้แจงเหตุผลที่มีวาทศิลป์สูงในการโน้มน้าวจิตใจผู้ฟัง และยังมีเหตุผลมาสนับสนุนให้ดูสอดคล้องกับข้อเท็จจริง ค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติของผู้ฟัง ส่วนทางด้านบุคลิกภาพ ยังได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของตัวผู้พูด ซึ่งพูดต้องพูดด้วยความจริง และต้องมีความรู้จริงของ

^๑ ปณัษฐา สิลายุทธ, “การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติเชิงพุทธบูรณาการ”, พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๙.

เรื่องนั้นเพื่อให้ผู้ฟังมีความประทับใจและเกิดศรัทธา และประการสุดท้ายด้านความเข้าใจในอารมณ์และทัศนคติของผู้ฟัง ยังให้ความสนใจในเกี่ยวกับอารมณ์ของผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังเข้าถึงคำพูดและผู้พูดเข้าถึงอารมณ์ของผู้ฟังเพื่อให้บรรลุผลทั้งสองฝ่ายในการสื่อสารร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้ง ๓ ขั้นตอนล้วนมีความสอดคล้องและเป็นส่วนประกอบของการสื่อสารด้วยวาจาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นทั้งตัวผู้พูด เนื้อหาและผู้ฟังเป็นประการสำคัญ ฉะนั้น การสื่อสารตามหลักและวิธีการของอริสโตเติล ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการสื่อสารที่นำมาใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์กับวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) ในทฤษฎีต่อไปนี้

ก) เปรียบเทียบหลักทฤษฎีการสื่อสารของอริสโตเติล ซึ่งประกอบด้วย ผู้พูด คำพูด ผู้ฟัง ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. ผู้พูด (Speaker) ในฐานะที่พระธรรมโกศาจารย์ เป็นผู้ส่งสาร กล่าวคือ เผยแผ่ธรรมไปสู่ผู้รับสารคือผู้ฟังทั่วไปนั้น คุณสมบัติที่โดดเด่นของท่านคือ มีความรู้รอบด้าน ทั้งคติโลกและคติธรรม เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นนักพูด ประกอบด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” มีจริยาวัตรตรงตาม สมณสาธูปริยบรีย ใครได้เห็นก็อยากกราบ ใครได้ทราบ ก็อยากไหว้ อาจกล่าวได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ดี มีความสามารถดี และความประพฤติดี ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้การเผยแผ่ของท่านประสบความสำเร็จอย่างสูง

๒. คำพูด (Speech) ภาษาที่พระธรรมโกศาจารย์ ใช้ในการสื่อสารนั้น เป็นภาษาที่เรียบง่าย เป็นภาษาชาวบ้าน มีความไพเราะชวนฟัง น่าติดตาม เนื้อหามีลักษณะเป็นธรรมะล้วน ๆ มีการเรียบเรียงหรือกำหนดโครงสร้างก่อนการสื่อสารเสมอ ตลอดจน วิธีการเผยแผ่นั้น ท่านก็ได้ยึดหลักการสื่อสารตามแนวทางพุทธวิธีในการสอนเป็นแบบอย่าง ดังเช่น ปาฐกถา-บรรยาย เทศนาธรรม เป็นต้น

๓. ผู้ฟัง (Audience) ในส่วนของกลุ่มผู้รับสารหรือผู้ฟังนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มของวัยผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุมากกว่า เพราะคนกลุ่มนี้ผ่านวัยชีวิตมานานแล้ว ย่อมมีต้องการความสงบทางใจมากเป็นพิเศษและความสงบที่ว่านั้นก็คือการได้ฟัง ได้อ่าน ได้คิด และได้ปฏิบัติในเรื่องของธรรมะ ซึ่งในฐานะของผู้ส่งสารนั้นถือว่า พระธรรมโกศาจารย์ เป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งที่เพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าพระธรรมโกศาจารย์ มีรูปแบบวิธีการสื่อสารหรือเผยแผ่ธรรมะให้ สอดคล้องกับการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์ โดยอาศัยแนวทฤษฎีการสื่อสารของอริสโตเติลที่เรียกว่า ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) และเพื่อให้เห็นความสอดคล้องได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สรุปว่า ในส่วนของผู้พูดนั้น ความน่าเชื่อถือของผู้พูดจะมาจากความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ รวมทั้งความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของผู้ส่งสาร ส่วนคำพูดหรือสารนั้นจะขึ้นอยู่กับเนื้อหาของสารและการจัดเรียงลำดับสารตลอดจนวิธีการส่งข่าวสารของผู้ส่งสาร อันประกอบไปด้วยแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่จะพูดว่ามีความชัดเจน น่าสนใจมากน้อยเพียงใด ภาษาที่ใช้ การยกตัวอย่างและอื่น ๆ สำหรับผู้ฟังหรือผู้รับสารนั้น อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ฟังจะขึ้น

อย่ากับระดับความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร ประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ค่านิยมและความรู้สึก รวมทั้งความสามารถในการฟัง การตีความและความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ของผู้รับสาร เป็นต้น ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบความสอดคล้องคุณลักษณะทั้ง ๒ ประการในรูป ของตาราง ดังต่อไปนี้

หลักการสื่อสารของอริสโตเติล	แนวทางการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์
๑. ผู้พูด ประกอบด้วย การมีความรู้ ความสามารถ มีความน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส น่าไว้วางใจ เชื่อใจ	๑. ผู้พูด ประกอบด้วยความรู้ เป็นนักพูด ที่มีจริยา วัตรตรงดงามน่าเลื่อมใส และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ
๒. คำพูด ประกอบด้วย เนื้อหาสาระสำคัญ, ประเด็นคำพูด การเรียบเรียงการพูด วิธีการพูดจูงใจ	๒. คำพูด เนื้อหาเป็นหลักธรรมะ มีเนื้อหาสาระ, การจัดวางข้อมูล การจัดโครงสร้างข้อมูล การสร้างวิธีการเผยแพร่ใหม่ ๆ
๓. ผู้ฟัง ประกอบด้วยอารมณ์ การมีส่วนร่วม	๓. ผู้ฟัง เป็นกลุ่มคนวัยผู้ใหญ่ถึงวัยสูงอายุ เพราะเป็นวัยที่โหม่น้าวเข้าหาหลักธรรมได้มาก

ข) เปรียบเทียบหลักทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล

๑. ผู้ส่งสาร (Sender) คือ บุคคลผู้เริ่มต้นสร้างและส่งสารไปยังผู้อื่น ซึ่งก็ หมายถึงว่า ผู้ส่งสารก็คือผู้เริ่มต้นการสื่อสารนั่นเอง ในการสื่อสารแต่ละครั้งนั้น ผู้ส่งสาร จำทำหน้าที่เข้ารหัส (Encoding) อันเป็นการแปรสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์คิดสร้างขึ้น ความคิดของผู้ส่งสาร อาจจะเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล สถาบัน องค์กรก็ได้ ในการอธิบาย ผู้ส่งสารอาจมีมากกว่าหนึ่งคน ในการสื่อสารสารณชนผู้ส่งสารอาจมิได้ส่งสารในฐานะเป็นตัวของตัวเอง หากแต่ส่งสารในฐานะตัวแทนของหน่วยงานหรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ผู้ส่งสารที่ดีควรมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

(ก) เป็นผู้มีเจตนาแน่วแน่ที่จะให้ผู้อื่นรับรู้ความประสงค์ของตน ความประสงค์ในการสื่อสารของมนุษย์อาจมิได้นานัปการ แต่เมื่อสรุปลงแล้ว มีอยู่ ๔ ประการสำคัญ คือ ความประสงค์ที่แจ้งให้ทราบ ถามให้ตอบ บอกให้ทำ และนำไปคิด

(ข) เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในหัวข้อเพียงพอในเนื้อหาและเรื่องราวที่ตนประสงค์จะสื่อสารกับผู้อื่น ผู้สื่อสารที่ไม่มีความรู้ในหัวข้อที่ตนจะสื่อสาร แต่วางท่าให้ดูเหมือนประหนึ่งว่ามีความรู้ดีอาจทำให้ผู้รับสารหลงเชื่อได้ชั่วระยะหนึ่ง แต่ไม่ช้าความจริงก็ประจักษ์ออกมาเอง

(ค) เป็นผู้มีศักยภาพยามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้สื่อสารด้วย คือต้องอาศัยความรอบคอบ และความละเอียดสุขุมในการพิจารณาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสังเกตกรณีแวดล้อมต่าง ๆ อีกหลายประการ

๒. สาร (Message) คือเรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้นและต้องการจะส่งสารนั้น ก็โดยการที่ผู้ส่งสารแสดงพฤติกรรมที่เรียกว่า การเข้ารหัส

(Encoding) เพื่อแทนความคิดที่เกิดขึ้น เช่น พูด เขียน วาด แสดงท่าทางต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ประการด้วยกัน

(ก) รหัสของสาร คือ ภาษา (Language) หรือสัญลักษณ์ หรือสัญญาณที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อใช้แสดงออกแทนความคิด รหัสของสารสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ รหัสของสารที่ใช้คำ และรหัสของสารที่ไม่ใช้คำ

(ข) เนื้อหาของสาร (Message codes) มีความหมายครอบคลุมความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ต้องการจะถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

(ค) การจัดสาร (Message treatment) คือ การตัดสินใจของผู้ส่งสารในการเลือกและเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร องค์ประกอบของการจัดสารก็คือ รหัสและเนื้อหาสาร โครงสร้างของการจัดสารก็คือ การเรียบเรียงรหัสและเนื้อหาสาร เป็นรูปแบบที่เรากำหนดและส่งออกไปยังผู้รับสาร สารที่ถูกจัดเตรียมมาอย่างดี ทั้งในเรื่องของการเรียนรู้ ลำดับความ ระดับความยากง่าย รูปแบบการใช้ภาษาจะทำให้สารนั้นมีคุณสมบัติที่ดีในการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น การใช้สารในการสื่อสารโฆษณา เป็นต้น

๓. ช่องทางการสื่อสาร (Channel) การสื่อสาร สารจะถูกส่งไปยังผู้รับสาร โดยผ่านทางหรือประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การสัมผัส ซึ่งช่องทางหรือสื่อ่นั้น สามารถแบ่งประเภทออกได้ ดังนี้

(ก) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศที่อยู่รอบตัวมนุษย์มีธรรมชาติเป็นทางติดต่อของการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบอยู่ต่อหน้ากัน

(ข) สื่อมนุษย์ ได้แก่ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นสื่อ นำสารไปสู่ผู้รับ เช่น คนนำสาร นักเล่านิทาน พ่อสื่อ ตัวแทนการเจรจาปัญหา เป็นต้น

(ค) สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ สื่อทุกชนิดที่อาศัยเทคนิคการพิมพ์ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ใบปลิว โปสเตอร์ ภาพ เป็นต้น

(ง) สื่อระยะคน ได้แก่ สื่อที่ทำหน้าที่นำสารได้ แต่ไม่อาจจัดไว้ใน ๓ ประเภทข้างต้นนั้น กำแพง วัตถุจารึก สื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

๔. ผู้รับการสื่อสาร (Communication Receiver) จะประสบผลสำเร็จได้หรืออาจประสบผลสำเร็จไม่เต็มที่ ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสาร ในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีบทบาทขั้นพื้นฐาน ๒ ประการ คือ

(ก) การรู้ความหมายตามเรื่องราวที่ผู้ส่งสาร ส่งผ่านสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งมาถึงตน

(ข) การแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสาร

ดังนั้น ในกระบวนการสื่อสารใด ๆ ก็ตาม การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้ก็ต่อเมื่อผู้รับสารได้พัฒนาดตนเองให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร ได้แก่ การเป็นผู้ฟัง ผู้อ่าน ตลอดจนการเป็นผู้ที่สามารถคิดและรับรู้ความหมายได้ การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสาร ต่อเรื่องที่สื่อสาร ตลอดจนการเป็นผู้มีความพยายามในการรับสารและสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสารทั้งนี้เพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมายนั่นเอง

ในการพิจารณาองค์ประกอบทางด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้น ในความเป็นจริงแล้วทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ก็คือ บุคคลอย่างน้อย ๒ คน ที่มีบทบาทร่วมกันอยู่ในกระบวนการสื่อสาร ถ้าไม่มีผู้ส่งสาร และผู้รับสารแล้ว การสื่อสารก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ หรือถ้ามีแต่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียวก็เช่นกัน การสื่อสารก็จะไม่เกิดขึ้น

ข้อสำคัญ ก็คือ ในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น เราไม่อาจชี้ให้ตายตัวลงไปได้ว่า ใครเป็นผู้ส่งสาร และใครเป็นผู้รับสาร เพราะจริง ๆ แล้ว บุคคลที่ทำการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face to Face) ระหว่างบุคคล ๒ คน ทั้งสองคนต่างก็มีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เกือบจะในเวลาเดียวกัน ซึ่งเราอาจเรียกได้ว่าทั้ง ๒ คน แสดงบทบาทในฐานะที่เป็นคู่ของการสื่อสาร ต่างก็ทำหน้าที่ในการเข้ารหัส ตีความ และถอดรหัสโดยสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปจนกว่าการสื่อสารจะบรรลุเป้าหมาย ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารประเภทใด หรือระดับใดก็ตาม นอกจากองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๔ ประการที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็น่าจะมีองค์ประกอบเพิ่มเติมอีก ๒ ประการ ที่จะทำให้กระบวนการติดต่อสื่อสารมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น องค์ประกอบทั้ง ๒ ประการนี้ ก็คือ ปฏิกริยาตอบกลับหรือปฏิกริยาสะท้อนกลับ (feedback) และกรอบแห่งการอ้างอิง(Frame of reference) หรือ สนามแห่งประสบการณ์ร่วม (Field of experience) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารนั้น ๆ ด้วย^๒

ดังนั้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างหลักการสื่อสารกับวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบในรูปแบบของตาราง ดังนี้

หลักการสื่อสารของเบอร์โล	แนวทางการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์
๑. ผู้ส่งสาร ประกอบด้วยทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ ฐานะสังคมและวัฒนธรรม	๑. ผู้ส่งสารประกอบด้วยมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการสื่อสาร มีความคิดสร้างสรรค์ มีวัฒนธรรมถูกต้อง มีจริยวัตรตรงตาม
๒. สาร ประกอบด้วยโครงสร้าง การจัดสรรเนื้อหา รหัส	๒. สารประกอบด้วยเนื้อหาสาระ โครงสร้าง การจัดสรร การนำเสนอ เผยแผ่
๓. ช่องทาง การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้สัมผัส การสัมผัส	๓. ช่องทาง วิธีการ รูปแบบ ปาฐกถา บรรยาย แสดงธรรม หนังสือ ปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่าง
๔. ผู้รับสาร มีทักษะของการสื่อสาร เข้ารหัส การถอดรหัส ทักษะคิด ความรู้ระบบของสังคมและวัฒนธรรมอย่างดี	๔. ผู้รับสาร ต้องมีสติปัญญาในการรับธรรม มีความสนใจในธรรม มีทัศนคติในธรรม รู้ระเบียบของในการฟังธรรมในสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ

^๒ มณฑล ใบบัว, การสื่อสารเพื่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๙-๓๘.

๔.๑.๑ ความสอดคล้องขององค์ประกอบในทฤษฎีการสื่อสาร

ความสอดคล้องของทฤษฎีการสื่อสารของเบอร์โล ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ ประการ อันมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึง แหล่งกำเนิดของสารหรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร ผู้รับสารเป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน หรืออาจจะเป็นหน่วยงานองค์การต่าง ๆ

๒) สาร (Message) หมายถึง ผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปรหัส

๓) สื่อ (Channel) หมายถึง สิ่งที่น่าออกหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร

๔) ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียว หรือหลายคนก็ได้

๕) ผล (Effects) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือข้อแตกต่าง ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสารที่ได้รับ ผลของการสื่อสารมักจะปรากฏออกมาในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ เจตคติและพฤติกรรมในวงการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม เกิดขึ้นเนื่องจากผลของการสื่อสาร

๖) ปฏิกริยาตอบสนอง (Feedback) หมายถึง วิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสารแสดงออกมาให้ผู้ส่งสารได้รับทราบ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากผลของการสื่อสารนับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถหยั่งรู้ได้ว่า ข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นได้รับผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่เพียงไร ลักษณะป้อนกลับอาจเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ^๓ ฉะนั้นการสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่สำคัญคือ

(ก) การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย ไม่มีใครที่จะดำรงชีวิตได้ โดยปราศจากการสื่อสาร ทุกสาขาอาชีพก็ต้องใช้การสื่อสารในการปฏิบัติงาน การทำธุรกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา พัฒนาการทางสังคมจึงดำเนินไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาการทางการสื่อสาร

(ข) การสื่อสารก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและสังคม ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในสังคม ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี สะท้อนให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรือง วิถีชีวิตของผู้คน ช่วยธำรงสังคมให้อยู่ร่วมกันเป็นปกติสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

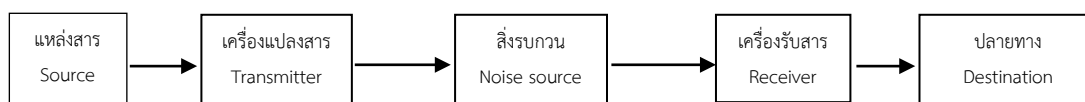
(ค) การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าทั้งตัวบุคคลและสังคม การพัฒนาทางสังคมในด้านคุณธรรม จริยธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ รวมทั้ง

^๓ พระมหาบุญไทย ยโสธโร (ภุมะลา), “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๑-๙๒.

ศาสตร์ในการสื่อสาร จำเป็นต้องพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และพัฒนาความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ^๔

ในปี ค.ศ.1949 แชนนัน พัฒนาแบบจำลองการสื่อสารของเขามาจากทฤษฎีสารสนเทศ ซึ่งอาศัยแนวคิดทางสถิติมาอธิบายกรรมวิธีรับ-ส่งข้อมูล และการศึกษาความเที่ยงตรงความถูกต้องและปริมาณของข่าวสารที่จะส่งออกไป แชนนันเองก็ได้อาศัยความรู้ทางคณิตศาสตร์มาอธิบายกระบวนการสื่อสาร ซึ่งนับได้ว่าเป็นทฤษฎีที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาแบบจำลองและทฤษฎีการสื่อสารอื่น ๆ ต่อมาอีกหลายทฤษฎี ในเวลาต่อมา วิเวอร์ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอธิบายลักษณะของการสื่อสารโดยเขียนรูปจำลอง

รูปจำลองกระบวนการสื่อสารของแชนนันและวิเวอร์ ค.ศ.1949

Source	=	แหล่งสาร
Transmitter	=	เครื่องส่งหรือตัวแปลงสัญญาณ/เข้ารหัสสาร
Message	=	ข่าวสาร
Signal	=	สัญญาณที่ส่งออกจากแหล่งสาร
Received Signal	=	สัญญาณที่รับ
Receiver	=	เครื่องรับ/ตัวแปลงสัญญาณ/ถอดรหัสสาร
Message	=	ข่าวสาร
Destination	=	จุดหมายปลายทาง/ผู้รับ
Noise Source	=	เสียงรบกวน

รูปจำลองกระบวนการสื่อสารเชิงคณิตศาสตร์ ของแชนนอนและวิเวอร์ บุคคลทั้งสองเป็นวิศวกรไฟฟ้า ได้เสนอ รูปจำลองกระบวนการสื่อสาร

รูปแบบการสื่อสารนี้ ประยุกต์จากระบบไฟฟ้า สังเกตได้จากคำศัพท์ที่ใช้ในกระบวนการ เช่น เครื่องแปลงสาร (Transmitter) สิ่งรบกวน (Noise source) หรือปลายทาง (Destination) เป็นต้น รูปแบบนี้ เน้นที่การแปลงสารให้เป็นสัญญาณและการมีสิ่งรบกวน ตัวอย่างของการสื่อสารที่เกิดตามกระบวนการนี้ คือ การที่คนหนึ่งส่งสารโดยแปลงสารจากความคิด ผ่านกลไกของเสียงออกมาเป็นคำพูด ถึงผู้รับ โดยผ่านกลไกของการได้ยินเสียงนั้นจะถูกแปลงกลับเป็นความคิด ซึ่งในระหว่างที่มีการสื่อสารอยู่นั้นแชนนอนและวิเวอร์ พบความจริงว่าการสื่อสารมิได้ราบรื่นเสมอไป เพราะผู้ส่งและผู้รับอาจเข้าใจสารต่างกัน โดยที่กระบวนการสื่อสารมักมีสิ่งรบกวนที่ทำให้ไม่ชัดเจนเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร

^๔ จีรวัดน์ เพชรรัตน์, อัมพร ทองใบ, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

๑) สิ่งรบกวน (Noise) สิ่งที่ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพด้อยลง โดยอาจเป็นตัวกลางหรือสิ่งที่ยกยรบกวนการติดต่อสื่อสาร ทำให้การติดต่อสื่อสารมีความติดขัด สะดุดชะงัก หรือเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ และบางครั้งอาจทำให้ไม่สามารถทำการติดต่อสื่อสารได้เลย ในทำการสื่อสารหรือเผยแพร่ธรรมนั้น เราจะถือว่าการสื่อสารหรือการเผยแพร่มีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อทั้ง ผู้ส่งข้อความ (Sender) และผู้ทำการรับข้อความ (Receiver) มีความเข้าใจในข้อมูลตรงกันหรือเหมือนกัน และนั่นหมายความว่าข่าวสารหรือหลักธรรม (Message) ที่ผู้ส่งได้ทำการส่งไปนั้นจะต้องเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง ชาบซึ้ง เป็นอย่างดีแก่ผู้รับ แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้ว การสื่อสารหรือการเผยแพร่ธรรมของผู้พูดจะต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการซึ่งจะทำให้การติดต่อสื่อสารลดประสิทธิภาพลง และทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เราเรียกดัการที่ทำให้การสื่อสารไม่มีประสิทธิภาพว่า “สิ่งรบกวน” (Noise)

สิ่งรบกวน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการสื่อสารหรือเผยแพร่ธรรม ไม่ว่าจะเป็นภายในตัวพุทธบริษัทหรือว่าภายนอกตัวพุทธบริษัท ทำให้ใจความที่ต้องการสื่อสารขาดหายหรือผิดไป และอาจส่งผลเสียหายขั้นรุนแรงต่อพุทธบริษัทได้ ซึ่งเราควรหาทางป้องกันและแก้ไขให้มีสิ่งรบกวนน้อยที่สุดในการสื่อสารหรือเผยแพร่ธรรมของเรา เพื่อป้องกันความผิดพลาดที่คาดไม่ถึง ผู้พูดจะพบสิ่งรบกวนในการสื่อสารไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม สิ่งรบกวนอาจเกิดขึ้นจากอุปกรณ์ สถานที่ สภาพสิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งเกิดจากตัวเราเอง เช่น คนสองคนในที่แห่งเดียวกัน คนหนึ่งคนไทย อีกคนเป็นชาวต่างประเทศ เราพูดได้แต่ภาษาไทย ส่วนเขาพูดได้แต่ภาษาต่างประเทศ เมื่อเราต้องทำงานด้วยกัน ก็จำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน แต่เราฟังภาษาเค้าไม่รู้เรื่อง และเค้าก็ไม่เข้าใจว่าเราพูดอะไร ในกรณีนี้ จะเห็นว่า ภาษาคือ ตัวการที่ทำให้ไม่สามารถทำการสื่อสารกับเขาได้ ฉะนั้น จึงถือว่า ภาษา คือ สิ่งรบกวนหรือสิ่งกีดกั้นในการสื่อสาร (Barrier to Communication)

๒) ประเภทของสิ่งรบกวน ผู้พูดหรือผู้เผยแพร่ธรรม อาจเรียกว่า อุปสรรคต่าง ๆ ในการสื่อสารหรือเผยแพร่ธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ความเข้าใจ ซึ่งพอสรุปลักษณะสำคัญ ๆ ได้ ดังนี้

(๑) อุปสรรคทางด้านกลไก ซึ่งเกิดขึ้นได้จาก สถานที่ สภาวะแวดล้อม เช่น เสียง เครื่องจักร ฟ้าผ่า เป็นต้น อุปสรรคทางกลไกเป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นประจำโดยอาจเกิดจากการเลือกสถานที่ไม่ถูกต้อง เช่น คุยกันบริเวณที่มีเครื่องจักรเสียงดังทำงานอยู่ หรืออาจเกิดจากเหตุสุดวิสัย เช่น กระจกตาที่เป็นสื่อตกลงไปในน้ำทำให้ข้อความเลือนไป เป็นต้น ซึ่งมีความหนักเบาต่างกัน ขึ้นกับสถานการณ์สถานที่นั้น ๆ

(๒) อุปสรรคด้านภาษา เกิดจากการใช้ภาษาในการสื่อสาร ไม่จำเป็นต้องเกิดจากการใช้ภาษาคนละภาษาเท่านั้น แม้ในภาษาเดียวกัน การใช้คำที่มีความหมายกำกวมก็ถือว่าเป็นอุปสรรคในการใช้ภาษาเช่นกัน

(๓) ความสนใจในข่าวสารต่างกัน ซึ่งมีผลเป็นอย่างยิ่งในการรับข้อมูลข่าวสาร เพราะหากไม่มีความสนใจจะทำให้ความสามารถในการรับข้อมูลต่ำ เช่น นักเรียนที่ตั้งใจเรียนกับนักเรียนที่กำลังง่วงนอน เนื้อหาที่ได้จากการสื่อสาร ณ ตอนนั้นก็จะไม่เท่ากัน

(๔) ความเชื่อถือร่วมกันของคู่สื่อสาร ความเชื่อใจในตัวผู้สื่อสารมีผลเป็นอย่างยิ่งสำหรับการประสบความสำเร็จในการติดต่อสื่อสาร เช่น หากสมชายมาชวนเราไปซื้อของ กับเขา โดยเราทราบว่าเป็นคนชอบโกหก เราก็จะมีความคิดที่ว่าเราอาจถูก สมชายหลอก เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ค่อยเชื่อคำพูดของสมชาย แม้ว่าของที่สมชายนำมาขายอาจมีราคาถูกจริง ๆ เราก็ไม่ปักใจ คิดว่าอาจเป็นของมีตำหนิ

การกำจัดให้สิ่งรบกวนในการสื่อสารหมดสิ้นไปนั้น ทำได้ยากมากหรือแทบเป็นไปไม่ได้เลย แต่เราสามารถทำการควบคุมให้เหลือน้อยที่สุดได้โดยเราต้องทำการเตรียมตัว ทำความเข้าใจในข้อมูลที่เราต้องการสื่อสารให้ละเอียด เตรียมลักษณะสื่อให้เหมาะสมกับการสื่อสาร

สิ่งรบกวนนี้เป็นอุปสรรคในการเผยแพร่เหมือนกัน โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑) สิ่งรบกวนทางกายภาพ (Physical Noise) เป็นสิ่งรบกวนที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมของผู้ส่ง และผู้รับ เช่น มีเสียงอื่นที่ดังกว่ามารบกวน หรือห้องมืดไปทำให้มองภาพไม่ชัดเจน เป็นต้น

๒) สิ่งรบกวนทางจิตใจ (Psychological Noise) เป็นสิ่งรบกวนอันเกิดขึ้นภายในบุคคล เช่น ผู้พูดทำหน้าที่ส่งสารได้ไม่ได้ เพราะเกิดอาการประหม่า ขาดสมาธิ หรือ กำลังหงุดหงิด ไม่อยากพูด ไม่อยากอธิบาย ผู้ฟังทำหน้าที่รับสารได้ไม่ได้ เพราะกำลังเบื่อ หิว หรือรู้สึกไม่สบาย ต้องการพักผ่อน เป็นต้น

ในการสื่อสารของแชนแนลและวีเวอร์นั้นองค์ประกอบคือ แหล่งสารหรือต้นตอข่าวสาร คือ สมอของผู้ทำการสนทนา เครื่องส่ง คือ กลไกของเสียงซึ่งผลิตสัญญาณ คือ คำพูด ส่งผ่านอากาศซึ่งถือว่าเป็นช่องสาร เครื่องรับเรื่องผู้สนทนาอีกคนหนึ่งจะแปลงสัญญาณกลับมาเป็นเนื้อหาไปยังจุดหมายปลายทาง คือ ผู้สนทนาจากคนหนึ่งหรือผู้ซึ่งเป็นเป้าหมายในการสื่อสารนั้น

การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพต่อน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ

๑) ผู้พูด (Information Source) ผู้ส่งสาร

๒) เครื่องส่ง (Transmitter) ผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร

๓) สัญญาณ (Signal) สาร

๔) เครื่องรับ (Receiver) ผู้ทำหน้าที่รับสาร

๕) ผู้ฟัง (Destination) ผู้รับสารที่เป็นหมายของผู้ส่งสาร

๖) เสียงรบกวน (Noise Source) สิ่งรบกวนที่สอดแทรก หรือแข่งขันกับการสื่อสารนั้นทำให้การสื่อสารนั้นขาดความชัดเจนและด้วยประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ถ้าเกิดสิ่งรบกวนขึ้นในช่องทางการสื่อสารก็จะต้องมีการเข้าข้อความทำการสื่อสารให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดหรือขจัดสิ่งซึ่งเป็นอุปสรรคที่มารบกวนประสิทธิภาพของการสื่อสารแต่อย่างไรก็ตามมีข้อควรระวังคือ เมื่อใดก็ตามที่ต้องการลดอุปสรรคทางการสื่อสารโดยการเข้าข้อความเดิมอยู่เสมอ ผลที่ได้รับ คือ สามารถลดสิ่งรบกวนทางการสื่อสารได้ในขณะเดียวกันข้อมูลที่ต้องการส่งออกไปยังผู้จะลดน้อยลงด้วยเช่นกัน

ตารางเปรียบเทียบการสื่อสารของแชนแนลและวีเวอร์ที่สอดคล้องกับการเผยแพร่ธรรม

ศึกษา	การสื่อสาร	
	วิธีการเผยแพร่ธรรม	
การสื่อสาร	Source = แหล่งสาร	สาร
	Transmitter = เครื่องแปลงสาร	วิธีการนำเสนอสาร
	Noise Source = เสียงรบกวน	เสียง,บรรยากาศ,สภาพแวดล้อม
	Destination = ปลายทาง	ผู้รับสาร
วิธีการเผยแพร่ธรรม	Source = สาร	หลักธรรมที่นำไปเผยแพร่
	Transmitter = วิธีการเผยแพร่ธรรม	สัมมาวาจา,สุภาชิตวาจา
	Noise Source = เสียง/ความคิด	รบกวนกาย,รบกวนจิตใจ
	Destination = ผู้รับสาร	บริษัท ๔

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หลักการของพุทธานันและวีเวอร์ เน้นการฝึกส่งสารเพื่อการพัฒนาตนด้วยการพูดสิ่งที่ดี ถ้อยคำที่ดี รู้จักมารยาทในการพูด การเลือกสรรคำพูดที่ดี ให้เหมาะสม กับเวลา สถานที่ บุคคล เพื่อความสำเร็จในการพัฒนาบุคลิกภาพภาวะผู้พูด ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพูดในพุทธศาสนา ต้องใช้วิธีการฝึกวิธีการเผยแพร่เช่นเดียวกัน คือการฝึก การเลือกคำพูดที่เป็นคำสัตย์ คำจริง เนื้อหาที่เป็นประโยชน์ และต้องฝึกอย่างต่อเนื่องด้วยการระลึกได้ มีสติว่าเนื้อหาของสาร (คำพูด) ที่จะสื่อสารออกไปนั้นเป็นคำพูดที่ไม่เป็นคำเท็จ ไม่ใช่คำพูดหยาบคาย ไม่ใช่การพูดส่อเสียด หรือพูดเพื่อแฉ อีกทั้งต้องรู้จักการเลือกเวลา โอกาสที่จะพูด โดยการพูดนั้นและมุ่งประโยชน์ต่อผู้ ฟังด้วย อนึ่ง ทักษะในการพูด เป็นหลักการที่ต้องใช้การฝึกฝนตนเอง ใช้สติกำกับ ให้เกิดการระลึกได้ที่จะพัฒนาตนไปในทางที่ดีขึ้น ต้องกระทำต่อเนื่องและนำมาสู่ การดำเนินชีวิตประจำวัน

๔.๑.๒ ความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

หลักการสื่อสาร มีวัตถุประสงค์ซึ่งมีจำเป็นต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม สาธารณะหรือสื่อมวลชน โดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ คือ

๑) เพื่ออธิบายชี้แจง (Explanation) เพื่อให้ประชาชนทราบเรื่องราวตามความเป็นจริง

๒) เพื่อเป็นการบอกกล่าว (To Inform) เพื่อเป็นการแถลงข่าว เล่าเรื่องราวความเป็นไปให้ประชาชนทราบ

๓) เพื่อเผยแพร่แจ้งความ (Publicity) ประกาศ (Declaration)

๔) เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ (Knowledge) เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

๕) เพื่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ในเรื่องที่ประชาชนยังเคลือบแคลงสงสัย ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เพื่อเป็นการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน

๖) เพื่อเป็นการให้การศึกษา (To Educate) ให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความเฉลียวฉลาด เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ความเข้าใจให้สูงขึ้น

๗) เพื่อการชักจูง (To Persuade) เพื่อการเกลี้ยกล่อมชักจูงใจให้สนับสนุนการดำเนินงาน

๘) เพื่อให้หน่วยงานได้บริการ (To Service) ตระหนักในภาระหน้าที่และความถูกต้อง บริการแก่สังคมได้ถูกต้องเหมาะสมตามความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของหน่วยงานตามความต้องการของสังคมและประชาชน ตลอดจนอยู่ในจริยธรรม คุณธรรม กฎหมายประเพณี

๙) เพื่อให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ (To Belief) เพื่อขจัดความเคลือบแคลงสงสัยไม่รู้ เพื่อให้เกิดความราบรื่นของการดำเนินงานของพระศาสนา

๑๐) เพื่อให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา (Trust) ในสถาบันพระศาสนา ในเรื่องจริยธรรม ศีลธรรม ความถูกต้อง ไม่หลอกลวง ไม่ฉวยโอกาส สำหรับการดำเนินการส่งข่าวสาร^๕

ในการดำเนินชีวิตประจำวันมนุษย์ทุกคนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยลำพัง ย่อมจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันในรูปแบบต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ อันได้แก่ ข่าวสาร ข้อมูล ความต้องการ ความรู้สึก ความคิด เหตุการณ์ เรื่องราวที่เกิดขึ้นตลอดจนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลรับรู้ ซึ่งจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีระเบียบแบบแผนและมีความสุข เรียกว่า “การสื่อสาร”

การสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการติดต่อด้วยการเผชิญหน้าหรือผ่านสื่อต่าง ๆ ก็ตาม ทำให้ฝ่ายหนึ่งส่งเรื่องราวได้ตรงตามความประสงค์ได้ตรงความหมายที่อยู่ในความคิดของตน แล้วให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับรู้ความคิดความหมายนั้น ตลอดจนเข้าใจได้ถูกต้องพร้อมกับตอบสนอง

การพูดเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสาร เป็นบันไดขั้นแรกของการเข้าสังคมและความสำคัญในชีวิต การพูดมีกำเนิดมาพร้อม ๆ กับการเกิดของมนุษย์ตั้งแต่ในยุคของอาณาจักรกรีซ และโรมันรุ่งเรือง ในสมัยโบราณได้มีการตื่นตัวให้ความสนใจการพูดในที่ชุมชนได้ศึกษาและใช้กันมาตั้งแต่กรุงเอเธนส์ ซึ่งนับว่าเป็นแหล่งความรู้และจริยธรรมของชาวตะวันตก ตั้งแต่ก่อนคริสตกาล กรีซ เป็นชนชาติที่รู้จักระเบียบแบบแผนของการพูดได้ทำการสอนและศึกษาหลักการพูดมาก่อนประเทศใด มีสถานที่ฝึกหัด อบรม อภิปราย ตอบปัญหา ไต่สวน การประชุม ฯลฯ วิชานี้ก็แพร่หลายออกไป มีการศึกษาเล่าเรียนกันอย่างจริงจัง จนมีคำกล่าว “หญิงชายที่ดี ต้องมีฝีปากในการพูดที่ดี” ปัจจุบันจึงมีการสอนและศึกษาในมหาวิทยาลัยทั้งยุโรปและอเมริกาแพร่หลาย นับได้ว่าอาณาจักรกรีซและโรมันในสมัยโบราณเป็น “ผู้ให้กำเนิดการพูด” ของโลก การพูดเป็นการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์ เพราะการพูดเป็นแกนกลางที่ทำให้ความเข้าใจระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ดังนั้น การเรียนรู้ถึงทฤษฎีในการพูด จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้พูดต้องมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีต่าง ๆ แล้วนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองต่อไป

^๕ พระมหาจรรยา ญาณจาโร (จอกสมุทฺธ), “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตตนาธร (ทองสุก สุธสโส)”, พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับพิมพ์ สาขาวิชชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๖--๔๗.

การศึกษารูปแบบและพัฒนากระบวนการสื่อสารของมนุษย์เพื่อให้ทราบพฤติกรรมที่แสดงออก โดยการพูดของมนุษย์มีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การสื่อสารระหว่างคนสองคน การสื่อสารหลายคน การสื่อสารในที่สาธารณะ การสื่อสารในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันแล้วนำมากำหนดเป็นทฤษฎี เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพการเคลื่อนไหวในการสื่อสารอย่างมีหลักเกณฑ์ ทฤษฎีที่สามารถอธิบายขั้นตอนและกระบวนการพูดจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ ทฤษฎีของอริสโตเติล (Aristotle Theory)

๔.๑.๓ ความสอดคล้องกับพุทธวิธีในการเผยแผ่

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วไม่กัวันก็เสด็จจาริกไปแนะนำสั่งสอนไฉนสัตว์เลยทีเดียวกว่า ทรงนำธรรมที่ตรัสรู้ไปเปิดเผยให้ผู้คนได้รู้จัก ทรงอธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้งจนกระทั่งเข้าถึงธรรมได้อย่างพระองค์ มีผู้รู้ตามเห็นตามพระองค์มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งทรงวางรากฐานพระพุทธศาสนาได้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา มีพระสาวกที่ออกบวชตามพระองค์ช่วยปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่ศาสนาไปทั่วทิศ มีอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นคฤหัสถ์ทุกระดับชั้นเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายกว้างไกลออกไปเรื่อย ๆ พระองค์ทรงปฏิบัติพุทธกิจในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างมีทรงเหน็ดเหนื่อย เสด็จไปยังคามนิคมน้อยใหญ่ทั่วชมพูทวีป ทรงหว่านพืชคือธรรมะให้เจริญงอกงามในใจผู้คนทั่วทุกหัวระแหง ตลอดระยะเวลา ๔๕ ปีเต็ม ที่ ทรงปฏิบัติพุทธกิจเช่นนี้โดยมิได้ว่างวันเลย พระองค์ทรงมีพุทธศาสตร์สำคัญคือ การเผยแผ่หรือเทศนาสั่งสอน แนะนำให้ผู้คนได้รู้จัก เข้าใจ และเข้าถึงพระพุทธศาสนาด้วยตัวของเขาเอง ทำให้ผู้คนไม่สงสัยเคลือบแคลงในคำสอนว่าดีจริงและมีผลจริงหรือ การเผยแผ่ศาสนาของพระองค์และเหล่าสาวกเริ่มต้นก็คือการแสดงธรรม นิยมเรียกกันว่า การเทศน์ เมื่อเอ่ยถึงวิธีการเผยแผ่ธรรมย่อมได้ผลดีกว่าและเร็วกว่าวิธีอื่นเป็นหลักสำคัญและจำเป็นที่สุดเพื่อการเผยแผ่ธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งในยุคสมัยใหม่ที่เจริญก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ ผู้คนมีทางเลือกในการหาความรู้ในเรื่องศาสนาได้มากกว่าเมื่อก่อน ดังนั้น การเผยแผ่ธรรมด้วยวิธีการพูดหรือเทศน์ เป็นวิธีการเผยแผ่ธรรมที่สำคัญที่สุด

๔.๑.๔ ความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่

วัตถุประสงค์ในการแสดงธรรมของพระองค์ซึ่งจัดประเภทได้ ๔ ประเภท คือ

- ๑) เพื่อการยอมรับ พระพุทธเจ้าทรงยอมรับนับถือคำสอนของนักปราชญ์ต่าง ๆ ที่มีมาก่อนหรือร่วมสมัยกับพระองค์ ในกรณีที่คำสอนนั้นเป็นเรื่องจริงในธรรม มีประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ
- ๒) เพื่อปฏิวัติหลักธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแบบตรงกันข้าม เช่นคนในสมัยพุทธกาลถือว่า การทรมานตนให้ได้รับความลำบาก เป็นการแสวงหาความสุขจากกามคุณ เป็นทางแห่งความสุข ความหลุดพ้นพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธตั้งแต่พระธรรมเทศนาครั้งแรกว่าเป็นหนทางที่บรรพชิตไม่ควรเสพ หรือเขาถือว่าการทรมานตนเป็นตบะ แต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าขันติเป็นบรมตบะ เขาสอนว่า การอยู่ร่วมกับปรมาตมัน บรมพรหม พระพรหมว่าเป็นบรมธรรม พระบรมศาสดาทรงแสดงว่า นิพพานเป็นบรมธรรม นับว่าเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง เป็นหลักสูงสุดในพระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อปฏิรูป คือการเปลี่ยนแปลงหลักการ เจตจำนง และวิธีการที่มีอยู่ก่อนแล้ว

อย่างเช่น เรื่องการจำพรรษา การลงอุโบสถเป็นข้อปฏิบัติที่ทำกันมาก่อน พระพุทธเจ้าทรงปฏิรูป คือ การลงอุโบสถเป็นข้อปฏิบัติที่ทำกันมาก่อน พระพุทธศาสนาว่าภิกษุ สมณะ บรรพชิต นักบวช เป็นต้น ทรงปฏิรูปโดยนิยามความหมายเสียใหม่ เพราะการเผยแผ่คำสอนของศาสนาจำต้องอาศัยถ้อยคำที่เขา พุตกันในสมัยนั้น จึงต้องใช้ตามโดยการนิยามความหมายเสียใหม่ คำในพระพุทธศาสนาเป็นอันมากที่ ทรงแสดงจึงต้องมีการไขความให้เข้าใจตามหลักของพระพุทธศาสนา หลักการปฏิรูปจึงหมายถึงการ กระทำความเชื่อนั้น ๆ มีส่วนติดอยู่บ้าง แต่ยังมีครบพร้อมอยู่ จึงทรงปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดผล อันไพบูรณ์ในทางปฏิบัติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันมีผลต่อการเผยแผ่ธรรมของพระองค์

๔) เพื่อเพิ่มหลักการใหม่ พระพุทธเจ้าทรงตั้งหลักการขึ้นใหม่ คือ เรื่องนี้ไม่มีการ สั่งสอนกันในสมัยนั้น เช่น หลักอริยสัจ ๔ ปฏิจจนสมุบาท อนัตตา นิพพาน เป็นต้น

๔.๑.๕ ความสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้เผยแผ่

การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับ การสื่อสาร กล่าวคือมี ผู้พูด หรือนักเผยแผ่ พระธรรม คือคำพูดที่น่าเสนอ วิธีการเผยแผ่ และผู้ฟัง กล่าวคือบริษัท ๔ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสื่อสารของอริสโตเติล ที่ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ผู้พูด คำพูด ผู้ฟัง ฉะนั้น วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนานั้น ประการแรก คือ ผู้พูด ได้แก่ นักเผยแผ่ ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑) คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ ต้องมีคุณสมบัติของนักเผยแผ่ ที่พระพุทธองค์ทรง เรียกว่าคุณสมบัติของผู้กล่าวธรรม กล่าวคือ

(๑) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ หรือไม่ตัดจนเสียความ ฟังแล้วไม่ได้ความหมายเต็มบริบูรณ์ อาจทำให้ผู้ฟังถือเอาผิดเพราะฟังเพียงบางท่อนบางตอนของ เรื่องนั้น ผู้แสดงธรรม บางคนดึงเอาพระพุทธพจน์เฉพาะส่วนที่ตนพอใจ เข้ากับความเห็นของตนได้ เท่านั้นมาแสดง นอกนั้นตัดออกไป อย่างนี้ก็เรียกว่าตัดลัดให้เสียความ เป็นอันตรายต่อผู้ฟังซึ่งไม่รู้ ทั่วถึงด้วย

(๒) แสดงธรรมโดยการอ้างเหตุผล เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจตามเหตุผลนั้น ทุก อย่างมีเหตุผลอยู่ เราจะเข้าถึงเหตุผลหรือไม่เท่านั้น ผู้เข้าถึงเหตุผลย่อมรู้เหตุผลได้ดีกว่าผู้เข้าไม่ถึง ในการแสดงธรรมหรือตอบคำถามจึงต้องหาเหตุผลประกอบให้ชัดเจน

(๓) แสดงธรรมโดยอาศัยเมตตา ปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่ใช่ เพื่อประโยชน์ของผู้แสดงเองหรือวกเวียนเข้าหาประโยชน์ของผู้แสดง เพียงแต่เอาการแสดงธรรมบัง หน้าไว้เท่านั้น

(๔) แสดงธรรมโดยไม่เห็นแก่อาภิส ลาภสักการะและชื่อเสียงแต่เพียงเห็นแก่ ธรรม เห็นความถูกต้องในการครองชีวิตของประชาชน ให้ดวงตา คือแสงสว่างทางปัญญาแก่มหาชน ไม่มอมเมาเขาให้หลงใหลอยู่ในเรื่องอันไร้สาระ

(๕) แสดงธรรมโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น คือไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่นหรือยก ตนชมผู้อื่น แต่แสดงธรรมไปตามธรรม ไปตามความถูกต้อง

สรุปว่า ผู้เผยแพร่ธรรมน่าจะต้องสำรวจอยู่เสมอว่ามีธรรมเหล่านี้อยู่ในตนหรือไม่ ถ้าไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้ ก็ไม่ควรแสดงธรรมเพราะต้องอบรมตนให้มีคุณธรรมดังกล่าวเสียก่อน เมื่อมีคุณสมบัติพร้อมแล้วจึงควรแสดงธรรม เพราะการแสดงธรรมแก่ผู้อื่นนั้นย่อมมีผลมาก ทั้งแก่ผู้แสดงเองและแก่ผู้ฟัง การอบรมสั่งสอนผู้อื่นนั้นควรต้องตั้งต้นจากการอบรมสั่งสอนตนเองให้พอควรเสียก่อนจึงจะเหมาะสมและมีผลดี

๒) ความพร้อมในการเผยแพร่ธรรม

การที่จะนำหลักธรรมออกเผยแผ่ ผู้พูดเองต้องมีความพร้อมในการเผยแผ่ทุกครั้งอันประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ คือ

(๑) การเตรียมตัว ผู้พูด ผู้แสดงธรรม ไม่พึงประมาทแม้จะพูดในเรื่องที่ตนมีความรู้อยู่แล้วก็ตาม ก็ควรเตรียมตัวพอสมควรทำให้มั่นใจและไม่ผิดพลาด แม้พูดเรื่องเดิมย่อมมีความผิดพลาด ก็ต้องหาข้อมูลเพิ่มให้ถูกต้องที่สุด

(๒) การค้นคว้า ผู้พูดควรค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้ความคิดอะไรใหม่ๆ จากตนบ้าง ไม่ใช่พูด เทศน์ ปาฐกถาแต่ของเก่าหรือสิ่งที่ชาวบ้านเขารู้แล้วอยู่ตลอดเวลา ก็เลยทำกันแต่พอเป็นพิธีทั้งผู้พูดและผู้ฟัง

(๓) หาหลักฐาน เมื่ออ้างสิ่งใดก็ควรมีหลักฐานและควรดูให้แม่นยำแล้วจดบันทึกไว้เพื่อช่วยความจำในการแสดงธรรม นักแสดงละครเขายังมีการซ้อม การท่องบทกันมาก ๆ นักแสดงธรรมไม่ค่อยซ้อม ไม่ค่อยท่องบท บางท่านไม่ประมาท มีการเตรียมตัว เขียนบทไปด้วย ในการแสดงธรรมนับว่าเป็นประโยชน์เพราะทำให้แม่นยำและเหลือเป็นเอกสารหลักฐานไว้อ่านเองก็ได้ แต่เพิ่มเติมเสียหน่อยแล้วส่งไปพิมพ์ในนิตยสารต่าง ๆ ก็ได้ เป็นประโยชน์ในวงกว้างต่อไป หลักฐานที่ค้นคว้าได้ในการบรรยายแต่ละครั้งแต่ละเรื่องเก็บรวบรวมไว้ใช้ประโยชน์ได้เป็นอนุเคราะห์

(๔) บุคลิกภาพของผู้แสดงธรรม หมายถึงการแต่งกาย กิริยามารยาท การพูดจา การวางตน ซึ่งรวมแล้วเป็นบุคลิกภาพ ถ้าบุคลิกภาพดี ทำให้ดูดี เรียกความนิยมเลื่อมใสจากผู้ฟังได้แล้วตั้งแต่แรกเห็น เป็นความประทับใจแรก (First impression) แต่ต้องให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา อย่าเป็นกิริยาที่เสแสร้งซึ่งจะดูน่าเกลียดมากกว่าน่านิยม

(๕) ความรู้ ผู้แสดงธรรม ผู้บรรยายควรอบรมตนให้เป็นผู้มีความรู้ดีในเรื่องที่ตนแสดง ประกอบด้วยองค์ของพหูสูตในเรื่องนั้นกล่าวคือ

๑. ทรงสุตะ สัมสมสุตะในเรื่องนั้น (สุตธโร สุตสนนิจโย)
๒. จำได้มาก (ธตา)
๓. ว่าได้คล่อง เขียนได้คล่อง (วจสา ปริจิตา)
๔. ใคร่ครวญเพ่งพินิจอยู่เสมอ (มนसानุเปกขิตา)
๕. มองเห็นทะลุปรุโปร่ง (ทิฏฐิยา สุปปฏิวิธธา)

(๖) มีความสามารถดี ในการกล่าว ในการบรรยาย ทำของยากให้ง่ายได้ ของง่ายทำให้ลุ่มลึกลงไปโดยลำดับได้ คือ จะเอาปริยายต่ำหรือสูงก็ได้ พร้อมทั้งใช้ภาษาเข้าใจง่าย ที่ยากหาอุปมาเปรียบเทียบให้เข้าใจ เหล่านี้รวมอยู่ในความสามารถดี

๔.๑.๖ ความสอดคล้องของวิธีการเผยแผ่ธรรม

กล่าวโดยทั่วไป การเผยแผ่ก็คือการให้ความรู้ตามหลักธรรมทางพระศาสนา การให้ความรู้ที่ได้นั้นก็คือการช่วยให้บุคคลมีทัศนคติที่ถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง วิธีนำหลักธรรมออกเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาใช้หลักการพูดด้วยสัมมาวาจา คือ หลักการพูดที่สำคัญที่สุดปรากฏในอริยมรรค มีองค์ ๘ และเป็นศีลข้อควบคุมวาจา ของพุทธศาสนิกชนทุกคนที่มีหลักการพูด คือ วชิรสุจริต ๔ การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูด คำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง เป็นวาจาสุภาสิต รู้จักกาลเทศะ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน เชื่อถือได้ ไม่พูดลวงโลก เว้นขาดจากคำส่อเสียด เว้นขาดจาก คำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ประกอบด้วยปัญญา ขวนฟัง นำพาความสุข พร้อมด้วยคุณประโยชน์ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูด อิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐานมีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร^๖

หลักธรรมที่ต้องให้ความสำคัญ คือ คำที่พูดเป็นเรื่องจริงและเป็นประโยชน์ ถ้าหากไม่เป็นความจริง ไม่ถูกต้อง และไม่เป็นประโยชน์ แม้ผู้ฟังจะชื่นชอบ เป็นที่รักที่พอใจ ของผู้ฟังก็จะไม่พูด และต้องละเว้นจากการพูดใส่ร้ายผู้อื่น การพูดมากเกินไปก็เป็นโทษ หลักการพูดมีความสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตเป็นข้อวัตรปฏิบัติของความเป็นคนดี เป้าหมายการพูดหรือการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ ความดีงาม ความถูกต้อง ทั้งแก่ผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร และแก่ผู้รับสาร เป็นการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดปัญญา ด้วยอรรถสาระของคำพูด ถ้อยคำที่มีประโยชน์ถูกต้องตามหลักศีลธรรม จากระดับการสื่อสารทั่วไป สู่ระดับคำพูดที่มุ่งขัดเกลากิเลสของผู้พูดและผู้ฟัง ย่อมทำให้ปัญญา เจริญขึ้น สังสมคุณงามความดี พัฒนาคุณภาพชีวิตพัฒนากาย วาจา ใจ ให้เพิ่มพูนคุณค่าความดีงามด้วยสัมมาวาจา เมื่อละกิเลสเป็นลำดับก็ย่อมถึง ความสิ้นกิเลส เป้าหมายการพูดจึงมุ่งความถูกต้องตามธรรม และเป้าหมายสูงสุดคือความพ้นทุกข์สิ้นเชิง วิธีการพูดหรือการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนาไม่มีบทฝึกพูดต้นแบบ ไม่มีกระบวนการฝึก แต่ผู้พูดหรือผู้เผยแผ่ต้องฝึกฝนตนเอง พิจารณาวิจารณ์การพูดและแก้ไขปรับปรุงด้วยการใช้สติ ปัญญาเป็นตัวกำหนด โดยใช้แนวทางและวิธีการพูดที่มาจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ใช้ศิลปะการพูดที่ทำให้เกิดความเข้าใจ กระจำแจ้ง เทคนิควิธีการ ต่าง ๆ เช่น วิเคราะห์กลุ่มผู้ฟัง เลือกกาลเทศะ เวลา เนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับผู้ฟัง พร้อมทั้งคุณสมบัติของผู้พูดที่เป็นกัลยาณมิตร มีความคิดดี พูดดี ได้ อย่างเหมาะสม ถูกต้องตามหลักศีลธรรมมีปกติใช้วิธีการพูดสัมมาวาจา

พระพุทธศาสนานั้นตรงจุดนี้มาก เรามักได้ยินได้ฟังเสมอที่มีผู้กล่าวว่าให้มองคนในแง่ดี มองโลกในแง่ดี มองสิ่งทั้งหลายในแง่ดี และเราก็มักจะเชื่อตามว่าการมองในแง่ดีนั้นดีอย่างน้อยก็ดีกว่ามองในแง่ร้าย แต่ตามความเป็นจริงแล้ว การมองในแง่ดีทำให้เราผิดพลาดตัดสินใจพลาดได้เสมอเหมือนกัน เพราะตามความเป็นจริงแล้ว คนทั้งหลาย สิ่งทั้งหลาย เหตุการณ์ทั้งหลายไม่ได้ดีอย่างที่เรามองเสมอไป ถ้าเรามองในแง่ดีด้านเดียว สิ่งร้ายอาจมาถึงเราก็ได้ เพราะเขาเป็นคนร้าย ตรงกันข้าม บางคนมองแต่ในแง่ร้ายก็อาจพลาดได้เหมือนกันเพราะคนทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายและ

^๖ อ.จตุกก (บาลี) ๒๑/๒๒๑/๒๒๕., อ.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๒๑/๓๓๘.

เหตุการณ์ทั้งหลาย บางทีก็ได้ร้ายแรงอย่างที่เรามอง เรามองเห็นไปเอง ทำให้เราไม่มีความสุขต้องหอบทุกข์ ความกังวลไว้มากเกินไป ระวังแคลงใจมากเกินไป เหตุพวกมองในแง่ร้ายป้ายสีโลกให้ดำเกินไปนี้

สรุปว่า วิธีการพูดของอริสโตเติล และ วิธีการเผยแพร่ของพระธรรมโกศาจารย์แล้ว มีความสอดคล้องในด้านของแนวทางการพัฒนาทักษะ ความสามารถของผู้พูดอย่างยิ่ง ควรที่จะนำมาผสมผสานกัน เพราะด้านของพระพุทธศาสนามีความยิ่งใหญ่ในด้านของผู้ส่งสาร คือเจตนาที่เกิดจากจิตที่ดีดี ปราบณาดิ เป็นสัมมาทิฐิ ก่อให้เกิดสัมมาวาจา เริ่มต้นจากผู้ส่งสารมาสู่เนื้อหาของสาร เพราะไม่ว่าจะเป็นระดับใด ล้วนสร้างสรรค์ และนำพาประโยชน์ให้ผู้รับสาร ได้รับสารที่ให้คุณค่า ให้ความรู้ ให้ความสุข ไม่เกิดโทษ ไม่ก่อบาป นี่คือนิยามแห่งความจริงของเนื้อหาในสารทุกรูปแบบ ที่หลักการของวิธีการเผยแพร่ในพระพุทธศาสนาให้คุณค่าสูงสุด และเป็นเครื่องกำกับให้ลงสู่ภาคปฏิบัติ คือวิธีการเผยแพร่ธรรมหรือวิธีการสื่อสาร ด้วยความน่ารัก น่าเคารพ จริงใจ เป็นมิตร เป็นครู เป็นผู้ให้ช่วยเหลือ ผู้มีความมุ่งมั่นปราบณาดิ ต่อผู้รับสารไม่ว่าจะเป็นใครอยู่ในระดับการศึกษา สังคม ฐานะ เช่นไร วิธีการพูดหรือเผยแพร่ตามหลักพระพุทธศาสนา ที่แท้จริง งดงาม จริงใจ มุ่งมั่นให้เกิดสัมฤทธิ์ผล แม้ในทางโลกียะ ก็คือ การใช้ชีวิตที่ถูก ต้องและมีความสุข การอยู่ร่วมกันในสังคม ปฏิสัมพันธ์ด้วยกาย วาจา ใจที่ดีงาม นอกจากนั้น ด้วยวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ยังสามารถขัดเกลายกระดับจิตใจ วาจาและพฤติกรรมทางกาย ให้พ้นจากอำนาจของกิเลสสามที่เป็นธรรมดาของปุถุชนผู้ข้องในกามภพ ฉะนั้น วิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ เป็นหนทางที่ชำระล้างขัดเกลายกระดับภูมิธรรมให้เกิดปัญญาเข้าใจโลก เข้าใจธรรม และปัญญานั้นจะพัฒนาปรับระดับเป็นปัญญาญาณนำสู่ความพ้นทุกข์ในที่สุด

การสื่อสารของเขานับกับวีเวอร์ มีความสอดคล้องกับวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ อยู่หลายประการ คือ

๑) ผู้พูด (Information Source) ผู้ส่งสาร คือ พระธรรมโกศาจารย์ ที่จะช่วยให้การเผยแพร่ธรรมประสบความสำเร็จ เพราะผู้ส่งสาร คือ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ความคิด ประสบการณ์ เรื่องราวต่าง ๆ ไปยังผู้ฟัง

๒) เครื่องส่ง (Transmitter) คือ สิ่งที่จะช่วยถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของผู้ส่งสาร ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งได้แก่ น้ำเสียง สีหน้า ท่าทาง สายตา อากัปกริยา รวมทั้งโสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งเครื่องมือสื่อสารนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ฟังได้ดียิ่งขึ้น

๓) สัญญาณ (Signal) สาร คือ เรื่องที่จะเผยแพร่ เริ่มตั้งแต่การเลือกหัวข้อธรรมที่จะแสดง โดยพิจารณาจากความสนใจของผู้ฟังธรรม โดยต้องเตรียมการหาข้อมูล หลักธรรม สนับสนุน แล้วจัดระเบียบของเนื้อเรื่องของหลักธรรม โดยลำดับความไม่ให้สับสน

๔) เครื่องรับ (Receiver) คือ ผู้ฟัง ผู้ทำหน้าที่รับสาร ซึ่งอาจหมายถึงคนจำนวนมาก คนแต่ละกลุ่มอาจมีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานและสถานะทางสังคม การสื่อสารความหมายไปยังผู้ฟังให้บรรลุผลสมดังความมุ่งหมาย ก่อนจะมีการเตรียมเนื้อเรื่องหรือหลักธรรม ควรจะทำความรู้จัก

กับผู้ฟัง และมีการวิเคราะห์ผู้ฟังเสียก่อน ฉะนั้นผู้ฟังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้ฟังธรรมที่ดี ดังนี้ คือ

- (๑) ไม่ดูแคลนในหัวข้อธรรมว่าง่ายเกินไป
- (๒) ไม่ดูแคลนในความรู้ความสามารถของผู้แสดงธรรม
- (๓) ไม่ดูแคลนในตัวเองว่าโง่ ไม่สามารถเข้าใจได้
- (๔) มีความตั้งใจในการฟังธรรม และนำไปพิจารณา
- (๕) นำเอาธรรมนั้น ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล

๕) ความมุ่งหมายหรือผลที่เกิดจากการเผยแผ่ธรรม การแสดงธรรมในแต่ละครั้ง ผู้แสดงธรรม ย่อมมีความมุ่งหมายหรือต้องการให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น หัวเราะ ขมวดคิ้ว พยักหน้ารับ ผู้แสดงธรรมสามารถสังเกตหรือตีความหมายจากปฏิกิริยาตอบสนองนั้นได้โดยไม่ยาก

ความมุ่งหมายของการฟังธรรมนั้น มีอยู่ ๕ ประการ คือ

ก. ฟังธรรมเอาบุญ หมายความว่า ฟังธรรมแล้วได้บุญ บุญ แปลว่า ชำระ คือ ชำระกาย วาจาใจ ให้สะอาด เพราะกายวาจาใจของคนเราเปื้อนบาป จึงจำเป็นต้องชำระด้วยน้ำ คือ บุญ ดุจชำระเสื้อผ้าที่สกปรกด้วยผงซักฟอก ฉะนั้น ในขณะที่ท่านทั้งหลายกำลังฟังธรรมอยู่ในขณะนี้ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ ของแต่ละท่านกับวิสุทธิเพราะอำนาจแห่งศีล ศีล แปลว่า รักษากายวาจาให้เรียบร้อย ศีลนี้แหละเป็นบุญขั้นต้น เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นแม่ของคุณงามความดีทั้งหลาย และเป็นประมุขของกุศลธรรมทั้งปวง จะฟังรู้เรื่องหรือไม่รู้เรื่องก็ตาม ถ้าตั้งใจฟังแล้วได้บุญทั้งนั้น เพราะจิตดวงนี้เป็นมหากุศล

ข. ฟังธรรมเอาความรู้ หมายความว่า ฟังแล้วต้องจำได้ ใครจำได้มากเท่าไร ก็เป็นความรู้ของคนนั้น ถ้าจำไม่ได้ต้องจดไว้ บันทึกไว้ หรืออัดเสียงไว้ เปิดฟังบ่อย ๆ ฟังจนจำได้ สมดังคำโบราณท่านสอนลูกหลานไว้ว่า เห็นแล้วจดไว้ ทำให้แม่นยำ เหมือนทราบแล้วจำ ไว้ได้ทั้งหมด เมื่อหลงลืมไป จักได้สอบสวน คงไม่แปรปรวน จากที่จดลง

ค. ฟังธรรมเพื่อเป็นอุปนิสัย หมายความว่า ในขณะที่ฟังอยู่นั้น ได้ยินบ้าง ไม่ได้ยินบ้าง มีเสียงอื่นรบกวน ทำให้หนวกหูบ้าง ง่วงนอนบ้าง กำลังทำกิจอย่างอื่น เช่น ล้างถ้วยล้างชามบ้าง ไขล็อกหมากบ้าง ถึงอย่างนั้นก็ยังเป็นบุญอยู่

ง. ฟังธรรมเพื่อปฏิบัติ หมายความว่า ได้ ๒ อย่าง คือ ฟังแล้วจำไว้ มีโอกาสเมื่อใดก็นำไปปฏิบัติได้เมื่อนั้น นี้อย่างหนึ่ง ถ้าเป็นนักปฏิบัติวิปัสสนา สามารถฟังไปปฏิบัติไปพร้อมกันได้เลย เพราะในขณะที่ได้ยินเสียงพระแสดงธรรมอยู่นั้น ชันธ ๕ เกิดแล้ว อารมณ์ของวิปัสสนาเกิดแล้ว คือ เสียงกับหูเป็นรูปชันธ ได้ยินเสียงธรรมะแล้วสบายใจ เป็นเวทนาชันธ จำได้เป็นสัญญาชันธ แต่งให้เห็นว่าดีหรือไม่ดีเป็นสังขารชันธ ได้ยินเป็นวิญญาณชันธ ย่อให้สั้นๆก็ได้แก่รูปกับนาม รูปนามนี้แหละเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

จ. ฟังธรรมเพื่ออุทิศส่วนบุญ หมายความว่า เราตั้งใจฟังธรรมได้บุญแล้ว ก็อุทิศส่วนบุญนั้นให้แก่ บิดามารดา ครู อาจารย์ ท่านผู้มีบุญคุณ ท่านผู้มีพระคุณ^๗

^๗ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) , อนุสรณ์คุณหญิงเจือ นครราชเสนี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒-๑๔.

สำหรับวิธีเผยแผ่ในพุทธศาสนาต้องเป็นสัมมาวาจาเท่านั้น เพราะหากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เมื่อใด นั่นคือการพูดที่ผิดจากหลักการพูดในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงเห็นว่าหลักการพูดนี้เน้นคุณธรรม มุ่งที่เนื้อหาให้ความ สำคัญกับเนื้อหาที่ต้องเป็นสัมมาวาจา วาจาสุภาสิต และมีคุณค่ามีประโยชน์ไม่สร้างทุกข์โทษในการพูดทุก ๆ ครั้ง หากคำพูดใดที่ผิดไปจากหลักการนี้ พระพุทธศาสนาให้ดเว้น ไม่พูดเสียดีกว่า จึงกำหนดไว้ในหลักของศีล ที่จะต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวพุทธทุกคน ดังนั้น จึงเป็นหลักสำคัญที่กล่าวได้ว่าหลักการพูดในพระพุทธศาสนานั้น ให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่ถูกต้องตามธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด โดยปรากฏในหลักธรรมมากมาย จึงกล่าวได้ว่าแม้จะมีรูปแบบวิธีการพูดที่ดี แต่ผิดหลักธรรมก็เป็นการพูดที่ผิดไปจากหลักการพูดในพระพุทธ ศาสนา หลักการพูดในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการพูดที่ไม่เท็จ ไม่หยาบคาย ไม่ส่อเสียด ไม่เพ้อเจ้อ ตามหลักของ สัมมาวาจา ดังนั้น หลักการพูดในพระพุทธศาสนานับอรรถสภาระที่ถูกต้องตามธรรม เป็นหลักการสำคัญที่สุด ในขณะที่หลักการพูดของเขนนั่นและวีเวอร์ เน้นที่หลักการพูด ซึ่งต้องอิงอาศัยการปฏิบัติเป็นหลัก จึงเห็นว่าเน้นหนักเรื่องวิธีการพูดเพื่อส่งสาร กระบวนการฝึกถ่ายทอด เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย มากกว่าที่จะมุ่งใช้หลักความถูกต้องตามหลักการ เป็นเกณฑ์กำหนดเหมือนกับหลักการพูดในพระพุทธศาสนา แม้ว่าหลักการพูดจะให้ความสำคัญในการคัดสรรคำพูดที่ดี ไม่พูดคำหยาบ พูดให้เกิดประโยชน์ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับความเข้มข้นจริงจังแล้ว

เขนนั่นและวีเวอร์ มุ่งเน้นการส่งสาร กำหนดเป้าหมายไว้ชัดเจน ตามลำดับจากง่ายไปยาก เป็นไปตามลำดับขั้นตอน มุ่งการสื่อความให้ผู้ฟังได้รับข่าวสารที่ดี ให้เป็นไปตามเจตนาของผู้พูด จึงต้องพูดให้ชัดเจน ถ้ามีเสียงรบกวนต้องพูดซ้ำอีกครั้งอย่างมีลำดับขั้นตอน เป็นไปตามเป้าหมายของการพูดตามรูปแบบที่กำหนด และมีเป้าหมายในการนำทักษะจากการพูด สู่ทักษะความสามารถ ความชำนาญในการพูด ทั้งที่ได้เตรียมตัวและไม่ได้เตรียมตัว ทั้งการพูดระหว่างบุคคลและการพูดในที่ชุมชน ส่งผลต่อเป้าหมายปลายทางในการรับสารเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมระหว่างบุคคลกับสาธารณชน ด้วยทักษะการพูดที่มีประสิทธิภาพ ความเชื่อมั่นในตนเองที่มาจากบุคลิกภาพภายในและบุคลิกภาพภายนอก คือ พฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสม เพื่อความสำเร็จและความเป็นผู้ส่งสารมีทักษะการใช้ไหวพริบปฏิภาณ มีความเชื่อมั่น ในการพูดตามเป้าหมาย เช่น การสื่อสารเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สร้างสรรค์ ความบันเทิง หรือเพื่อการจัดทำกิจกรรมตามกาลเทศะ บุคคล สถานที่ และวัตถุประสงค์ของกิจกรรม หรือเป้าหมายของการพูดตามบทบาทหน้าที่นั้น โดยสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างดีงาม และเหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง

สรุปว่า การพูดในพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นปัญญา ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน การพูดเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น เป็นการพูดที่สุจริต เป็นสัมมาวาจา และวาจาสุภาสิตด้วยทุกครั้ง เมื่อวาจานั้นสุจริตก็เป็นการสั่งสมบุญกุศลา บุญสำเร็จด้วยการพูดธรรมะ บรรยายธรรม ขอนี้แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายที่บ่งบอกความสำคัญ และคุณค่าของการพูดที่เป็นการสร้างบุญให้ผู้ฟังเกิด ความเห็นที่ถูกต้อง และนำไปสู่ความดีและความสุขที่เกิดประโยชน์สำเร็จแก่ผู้ฟังได้ เป้าหมายการพูดของพระพุทธศาสนา คือการมุ่งประโยชน์เพื่อพัฒนากาย วาจา ใจ มุ่งตรงสู่สัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง นำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งใช้วิธีการสื่อสาร ในหลักของสัมมาวาจา เป้าหมายมุ่งพัฒนาคุณธรรม

ความดี สู่ความสำเร็จ ความสุข ในชีวิตในระดับการดำเนินชีวิตในสังคมด้วยความสุข และในระดับการพัฒนา ระดับคุณธรรมให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๔.๑.๗ ความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ธรรมเป็นกระบวนการเริ่มต้นจากผู้พูดหรือผู้ส่งสาร ซึ่งอาจเป็นบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มคน ที่มีจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมหรือทำการสื่อสาร เพื่อส่งหลักธรรมหรือเนื้อหาข่าวสาร ซึ่งอาจเป็นคำพูด การเขียน สัญลักษณ์ โดยการเข้ารหัสสาร ผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ไปสู่ผู้รับสารทำการถอดรหัสเพื่อรับสาร ที่สอดคล้อง อันมีความหมาย ดังนี้

๔.๑.๗.๑ ผู้ส่งสาร (Sender) คือ พระพุทธเจ้า ผู้เป็นเจ้าของสารอยู่ในฐานะผู้เริ่มต้นและผู้ส่งสารออกไปให้ผู้อื่นทราบ โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้

๑) เป็นผู้มีความเจตนาแน่วแน่ที่จะให้ผู้อื่นรับรู้ความประสงค์ของตน โดยย่อแล้วมีอยู่ ๔ ประการ คือ แจ้งให้ทราบ ถามให้ตอบ บอกให้ทำ นำให้คิด ใช้ในชีวิตของตนได้

๒) เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและสาระที่จะสื่อสารกับผู้อื่นเพียงพอ โดยย่อมีอยู่ ๓ ประการ คือ มีความรอบรู้ในสาร แยกแยะหลักธรรม นำไปใช้กับชีวิตจริง

๓) เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ

๔) เป็นผู้มีความเข้าใจ ความสามารถและความพร้อมของผู้รับสาร

๕) เป็นผู้รู้จักใช้กลวิธีที่เหมาะสมในการนำเสนอสารแต่ละโอกาส สถานที่

๔.๑.๗.๒ สาร (Message) คือ หลักธรรม หรือ เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ ที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้สารต้องการจะส่งให้ผู้อื่นทราบ โดยการพูด เขียน วาด แสดงท่าทางต่าง ๆ อันประกอบด้วยหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) รหัสสาร คือ ภาษาสัญลักษณ์หรือสัญญาณที่มนุษย์คิดขึ้น เพื่อแทนความคิด รหัสสารสามารถมีอยู่ ๒ ประเภท คือ รหัสของสารที่ใช้คำ และรหัสของสารที่ไม่ใช้คำ

๒) เนื้อหาของสาร คือ ความรู้ ความคิดและประสบการณ์ ที่มนุษย์ต้องการถ่ายทอด หรือแลกเปลี่ยนเพื่อความเข้าใจร่วมกัน เนื้อหาของสารแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ เนื้อหาของสารที่แสดงข้อเท็จจริง เนื้อหาของสารที่แสดงข้อคิดเห็น และเนื้อหาที่แสดงความรู้สึก

๓) การจัดสาร คือ รูปแบบวิธีการในการนำรหัสสารมาเรียบเรียง เพื่อให้ได้ความตามเนื้อหาที่ต้องการ สารที่ได้รับการจัดอย่างดีทั้งในด้านการเรียบเรียง ทั้งในเรื่องของการเรียนรู้ลำดับความยากง่าย รูปแบบการใช้ภาษาจะทำให้สารนั้นมีคุณสมบัติที่ดีในการสื่อสาร

๔.๑.๗.๓ สื่อหรือช่องทาง (Channel) คือ องค์ประกอบในการสื่อสาร ต้องอาศัยสื่อหรือช่องทาง ทำหน้าที่นำสารไปสู่ผู้รับสาร สื่อที่มนุษย์ใช้ ได้แก่ ประสารทสัมผัส สื่อธรรมชาติ สื่อที่มนุษย์สร้างขึ้น สามารถแบ่งประเภทออกได้ดังนี้

๑) สื่อธรรมชาติ คือ บรรยากาศที่อยู่รอบตัวมนุษย์อันมีธรรมชาติเป็นทางติดต่อของการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบอยู่ต่อหน้ากัน

๒) สื่อมนุษย์ คือ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นสื่อข่าวสารไปสู่ผู้รับ เช่นคนนำสาร
นักเล่นนิทาน ตัวแทนการเจรจาปัญหา

๓) สื่อสิ่งพิมพ์ คือ สื่อทุกชนิดที่อาศัยเทคนิคการพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์
วารสาร ใบปลิว นิตยสาร โปสเตอร์ ภาพ

๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ สื่อที่พัฒนาขึ้นโดยระบบเครื่องกลไฟฟ้าเป็นหลัก
เช่น วิทยุโทรทัศน์ โทรศัพท์ เทปเสียง เครื่องฉายภาพยนตร์

๕) สื่อระคน คือ สื่อที่ทำหน้าที่นำสารได้ แต่อาจจัดไว้ใน ๔ ประเภทข้างต้น
เช่น วัตถุจารึก สื่อพื้นบ้าน

๔.๑.๗.๔ ผู้รับสาร (Receiver) คือ บุคคลที่ผู้ส่งสารมีความประสงค์จะบอกเล่า
เรื่องราวให้ทราบ หากผู้รับสารสามารถรับรู้เรื่องราวได้ถูกต้อง ก็จะเปลี่ยนพฤติกรรมของตนไปตามที่ผู้
ส่งสารกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ และจะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองไปยังผู้ส่งสาร ผู้รับสารที่พึงประสงค์
ควรทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองและควรพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติ ดังนี้

- ๑) เป็นผู้มีความสนใจแน่วแน่ และกระตือรือร้นที่จะรับสาร
- ๒) เป็นผู้มีความพยายามรับรู้เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ
- ๓) เป็นผู้ที่มีความรู้สึกรวดเร็ว และถูกต้อง
- ๔) เป็นผู้ที่มีสมาธิ มีจิตจดจ่ออยู่ที่เรื่องราวที่กำลังสื่อสาร

จากแนวความคิดการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล จะเห็นว่ามีความสอดคล้องที่เป็นปัจจัยร่วม
ระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร ต้องประกอบด้วย ทักษะ ทักษะคิด ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรมมี
ความสอดคล้องกันเสมอ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เบอร์โล เน้นการสื่อสารด้วยการพูด ที่มีทักษะในการสื่อสารเป็นอย่างดี
ดี มีความชำนาญในการพูดเพื่อสื่อสาร เป็นผู้รู้จักวิธีการที่จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจ พอใจ น่าสนใจ เพื่อ
เป้าหมายในการพูดที่มีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากการใช้คำพูดอุปมา อุปมัย การยกตัวอย่าง การ
เล่าเรื่องประกอบการถกถามนำ การใช้การหักทลาย ที่ประชุม การสบตา กับผู้ฟัง การวิเคราะห์ผู้ฟัง การ
ค้นคว้า การหาหลักฐานประกอบที่น่า สนใจ การพูดปลุกใจ สร้างความเข้าใจ สร้างแรงบันดาลใจ ที่
แสดงไว้ตามเป้าหมายของสาร โดยถือหลักเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดเตรียมเนื้อหา และลำดับขั้นตอน
เมื่อมีเหตุที่สื่อสารแล้วประสบผลสำเร็จก็ต้องปรับปรุงแก้ไขเสริมสร้างทักษะความชำนาญ พร้อมทั้ง
พัฒนาปรับปรุงความรู้ของตนเอง บุคลิกภาพของผู้พูดเอง ให้เหมาะสมกับโอกาส กาลเทศะ บุคคล
จากระดับง่ายไปสู่ระดับยากมีรายละเอียดของการใช้ระดับภาษา เนื้อหา การพูดให้ เข้าใจได้ง่าย เห็น
ภาพพจน์ การพูดนามธรรมให้เป็นรูปธรรม การพูดให้เกิดความกระจำ การพูดคำหรือศัพท์เฉพาะที่
ต้องระมัดระวัง

สรุปการสื่อสารนั้นต้องเน้นที่ความสำคัญผู้ส่งสารประกอบกับบุคลิกภาพ รูปลักษณ์
ภายนอกคือ การแต่งกาย การเดินยืน การใช้ภาษา ท่าทาง น้ำเสียง รอยยิ้ม ฯลฯ และบุคลิกภาพ
ภายในคือ ความเชื่อมั่น ปฏิภาณ ไหวพริบ สติปัญญา มีการนำเสนอได้ตามขั้นตอนที่มีทักษะในการ
สื่อสาร โดยต้องวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรม สถานการณ์ ผู้ฟัง อายุ เพศ วัย บุคคล กาลเทศะ และ
เลือกใช้วิธีการนำเสนอเป็นขั้นตอนตามรูปแบบวิธีการ การสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล ว่าเป็น

สำหรับวิธีการเผยแผ่นั้น ผู้เผยแผ่ต้องมีประสบการณ์ในการพูด ซึ่งต้องทำด้วยตนเองไม่มีผู้
วิจารณ์ ไม่มีการให้การติชมหรือให้รางวัล แต่มีบาป บุญ คุณโทษเป็นเครื่องกำกับ คือหากพูดเท็จไม่
ตรงกับพระไตรปิฎกก็ต้องรับทุกขโทษไป ผิดศีลข้อสามสาวาท เป็นบาปอกุศล ไปสู่ทุคติ ต้องเดือดร้อน
ต้องรับใช้ผลกรรมจากการพูดเท็จนั้นอย่างรุนแรง และผู้ที่พูดคำจริง คำสัตย์ก็เป็นบุญ ได้รับการเคารพ
ชื่นชมจากบัณฑิตทั้งหลาย และพุทธศาสนิกชนที่ได้ฟังข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง มีการนำไปปฏิบัติมีสุข
เป็นผล เป็นต้น แม้จะไม่ได้ใช้รูปแบบการเผยแผ่ที่เป็นทางการ แต่การพูดของผู้ที่มีความเข้าใจ ใน
หลักธรรม ถ้าเป็นพระอริยบุคคลหรือผู้ที่เข้าใจในหลักธรรมคำสอนอย่างแจ่มแจ้งลึกซึ้งนั้น ท่านเผยแผ่
หรือพู้ออกมาจากความรู้ที่แท้จริง ซึ่งเทศนาของท่านเหล่านั้นมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง ที่จะน้อมใจให้
ผู้ฟังได้เข้าใจในอรรถสาระธรรม ซึ่งตามประวัตินั้นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา แดกฉานในการ
แสดงธรรมอย่างยิ่ง ปรากฏในการที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งตำแหน่งพุทธบริษัทที่เป็นเอตทัคคะในการ
พูดการบรรยายธรรม รวมถึงผู้แตกฉานในธรรมที่เรียกว่าปฏิสัมภิทา ๔ วิธีการเผยแผ่หรือการพูดใน
พระพุทธศาสนาจึงเป็นไปตามหลักการและเป้าหมายการพูดที่ได้กำหนดไว้ และมีรูปแบบที่ศึกษาและ
ปฏิบัติตามด้วยตนเอง โดยมีพระพุทธเจ้าและพุทธบริษัท ๔ เป็นต้นแบบ ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองและ
ฝึกฝนด้วยตนเองเป็นหลักสำคัญ

เบอร์โล กล่าวว่่าปัจจัยร่ว้ที่สำคััญระหว่าผู้รับสาร กับผู้ส่งสาร คื ทักษะ ทศนคติ ความรู้ ระบบสังคมและระบบวัฒนธรรม นั้นหมายความว่ การสื่อสาร จะบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้ส่ง สารจะต้องเข้าใจทศนคติ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพื่อปรับทักษะทางการสื่อสารให้

สอดคล้องกัน ในทางศาสนา หากนักเผยแผ่ไม่เข้าใจ หรือไม่ปรับตัวให้เข้ากับผู้รับสาร ก็ยากที่จะเปิดใจให้พุทธบริษัทยอมรับสารของตนได้^๘

เนื่องจากวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้การสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล เป็นกรอบในการศึกษาการสื่อสาร และหาความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่ธรรม ดังนี้

ศึกษา	การสื่อสาร	
	วิธีการเผยแผ่	
การสื่อสาร	Sender = ผู้ส่งสาร	A = Accurate (ถูกต้อง)
	Message = สาร	B = Brief (สั้น กระชับ)
	Channel = สื่อ หรือ ช่องทาง	C = Concise (ตรงประเด็น)
	Receiver = ผู้รับสาร	C = Clear (ชัดเจน)
วิธีการเผยแผ่	Sender = พระพุทธเจ้า	ส = สันติสสนา (แจ่มแจ้ง)
	Message = พระธรรม	ส = สมาทปนา (จงใจ)
	Channel = บุคคล/ ธรรมชาติ	ส = สมุตเตชนา (แก้แล้วกล้า)
	Receiver = พุทธบริษัท ๔	ส = สัมปหังสนา (ร่าเริง)

สรุปว่า แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร เป็นกิจกรรม หรือกระบวนการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้อื่น ด้วยการพูด เขียน กริยาท่าทาง หรือสัญลักษณ์ระหว่างผู้สาร สาร และผู้รับสาร หลักการสื่อสารด้วยคำพูดให้เกิดความเข้าใจด้วยหลักการใช้ศิลปะ การใคร่ครวญพิจารณา เลือกใช้คำพูดที่ดี ใช้ถ้อยคำที่ดี ชวนฟัง สุภาพ เป็นประโยชน์ ถูกต้องตามกาลเทศะ สื่อสารความหมายให้ผู้รับสารได้รับความรู้ความเข้าใจ

แตกต่างกันที่หลักการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับการแสดงธรรมที่ไม่ผิดศีลธรรม ให้อยู่ในหลักสัมมาวาจา หากผิดจากหลักสัมมาวาจาแล้วจะผิดจากหลักการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา กำหนดหลักการแสดงธรรมที่เน้นคุณค่าคุณธรรมจริยธรรมเข้มข้นกว่า หลักการสื่อสารของเดวิด เค.เบอร์โล ที่มุ่งหลักการสื่อสารเพื่อการพัฒนาทักษะความสามารถ และความสำเร็จ มุ่งเน้นคุณค่าการมีทักษะ วิธีการสื่อสารและพัฒนาบุคลิกภาพของ ผู้สื่อสาร เพื่อความสำเร็จประโยชน์ในการสื่อสารเป็นหลัก

ความสอดคล้องกัน คือมีเป้าหมายที่มุ่งต่อความดี ได้รับประโยชน์ทั้งแก่ผู้สื่อสารและผู้ฟัง มีเป้าหมายในการใช้การสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพ สร้างสติปัญญา สร้างคุณค่าแก่ชีวิต สามารถนำเนื้อหาสาระ ความสุขไปสู่ผู้ฟังได้อย่างสำเร็จประโยชน์ เช่นกัน

แตกต่างกัน คือ เป้าหมายของการวิธีการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนา ต้องถูกต้องตามหลักศีลธรรม มีเป้าหมายในการเผยแผ่ธรรมที่ดีที่ถูกต้อง เป็นสัมมาวาจา มุ่งประโยชน์ ความสุข ความเจริญในการดำรงชีวิตการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณไปสู่ความพ้นทุกข์ การเผยแผ่ธรรมใน

^๘ นันทนา นันทวโรภาส, สื่อสารการเมือง : ทฤษฎีการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร : แมสมิเดีย, ๒๕๕๗), หน้า ๕-๙.

รูปแบบทางโลกในบางกรณี สำหรับผู้ต้องการละกิเลส จะพึงงดเว้นการพูดและเลือกพูด ในเนื้อหาที่มุ่งความหลุดพ้นจากทุกข์เท่านั้น เช่น กถาวัตถุ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกับเป้าหมายการพูดของเดวิด เค. เบอร์โล ที่ไม่ได้กำหนดเป้าหมาย ในเชิงการขัดเกลากิเลสไว้ในเป้าหมายในการพูด เพราะเป้าหมายการพูดของเดวิด เค.เบอร์โล คือการพัฒนา ทักษะการสื่อสาร ภาวะผู้ส่งสาร บุคลิกภาพของผู้ส่งสารสู่ความสำเร็จเป็นเป้าหมายสูงสุด การใช้ศิลปะทางวาทศาสตร์ ใช้เทคนิควิธีการพูด แต่พระพุทธศาสนานับการพูดตามลำดับขั้นตอน มีการอธิบาย ยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การอุปมาอุปไมย การพูดให้น่าสนใจ การพูดโน้มน้าวใจ การถามตอบ การใช้ภาษากาย ภาษาท่าทาง ประกอบการพูด การใช้น้ำเสียง บุคลิกภาพ สร้างความน่าสนใจ สร้างความพึงพอใจ ใช้ศิลปะการพูด การสื่อสารที่พร้อมทั้งอรรถสาระ ฯ ล ฯ สื่อสารสำเร็จประโยชน์ เกิดผลดีทั้งผู้พูดและ ผู้ฟัง สร้างความสุข ความพึงพอใจ ได้รับสาระความรู้ คุณประโยชน์ พัฒนาชีวิตให้ เจริญก้าวหน้าได้เช่นกัน ความแตกต่างกัน วิธีการพูดในพระพุทธศาสนาเริ่มจากตั้ง เจตนาระมัดระวังคำพูด ให้อยู่ในครรลองของศีล ใช้สติเครื่องระลึกรู้ เป็นวิธีการพูด ที่ใช้มาตรฐานของศีลธรรมจริยธรรมกำกับมากกว่าวิธีการพูดของเดวิด เค.เบอร์โล ความแตกต่างที่วิธีการพูดในพระพุทธศาสนา เป็นการฝึกสติในขณะที่กำลัง จะพูด ขณะพูด ต้องประเมิตนเอง ไม่มี ผู้วิจารณ์ โดยวิธีการของพระพุทธศาสนา ฝึกให้ผู้พูด ใช้การฝึกฝนควบคุมสติก่อนที่จะพูด ใช้หลักศีลธรรมกำหนดไว้จนเป็น ปกติในการพูด ด้วยการให้เจตนาละมิจฉาจากและตั้งเจตนาในการพูดให้ถูกต้องตามธรรมเสมอ

๔.๒ ศึกษาความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านเป็นนักเผยแผ่ธรรมที่สอดคล้องหลักทฤษฎีการสื่อสารของนักการสื่อสารหลายท่านด้วยกัน แต่ในงานวิจัยนี้ ขอกล่าวถึงทฤษฎีการสื่อสาร ๓ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีการสื่อสารของอริสโตเติล, แชนนันและวีเวอร์และเดวิด เค.เบอร์โล โดยที่ทฤษฎีทั้ง ๓ นี้ มีความสอดคล้องกับวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ซึ่งเน้นที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร เป็นสำคัญ ส่วนสาร และช่องทางการสื่อสารนั้น ต้องปรับตามผลประโยชน์ที่จะได้รับเฉพาะกลุ่มบุคคลไป ซึ่งแนวคิดการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมได้มีประโยชน์อย่างมากแก่ผู้รับสาร พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ได้รับการยอมรับนับถือ ด้วยแรงศรัทธาที่เกิดจากประพฤติปฏิบัติตามหลักสมณะ อยู่อย่างเรียบง่าย แต่ก็ทำหน้าที่เป็นนักเผยแผ่ธรรมอยู่ตลอดเวลาที่เข้ามาสู่ร่มเงาพระพุทธศาสนา สามารถพูดโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนยึดมั่นหลักธรรมนำไปปฏิบัติ เพราะท่านผู้เพียบพร้อมไปด้วยวิชาและจรณะหลายด้านด้วยกัน ท่านเองมีลักษณะเด่นในการเผยแผ่ธรรมที่สอดคล้องกับการสื่อสารตะวันตกหลายด้านด้วยกัน คือ

๔.๒.๑ ความสอดคล้องในด้านองค์ประกอบการเผยแผ่

องค์ประกอบในวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เป็นกระบวนการสื่อสารทางเดียว มีท่านเป็นผู้ส่งสาร มีเนื้อหาในการเทศน์ การบรรยาย และปาฐกถาเป็นข้อมูลข่าวสาร มีโอกาส สถานที่ เป็นช่องทางในการสื่อสาร และมีพุทธศาสนิกชนหรือประชาชน

โดยทั่วไปเป็นผู้รับสารการสื่อสารดังกล่าวของท่านจึงสอดคล้องกับหลักการสื่อสารหรือหลักนิเทศศาสตร์ โดยที่ท่านเป็นผู้ส่งสาร หมายถึง บุคคลที่ต้องการจะสื่อสารความรู้สึกนึกคิดความต้องการ ข้อมูลข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ในที่นี้หมายถึงพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ในฐานะผู้ส่งสารได้ประกอบไปด้วยทักษะความสามารถ ความชำนาญในการถอรัสสาร เป็นผู้ที่มีการฝึกฝนอบรมในด้านการสื่อสารมาเป็นอย่างดี สามารถพูดได้ทุกงานที่เกี่ยวกับเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดังที่ พระราชวิจิตรปฏิภาณให้สัมภาษณ์ว่า การเผยแผ่ต้องยึดหลักของพระพุทธเจ้าไว้ คือ เราต้องเผยแผ่ให้แบบอย่าง เพราะการแสดงธรรม คือการแสดงความต้องการ แม้ที่สุดพฤติกรรม การเคลื่อนไหวก็เป็นการแสดง การสนทนาธรรมเมื่อมีบุคคลมาหารือในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ก็เป็นการแสดงธรรมโดยเฉพาะเรื่อง เฉพาะบุคคล^๙ ฉะนั้นผู้ส่งสารต้องประกอบด้วย

๑) ด้านความรู้ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ท่านสำเร็จการศึกษาทั้งทางธรรม (เปรียญธรรม ๙ ประโยค) และทางโลกชั้นสูงสุด (ปริญญาเอก) ได้อาศัยความรู้ทางโลก ทางธรรม ออกแสดงธรรม บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม โอวาทธรรม อบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ทำให้ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ฟังแล้วตรงตามจนเกิดความรู้ความเข้าใจโดยเฉพาะความรู้เรื่อง การทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว เข้าหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ที่ว่าท่านมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างดีเยี่ยม เพราะท่านจบ เปรียญธรรม ๙ ประโยค, ท่านมุ่งการเผยแผ่เป็นประจำและต่อเนื่องทุกวัน โดยเฉพาะการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางภาษาบาลีอันเป็นหลักพระพุทธพจน์ และแสดงหัวข้อธรรมให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในสังกัดของท่าน เพื่อจะได้ช่วยกันเผยแผ่ในโอกาสต่อไป ท่านชอบพูดเรื่องกรรม อยู่เสมอ คือ “กรรม” แปลว่า การกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม แต่ในความรู้สึกรู้ใจของคนไทย คำว่ากรรม มักหมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดี^{๑๐} พระพุทธเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ในนิพเพธิกสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจาและใจ”^{๑๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ใช้องค์ความรู้ทางการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างสอดคล้องกัน เพราะท่านทำหน้าที่ของผู้พูด ตามแนวการสื่อสารของอริสโตเติลและผู้ส่งสารตามแนวการสื่อสารของเดวิด เค.เบอร์โล ซึ่งสอดคล้องกับแนวเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนา เพราะผู้พูดที่ดีหรือผู้ส่งสารที่ดี มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนา ต้องมีคุณสมบัติอยู่ในตัวผู้พูดหรือผู้ส่งสารหรือผู้เผยแผ่ธรรมเอง ก็คือ

๑) ต้องเป็นนักฟังที่ดี คือ ท่านเป็นนักฟัง เพราะการฟังมาก ๆ จะทำให้เกิดการเปรียบเทียบ ข้อมูล ลีลาการพูด น้ำเสียง บุคลิกภาพ ท่าทาง อีกทั้งคนที่ฟังมาก ๆ จะได้รับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำไปใช้ในอนาคตอีกต่างหาก การตามฟังนักพูดที่มีชื่อเสียงหลาย ๆ ท่าน จะทำให้เราได้ข้อเปรียบเทียบ ท่านเป็นนักฟังที่ดี โดยเฉพาะการฟังธรรม ท่านชอบฟังธรรมของพระธรรมโกศาจารย์

^๙ สัมภาษณ์ พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อุตตจารี) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์ วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} อภ. ฉก. (บาลี) ๒๒/๖๓/๗๔., อภ. ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

(พุทธทาสภิกขุ) พระพรหมมงคลจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ซึ่งท่านมีความเกี่ยวข้องโดยความเป็นศิษย์อาจารย์ และเป็นพระที่ทรงความรู้ในการเผยแผ่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนในภาคใต้ เช่น การยืนแสดงธรรมในงานพิธีต่าง ๆ นอกจากรัฐพิธี นี่ก็เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของท่าน ซึ่งสอดคล้องกับบุคลิกภาพ กิริยา ท่าทางของท่าน คือ ไม่ชอบนั่งเทศน์บนธรรมาสน์ ท่านชอบยืนเพราะมีการเคลื่อนไหวอิริยาบถอยู่เสมอ ทำให้ผู้ฟังหรือผู้รับสารธรรมไม่เบื่อหน่ายง่าย, ท่านเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่ายตามแบบเหล่ากอของสมณะ^{๑๒}

๒) ต้องเป็นนักอ่าน การอ่านมาก ๆ จะทำให้เราได้ข้อมูลมาก เพื่อจะนำไปใช้เป็นข้อมูลเมื่อถึงเวลาที่จะต้องพูด นักพูดที่ดีต้องอ่านให้มาก ๆ โดยเฉพาะพระไตรปิฎกทั้งบาลีและไทย อ่านหนังสือ วารสาร ตำรา ในหัวข้อที่เราชอบหรือถนัด เพื่อที่จะนำไปใช้บรรยาย แต่ถ้าจะให้ดีควรอ่านทุกอย่างที่ขวางหน้า...อ่านแม้กระทั่ง...ถูกกล้วยแขก...พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตโม) ท่านชอบอ่านพระไตรปิฎกมากโดยเฉพาะฉบับภาษาบาลี ท่านบอกว่าเป็นคำพูดที่แท้ แปลแล้วจำง่าย ท่านพยายาม ชัดเกล้าให้เป็นคำคล้องจอง เพื่อประโยชน์แก่การจดจำนำไปเผยแผ่ได้ง่าย ตัวอย่าง เช่น ธรรมะของคนแก่ มีใจความว่า ยืน นั่งไม่คล่อง หลงลืมง่าย ใช้เทคโนโลยี ไม่เป็น เน้นคุยเรื่องเก่า นั่งเหงาเดียวดาย เจ็บไข้บ่อย ๆ ใจน้อยแสนอน ชอบนอนกลางวัน ไม่ขยันเรื่องเดิน เพลิดเพลินเรื่องกิน

๓) ต้องเป็นนักจำ ท่านคิดอยู่เสมอว่า นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีข้อมูลมาก และที่สำคัญต้องเป็นต้องพูดคล่อง พูดไม่ติดขัด ดังนั้น การจะแสดงธรรมให้คล่องและไม่ติดขัด ไม่คิดนานนั้น ต้องมีความจำที่ดีเยี่ยม นักเผยแผ่บางท่าน จำกระทั่ง ตัวเลข สถิติต่าง ๆ กลอน คำคมต่าง ๆ มากมาย แล้วนำมาใช้ได้ถูกจังหวะเวลา จึงเป็นที่ประทับใจของผู้ฟัง ท่านเป็นนักเรียนภาษาบาลีมาก่อน จึงจำพระพุทฺธพจน์ได้มาก นำพระพุทฺธพจน์เหล่านี้ออกมารับรองในเรื่องที่กล่าวได้อย่างเหมาะสม บางครั้งก็มีคำกลอน ช่วยเสริมหลักธรรมนั้น ใช้สื่อธรรมชาติที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้า สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของนายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์ วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร ว่า การเผยแผ่ธรรมมีปัจจัยหลายอย่าง คือ ตัวผู้เผยแผ่ (ผู้ส่งสาร) ตัวธรรมะ (สาร) ตัวผู้รับสาร ทำอย่างไร ให้ ๓ ส่วนนี้ มีสื่อสารให้เข้าใจตรงกันบนพื้นฐานของความเหมาะสมและห้วงเวลา (ช่องทาง) พระสมัยก่อนการเผยแผ่ก็คือการเทศน์ในวันสำคัญ แต่ในยุคปัจจุบันเราต้องยอมรับว่าเราต้องใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาช่วย เพราะฉะนั้นเชื่อว่าช่องทางหรือวิธีการต่างไปจากยุคในอดีตแล้วถือว่าเป็นประโยชน์มากและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างตลอดเวลา ไม่ต้องรอวันสำคัญทางศาสนา เราต้องวิเคราะห์ว่าผู้รับสารมีวิถีชีวิตเป็นอย่างไร เยาวชนต้องได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่วัยเริ่มต้นเพื่อเป็นพื้นฐาน พอวัยทำงานก็นำมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีหลักธรรม สำหรับวัยผู้สูงอายุเอง เป็นวัยที่จะต้องส่งทอดต่อเยาวชนรุ่นหลัง ถ้าเรายึดกลุ่มคนสุดท้ายมาเป็นเครือข่ายก็จะเป็นแรงเสริมทำให้พระนักเผยแผ่เบาแรงขึ้น เพราะสามารถที่จะมีตัวช่วยในการเผยแผ่ ท่านพุทธธรรมะให้ลูกหลานฟัง แล้วนำไปปฏิบัติตาม ทำให้การเผยแผ่ธรรมประสบความสำเร็จได้^{๑๓}

๔) ต้องเป็นนักจดบันทึก การเป็นนักเผยแผ่ธรรมที่ดี ต้องหมั่นฟัง นักเผยแผ่ท่านอื่น ๆ ให้มาก และต้องอ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถาให้มาก แต่ถ้าจำไม่ได้ วิธีที่ดีอย่างหนึ่งก็คือ

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายไกรฤทธิ สมกำลัง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์ วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๐.

ต้องจด หาสุมุขบันทึกมาหนึ่งเล่ม มีบทกลอน คำคม หรือคำพูดที่น่าสนใจที่ฟัง ที่อ่านและประทับใจ ให้จดไว้ เพราะว่าเมื่อถึงเวลาต้องแสดงธรรมจะได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ประกอบการแสดงธรรมให้เหมาะสมสถานที่ วัย งานที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ท่านเป็นนักจัดรูปหนึ่ง แล้วยังสอนให้หมู่ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์จด หัวข้อธรรม คำคม คำกลอนต่าง ๆ ด้วย เป็นนักเผยแผ่ที่ดี ควรมีคฤหัสถ์ช่วยสรุปการบรรยายในบางเรื่อง เพราะเรื่องพระไม่สามารถพูดได้ สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของ นายฤกษ์ ฉายากุล ทนายความและไวยาวัจกรวัดชั้นเงิน พระอารามหลวง ว่า ต้องสร้างบุคลกรฆราวาสที่ฐานะ เป็นผู้ช่วยในการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน กล่าวคือโฆษกหรือพิธีกร เพราะฆราวาสรู้บางเรื่องที่พระสงฆ์ไม่รู้ ทำบางเรื่องที่พระสงฆ์ทำไม่ได้ ถ้าได้ฆราวาสที่มีความสามารถในการเผยแผ่ธรรม มาสนับสนุนพระสงฆ์จะทำให้การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาเข้มแข็งขึ้น อย่างน้อย ๆ การต่อสู้กับศาสนิกต่าง ๆ เราจะเห็นว่า ศาสนิกในศาสนาอื่น ๆ นั้น บุคลากรในการเผยแผ่ธรรมเป็นฆราวาส ซึ่งมีความรอบรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ มากกว่าพระสงฆ์ ฉะนั้นบางเรื่องที่พระสงฆ์ไม่ทำหรือทำไม่ได้ ในส่วนศาสนิกในศาสนาอื่นทำได้ทุกอย่าง เพราะฉะนั้น เราจำเป็นต้องสร้างบุคลากรเผยแผ่ธรรมที่เป็นฆราวาสให้มาก เป็นผู้ยืนหยัดต่อสู้ในเรื่องของการเผยแผ่ธรรมกว้างไกลขึ้น^{๑๔}

สรุปว่า ความสอดคล้องของการเผยแผ่ที่ดี ต้องประกอบด้วยความรู้ การเรียน การฟัง การอ่าน การจด การจำ มีทักษะโดยการประยุกต์ใช้ ลีลา ท่าทาง น้ำเสียง บุคลิกภาพ และที่สำคัญผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ดี จะต้องฝึกทักษะให้มาก ๆ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตโม) ท่านแสดงธรรมประกอบด้วยหลักการแสดงธรรม ที่เรียกว่าองค์ธรรมของพระธรรมกถึก ๕ ประการ ซึ่งสอดคล้องการให้สัมภาษณ์ของ พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อุดฺจจารี) พระมหาจันทร์ จิตฺตวิโส ป.ธ.๘ และพระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต ป.ธ.๖) ได้ให้สัมภาษณ์เห็นสอดคล้องกันว่า “พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตโม) ท่านยึดหลักธรรม เทศกธรรม คือ ธรรมที่ผู้แสดงธรรม หรือสั่งสอนคนอื่น ด้วยความตั้งมั่นไวโนใจ หรือที่เรียกว่าองค์พระธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. อนุพุพพิกถ์ กล่าวไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับ ความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่ แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตํ ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเข้าด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสนตโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่จะได้ ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อุตตานญจ ปรณจ อนุปหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายฤกษ์ ฉายากุล ไวยาวัจกรวัดชั้นเงิน พระอารามหลวง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๐.

ทั้งนี้ท่านทำการเผยแผ่โดยสอดคล้องให้มองเห็นเป็นรูปธรรมสามารถนำไปปฏิบัติได้
วิธีการเผยแผ่หรือวิธีการนำเสนอ ท่านพิจารณาผู้ฟังเป็นหลัก ควรพูดอย่างไรให้ท่านเหล่านั้นเข้าใจ
พร้อมทั้งยกบาลีขึ้นประกอบและคำแปล เพื่อสร้างความมั่นใจในพระพุทธศาสนา^{๑๕}

๒) ด้านวิธีการในการเผยแผ่ธรรม

การเผยแผ่ธรรมที่ดี คือการพูดที่เป็นวจีสุจริต สัมมาวาจา วาจาสุภาสิต เป็นต้น
ท่านพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) ได้นำมาใช้ในการเผยแผ่ทุกครั้ง เพราะท่านตระหนักรู้
เสมอว่าการแสดงธรรมอย่างไรจึงทำให้พุทธศาสนิกเกิดศรัทธาแล้วนำไปปฏิบัติได้ โดยใช้หลักการพูด
ดังนี้

๑) เผยแผ่ธรรมดีมีสาระ ท่านแสดงธรรมประกอบด้วยหลักการแสดงธรรม ที่
เรียกว่าองค์ธรรมของพระธรรมกถึก ๕ ประการ สอดคล้องการให้สัมภาษณ์ของ พระราชวิจิตร
ปฏิภาณ (ดำเนิน อตฺถจาโร) พระมหาจันทร์ จิตฺตวิโส ป.ธ.๘ และพระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร
ธมฺมโชโต) ได้ให้สัมภาษณ์เห็นสอดคล้องกันว่า “พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) ท่านยึด
หลักธรรม เทศกธรรม คือ ธรรมที่ผู้แสดงธรรมหรือสั่งสอนคนอื่น ด้วยความตั้งมั่นไว้ในใจ หรือที่
เรียกว่าองค์พระธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. อนุพุทฺธิกถิ กล่าวไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับ
ความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปรียายทสฺสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละ
แง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตฺ ปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเข้าด้วยจิตเมตตา มุ่งจะ
ให้เป็นประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสฺนโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใจเพราะมุ่งที่จะได้
ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อุตฺตานญจ ปณฺญจ อนุปหฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตาม
หลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียชื่อเสียงผู้อื่น^{๑๖}

ทั้งนี้ท่านทำการเผยแผ่โดยสอดคล้องให้มองเห็นเป็นรูปธรรมสามารถนำไปปฏิบัติได้
วิธีการเผยแผ่หรือวิธีการนำเสนอ ท่านพิจารณาผู้ฟังเป็นหลัก ควรพูดอย่างไรให้ท่านเหล่านั้นเข้าใจ
พร้อมทั้งยกบาลีขึ้นประกอบและคำแปล เพื่อสร้างความมั่นใจในพระพุทธศาสนา^{๑๗}

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อตฺถจาโร) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร, พระมหาจันทร์ จิตฺตวิโส
ป.ธ.๘ รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร และพระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต ป.ธ.๖) เจ้าคณะอำเภอปะทิว, ๒๖
มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} อ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๒๐๕., อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อตฺถจาโร) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร, พระมหาจันทร์ จิตฺตวิโส
ป.ธ.๘ รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร และพระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต) เจ้าคณะอำเภอปะทิว, ๒๖
มกราคม ๒๕๖๐.

ท่านคำนึงอยู่เสมอว่า ผู้เผยแพร่ธรรมดีต้องมีลักษณะของนักเผยแพร่ธรรมคือผู้ที่ทำหน้าถ่ายทอดชี้แจงเหตุผล ตามความรู้ ความคิด ความรู้สึก ทศนคติ ประสบการณ์และการใช้อารมณ์ของตนไปยังผู้ฟัง โดยผ่านการพูด ผู้ที่เผยแพร่ดีมีสาระนั้นต้องประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการ อาทิเช่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีบุคลิกภาพที่ดี มีการเลือกใช้ถ้อยคำ น้ำเสียง อากัปกริยา สีหน้า ท่าทาง แววตา และอื่น ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับผู้ฟัง และสถานการณ์ การแสดงธรรมแต่ละครั้งต้องมีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ สามารถทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาสาระได้ง่าย ชัดเจน และรวดเร็ว รวมทั้งผู้ฟังสามารถแสดงพฤติกรรมตอบสนองได้ตรงตามจุดหมายที่วางไว้ ท่านก็มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ นุ่มนวลเรียบร้อยเหมาะสมกับสมณสาธูป จีวรไม่มีกลิ่น ตรงต่อเวลา ขณะที่แสดงธรรมต้องสนใจผู้ฟัง ยิ้มรับบ้าง สอดแทรกคำถามหรือข้อสงสัยตามสมควร ดังที่พระมหาจันทร์ จิตวิโส ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ท่านแสดงธรรมแบบแนะนำ บอกกล่าว ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามความเป็นจริงแก่ประชาชนที่ฟังธรรม แสดงธรรมไม่ลัดดัดตอนให้สั้น แสดงไปตามลำดับหลักธรรมแล้วอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ ผู้ฟังก็เข้าใจในเนื้อหาที่กล่าวนั้นได้^{๑๘}

๒) ท่านแสดงธรรมด้วยคำสุภาพ คือมีวาจาไพเราะ สุภาพอ่อนโยน มีโทนเสียงที่เหมาะสม ดูจริงจัง ไม่ตลกขบขัน ใช้สรรพนามแทนตัวเองกับผู้ฟังอย่างเหมาะสม ไม่แสดงธรรมให้เกิดความขัดแย้งในระหว่าง แสดงธรรมแบบให้กำลังใจเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับที่พระราชวิจิตรปฏิภาณ ให้สัมภาษณ์ว่า การแสดงธรรมแต่ละครั้ง ต้องยึดหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไว้อย่างมั่นคง คือ เราต้องอยู่ให้เป็นแบบอย่าง เพราะการแสดงธรรม คือการแสดงความจริง แม้ที่สุดพฤติกรรมการเคลื่อนไหว ก็เป็นการแสดง การสนทนาธรรมเมื่อมีบุคคลที่มาหารือในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ก็ต้องให้กำลังใจในความเป็นอยู่ตามสภาวะที่เป็นไปได้ อนึ่ง การเผยแพร่ธรรมต้องให้ได้สาระที่สามารถสรุปได้ ที่สำคัญเรื่องของเวลา ผู้แสดงธรรมต้องดูบุคคลผู้เข้าร่วมฟัง ไม่ใช่ทุกสถานที่ ๔๐ นาทีเสมอไป จะให้เหมือนกันทุกสถานที่ไม่ได้ ฉะนั้นต้องดูความสนใจของผู้ฟัง สถานการณ์ บรรยากาศ เวลา ให้เหมาะสมกับงานที่รับแสดงธรรมนั้น ๆ ด้วย^{๑๙}

๓) ท่านแสดงธรรมชัดถ้อยชัดคำ คือ มีเทคนิคในการถ่ายทอด แสดงธรรมแบบฉะฉาน ชัดเจน น่าฟัง มีการแสดงธรรมเน้นจังหวะ และเว้นจังหวะที่เหมาะสม ไม่กล่าวธรรมเร็วหรือช้าเกินไป จนผู้ฟังตามไม่ทัน หรือฟังไม่รู้เรื่อง คือจับใจความไม่ได้ สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของนายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพลฤกษ์ว่า พระนักเผยแผ่ในปัจจุบันนี้ มีความรู้อยู่แล้ว ต้องมีวิธีการในการถ่ายทอดให้ธรรมะเหล่านั้นเข้าใจง่ายและปฏิบัติได้จริง ไม่เพียงแต่ว่าเพียงแต่สาธยายให้ฟังอย่างเดียว เพราะว่าคนที่ไม่ได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนามาก่อนก็เข้าใจยาก ประกอบกับเยาวชนในสมัยใหม่เองก็ไม่ค่อยสนใจเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นทำอย่างไรที่จะมีเทคนิคพิเศษในการที่ทำให้เข้าใจและเข้าถึงแล้วก็นำไปปฏิบัติได้จริงเห็นผลและประเมิณผลได้จริง^{๒๐}

๔) ท่านแสดงธรรมเหมาะกับงาน คือ พิจารณาเสมอว่า กำลังแสดงธรรมอยู่กับบุคคลกลุ่มไหน งานอะไร แสดงธรรมเรื่องอะไร ที่เรียกว่าแสดงธรรมถูกกาลเทศะ ต้องคำนึงถึงเนื้อหา

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาจันทร์ จิตวิโส ป.ธ.๘ รองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระราชวิจิตรปฏิภาณ เจ้าคณะจังหวัดชุมพร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพลฤกษ์ วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๐.

สาระในการแสดงธรรมเป็นหลัก โดยที่การแสดงธรรมนั้นต้องมีเนื้อหาสาระ มีขอบเขต เป้าหมายที่ชัดเจน มีการสื่อสารให้ผู้ฟังทราบอย่างไร หัวข้อเรื่องที่แสดงธรรมดีก็อย่าแสดงธรรมจนผู้ฟังเกิดความรำคาญและเบื่อหน่าย ที่สำคัญต้องแสดงธรรมให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ถูกกับสถานการณ์ เวลาที่เหมาะสมด้วย หลักการแสดงธรรมในพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญกับการแสดงธรรมที่ไม่ผิดศีลธรรมให้อยู่ในหลักสัมมาวาจา หากผิดจากหลักสัมมาวาจาแล้วก็จะผิดจากหลักการแสดงธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการกำหนดหลักการแสดงธรรมที่เน้นคุณค่าคุณธรรมจริยธรรมอย่างถูกต้อง

๓. ด้านทัศนคติในการเผยแผ่ธรรม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คำว่า “ทัศนคติ” เป็นคำสมาส ระหว่าง คำว่า “ทัศนะ” แปลว่า ความเห็น หรือสิ่งที่เห็นการแสดง กับคำว่า “คติ” แปลว่า แบบอย่าง วิธี แนวทาง เมื่อนำคำสองคำมารวมกัน จึงแปลว่า แนวความคิดเห็น^{๑๑} ในสังคมไทยเราจะได้ยินคำว่า ทัศนคติ กันบ่อยมาก ความหมายทั่ว ๆ ไปมักจะแปลว่า ความคิดเห็นของปัจเจกบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งได้พบเห็นจากประสบการณ์แล้วแสดงออกทางกายหรือวาจาเพื่อตอบรับหรือปฏิเสธต่อสิ่งนั้น ๆ

ในส่วนของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ได้มีทัศนคติในการทำหน้าที่ของนักเผยแผ่ธรรมตามทัศนคติ ๔ ประการ ดังนี้

๑) ทัศนคติในการปรับตัว โดยทั่วไปบุคคลจะรู้สึก “ชอบ” ในสิ่งที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและ “ไม่ชอบ” ในสิ่งที่พบแล้วไม่สบายกายไม่สบายใจซึ่งในส่วนนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ปรับทัศนคติในการแสดงธรรมเพื่อให้บุคคลประพฤติปฏิบัติ เพื่อแสวงหาสิ่งที่ตนพอใจ เช่น เลือกกบเพื่อน หรือไปเที่ยวในสถานที่ตนชอบหลีกเลี่ยงบุคคลหรือสถานที่ตนมีทัศนคติในทางลบ ฉะนั้น การเผยแผ่ธรรมแต่ละครั้งต้องปรับตนเองให้เข้ากับทัศนคติของกลุ่มชนนั้น ๆ เสมอ

๒) ทัศนคติในการป้องกันตนเอง ตามปกติ กลไกป้องกันตนเองจะเกิดขึ้น เมื่อเรารู้สึกว่าตนเองได้แสดงทัศนคติไม่ตรงตามหลักธรรมจึงถูกคุกคามจากผู้อื่น ท่านต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณ ปัญญาสร้างทัศนคติขึ้นมาเพื่อหาเหตุผลมาอธิบายการกระทำนั้น หรือเพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีแก่ตนเอง

๓) ทัศนคติในการแสดงออกถึงค่านิยม ทัศนคติ ที่บุคคลมีอยู่จะทำให้ผู้อื่นได้รู้วาทะนั้นมีค่านิยมต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไร แม้ว่าทัศนคติของบุคคล สิ่งรอบตัวมีมากมายแตกต่างกัน แต่ละบุคคลที่อยู่ในกลุ่มสังคมเดียวกัน มักจะมีค่านิยมหลักร่วมกัน คลึงกัน เช่น คนไทยมีค่านิยมหลักของการทำงานยึดหลักอาวุโส ระบบอุปถัมภ์ คนอเมริกันยึดหลักความสามารถในการทำงานและการแข่งขัน แต่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นความถูกต้อง ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

๔) ทัศนคติในด้านความรู้ ทัศนคติเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่แสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นมากน้อยเพียงใด ตามปกติบุคคลมักจะเลือกเก็บข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความเชื่อและความรู้สึกของตน ทัศนคติเป็นสิ่งที่ช่วยในการเก็บข้อมูลสังเกตจดจำ ปรากฏการณ์ เพื่อสะสมเป็นความรู้หรือคาดการณ์ต่าง ๆ ในระบบความคิด^{๑๒}

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔, หน้า ๓๘๘.

^{๑๒} สุชาติ วราห์พันธ์, หนังสือเรียน **หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : เอมพันธ์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๒.

สรุปได้ว่า ทศนคติและประโยชน์ของการมีทศนคติในการเผยแผ่นั้นมีหลากหลายรูปแบบซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงออก การดำเนินชีวิตของบุคคล ทศนคติแสดงให้เห็นถึงความชอบ ไม่ชอบนำไปสู่การปรับตัวให้บุคคลรู้จักแสดงออกในระดับที่เหมาะสมเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ในอีกแง่หนึ่งทศนคติเป็นเหมือนเครื่องป้องกันตนเองที่ทำให้เหตุผลแก่การกระทำของบุคคล ที่ชัดเจนที่สุดคือการแสดงให้เห็นถึงค่านิยมของบุคคลนั้นว่าเขาเป็นอย่างไร ท้ายที่สุดทศนคติได้แสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้น ๆ เขามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ อย่างไรบ้าง สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของพระมงคลวรารจารย์ (จันทน์ มนาโป ป.ธ.๔) เจ้าอาวาสวัดชุมพรรังสรรค์ (พระอารามหลวง) ที่ปรึกษาเจ้าคณะเจ้าคณะจังหวัดชุมพร, พระมหาปรีชา จกกวโร ป.ธ.๘ เจ้าคณะอำเภอท่าแซะ ซึ่งเป็นศิษย์ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) นายกฤษณะ ฉายากุล อาชีพทนายความ ซึ่งเป็นไวยาวัจกร วัดขันเงิน (พระอารามหลวง) นายสมจิตร เขียนด้วง หัวหน้าสำนักงานจังหวัดชุมพร นายพิเศษ บุญยืน กำนันตำบลท่ายาง และนายไพฑูรย์ ลือชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลท่ายาง ท่านได้ให้สัมภาษณ์มีเนื้อความโดยสรุปเหมือนกันว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) มีทศนคติที่ไม่เหมือนกับพระเถระรูปอื่น เช่น ในการแสดงธรรม ไม่ว่าจะแสดงธรรมที่ไหน ท่านชอบยืนแสดงธรรม ท่านบอกว่าในสมัยพุทธกาลยังไม่มีธรรมาสน์ และสามารถให้อริยาบถเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เป็นการเข้าถึงประชาชนได้ง่ายและเป็นกันเอง เป็นจริยาวัตรตรงตามอีกประการหนึ่ง ท่านแสดงธรรมแต่ละครั้งก็เ็นไปเพื่อความถูกต้องเป็นสำคัญ เน้นเป็นปัจจุบัน ไม่เน้นวัตถุมงคล ไสยศาสตร์ ความเชื่อที่มองไม่เห็น มีความเสมอต้นเสมอปลายตรงต่อเวลา โดยทำให้เป็นตัวอย่างแก่พระภิกษุสามเณร และผู้พบเห็นอยู่เสมอ^{๒๓}

๔) ด้านทักษะในการเผยแผ่ธรรม

ทักษะ หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญเป็นพิเศษ พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการและหลักปฏิบัติการแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอน ดังนั้น การพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติ ของผู้สอน ลีลาการสอน และหลักการสอน พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวก ต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระพุทธองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธีหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และวางรากฐานแก่พระสาวกเพื่อใช้เป็นแนวทางในประกาศ สัทธรรมของพระองค์ โดยเฉพาะพระพุทธองค์ทรงใช้ลีลาในการสอนธรรม ๔ ประการ คือ

๑) สันทสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน ดุจชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเอง ในแต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง จะมีคำสรรเสริญจากผู้ฟังธรรมในตอนท้ายว่า “ข้าแต่

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระมงคลวรารจารย์ (จันทน์ มนาโป ป.ธ.๔) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชุมพร เจ้าอาวาสวัดชุมพรรังสรรค์ พระอารามหลวง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐, พระมหาปรีชา จกกวโร เจ้าคณะอำเภอท่าแซะ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดขันเงิน พระอารามหลวง, นายไกรฤทธิ์ สมกำลัง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐, นายพิเศษ บุญยืน กำนันตำบลท่ายาง, นายไพฑูรย์ ลือชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลท่ายาง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดโดยตั้งใจว่า คนมืดตาดีจักเห็นรูปได้”^{๒๔}

๒) สมาทปนา ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนเกิดยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ คนผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตคล้อยตามพระธรรมเทศนา เกิดอุตสาหะอยากปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง ดังเรื่องอนุปพุททิกถา ๕ คือ เรื่องที่กล่าวถึงตามลำดับ, ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอหังการของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์

๑. ทานกถา เรื่องทาน, กล่าวถึงการให้ การเสียสละเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน

๒. สีลกถา เรื่องศีล, กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

๓. สักคกถา เรื่องสวรรค์, กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกาม ที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อต้น

๔. กามาทีนวกถา เรื่องโทษแห่งกาม, กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้

๕. เนกขัมมานิสังกถา เรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม, กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น^{๒๕} คนผู้ได้ฟังทานกถา คือว่าจาเป็นเครื่องพรรณนาถึงการให้ทาน พรรณนาถึงอานิสงส์ของการให้ทานเองและการชักชวนผู้อื่นในการให้ทานจะทำให้ได้ทั้งโภคสมบัติและบริวารสมบัติ จึงพยายามชวนชวาทกรรมที่จะยังสมบัติทั้งสองนั้นให้สำเร็จได้

๓) สมุตเตชนา เราใจให้อาจหาญแล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่น ไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก คำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังเรื่องที่พระจักขุปาลเถระได้ตั้งจิตอธิษฐาน ที่จะไม่จำวัดตลอดไตรมาสเพื่อปฏิบัติกรรมฐาน จนได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมกับการแตกสลายของประสาทตา แม้นัยน์ตาของท่านจะแตกไปแล้วท่านก็ได้ทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา^{๒๖}

๔) สัมปหังสนา ปลอดภัยให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ ดังในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทัยพราหมณ์ พราหมณ์ก็เอาข้าวใส่บาตรถวายแด่พระองค์...ได้ตรัสตอบพราหมณ์เป็นคาถาเล่นคำโดย

^{๒๔} ที.สี. (บาลี) ๙/๒๕๐/๘๕., ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๐/๘๕.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๕, หน้า ๑๙๗.

^{๒๖} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๕., พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๗.

ปฏิภาณ สอดแทรกไปด้วยความร่าเริงในธรรม เป็นทำนองเตือนพราหมณ์ไม่ให้ทอดถอย เพราะการกระทำจะให้ผลได้โดยส่วนมากก็ต้องทำบ่อย ๆ^{๒๗}

การเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ในฐานะผู้ส่งสาร หรือผู้กำหนดแหล่งสาร ว่ากันทางเทคนิค เป็นผู้มีความสามารถเข้าใจกระบวนการเข้ารหัส และถอดรหัส ในทางจริยธรรม เป็นผู้ทรงคุณธรรมและเที่ยงธรรม เป็นผู้กล้าหาญทางจริยธรรม ซึ่งถูกขั้วผิดในเนื้อหาของสารก่อนที่จะส่งสารนั้นออกไป โดยเฉพาะเนื้อหาทางธรรมะ ต้องมีความรับผิดชอบต่อการส่งและเผยแผ่ข้อมูลข่าวสาร โดยมีความมุ่งหวังที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต จัดอยู่ในความหมายเดียวกันกับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ เรียกว่า ระบบบุญนิยม มุ่งให้ความสำคัญของคน มากกว่าปัจจัยอื่นใด ดังนั้น การสร้างคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ดังนี้

(๑) ท่านเป็นพระที่ใจเย็น ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเต็มความสามารถ โดยไม่คำนึงถึงความลำบาก ท่านได้ดำเนินการเผยแผ่มาโดยตลอด อาศัยความรู้ที่ได้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมมาประสานกัน ท่านได้อธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชน เนื่องด้วยท้องถิ่นจังหวัดชุมพรจะนิยมการดื่มสุราเป็นนิสัย การจะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานทำบุญ งานอวมงคล มักจะมีสิ่งเหล่านี้นำประกอบอยู่ตลอด จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในหลักธรรม โดยการไม่กล่าวหาว่า โจมตีให้เกิดความอับอาย หรือไม่เห็นด้วย แต่ชี้แจงให้เห็นโทษของการดื่มสุรา จนได้รับการร่วมมือในวัดชั้นเงิน พระอารามหลวง สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของพระราชนิพนธ์ปฏิภาณ (ดำเนิน อตถจารี) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร ท่านยึดหลักขององค์พระธรรมกถึก ประยุกต์สอนให้มองเห็นเป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้และวิธีการนำเสนอหรือการสอน ท่านพิจารณาผู้ฟังเป็นหลัก ควรพูดอย่างไรให้เขาเข้าใจ^{๒๘}

(๒) ท่านเป็นพระที่มีเมตตา หมายความว่า มีความรัก ได้แก่ ความหวังดี ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นว่ามีรู้สึกที่เป็นมิตร ความมีไมตรีต่อกัน เมตตาเป็นภาวะของจิตที่ปราศจากความโกรธ ความอาฆาตมาดร้าย มีแต่ความหวังดี มีไมตรีจิตหวังความสุขความเจริญแก่ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง ลักษณะของผู้มีความเมตตา คือ เป็นคนมีสีหน้าแจ่มใสเบิกบาน ยิ้มแย้มเข้าหากัน มีแต่ความปรารถนาชอบความเป็นมิตรมากกว่าความเป็นศัตรู ไม่ชอบทำร้าย ไม่ชอบเบียดเบียนผู้อื่น เมตตา เป็นธรรมข้อที่ ๑ ในพรหมวิหารธรรม ๔ เป็นเครื่องกำจัด พยาบาท คือ ความอาฆาตมาดร้าย ความคิดทำร้ายผู้อื่น เมตตาจัดเป็นธรรมพื้นฐานของใจขั้นแรก ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งทำให้มองเห็นกันในแง่ดี หวังดีต่อกันพร้อมที่จะรับฟัง และเจรจากันด้วยเหตุด้วยผล ไม่ยึดเอาความเห็นแก่ตัว มีอคติ คือ ความโกรธความเกลียดเป็นที่ตั้ง ท่านเป็นพระเถระที่มีเมตตาธรรมสูงปฏิบัติอย่างมีแบบแผนให้ความสำคัญกับความเห็นของเพื่อนร่วมงานและพระสงฆ์ได้ปกครองเสมอมี

^{๒๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๙๘/๒๐๙., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๘/๒๕๕-๒๕๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระราชนิพนธ์ปฏิภาณ (ดำเนิน อตถจารี) เจ้าคณะจังหวัดชุมพร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

๕) ด้านสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรม ต้องมีการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจของคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ให้มีคุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะรักสังคมที่อยู่อาศัย ซึ่งความสำเร็จของการพัฒนาจะขึ้นอยู่กับ ชีวิตของประชาชนในชนบท อันเป็นชนหมู่มาก เป็นรากฐานของประเทศ กล่าวคือเป็นกำลังของศาสนาด้วย โดยการพัฒนาควรจะมีมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชน สามารถคิดเป็นทำเป็นและพร้อมที่กระทำการต่างๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของเขาเอง ซึ่งการให้ความสำคัญในเรื่องการพึ่งตนเอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ถูกต้องจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้เผยแผ่ต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจพระพุทธศาสนามากพอสมควร เพราะผู้ฟัง ผู้อ่านที่เคยผ่านการศึกษาและเข้าใจพระพุทธศาสนาก็มี ผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาเข้าใจอย่างถ่องแท้ก็มี หากผู้เผยแผ่อธิบายความหมายผิดเพี้ยนไปย่อมถูกผู้รู้ท้วงติงหรือตำหนิได้ ส่วนผู้ที่กำลังศึกษาพระพุทธศาสนาแต่ยังไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างถ่องแท้ เมื่อฟังผิดย่อมเกิดความไขว้เขวเข้าใจหลักธรรมผิดเพี้ยนจากความหมายเดิมและนำไปประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้องย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจำต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจในประเด็นเนื้อหา ขอบเขต กฎเกณฑ์ และ หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ ความสามารถ ได้เข้ามามีบทบาท ในการช่วยพัฒนาสังคม ทำหน้าที่ในการพัฒนาดน พัฒนาองค์กรในรูปแบบที่หลากหลาย เมื่อมีการศึกษาถึงชีวประวัติของพระธรรมโกศาจารย์ (อดุง จิตฺตมโฆ) แล้ว ท่านทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคม ย่อมเป็นการเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้แก่คณะสงฆ์ เป็นการเชิดชูเกียรติประวัติให้แก่พระสงฆ์เหล่านั้น เนื่องจากบางครั้งผล งานที่พระสงฆ์ทำไม่ได้นำมาศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจังถึงกระบวนการที่พระสงฆ์เหล่านั้นทำหน้าที่ เผยแผ่อยู่ จึงทำให้ไม่ทราบว่ามีเหตุปัจจัยใดที่ทำให้การทำงานของพระสงฆ์เหล่านั้นทำงานสัมฤทธิ์ผล เมื่อมีการเข้าไปศึกษาอย่างเป็นระบบก็จะประโยชน์ทางด้านวิชาการในการที่จะเข้าไปทราบ และดำเนินตาม หรือแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง

พระธรรมโกศาจารย์ (อดุง จิตฺตมโฆ) กล่าวคือพระสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใส สละเรือนออกบวช ถือวัตรปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาสั่งสอนและกำหนดไว้ ผู้ซึ่งสละแล้วซึ่งสภาวะความเป็นปัจเจกภาวะ แต่มีชีวิตเพื่อสังคม ภาวะเพื่อชุมชน มีจิตวิญญาณเพื่อชุมชน ต้องมีความรู้สึกที่เป็นชุมชนเพราะชีวิตต้องมีความเกี่ยวข้อง มีการติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลา ยิ่งในสมัยโบราณด้วยแล้ว วัดหรือพระสงฆ์กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนไปในตัว วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ของชุมชน มีเรื่องอะไรเกิดขึ้นก็มาประชุมกันที่วัด มาร่วมกิจกรรมทาง ศาสนา เช่น มาทำบุญใส่บาตรที่วัด ในวันสำคัญทางศาสนา คือวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและวันสำคัญอื่นๆ และวันที่มีการประชุมเรื่องราวที่ทางราชการให้ผู้นำหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้รับเรื่องราวข่าวสารจากทางราชการมาก็มาประชุมกันที่วัด เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยเราด้วยแล้วเราจะเห็นได้ชัดเจนมาก เพราะสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ตลอด อย่างงานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาในงานแต่งด้วย พอมีการเกิดก็ต้องนิมนต์พระมาในงานวันเกิด หรือ ใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้าน ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นการศึกษาเฉพาะ

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เท่านั้น เป็นแต่เพียงแนวคิดของพระสงฆ์รูปหนึ่ง ที่มีความสนใจในงานของพระศาสนา ในทำหน้าที่ของพระสงฆ์และพยายามที่จะผลักดันพระสงฆ์ ให้อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อสังคมและให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นของพระสงฆ์เด่นชัดมากขึ้น

แม้ว่าในปัจจุบัน พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม เพื่ออยู่กับสังคม ดังนั้นท่านจำต้องได้รับความช่วยเหลือและมีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ๓ ประการคือ

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม ท่านจะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

ในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมไทย ท่านจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาสังคม ดังนี้

๑. ท่านเป็นพระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ
๒. ท่านเป็นพระภิกษุอาวุโสหรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำ หน้าที่เฝ้ารักษาวินัยของพระภิกษุผู้เฝ้าบิณฑบาต
๓. ท่านพระสงฆ์ที่ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังท่าน เพราะท่านเป็นผู้ทรงศีล
๔. ท่านเป็นพระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กในโรงเรียน หรือนำเด็กมาอบรมสั่งสอน เช่นเปิดศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า
๕. ท่านเป็นพระสงฆ์อบรมสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรมช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บใหม่

สรุปว่า ในสภาพปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้มีการนำเทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสารมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากขึ้น ทำให้ความเจริญมีมากขึ้นยิ่งความเจริญมีมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมามากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของสังคมที่เป็นเหตุให้การเพิ่มขึ้นของประชากรที่รวดเร็ว และปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว สังคมมนุษย์ต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก แม้แต่พระสงฆ์เอง ก็ต้องมีการปรับตัวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมก็เพิ่มมากขึ้น

๖) การวิเคราะห์ผู้ฟังธรรม

การเผยแผ่ให้ประสบความสำเร็จและสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังนั้น ผู้เผยแผ่จะต้องวิเคราะห์ผู้ฟังก่อน เพราะผู้ฟังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ผู้เผยแผ่ประสบความสำเร็จ สมตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ผู้พูดต้องให้ความสนใจและปรับการพูดของตนให้เข้ากับผู้ฟังที่เป็นบุคคลต่างเพศต่างวัย ต่างประสบการณ์คือต้องพยายามทราบให้ได้ว่าผู้ฟังชอบอย่างไร สนใจสิ่งใด เพื่อจะได้พูดให้ถูกต้อง โดยการเตรียมพูด การใช้ถ้อยคำ การยกตัวอย่าง การเสนอวิธีอธิบาย และการเสนอความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง สิ่งที่ผู้เผยแผ่ควรพิจารณาวิเคราะห์อยู่ ๒ ประการ คือ ลักษณะทางกายภาพ กล่าวคือ วัย เพศ จำนวนของผู้ฟังธรรม และจิตของผู้ฟัง มีดังนี้

๑) วัยของผู้ฟัง ผู้ที่มีวัยต่างกัน ย่อมสนใจ เข้าใจ และมีความรู้พื้นฐานต่างกัน กล่าวคือ

วัยเด็ก เป็นวัยซุกซนอยู่นิ่งเฉยนาน ๆ ไม่ได้ความตั้งใจในการฟังมีน้อย มักสนใจเรื่องที่สนุกสนานตื่นเต้น หรือเรื่องง่าย ๆ วัยนี้ยังมีประสบการณ์น้อย ความรู้ยังมีไม่มากนัก เพราะฉะนั้นผู้พูดจึงควรใช้คำพูดง่าย ๆ ตัวอย่างที่ยกมาประกอบต้องไม่ลึกซึ้ง ควรพูดเรื่องที่สนุกสนานชวนติดตาม มีมุขตลกแทรกอยู่เป็นระยะ ๆ และพยายามเพิ่มความอยากรู้อยากเห็นให้เด็กอยู่เรื่อย ๆ อย่าให้เดาตอนจบได้

วัยรุ่น มีความสนใจเรื่องที่ท้าทาย ต้องการลองดีกับสิ่งใหม่ ๆ ชื่นชมวีรบุรุษ เวลาในการสนใจขึ้นอยู่กับเนื้อหา เป็นวัยที่มีประสบการณ์มากขึ้นแต่ยังไม่จุใจ จึงอยากรู้อยากเห็นเป็นอย่างยิ่ง การเผยแพร่กับวัยรุ่น ต้องคำนึงถึงจิตวิทยาวัยรุ่นให้มาก พยายามทำตัวให้ผู้ฟังเลื่อมใสใช้เหตุผลง่าย ๆ แต่ชัดเจน แทรกเรื่องสนุกสนานหรือตลกขบขัน เป็นระยะ ๆ อย่าพูดแบบถูกถูกเหยียดหยามคนฟัง เพราะจะเกิดปฏิกิริยาที่ไม่ดีสะท้อนกลับมา

วัยผู้ใหญ่หรือวัยกลางคน เป็นวัยที่มีเหตุผล สนใจในเรื่องที่เป็นสาระและเก็บความรู้สึกได้ดีเวลาที่เผยแพร่กับคนวัยนี้ ผู้เผยแพร่จะต้องสังเกตว่าผู้ฟังชอบหรือไม่ วัยนี้เป็นวัยที่มีประสบการณ์มาก มองโลกอย่างกว้างขวางและมีเหตุผล นิยมผู้ที่มีความรับผิดชอบการเผยแพร่กับคนวัยนี้ผู้พูดต้องเตรียมเรื่องที่จะพูดให้รอบคอบ มีเหตุผล ใช้คำพูดที่มีอิทธิพลสามารถชักจูงผู้ฟังได้อย่าพูดตลกไร้สาระ แต่อาจมีเรื่องเบาสมองแทรกได้บ้าง ไม่ควรพูดเยิ่นเย้อ เรื่องที่ผู้ฟังวัยนี้สนใจ เช่น เรื่องการพัฒนาตนเอง ความสำเร็จโดยอาชีพและครอบครัวอนาคตของลูกหลาน

วัยชรา เป็นวัยที่ยึดถือสิ่งที่เป็นที่พึงทางใจ เช่น ศาสนา หรือธรรมะ วัยนี้มีประสบการณ์มาก ชอบคิดถึงอดีต มักรู้สึกว่าได้ผ่านทุกข์ทรมานทั้งใจน้อย และชอบความสงบการพูดกับคนวัยนี้คล้าย ๆ กับวัยผู้ใหญ่ แต่ต้องใช้คำพูดที่แสดงความนับถือ ด้านวัยวุฒิด้วย ควรพูดในทำนองปรึกษาหรือปรับทุกข์ คนชรามัก ภูมิใจในความสำเร็จเมื่อครั้งอดีตของตน

๒) เพศของผู้ฟัง เพศหญิงและเพศชายมีความคิด ทัศนคติ ความรอบรู้ ความสนใจและรสนิยมที่ต่างกัน คือ

เพศหญิง มักสนใจเรื่องความสวยงาม เสื้อผ้า การแต่งกาย การเลือกคู่ การสมรสการบ้านการเรือน การอบรมเลี้ยงดูเด็ก งานประดิษฐ์ต่าง ๆ

เพศชาย มักสนใจเรื่องหนัก ๆ เช่น เครื่องยนต์กลไก การท่องเที่ยว การผจญภัยการสงคราม การกีฬา การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ มากกว่า เพศหญิง

๓) จำนวนผู้ฟัง ถ้าทราบล่วงหน้าว่า มีผู้ฟัง จำนวนมากน้อยเพียงใด จะทำให้ผู้พูดสามารถเตรียมเนื้อหาที่จะพูดได้เหมาะสมยิ่งขึ้น และสามารถกำหนดแนวทางในการพูดได้อีกประการคือ การจัดที่นั่ง หรือห้อง ควรให้ผู้ฟังอยู่รวมกันอย่า ให้นั่งกันอย่างกระจัดกระจาย เพราะถ้าผู้ฟังนั่งอยู่เต็มห้องผู้พูดจะมีความกระตือรือร้นมากกว่าผู้ฟังน้อย

สรุปว่า พิจารณาวิธีการสื่อสารโดยคำนึงถึงธรรมชาติของมนุษย์ สารที่ส่งต้องเหมาะสมกับบุคคลเป้าหมาย ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับบุคคลเป้าหมาย เหมาะสมกับเวลา สถานที่ บุคคล ตรง

เวลาแสดงออกเหมาะสม สุขุม ละเอียด ประณีต ดึงดูด ใช้ two-way communication เน้น ย้าบาง จุด บางตอนที่ประโยชน์ เตรียมพร้อมทั้งผู้ส่งสารและรับสาร

๗) วิเคราะห์ผู้ฟังธรรมโดยจริต ๖

บุคคลแต่ละคนมีวัยที่ต่างกันแล้ว ย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน เนื่องจากสาเหตุภายใน คือ

๑) คนราคะจริต คนที่มีลักษณะราคะจริตจะเป็นผู้ที่ชอบรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นคนที่มีจิตประณีต ละเอียดอ่อน จิตจะเกาะอยู่ในสัมผัสทั้งห้าอยู่ตลอดเวลา เป็นคนที่ชอบในเรื่องของรูปลักษณ์ จะเป็นคนแต่งตัวเก่งออกมาดูสวยงาม ดูแก่และเท่ น่าชวนมองชวนดู เป็นคนยิ้มแย้มแจ่มใส มีบุคลิกดี มีมาด เพราะมีสติค่อนข้างสูง จึงสามารถควบคุมอิริยาบถของร่างกายตัวเองได้ค่อนข้างถ่วง อย่างเช่น ถ้ายืนอยู่ ก็จะมีสติจะต้องวางตำแหน่งเท้าเช่นไร ตำแหน่งมือจะสูงต่ำมากน้อยแค่ไหน หลังต้องเหยียดตรง จะยิ้มประมาณไหนถึงจะออกมาดูดี จะออกมาดูน่ารัก และดูมีมาดในทางกลับกัน ก็จะมีคนที่มีบุคลิกดีเป็นสิ่งสำคัญ ชอบความสวยงามของสิ่งของ และสถานที่ จะชอบไปสถานที่ที่สวยงามและหรูหรา ส่วนจะมีสาระหรือประเทืองปัญญาหรือไม่ไม่ใช่เรื่องสำคัญ พยายามหลีกเลี่ยงความสกปรกความไม่สวยงามของรูปลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสถานที่ แต่คนกลุ่มนี้มักมีสติหลุด ควบคุมจิตใจไม่ค่อยได้มากกว่าจริตอื่น ๆ หากไปเจอเพศตรงข้ามที่มีรูปลักษณ์ดี จะมีอาการยิ้มหวาน ตาเยิ้ม หรือไม่ก็มีจริตจะก้านต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด

เวลาพูดก็จะสามารถควบคุมน้ำเสียงให้ออกมาไพเราะนุ่มนวล ที่สำคัญคือ คำพูดที่ออกมาจะเต็มไปด้วยมธุรสพจนาน มีคำหวานหูเต็มไปด้วยไปหมด ระมัดระวังคำพูดมาก จะหลีกเลี่ยงคำพูดที่จะทำร้ายความรู้สึกคน สามารถพูดออกมาได้หวานแต่ใจอาจคิดอีกอย่างได้เป็นนิสัย ในขณะที่เดียวกันชอบคำพูดหวานหูเช่นเดียวกัน ชอบคำพูดเอาอกเอาใจ จะจริงใจหรือไม่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ขอให้ได้ยินคำหวานเอาไว้ก่อน สิ่งที่คุณในจิตนี้ทนไม่ได้คือ คำพูดเสียงดัง ตะคอก หยาบ ซึ่งได้ยินแล้วหัวใจเหมือนจะแตกสลาย พร้อมจะสู้ตาย เป็นคนชอบแสวงหา ของอร่อยทาน ไม่ว่าจะอยู่ไกลแสนไกลแค่ไหนก็ต้องไปแสวงหามาทาน เนื่องจากจิตไปเกาะตรึงรูปรส ซึ่งจะต้องได้รับการสนองตอบ รวมทั้งสิ่งของต่าง ๆ ที่สวยงาม ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าหรือสิ่งประดับ ต้องไปซื้อไปหามาครอบครอง เป็นคนชอบจินตนาการ ช่างฝัน อยากจะได้โน้นได้นี้ อยากจะเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ และมักชอบอ่านนวนิยาย ซึ่งช่วยจรรโลงความฝัน

จุดแข็งจุดอ่อนของราคะจริต เป็นคนที่มีความประณีต จิตใจอ่อนไหว ละเอียดอ่อน จะสนใจเรื่องเล็กเรื่องน้อย อาจจะติดหุยมหิเม ดังนั้น จึงเหมาะกับทำงานประณีต ผลงานจะประณีตเรียบร้อย แต่เป็นคนช่างสังเกต สามารถเก็บข้อมูลต่าง ๆ ได้หมด มีความเมตตาสูง เพราะราคะกับเมตตาอยู่ในคลื่นค่อนข้างใกล้เคียงกัน มีความสามารถในการติดต่อประสานงานได้ดี เพราะสามารถเข้ากับทุกคนได้ดี พูดจาดี มีบุคลิกดี น่าดูน่าชมเป็นที่ชอบของคนทั่วไป เห็นเหมาะสมกับนักการสื่อสารประชาสัมพันธ์

จุดอ่อนสำคัญของคนกลุ่มนี้คือ จิตเป็นสมาธิยาก ที่จริงแล้วเขาจะไม่สนใจการฝึกจิต ทำสมาธิ การขาดสมาธิทำให้ทำงานใหญ่ยาก ไม่มีเป้าหมายสำคัญในชีวิต นอกจากจะมุ่งเน้นการ

แสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองต่อสัมผัสต่าง ๆ ทำให้เสียเวลากับเรื่องไร้สาระและไม่มีความสำคัญหรือจำเป็น เป็นคนชอบ อิจฉาริษยา ใจน้อย และช่างปรุงแต่งเป็นเรื่องเป็นราว ได้ยินคำพูดอะไรนิดอะไรหน่อยก็นำมาปรุงแต่งเสียเป็นเรื่องใหญ่โต บางครั้งปรุงแต่งมากเสียจนไม่รู้ว่าเป็นเรื่องจริงอันไหนเป็นเรื่องที่ตัวเองได้ปรุงแต่งขึ้นมา และที่เป็นปัญหาก็เพราะว่าคนในจิตนี้มักจะเชื่อในสิ่งที่ตัวเองปรุงแต่งว่า เป็นจริง ทำให้สามารถอยู่ในชีวิตแห่งความฝัน แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะอยู่ท่ามกลางความเสียใจปวดร้าวใจ ความเครียดได้ เป็นคนขี้เกรงใจจนเป็นคนขาดหลักการ ทำให้ไม่มีความเป็นผู้นำ แต่ชอบทำตัวเป็นผู้นำ แต่ด้วยความไม่มีหลักการ จึงมักสร้างปัญหาในองค์กร เป็นคนชอบพูดหวาน ทำให้ค่อนข้างพูดไม่ตรงกับความจริงค่อนข้างเก่ง และแนบเนียน จึงกลายเป็นคนมีเหลี่ยมจัดไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม คำพูดฟังดูดีเพราะ แต่ยอกย้อน ไม่ตรงไปตรงมา เมื่อเบรกแตก ไม่ได้ตั้งใจ ความนุ่มนวลจะเปลี่ยนเป็นอารมณ์รุนแรง ทำได้ทุกอย่างตามอารมณ์ เพราะไม่มีหลักการหรืออะไรอยู่ในตัวแน่นอน สิ่งที่เป็นกรอบอยู่คือการรักษาภาพลักษณ์ หากไม่สนใจภาพลักษณ์ตัวเองเหมือนไร ก็สามารถทำได้ทุกอย่าง ในแง่นี้จึงต่างจากโทสะจริตที่เป็นคนที่มีหลักเกณฑ์ หลักการเต็มไปหมด แม้จะโกรธง่ายแต่จะหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ค่อยยับยั้งพฤติกรรมไว้ตลอด

วิธีแก้ไข พิจารณาโทษของจิตที่ขาดสมาธิ ฝึกพลังจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง หาเป้าหมายที่แน่ชัดในชีวิต พิจารณาสังขารต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์เพื่อลดการติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

สรุปว่า เป็นคนที่ติดอยู่กับสัมผัสทั้งห้าและต้องกอบโกยแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาเพื่อสนองตอบรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส กล่าวสั้นๆ เป็นคนโลภ ติดวัตถุ ไม่สนใจเรื่องอะไรที่นอกเหนือจากสัมผัสทั้งห้า ไม่คิดอะไรลึกซึ้ง ทำทางดูดี คำพูดดูหรูหราพอหลอกตาคนได้ แต่แท้จริงแล้วภายในกลวงไม่มีสาระหรือแก่นสารอะไรลึกซึ้ง^{๒๙}

๒) คนโทสะจริต คนที่อยู่ในกลุ่มนี้โดยธรรมชาติแล้วเป็นบุคคลผู้มีความทะเยอทะยานสูงในการทำงานและการกระทำต่าง ๆ และมักเป็นผู้เคารพกฎเกณฑ์และมีวินัยสูงกว่าจริตอื่น ๆ และการที่ตัวเองมีหลักเกณฑ์ ระเบียบวินัยค่อนข้างสูง จึงทำให้ทนไม่ได้เมื่อมาเจอผู้ที่ไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีความเคารพหลักเกณฑ์ นอกจากนี้จะเป็นคนที่รักษาคำพูดรักษาเวลา จึงทำให้ทนไม่ได้มาเมื่อพบกับคนที่ไม่รักษาคำพูดไม่รักษาเวลา

คนโทสะจริตมักคาดหวังว่าโลกจะเป็นอย่างที่เราต้องการ และจากการที่เราต้องการมีระเบียบวินัยสูงกว่าคนปกติ ก็มักจะคิดว่าโลกควรจะเปลี่ยนไปเหมือนตัวเอง แต่เมื่อพบว่าโลกไม่ได้เป็นอย่างนั้น และไม่สามารถเปลี่ยนโลกได้ ก็เกิดความขุ่นเคืองลึก ๆ อยู่ในใจอยู่เสมอ และพร้อมจะระเบิดออกมาได้เมื่อเจอกับผู้ที่ไม่มีความเป็นระเบียบวินัย หรือความไม่ถูกต้อง

การที่ยึดมั่นในหลักการและกฎเกณฑ์ต่างมากกว่าคนอื่น ๆ ทำให้เป็นคนตรงไปตรงมา ทำให้บุคคลที่เป็นโทสะจริตมีสมาธิแรงมาก แต่ในทางกลับคนที่มีความพื้นฐานจิตเป็นโทสะจริตมักมีสติค่อนข้างอ่อน เพราะไม่ได้ดูโลกตามความเป็นจริง ไม่ได้ดูว่าคนอื่นเขาคิดอย่างไร

^{๒๙} อนุสร จันทพันธ์, บุญชัย โกศลธนากุล, จริต ๖ ศาสตร์ในการอ่านใจคน, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง) ๒๕๕๗, หน้า ๑๖-๓๐.

แตกต่างกันเราอย่างไร อันที่จริงแล้วคนกลุ่มนี้ก็แทบไม่สนใจดูคนอื่นหรือดูโลกเท่าไรเลย เพราะคิดว่าโลกหรือทุกคนควรจะเปลี่ยนตัวเองไปตามหลักการหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง นั่นคือ ทุกคนควรมีวินัย ควรตรงต่อเวลา ควรเคารพกฎเกณฑ์ โลกของกลุ่มโทสะจริตเป็นโลกที่ควรจะเป็น ไม่ใช่เป็นโลกที่เป็นอยู่จริง คนที่ไม่สามารถทำได้จะถูกดูว่าไม่มีความสามารถ และมีท่าทางเหยียดหยันโลก ดูถูกโลก กลุ่มโทสะจริตจึงไม่ค่อยมีความเมตตาต่อกับคนอื่นมากนัก เพราะมองว่า คนพวกนี้ทำตัวของตัวเอง ไม่รักษาคำพูด ไม่มีระเบียบวินัยเอง ดังนั้น เขาจึงได้รับผลจากกระทำของตัวเองดังกล่าว

คนโทสะจริตลึก ๆ แล้วก็เป็นคนอ่อนข้างในเพราะไม่ค่อยได้รับความรักความอบอุ่น จึงมีความน้อยใจหรือต้องการความรักความอบอุ่นอยู่ลึก ๆ แต่เมื่อไม่ได้รับการตอบสนอง เลยจำต้องยึดกรอบเกณฑ์ระเบียบเป็นเสมือนเป็นเกราะป้องกันความอ่อนแอภายใน และไม่ต้องการให้ใครได้เห็นความอ่อนแอดังกล่าว แต่การที่มีเกราะขึ้นมาป้องกันมากทำให้ไม่สามารถแสดงความรักความรู้สึกได้มากเท่าไร ทำให้จิตใจค่อนข้างขุ่นเคืองเป็นประจำ

จุดแข็งของบุคคลที่เป็นโทสะจริต คือ จะผู้พิศุขทุ่มเทให้กับการทำงานสูง สามารถทำงานได้รวดเร็ว และเป็นไปตามที่ได้รับมอบหมายไม่ผิดพลาด เนื่องจากเป็นคนที่มีสมาธิสูงอยู่แล้ว และไม่ประู่งแต่งฟุ้งซ่าน จึงฟังอะไรไม่ผิดพลาด และทำงานไม่ผิดพลาด ประกอบกับการเป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ทำให้เป็นใหญ่เป็นโตในหน้าที่การงานได้อย่างไม่ยากเย็นโดยเฉพาะในหน้าที่การงานที่เน้นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ การตรวจสอบความถูกต้อง เป็นคนมีระเบียบวินัยสูง ตรงต่อเวลา หากนัดหมายกับคนที่เป็นจริตนี้ ต้องตรงเวลา เพราะเขาจะมาตรงเวลาและจะถูกพวกที่ไม่มีวินัยไม่เคารพสัญญา และไม่ตรงเวลา เป็นนักวิเคราะห้ที่เก่ง เพราะมองอะไรตรงไปตรงมาไม่ประู่งแต่ง จึงสามารถมองเห็นเหตุมองเห็นผลได้ชัดเจน จึงเหมาะเป็นผู้ร่วมวางแผน เป็นผู้ที่สามารถพึ่งพาได้ เนื่องจากเป็นผู้มีหลักการ ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ไม่มัวไม่ใช้อารมณ์หรือเล่นพวกเล่นพ้อง มีความจริงใจต่อผู้อื่นพูดอะไรเป็นคำไหนคำนั้น ไม่เป็นคนแทงคนข้างหลัง แต่อาจแทงข้างหน้าเลย หากจะด่าก็จะด่าต่อหน้าไม่ด่าลับหลัง และจะด่าทันทีท่ามกลางที่ประชุมหรือสาธารณชนได้โดยไม่หวั่นเกรงหรือหวั่นไหวต่อสายตาหรือความรู้สึกใดเหมือนคนจริตอื่น ๆ การที่มีลักษณะดังกล่าวทำให้คนที่เป็นโทสะจริตจะเป็นที่เกรงขามหรือเกรงกลัวของคนอื่นโดยธรรมชาติ เป็นคนตรงไปตรงมา ไม่มีน้ำผึ้งผสม ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม พูดคำไหนเป็นคำนั้น ทำให้เป็นผู้ที่แม้ไม่น่าคบแต่ก็น่าทำธุรกิจด้วย เป็นคนไม่ค่อยโลก เพราะอยู่ในโลกของความคิด โลกของความน่าจะเป็น โลกของหลักการและ กฎเกณฑ์มากกว่าโลกของวัตถุสิ่งของ

จุดอ่อนของคนที่มีลักษณะเป็นโทสะจริต คือ โกรธทั้งวัน อะไรผิดหนึ่ด ๆ หน่อยไม่ได้ทำให้อารมณ์ขุ่นมัวเป็นนิจ ไม่ค่อยไม่เป็นที่น่าคบค้าสมาคมของผู้อื่นอารมณ์ที่ขุ่นมัวขุ่นเคืองอยู่เสมอนำมาสู่ซึ่งโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย จึงทำให้คนจริตนี้มักจะมีโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเป็นผลจากอารมณ์โกรธและความไม่พอใจของจิตได้ง่าย การใช้คำพูดที่ก้าวร้าวรุนแรง ตลอดจนเสียสติจิตใจผู้อื่นเป็นการสร้างวชิกรรมอยู่ตลอดเวลา สร้างความขุ่นเคืองใจให้กับผู้อื่น เกลียดชัง และอาจทำไปสู่การทะเลาะวิวาทค่อนข้างบ่อย นอกจากนั้น การชอบจับผิดคนอื่น หรือมองคนอื่นว่าไม่เก่งหรือมีความสามารถเท่าตัวเอง มีนิสัยคอยข้างเหยื่อหยิ่งอวดดี ทำให้ความสัมพันธ์กับคนอื่นไม่ค่อยราบรื่น มักจะต้องอยู่คนเดียว ไม่มีเพื่อนหรือต้องอยู่เป็นโสด ไม่แต่งงานเพราะหาคนที่ตีพอเท่าตัวเองหรือมีระเบียบเท่าตัวเองไม่ได้

ถ้าแต่งงานก็ไม่ค่อยมีความสุขเท่าไร เพราะอีกฝ่ายรู้สึกเหมือนเข้าอยู่โรงเรียนประจำ การที่อยู่ในโลกของกรอบ โลกของหลักการและหลักเกณฑ์ทำให้ไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่มีความคิดริเริ่มอะไรที่แหวกแนว การที่พูดจาตรงไปตรงมาไม่สนใจความรู้สึกคนฟังทำให้แทบไม่มีความถนัดด้านการตลาด

วิธีแก้ไข สังเกตดูอารมณ์ตัวเองเป็นประจำ เจริญเมตตาให้มาก ๆ คิดก่อนพูดนาน ๆ และพูดทีละคำ ฟังทีละเสียง อย่าไปจริงจังกับโลกมากนัก เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ๆ พิจารณาโทษของความโกรธต่อความเสื่อมโทรมของร่างกาย

สรุปว่า คนที่มีลักษณะโหะจริตมักจะตกอยู่ในหลุมกลของนิสัยตัวเอง เพราะการที่แสดงความโมโหเกรี้ยวกราดมักจะนำมาสู่ความเกรงกลัว นำมาสู่อำนาจเหนือผู้อื่น และมักจะนำมาสู่สิ่งที่ตัวเองประสงค์อยู่เสมอ ทำให้เป็นการบ่มเพาะนิสัยช่างโมโหของตัวเองอยู่ตลอดเวลา และยากที่แก่นิสัยดังกล่าว^{๓๐}

๓) คนโหะจริต คนที่มีลักษณะโหะจริตจะเป็นคนที่ง่วง ๆ ซึม ๆ ประเทืองเหงา งาวนอนเป็นอาเจิน อ่านหนังสือหรือฟังบรรยายประเดี๋ยวเดียวก็ตาปรอยหรือหลับไปเลย เป็นคนซึม ๆ งง ๆ ไม่รู้จะทำอะไร ปกติจะไม่ชอบทำอะไร ถ้าไม่มีใครหรือสถานการณ์มาบังคับ ชอบนั่งเฉย ๆ อารมณ์พื้นฐานคือความเบื่อและความเซ็ง ทำอะไรรู้สึกว่ายากไปหมด รู้สึกเกินความสามารถ แต่ตัวเองก็มักใช้ความพยายามน้อย เพราะมีสมาธิค่อนข้างต่ำ พลังเลยไม่ค่อยมี ทำอะไรจะรู้สึกว่ายากไปหมด งานนั้นจะเสร็จ และลึก ๆ จะมีความเศร้าอยู่ในใจ เพราะมักคิดถึงตัวเองในทางไม่ดีอยู่เสมอ มักจะคิดว่าตัวเองไม่มีคุณค่า น้อยเนื้อต่ำใจ รู้สึกตัวเองต่ำต้อย ไร้ความสามารถ ไร้วาสนา เป็นคนที่นำเสนอโครงการที่ได้วางโปรแกรมที่ทำลายตัวเองไว้ในความคิดตั้งแต่ต้น

คนที่เป็นโหะจริตมักจะมองเข้าข้างใน ไม่ค่อยมองออกข้างนอก คือ ถ้าจะคิดมักจะนึกคิดเฉพาะเรื่องของตัวเอง กลุ้มใจกับเรื่องของตัวเอง เสียใจกับปัญหาของตัวเอง จนแทบไม่ได้คิดว่าคนอื่นเขามีปัญหาอะไรบ้าง จะช่วยเขาได้อย่างไร การที่หมกหมุ่นกับเฉพาะเรื่องตัวเองทำให้คนที่ เป็นโหะจริตดูเหมือนจะมีจิตใจค่อนข้างคับแคบ และไม่ค่อยสนใจโลก ไม่สนใจคนอื่น ๆ มากนัก การที่สนใจเฉพาะปัญหาตัวเองทำให้ไม่ได้มีเป้าหมายชีวิตอะไรที่สูงส่งมากนัก ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงอะไรเพื่อผู้อื่นผู้สังคม ทำให้แรงขับเคลื่อนพลอยต่ำลงไปด้วย แต่เป็นคนดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม เพราะไม่คิดอิจฉาริษยาใคร ไม่คิดทำร้ายใคร ไม่คิดจะทำให้ใครเดือดร้อน ที่จริงแล้วไม่อยากจะยุ่งเกี่ยวกับใคร หรือเปลี่ยนแปลงใครอยู่แล้วด้วยซ้ำ และตัวเองมักจะคิดว่าตัวเองเป็นคนดี แต่ก็ไม่เข้าใจว่า การที่เป็นคนดีจึงไม่ก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จ ทำให้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ รู้สึกไร้โชคไร้วาสนาอยู่ในใจลึก ๆ เป็นคนที่อยู่ในสมองด้านขวา ชอบสบาย ๆ ไม่ชอบคิดอะไรอย่างเป็นระบบ ละเอียด ซับซ้อน แต่ชอบฝันไปเรื่อย ๆ ฝันไม่เป็นเรื่องเป็นราว และไม่สามารถเอาความฝันไปทำประโยชน์ได้เพราะสมาธิไม่มากพอ การที่คิดไม่เป็นระบบและคิดสะเปะสะปะทำให้ไม่สามารถแสดงความคิด หรือพูดจาอะไรออกมาได้ ดังนั้น มักจะเป็นคนเงิบไม่ค่อยพูด เป็นคนที่จิตใจอ่อนไหว แตะนิดแตะน้อยจะเสียใจ ใจน้อย จึงไม่ชอบคนประเภทโหะจริตเพราะจะรู้สึกถูกคำพูดทิ่มแทงใจ จะมีดวงหน้าที่ดูเศร้า ๆ ซึ้ง ๆ โรแมนติก ดวงตาค่อนข้างมืดดำไม่เป็นประกาย มักเป็นคนพูดจาเบา ๆ

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๕๐.

นุมนวล อ่อนโยน อารมณ์ไม่ค่อยเสีย ไม่ค่อยโกรธใคร ช่างยิ้มแต่ยิ้มแบบเปื้อน ๆ ไม่ชอบเข้าสังคม จะรู้สึกเคอะเขินไม่รู้ว่าจะทำตัวอย่างไร จะพูดอย่างไร เหมือนไม่มีอะไรอยู่ในหัวเลย เพราะฉะนั้นจึงไม่พยายามทำตัวให้เป็นจุดเด่นจุดสนใจของคนอื่นมากนัก หากไปนั่งก็จะนั่งที่ขอบ ๆ หรือหลัง ๆ ก็จะมีรู้สึกอับอาย สำหรับการเดิน คนในजरิตนี้ปกติแล้วจะเดินแบบขาดจุดมุ่งหมาย ขาดความมุ่งมั่น ไร้เรี่ยวไร้แรง ในวิสุทธิธรรมได้เปรียบเทียบการพูดเหมือนคนกวาดบ้าน สำหรับผู้เป็นโทยะजरิตจะรับกวาดให้เสร็จ ๆ อย่างรวดเร็วและมีพลัง แต่บุคคลที่เป็นโทยะजरิตจะกวาดเป็นวงกลม ไม่เสร็จเสียที

การแต่งกาย จะชอบสีอ่อน ๆ หรือไม่ก็สีเศร้า ๆ ทึม ๆ เช่น เทา น้ำเงิน เขียวเข้ม บ้านของคนในกลุ่มนี้ ไม่ชอบแสงสว่างมากนัก ชอบปิดม่าน เปิดเพลงค่อย ๆ เบา ๆ บ้านไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนโทยะजरิต แต่ก็ไม่รกรุงรัง

จุดแข็งของคนที่มีลักษณะโทยะजरิต คือ เนื่องจากไม่ค่อยคิดฟุ้งซ่านมากนัก จึงเข้าใจอะไรได้ค่อนข้างชัดเจน โดยไม่ปรุงแต่ง เมื่อมองอะไรเห็นได้ชัดเจนก็มักจะมีการตัดสินใจที่ดี ถ้าคิดออกเป็นคนที่หนักใช้สมองด้านขวา จึงมีความรู้สึก และมักใช้ความรู้สึกในการตัดสินใจ ทำให้มักตัดสินใจไม่ค่อยพลาด ดังนั้นแม้เหตุผลจะเลียงผู้อื่นไม่ได้มากนัก หรือพูดไม่ทันजरิตอื่น ๆ แต่ก็มีญาณสังหรณ์ที่ถูกต้องในการตัดสินใจ อีกประการหนึ่ง เนื่องจากมักใช้สมองด้านขวา จึงไม่ค่อยทุกข์เหมือนजरิตอื่น ไม่ค่อยเป็นโรคจิตโรคประสาท ไม่เครียด แต่จะซึมเศร้าแต่ไม่มีอะไรมากระตุ้น เป็นคนที่ทำงานเก่งโดยเฉพาะงานที่เป็นงานประจำไม่ใช่งานที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์มากนัก เพราะไม่คิดฟุ้งซ่าน งานจึงเสร็จตามเวลา เป็นคนดี เป็นเพื่อนที่น่าคบ น่ารัก ไม่สร้างกรรมชั่ว ทั้งในด้านความคิด การพูด และการกระทำ คือ ไม่คิดร้าย ไม่โกง ไม่หลอกลวง ไม่เพ้อเจ้อ ไม่ส่อเสียด ไม่พูดจาให้คนอื่นเสียใจ มีสติสูง เป็นคนที่วางใจได้

จุดอ่อน ไม่มีความมั่นใจ มองตัวเองต่ำกว่าความเป็นจริง โทยะตัวเองเสมอ หมกมุ่นแต่เรื่องตัวเองไม่สนใจคนอื่น ไม่จัดระบบความคิดทำให้เหมือนไม่มีความรู้ ไม่มีความเป็นผู้นำ ไม่ชอบเป็นจุดเด่น สมาธิอ่อนและสั้น เบื่อง่าย อารมณ์อ่อนไหวง่าย ใจน้อย

แม้जरิตนี้ไม่สร้างปัญหาให้กับคนอื่นและสังคม แต่जरิตนี้มีข้อเสียสำคัญคือ การใส่ซอฟต์แวร์ในความคิดที่ทำลายตัวเอง โดยมองตัวเองไม่ตรงความเป็นจริง แต่ต่ำกว่าความเป็นจริง รู้สึกว่าตัวเองไม่เก่ง ทำไม่ได้ ไม่มีความสามารถ ผู้อื่นไม่ได้ ไม่ทันโลก เมื่อไปเจอคนजरิตอื่น ๆ เช่น โทยะजरิตหรือวิตรजरิตที่มักจะดูถูกजरิตนี้ว่า ไม่มีหลักการ เหตุผล หรือความคิด เป็นการย่ำความคิดที่ไม่ค่อยดีเกี่ยวกับตัวเองให้มากยิ่งขึ้น และทำให้มองว่า โลกนี้โหดร้ายไม่ยุติธรรม ทำไมคนดีโลกไม่สนับสนุนแต่กลับกลั่นแกล้งซ้ำเติม การที่รู้สึกขาดความมั่นใจอยู่ตลอดเวลาและเมื่อเกิดอะไรจะโทยะตัวเองอยู่ เรื่อย ๆ ทำให้ต้องการกำลังใจเป็นสายน้ำเกลืออยู่เสมอ หากไม่มีก็จะไม่เจริญเติบโต ทำให้ไม่สามารถยืนได้ด้วยตัวเองตามลำพังเท่าไร ยิ่งถ้าไปอยู่ท่ามกลางคนเป็นโทยะजरิตและวิตรजरิตซึ่งเต็มไปด้วยคำพูดที่ตำหนิเตียนด้วยแล้วจะรู้สึกเฉาไปเลย เพราะเป็นการซ้ำเติมความรู้สึกไม่มั่นใจใจของตัวเองอยู่แล้ว

วิธีแก้ไข ตั้งเป้าหมายชีวิตให้ชัดเจน ฝึกสมาธิสร้างพลังจิตให้เข้มแข็ง ให้จิตออกจากอารมณ์โดยจับการเคลื่อนไหวของร่างกายหรือเล่นกีฬา แสวงหาความรู้ และต้องจัดระบบความรู้ ความคิด สร้างความแปลกใหม่ให้กับชีวิต อย่าทำอะไรซ้ำซาก

สรุปว่า คนโมหะจริต เป็นคนที่มีรู้สึกเบื่อง่าย เพราะสมาธิค่อนข้างอ่อนและสั้น ไม่ชอบทำงานหนัก ไม่ชอบอ่านหนังสือ ทำให้ไม่ค่อยมีข้อคิดหรือความรู้ จึงทำให้ยากที่จะสามารถทำการใหญ่ได้สำเร็จ การขาดสมาธิทำให้ไม่มีพลัง ประกอบกับขาดความมั่นใจในตัวเองทำให้ไม่มีความเป็นผู้นำ และตัวเองก็ไม่อยากจะทำใครอยู่แล้ว แต่จะมีปัญหาหากมีตำแหน่งสูงขึ้น เพราะไม่สามารถปกครองลูกน้องได้ ชอบโรแมนติก ใช้อารมณ์มากกว่าความคิด มักใจน้อย อย่าไปพูดแรงเพราะอารมณ์อ่อนไหว เจ็บปวดใจได้ง่าย^{๓๑}

๔) คนศรัทธาจริต มีความเชื่อมั่นว่าตัวเองมีหลักการอุดมการณ์ คิดว่าตนเองเป็นคนดีน่าศรัทธาประเสริฐมากกว่าพุทธิ เพราะคิดอย่างมีหลักการและพูดอย่างมีหลักการตลอด แต่คนที่ศรัทธาจริตพระพุทธรูปเจ้ากล่าวไว้ว่า เป็นคนมีปัญญาต่ำ เพราะมีความเชื่ออย่างรุนแรงว่าจะเป็นอย่างนั้น และจะไม่ยอมรับความคิดของคนอื่น หากคนอื่นมีความคิดแตกต่างจากเราก็ไม่ยอมรับ ไม่ได้พิจารณาเหตุผล ไม่พิจารณา ต้องคิดถึงหลักกาลามสูตร อย่าเชื่อเพราะตามกันมา อย่าเชื่อเพราะเป็นศาสนา อย่าเชื่อเพราะเป็นครูบาอาจารย์ อย่าเชื่อเพราะเห็นว่ามีเหตุผลสอดคล้องกับความคิดของเรา โดยธรรมชาติเวลาเราสั่งสอนคนก็อยากให้คนอื่นเชื่อ คนพูดก็ให้รับฟังก่อน แต่หลังจากนั้น ให้ดูเหตุผลตามสติปัญญาอันวชิระ พิจารณาให้เต็มที่ ถ้าเชื่อคนก็ไม่ใช้พุทธศาสนิกชน ไม่รู้จักประนีประนอม ความจริงมีอยู่หนึ่งเดียว คนไม่เห็นด้วยเป็นฝ่ายผิด ทำให้คนมีศรัทธาไม่มีเมตตา เพราะคนมีความคิดไม่ตรงกันเราเป็นคนแล้ว ศรัทธาแรง ๆ จะแยกแยะขาวดำ ไม่มีสีเทา คนคิดไม่เหมือนกันจะเอาเป็นเอาตาย มักจะทำกิจการโดยไม่คิดถึงผลที่จะตามมา

จุดแข็ง มีพลังจิตสูงและเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเสียสละเพื่อผู้อื่น ต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม มีพลังขับเคลื่อนมหาศาล มีลักษณะความเป็นผู้นำ

จุดอ่อน หูเบา ความเชื่ออยู่เหนือเหตุผล ถูกหลอกได้ง่าย ยิ่งศรัทธามาก ปัญญายิ่งลดน้อยลง จิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความคิดที่แตกต่าง ไม่ประนีประนอม มองโลกเป็นขาวและดำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนคิดว่าถูกต้อง สามารถทำได้ทุกอย่างแม้แต่ใช้ความรุนแรง

วิธีแก้ไข นึกถึงกาลามสูตร ใช้หลักเหตุผลพิจารณาเหนือความเชื่อ ใช้ปัญญานำทาง และใช้ศรัทธาเป็นพลังขับเคลื่อน เปิดใจกว้างรับความคิดใหม่ๆ ลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวบุคคลหรืออุดมการณ์ ลดความยึดมั่นในตัวกูของกู^{๓๒}

๕) คนวิตกจริต ลักษณะพื้นฐานคือ พุดไม่หยุด ประเทพาน้ำไหลไฟดับ ชอบแสดงความคิดเห็น มีคำถามเยะเยะไปหมด เพราะได้ยินเสียงพูดตลอดเวลา สมองเต็มไปด้วยความคิด ฟุ้งซ่าน สับสนวุ่นวาย มีหลายความคิดซ้อนกันอยู่ แต่มักสรุปประเด็นสำคัญหรือจัดระบบไม่ได้ อย่างไรก็ตาม คนทั่วไปมักมองว่า คนที่วิตกจริตมีปัญญาสูงเพราะเป็นคนที่สามารถคิดได้เร็ว พุดได้มาก ประเด็นเต็มไปหมด ฟุ้งเฟ้อ ๆ แล้วน่าประทับใจถ้าไม่คิดอะไรมาก วิตกไม่สามารถหยุดความคิดของตัวเองได้ และไม่สามารถเลือกว่าจะคิดอะไรได้ การคิดมักจะย่ำคิดในทางลบ มองโลกในแง่ร้าย มักคิดว่าโลกชั่วร้าย คนอื่นจะพยายามเอาเราเปรียบตัวเอง ไม่สามารถเชื่อใจใครได้ มักคิดในทางลบ เช่น การคิดอิจฉา คิดเรื่องต่าง ๆ ในแง่ไม่ดี และความคิดดังกล่าวจะผุดขึ้นมามากมายควบคุมไม่ได้ เป็นการย่ำ

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐-๗๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖-๑๔๑.

คิดในทางลบ คนที่เป็นจิตอื่น ๆ อาจไม่เข้าใจว่าคิดไปทำไม แต่ผู้เป็นจิตกจริตไม่อาจปิดความคิดเหมือนอยู่ในน้ำทะเลโดนคลื่นกระชากไปเรื่อย

หน้าตาปกติจะบึ้ง ยิ้มไม่ออก ไม่มีความรู้สึก แต่มีอารมณ์รุนแรง คำพูดจะรุนแรง เพราะอยู่ในความคิด เช่นเวลาวิจารณ์คนมักใช้คำพูดรุนแรงทำให้คนชอกช้ำเกิดกรรมเวร คนทั่วไปมักไม่ค่อยชอบหน้า และมักถูกทำร้ายทางกายวาจาและใจ เป็นการย้ำการมองว่าโลกชั่วร้ายมากยิ่งขึ้น และจะเป็นคนร้อนรุ่ม แต่ในอีกด้านหนึ่งการพูดมาก คิดมาก ใช้พลังงานทำให้ดูเหนื่อยโหม คนที่เป็นจิตกจริตจะมีปากกับใจไม่ตรงกัน เวลาพูดนั่นนี่ตาจะกระบอกไปรอกมา พูดอย่างคิดอย่าง และยังไม่ค่อยชอบรักษาสัญญา เพราะมีความคิดเยาะผุดขึ้นมาตลอด คิดกลับไปกลับมา ประกอบกับมีอัตราสูง มักกลัวเสียเปรียบ ถ้าเปลี่ยนสิ่งที่ได้สัญญาไว้ ก็เปลี่ยนตลอดเวลา มักชอบสิ่งตัวเองต้องการเวลาติดต่อกับคนอื่น แม้ในระยะสั้น จะสร้างความประทับใจให้กับคนที่พบเห็นได้ก็ตาม แต่ในระยะยาว พฤติกรรมการไม่รักษาคำพูด ทำให้ไม่ค่อยเป็นคนที่น่าเชื่อถือ คนไม่เชื่อถือ เป็นคนที่แยกโลกแห่งความจริงและโลกที่ตัวเองคิดขึ้นมาไม่ค่อยได้ หลายครั้งหลายเรื่องเป็นสิ่งที่ตัวเองคิดไปเองโดยไม่มองข้อเท็จจริง เป็นคนขยันขันแข็งหนักเอาเบาสู แต่ผลที่ออกมาน้อยหรือไม่ค่อยได้ประโยชน์เพราะคิดมากฟุ้งซ่านอยู่ตลอด ทำให้ไม่สามารถรักษาความสนใจในเรื่องหนึ่งเรื่องใดไว้ได้นาน และไม่สามารถรักษาสมาธิไว้ได้ เป็นคนเจ้ากี้เจ้าการ มีอัตราสูง หลงกับความคิด คิดว่าตัวเองเก่งกาจ โดยเฉพาะถ้าเจอกับคนที่เป็นโมหะจิตที่นิ่ง ๆ สงบ คิดน้อย เศร้าสร้อย อยู่กับอารมณ์ พูดไม่ทันแล้ว คนที่เป็นโมหะจิตจะรู้สึกสะบักสะบอม อยากรู้อยากเห็น ไม่รู้จักเลือกว่าควรจะรู้สิ่งใดสนใจสิ่งใด จึงมักจะสอดรู้สอดเห็นในสิ่งไม่มีประโยชน์ ใช้เวลาไม่ค่อยมีประโยชน์ ชอบผัดวันประกันพรุ่ง ชอบสัญญาแต่ไม่อาจรักษา เพราะมีความคิดเต็มไปหมด ทำงานรวดเร็วแต่ค่อนข้างหยาบ อาจปวดหัวไมเกรน การแต่งกายจะจับโน้นประสมนี้ ให้ออกมาดูเด่นดูฉลาด แต่ไม่สวยงาม เพราะไม่มีความรู้สึก มีแต่ความคิด

จุดแข็ง ของจิตนี้คือ มีความคิดมากสามารถเอาความคิดที่เป็นประโยชน์มาใช้ ถ้าคุณเป็นจิตอื่น ๆ โดยเฉพาะโมหะจิตก็ควรหาเพื่อนหรือคู่ครองเป็นจิตจะได้ฟังความคิดมากมายที่อาจใช้เป็นประโยชน์ได้เป็นนักพูดที่เก่ง สามารถจูงใจคนได้เก่ง ทำให้หลายคนกลายเป็นผู้นำในวงการต่าง ๆ หรือนักการเมือง เป็นคนละเอียด รอบคอบ เนื่องจากโดยนิสัยของคนจิตนี้ จะลงประเด็นเล็ก ประเด็นน้อยอยู่แล้วโดยธรรมชาติ จึงสามารถเห็นความผิดเล็กความผิดน้อยที่คนจิตอื่นไม่เห็น หรืออาจไม่สนใจจะมอง กล่าวอีกนัยหนึ่งจิตนี้เป็นนักจับผิดเก่ง

จุดอ่อนของคนจิตนี้ที่สำคัญคือ มองไม่เห็นภาพใหญ่ เห็นแต่ภาพเล็ก ๆ เพราะจิตชอบใจประเด็นเล็กประเด็นน้อย หยุ่มหยุ่มมากจนบ่อยครั้งลืมภาพใหญ่หรือประเด็นสำคัญ แม้กระทั่งอาจจะลืมเป้าหมายที่ตัวเองกำลังกระทำอยู่เพราะมุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการจนเกินไป คิดมากเกินไปจนความจำเป็น ไม่สร้างสรรค์ ชีวิตเหนื่อยหน่าย ทำงานหนัก แต่ไม่มีผลตามที่ต้องการ การที่คนจิตนี้มักมองจุดเล็กจุดน้อยทำให้เห็นปัญหาได้ตลอดแต่หาทางแก้ไม่ได้ ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานทุกข์ใจอยู่เป็นประจำ เป็นคนลังเลสงสัย มีความคิดมาก แต่ไม่กล้าลงมือ มักจะพูดออกมาได้เร็ว แต่ไม่ค่อยจะมีระบบ เป็นลักษณะฟุ้งซ่าน ไม่ตรงประเด็น เปลี่ยนแปลงความคิดตลอด เปลี่ยนจุดยืนตลอด ไม่ทำตามสัญญา เชื่อถือไม่ค่อยได้ แยกแยะความจริงไม่ได้ ในสังคมไทย อาจได้รับการยกย่องเพราะเป็นเจ้าความคิด ช่างพูดช่างเจรจา แม้ว่าจริง ๆ แล้วสิ่งที่พูดออกมามักจะไม่ได้คิด กลั่นกรองเท่าไรก็ตาม

วิธีแก้ไข เลือกความคิด อย่าให้ความคิดลากไป ผึกสมาธิแบบอานาปานัสสติ เพื่อสงบสติ อารมณ์ เลิกอกุศลจิต คลายจากความฟุ้งซ่าน สร้างวินัย ต้องสร้างกรอบเวลา ผึกมองภาพรวม คิดให้ครบวงจร หัดมองโลกในแง่ดี พัฒนาสมองด้านขวา

สรุปว่า เป็นคนไม่ค่อยมีความรู้สึก ความรู้สึกแตกต่างจากอารมณ์ ความรู้สึกเกี่ยวกับวิจารณ์ญาณ การมีญาณสังหารณ์ แม้คนที่มีความลักษณะวิตกจริตแม้จะมีความคิดมากมาย แต่จะไม่สามารถเลือกได้ ไม่มีวิจารณ์ญาณว่า อะไรถูกไม่ถูก เหมาะสมไม่เหมาะสม เพราะสมองไปติดด้านซ้าย จึงมักไม่รู้สึกตัวว่า อะไรถูกอะไรผิด ไม่เข้าใจความรู้สึกคนอื่น และไม่ค่อยสนใจสิ่งแวดล้อม ชอบคิดซ้ำในเรื่องอดีต เมื่ออยู่คนเดียว แต่เมื่ออยู่กับคนอื่นจะคิดเรื่องโน้นเรื่องนี้ จะมีความสุขเพราะคิดว่า ตัวเองสามารถคิดได้เร็วกว่า ดีกว่าคนอื่น^{๓๓}

๖) คนพุทธิจริต คนพุทธิจริตนี้จะเรียนรู้เร็ว พุทอะไรเป็นเหตุเป็นผล ตัวกูของกูไม่สูงต่ำกว่าวิตก พร้อมจะรับความคิดเห็นเพื่อพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นสูงขึ้น จึงยอมรับความคิดเห็นใหม่ซึ่งมีเหตุผล จิตปักอยู่ในเหตุผลจึงตรงประเด็น ไม่เอาเปรียบ มีความเมตตาทั่วมาจิต เพราะคิดตามความเป็นจริง และไม่คิดในทางลบ ต้องการพัฒนาขัดเกลาจิตใจ ตลอดเวลา จึงเห็นปัญหาและทางแก้ เมื่อเห็นผู้อื่น จึงเกิดความเมตตาไปด้วย ในคนพุทเต็มไปด้วยสติและปัญญา แตกต่างวิตกที่พุดแยะทำแยะแต่ผิดถูก เป็นคนที่เชื่อถือได้ หน้าที่ตาผ่องใส แตกต่างกับวิตกเพราะฟุ้งซ่านจึงเหวี่ยงเหวี่ยงน้อย เอนิจจานาล พุทธิจึงมีสีหน้าไม่ทุกข์ มีสมาธิเข้มแข็ง มองโลกตามความเป็นจริง มีพลังซึ่งแตกต่างจากโมหะซึ่งไม่เบิกบาน เศร้า ถึงเวลาพุดก็ไม่พุด ไม่มีพลัง ตา สว่างใส ฐ โทสะ ตาแข็งโปน เป็นประกายแห่งความเหี้ยมดุ โมหะ ตาเยิ้มแต่เศร้า รากจะเปลี่ยนแปลง วิตกตาจะหลอกหลอก จะรู้จักสังเกตสิ่ง ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น สีหน้า เพื่อที่จะปรับความคิด การพุด การกระทำของตัวเอง หาได้ลำบากในสังคม เป็นกัลยาณมิตร ต้องการให้คนอื่นก้าวหน้า คบคนประเภทที่เป็นคนประเภ่นั้น ควรคบคนที่สูงกว่าดีกว่าเรา ถ้าเลือกได้ แต่การให้ความช่วยเหลือต้องให้กับทุกคน การให้ความช่วยเหลือต้องทำโดยไม่ให้ตัวเองเดือดร้อน หากเรามีกำลังจิตไม่พอจะถูกครอบงำโดยคนรอบข้างน้อยคนที่จะเป็นเพราะต้องมีเหตุผล ต้องมีพลังศรัทธาตามด้วย ความอยากที่จะรู้ จิตใจเป็นอย่างไรถ้านายเป็นควรทำงานด้วย เพราะชอบแนะนำชอบสอน ไม่ได้ตำหนิ เปิดให้ก้าวหน้าพัฒนา และฟังพาได้ และสามารถช่วยเหลือได้ เพราะเป็นคนมีธรรม และต้องการพัฒนา

จุดแข็ง สามารถเห็นเหตุเห็นผลได้ชัดเจน และรู้วิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องอดตาต่ำ เปิดใจรับข้อเท็จจริง จิตอยู่ในปัจจุบัน ไม่จมปลักในอดีต และไม่กังวลในสิ่งที่เกิดในอนาคต พัฒนาปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ เป็นกัลยาณมิตร

จุดอ่อน มีความเฉื่อย ไม่ต้องการพัฒนาจิตวิญญาณ ชีวิตราบรื่นมาตลอด หากต้องเผชิญพลังด้านลบ อาจเอาตัวไม่รอด ไม่มีความเป็นผู้นำ จิตไม่มีพลังพอที่จะดึงดูดคนให้คล้อยตาม

วิธีแก้ไข ถ้ามั่นใจตัวเองว่าพอใจแล้วหรือกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพิ่มพลังสติสมาธิ พัฒนาจิตใจให้มีพลังขับเคลื่อนที่แรงขึ้น เพิ่มความเมตตา พยายามทำให้ประโยชน์ให้กับสังคมมากขึ้น

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖-๑๐๖.

สรุปว่า คนพุทธิจริตเป็นผู้ที่มีความประพฤติไปในทางใช้ความคิดพิจารณาจักใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง ที่เป็นเหตุผล ชอบวางแผน ใฝ่เรียนรู้ พัฒนาตัวเองอยู่เสมอ และเป็นกัลยาณมิตร^{๓๔}

สรุปว่า การวิเคราะห์ผู้ฟังธรรมต้องคำนึงถึงวัย เพราะแต่ละวัยมีความสนใจในการฟังธรรมต่างกัน แต่อีกหนึ่ง ผู้เผยแผ่ธรรมต้องสังเกตผู้ฟังตามจริต ๖ ด้วย เพราะจริตอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามาในชีวิต เช่น เดิมเป็นคนโมหะจริต แต่ถูกสังคมและสภาวะแวดล้อมเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูกดูแคลนหรือถูกหักหลัง โทสจริตจะค่อย ๆ ปรากฏชัดขึ้น จนกลายเป็นจริตหลักในที่สุด เพราะจิตใจเต็มไปด้วยความโกรธแค้น และเจ็บใจต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบ หรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงได้อีกกรณีหนึ่ง เช่น มีการเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนเป็นสาเหตุให้จริตหลักในทางต่ำเป็นจริตที่ดีขึ้น

ราคะจริต เนื่องจากเป็นคนที่ไม่เป้าหมายในชีวิตและคิดในผัสสะทั้ง ๕ เสมอ เมื่อถูกกล่อมเกลียดด้วยหลักธรรมความเป็นจริงทางพุทธศาสนาบ่อย ๆ เข้า ก็อาจจะกลายเป็นพุทธิจริตได้

โทสจริต เนื่องจากเป็นคนที่มีอารมณ์ฉุนเฉียวง่าย โกรธเกลียดแม้แต่สิ่งที่ไม่ดีเล็ก ๆ น้อย ๆ กลายเป็นคนที่มีจิตใจมีเมตตา หากได้เจริญอัปปมัญญากรรมฐาน จะเริ่มรู้จักให้อภัยผู้อื่น รู้จักเห็นอกเห็นใจ เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น

โมหะจริต เนื่องจากเป็นคนเชื่องซึม หรือเป็นคนที่ไม่รู้ในสิ่งที่ไม่ควรรู้ หรือ เป็นคนที่ไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้ กลับกลายเป็นคนมีสติ รู้เนื้อรู้ตัว เพราะมีการฝึกสติ ตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ สติรู้ลมหายใจเข้า หายใจออก เป็นต้น จิตใจก็จะเข้มแข็งขึ้น สดชื่นเบิกบาน เลิกเศร้าหมองเป็นอาณัติ

วิตกจริต เนื่องจากเป็นคนที่ไม่คิดฟุ้งซ่าน ทำงานจัดจ้าน ผิดวันประกันพรุ่ง พุดมากจนเหนื่อย กลายเป็นพุทธิจริตเปี่ยมล้นด้วยปัญญา มองอะไรทะลุปรุโปร่ง เห็นปัญหา และโอกาสหลายอย่างก็ด้วยการฟังธรรมแล้วนำไปปฏิบัติ จนลดละความคิดอกุศลทั้งได้

ศรัทธาจริต เนื่องจากเป็นคนที่ไม่หยาบ เชื่อคนง่าย กลายเป็นคนมีเหตุผล รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง รู้จักเริ่มคิด เริ่มมองโลกทั้งในแง่บวกและลบพร้อมกัน เห็นอะไร ได้ยินอะไร เป็นต้น ก็พิจารณาตามความเป็นจริงตามหลักของพระพุทธศาสนา

พุทธิจริต เนื่องจากเป็นคนที่มีพลังของความมีเหตุผลเข้มแข็งขึ้น แผ่ขยายความเมตตาต่อผู้อื่นได้มากขึ้น เห็นอกเห็นใจคนอื่นมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะสามารถลดปริมาณเข้มข้นของจริตอื่น ๆ ที่แสดงออกน้อยลง ก็ต้องอาศัยการสื่อสารและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยผ่านพระสงฆ์ที่มีความสามารถออกเผยแผ่ นำเสนอหลักธรรมให้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันก็จะประสบผลสำเร็จได้

๔.๒.๒ ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรม

ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

ท่านได้รับการยอมรับนับถือ เชื่อถือ และศรัทธาจากประชาชนว่าสามารถโน้มน้าวให้บุคคลปฏิบัติตามได้ง่ายซึ่งมีวิธีการเผยแผ่ดังต่อไปนี้

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐-๑๖๐.

๔.๒.๒.๑ ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่โดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจ ง่ายและชัดเจน การสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ช่วยให้จำแนก เห็นจริงและความเพลิดเพลินทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น การยกอุทาหรณ์และ การเล่านิทานแล้วนำธรรมะมาแทรกตามขั้นตอน ใช้ธรรมะเป็นบทสรุปหรืออธิบายหลักธรรมแล้วยก นิทานมาประกอบ เป็นวิธีการหนึ่งที่พระพุทธบริษัท ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรม เช่น นิทานจาก ธรรมบท นิทานชาดก นิยายอิงธรรมะ เมื่อท่านยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบการแสดงพระ ธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม หรือบทความ ทำให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อหาทำให้มองเห็นเป็นรูปธรรม ผู้ฟังธรรมของท่าน นอกจากจะได้สาระข้อคิดที่เป็นคติแล้วยัง ได้รับความชื่นชมชื่นเบิกบานใจ

สรุปว่าการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ที่ท่าน นำมาใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรมนั้น ทำให้ผู้ฟัง มีความเข้าใจง่ายขึ้น มองเห็นภาพพจน์อย่าง ชัดเจน จนเกิดความเพลิดเพลินไปกับพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม หรือบทความ ของท่าน จนทำให้เกิดความชื่นชมชื่นเบิกบานใจ นี่คือนิยามเด่นของพระธรรมโกศาจารย์ ที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมโดยใช้รูปแบบและแนวทางการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ

๔.๒.๒.๒ ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปมัย

คำอุปมาอุปมัยช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้การอธิบายสิ่งที่เป็นามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็รูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็รูปธรรมด้วยรูปธรรม ก็ช่วยให้หนักแน่นเข้า เช่น ครั้งพระพุทธเจ้าตรัสสอน แกมณทกเศรษฐีว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบโปรย โทษของผู้อื่นเหมือนคนโปรยกลบ แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้เหมือนพรานนกปกปิดร่างพรางกาย ตนไว้”^{๓๕} ดังนั้น พระธรรมโกศาจารย์ จึงได้นำเอาวิธีอุปมาอุปมัยมาใช้มากในการเผยแพร่ธรรม เพราะท่านเห็นว่าธรรมะบางข้อนั้นยากแก่การเข้าใจ แต่เมื่อยกสิ่งที่เป็รูปธรรมขึ้นมาเปรียบเทียบ ผู้ฟังธรรม ย่อมมองเห็นตามความเป็นจริงได้ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย

สรุปว่าอุปมาอุปมัยที่ท่านนำมาประกอบในการแสดงธรรมนั้น ส่วนมากเป็นเรื่องที่คนเราเห็นสัมผัสและคลุกคลีอยู่ เพียงแต่ไม่ได้ขบคิดเท่านั้น เมื่อท่านนำมา เปรียบเทียบ ทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน มีความเข้าใจง่ายขึ้น มองเห็นภาพพจน์อย่างชัดเจนจนเกิดความ เพลิดเพลินไปกับพระธรรมเทศนา คือนิยามเด่นของพระธรรมโกศาจารย์ ที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรม โดยใช้รูปแบบอุปมาอุปมัย

^{๓๕} พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๕๒/๖๐., พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๑๑๐.

๔.๒.๒.๓ ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการใช้วิธียกบุคคลตัวอย่าง

วิธีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการเผยแพร่ธรรม เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้รู้ว่าการทำเช่นนี้แล้วได้รับผลเป็นเช่นไร ในการอธิบายธรรมแล้วยกบุคคลมาประกอบด้วยนั้น ย่อมทำให้ผู้ฟังธรรม เกิดความมั่นใจว่าทำอย่างนี้จะได้รับผลอย่างตืออย่างนั้น หรือทำชั่วอย่างนี้ย่อมได้รับผลชั่วดังเช่นบุคคลนั้น การยกตัวอย่างมาประกอบการเทศน์นี้ เพื่อให้คนสนใจและยึดเป็นแบบอย่าง ดังที่พระพุทธองค์ทรงยกพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่างในเรื่องสันโดษว่า เธอทั้งหลายจงเป็นเหมือน ดวงจันทร์ จงพรากกาย พรากจิตออก เป็นผู้ใหม่เป็นนิจ ไม่ค่นองเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลายเกิด เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงพรากกายพรากจิต แลดูบ่อน้ำซึ่งคร่ำครว ภูเขาที่ขรุขระ หรือแม่น้ำที่ขาดเป็นห้วง ๆ อุปมานี้ฉันใด อุปมัยนั้นก็ฉันนั้น เธอก็เป็นเหมือนดวงจันทร์ จงพรากกาย พรากจิต ออกเป็นผู้ใหม่เป็นนิจ ไม่ค่นองเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย กัสสปะเปรียบเหมือนดวงจันทร์ พรากกาย พรากจิตออก เป็นผู้ใหม่เป็นนิจ ไม่ค่นองเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย^{๓๖} พระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม ได้ยกบุคคลมาเป็นตัวอย่างอยู่เสมอ เพื่อให้การอธิบายธรรมที่ท่านแสดงนั้นให้มีความสนใจ มากขึ้น

สรุปว่าบุคคลตัวอย่างที่ท่านยกมาประกอบการเผยแพร่ธรรมนั้น เหมาะสมกับเรื่องช่วยให้เข้าใจในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น เพราะมีตัวอย่างบุคคลเป็นเครื่องยืนยัน ทำให้รู้ว่าปฏิบัติตามธรรมข้อนี้ย่อมได้ผลเช่นนี้ จึงทำให้สาระธรรมที่ท่านนำมาเสนอมีความชัดเจน แจ่มแจ้ง จูงใจให้ผู้ฟังมองเห็นความสำคัญของพระธรรมมากยิ่งขึ้น

๔.๒.๒.๔ ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ร่าเริง

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า บางครั้งพระองค์จะสอนด้วยสำนวนโวหารที่แสดงว่า มีอารมณ์ร่าเริง แต่การมีอารมณ์ร่าเริงนั้นเป็นเพียงอุปายในการสอนเท่านั้น วิธีแทรกเรื่องที่ทำให้อารมณ์ร่าเริง เป็นวิธีการหนึ่งที่พระธรรมโกศาจารย์ใช้ในการเผยแพร่ธรรม ทั้งนี้เพื่อความเพลิดเพลิน ทำให้ผู้ฟังไม่เบื่อ ขวนให้อยากติดตามในเนื้อหาสาระที่ท่านได้นำเสนอ

สรุปว่าการเผยแพร่ธรรมที่แทรกเรื่องทำให้อารมณ์ร่าเริง เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ ทำให้ผู้ฟังธรรมไม่เบื่อ ขวนให้ติดตามสารธรรมที่ท่านนำเสนอแล้วนำไปปฏิบัติธรรมและช่วยเผยแพร่ธรรมต่อไปด้วย

๔.๒.๒.๕ ความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมโดยการใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟัง

การเผยแพร่ธรรมที่ประสบความสำเร็จ ผู้เผยแพร่ต้องรู้จักใช้ภาษาให้มีความเหมาะสมกับระดับผู้ฟัง ยิ่งผู้นำเสนอเนื้อหาสาระธรรมมีความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ฟังมากเพียงใด โอกาสที่จะสื่อสารให้ผู้ฟังเข้าใจย่อมมีมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เผยแพร่ธรรมจะต้องคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก เพราะการเผยแพร่ธรรมต้องให้เข้าถึงประชาชน ดังนั้น การสื่อสารจึงเป็นเรื่องสำคัญ ภาษาที่ใช้ในการเผยแพร่จะเป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษากลางก็ได้ ไม่มีข้อกำหนดตายตัว แต่ต้องเป็นภาษาที่ผู้ฟังรู้เรื่อง

^{๓๖} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๑๔๖/๑๙๐., ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๖/๒๓๗.

และเข้าใจได้ดี พระธรรมโกศาจารย์ เป็นผู้ที่ใช้ภาษาที่ไพเราะ ฟังสบายหู จับใจ ในการเผยแผ่ธรรม การแสดงพระธรรมเทศนา การบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม ท่านจะใช้ ภาษาง่ายๆ กะทัดรัด เข้าใจชัดเจน ทำให้เป็นที่ชอบใจ พอใจ

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์มีวิธีการเผยแผ่ธรรมหรือแนวทางในการนำเสนอธรรมะ ที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ไร้เรง มากขึ้น ไม่สับสนวุ่นวาย มีเหตุผล มีเนื้อหาสาระดี มีมุมมองให้แง่คิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยการยก อุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปมัย การใช้วิธียกตัวอย่างบุคคล การใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้มีอารมณ์ร่าเริง การใช้ภาษาง่าย ๆ เหมาะสมกับผู้ฟังมานำเสนอซึ่งเป็น วิธีการเผยแผ่ธรรมที่ใช้จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท่าน

๔.๓ ผลสำเร็จของวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

๔.๓.๑ ผลสำเร็จที่เกิดแก่บุคคล

๔.๓.๒ ผลสำเร็จที่เกิดแก่สังคม

๔.๓.๒ ผลสำเร็จที่เกิดแก่พระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ได้รับการยอมรับนับถือ เชื่อถือและศรัทธาจากประชาชนว่าสามารถโน้มน้าวให้บุคคลปฏิบัติตามได้ง่าย วิธีการเผยแผ่ธรรม ของท่านทำให้เกิดผลสำเร็จหลายด้าน ดังนี้

๔.๓.๑ ผลสำเร็จที่เกิดแก่บุคคล

๔.๓.๑.๑ ด้านความรู้ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ได้แสดง บรรยาย ปาฐกถา และอบรมให้ความรู้ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ โดยเฉพาะความรู้เรื่องโลกและชีวิต การทำดี การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เรื่องความรู้ที่มีการสอนหลากหลายประการยึดการสอนตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเป็นหลัก นอกจากนั้นยังตอบปัญหาเพื่อให้ผู้ฟังหมดสงสัยในเรื่องที่ตนเองข้องใจ เป็นการคลายสงสัย ก่อให้เกิดความรู้แก่ผู้ฟังได้ และเมื่อผู้ฟังมีความรู้ก็เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง

๔.๓.๑.๒ ด้านความเชื่อ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) มีบทบาทในการทำให้ ประชาชนทั่วไปมีความเชื่อความศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะว่าความเชื่อหรือความศรัทธานั้นต้องอาศัยปัญญา ปัญญาจะทำหน้าที่ควบคุมไม่ให้เกิดความหลงงมงายกับสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผลได้สั่งสอนให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาและถ้ามีเรื่องใด ที่อาจจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อที่ผิด หรือเป็นเรื่องงมงายไร้สาระไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ก็จะแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมให้ประชาชนมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา

๔.๓.๑.๓ ด้านทัศนคติ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เป็นพระที่มีความสามารถ ในการเผยแผ่ธรรมจนสามารถเปลี่ยนทัศนคติของคนอื่นได้จากผู้ไม่มีศรัทธาให้กลับกลายมาเป็นผู้ที่มีศรัทธา มีศรัทธาอยู่แล้วก็ทำให้มีศรัทธามากขึ้น

๔.๓.๑.๔ ด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ ผู้นั้นจะต้องมีความเชื่อ ศรัทธาและมีทัศนคติในทางใดทางหนึ่งก่อนการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้อื่นได้ หลังจากได้รับฟังธรรมจากปาฐกถา การบรรยาย

๔.๓.๒ ผลสำเร็จที่เกิดแก่สังคม

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม) ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากความเจริญทางด้านวัตถุและความซับซ้อนของสังคมโดยเฉพาะปัญหาเรื่อง การละเมิดศีลธรรมดั้งเดิมอันจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาสังคมปัญหา เศรษฐกิจ และปัญหาทางการเมืองโดยปัญหาเหล่านี้สามารถแยกออกพิจารณาได้ ดังนี้

๔.๓.๒.๑ ปัญหาเรื่องความเชื่อ ปัญหาในเรื่องความเชื่อนี้เป็นเรื่องความเชื่อที่ผิดหลักคำสอนทางศาสนาเช่น เชื่อเรื่องคุณไสย เรื่องเวทมนตร์คาถา เรื่องการเสกน้ำหมาก เป่าน้ำมนต์ และเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อชาวบ้านเป็นอย่างมาก ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่มีแต่ความศรัทธาเท่านั้น แต่ขาดตัวปัญญาเป็นเครื่องกลั่นกรองความถูกต้องจนถึงขั้นที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความมกมายไปก็มี ปัญหาเหล่านี้อาจถูกมองว่า เป็นปัญหาต่อสังคมนี้อยู่ แต่ถ้าพิจารณาดี ๆ ก็จะเห็นได้ว่าทำให้คนหลงเชื่อในเรื่องผิดทำนองคลองธรรม ทำให้เห็นห่างจากหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ในทางแก้ไขปัญหานอกจากพยายามพิสูจน์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อนำความจริงมาเปิดเผยยังได้นำเสนอหลักธรรมคำสั่งสอนในเรื่องความเชื่อโดยยึดหลักในบาลีเรียกว่า เกสปุตติยสูตร หรือ กาลามสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สำหรับเป็นหลักแห่งความเชื่อของชาวพุทธ ดังนี้ คือ

- ๑) อย่าฟังเชื่อเพราะฟังตามกันมา
- ๒) อย่าฟังเชื่อเพราะนับถือสืบกันมา
- ๓) อย่าฟังเชื่อเพราะชาวเล้าลือ
- ๔) อย่าฟังเชื่อเพราะมีอ้างไว้ในตำรา
- ๕) อย่าฟังเชื่อเพราะตรรกะ
- ๖) อย่าฟังเชื่อเพราะอนุমান (คือการสรุปจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ)
- ๗) อย่าฟังเชื่อเพราะคิดตรงตามอาการที่ปรากฏ
- ๘) อย่าฟังเชื่อเพราะเข้ากับความเห็นของตน
- ๙) อย่าฟังเชื่อเพราะรูปลักษณะน่าเชื่อถือ
- ๑๐) อย่าฟังเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นครูของตน^{๓๓๗}

จากพระพุทธวจนะนี้ มิได้ไม่ให้เชื่อถืออะไรเลย แต่ให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองก่อนจงค่อยเชื่อเมื่อท่านได้แสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรมแก่ประชาชนหรือชาวพุทธทั่วไป โดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นข้ออ้างว่าจะต้องเชื่อด้วยการใช้ปัญญาหรือการปฏิบัติให้รู้จริงเห็นจริงด้วยตนเองก่อนจงค่อยเชื่อ เมื่อพระธรรมโกศาจารย์ สอนเช่นนี้ก็ทำให้หลักธรรมที่ถูกต้องถูกนำออกมาเผยแผ่ก็สามารถ สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมได้

^{๓๓๗} อด.ต.ก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๖-๑๘๗., อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

๔.๓.๒.๒ ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ ปัญหานี้มักเกิดในเมืองหลวง เป็นส่วนมาก ความเจริญทางด้านวัตถุ ความจริงแล้วเป็นสิ่งที่ดี แต่ความเจริญทางด้านนี้ ได้นำพาเอาสิ่งที่ไม่ดีที่ประเทืองแก่กิเลสเข้ามาด้วยมากมาย เช่น สถานเริงรมย์ต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการละเมิดศีลธรรมอันดี เช่น การก่ออาชญากรรม การค้าประเวณี การค้ายาเสพติด เมื่อความเจริญเขามาเท่าใดแหล่งบันเทิงก็จะมีมากขึ้น ทำให้ผู้คนหันหลังให้กับพระพุทธศาสนา ผู้คนก็จะไปกระจุกกันหมดอยู่แต่ในแหล่งบันเทิงต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อผู้คนไม่เข้าวัดทำให้ห่างไกลจากศีลธรรม เมื่อผู้คนไม่มีศีลธรรมก็จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาอีกมาก พระธรรมโกศาจารย์ได้แก้ปัญหานี้เป็นกรณี ๆ ไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ต้นเหตุคือคนไม่เข้าวัด ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เรื่องนี้ทั้งหมด แต่ปัญหาอยู่ที่เมื่อคนเข้าวัดมาแล้วเขาจะได้อะไรจากวัดไปบ้าง โดยท่านได้เสนอเป็นหลักเกณฑ์ในการแก้ปัญหานี้เป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

๑) อาคารสถานที่ภายในวัด เรื่องสถานที่และอาคารภายในวัดจะต้องจัดให้สะอาดมีระเบียบเรียบร้อยทำให้คนเข้ามาวัดแล้วมีความสบายตา สบายใจ สามารถให้ประชาชนใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ใช่เข้ามาแต่สิ่งสกปรก สกปรก น่ารังเกียจขยะแขยง เช่น บางวัดมีคนเร่ร่อน กรรมกรเข้าไปพำนักเต็มไปหมดทั้งเศษอาหารเหลือและปัสสาวะส่งกลิ่นเหม็นฉุนทำให้ทัศนียภาพ ภายในวัดไม่น่าเข้าเลย

๒) คนของวัด ในที่นี้หมายถึง ลูกศิษย์วัดและคนที่อาศัยอยู่ในวัด การที่ศิษย์วัดไม่ได้ใส่ใจมารยาทสังคม ขอบพูดคำหยาบ แต่งตัวสกปรก ผอมร่าง มีโรคหิด กลาก เกือบ น่ารังเกียจ ทำให้คนห่างวัดได้มากที่สุดเพราะชาวบ้านเห็นว่าวัดคือโรงงาน พระเป็นช่าง ศิษย์วัดเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้า เกี่ยวโยงไปถึงกันหมด การแก้ปัญหานี้จะต้องเปลี่ยนแปลงระบบและดูแลศิษย์วัดทั้งในเรื่องมารยาท ความสะอาดตลอดถึงการให้การศึกษาที่ดี ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับใช้พระสงฆ์เท่านั้น

๓) การเผยแผ่ธรรมะ ทุกวันนี้คนบ่นกันมากกว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่อง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้แสดงเล็งจุดผู้ฟังสูงเกินไปก็มี คิดว่าผู้ฟังคงเข้าใจแต่ความจริงไม่เข้าใจ เพราะภาษาชาววัดกับภาษาชาวบ้าน แม้พูดไทยเหมือนกันแต่รสชาติต่างกัน ผู้ฟังอาจจะไม่สามารถตีความได้ ทำให้เกิดปัญหาได้ ทางแก้ คือ จะต้องแสดงธรรมอยู่ในระดับที่คนทั่วไปฟังและเข้าใจได้ ไม่ใช่คำสูงหรือภาษาเฉพาะจนเกินไป

เมื่อแก้จุดปัญหาทั้งสามข้อตามหลัก ที่พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เสนอไว้ ก็จะทำให้มีคนเข้าวัดมากยิ่งขึ้น อันเป็นการแก้ปัญหานี้ในยุคนั้น แต่ในปัจจุบันปัญหานี้ยังมีความรุนแรงมากขึ้น อันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีเจริญมากยิ่งขึ้น ทำให้คนหันหลังให้วัดมากยิ่งขึ้น การนำวิธีการนี้ มาใช้เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาด้านความเจริญทางวัตถุ

๔.๓.๒.๓ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจทำให้ผู้คนอดอยาก ว่างงาน ไม่มีอาชีพ การดำรงชีวิตเกิดความลำบากจากสภาพต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาการก่ออาชญากรรม ปัญหาการประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติด ค้าประเวณี การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ได้นำหลักธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง

ฐานะความเป็นอยู่ ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า หลักแห่งการมีทรัพย์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ๔ ข้อ คือ

- ๑) อุภูลฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
- ๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
- ๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร
- ๔) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม^{๓๘}

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการ พระธรรมโกศาจารย์ ใช้สอนในเรื่องการสร้างฐานะเป็นหลักธรรมที่สามารถช่วยประคับประคองชีวิตตัวเองในช่วงเกิดปัญหาเศรษฐกิจและเป็น หลักที่จะช่วยสร้างฐานะให้มั่นคงได้

๔.๓.๒.๔ ปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง โดยปัญหาเรื่องการเมืองนั้นเกิดขึ้นทุกยุค ทุกสมัย ซึ่งอาจเกิดจากความเห็นทางการเมืองไม่ตรงกัน แต่อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ทำให้การพัฒนาประเทศต้องหยุดชะงักและก่อปัญหาอื่น ๆ ตามมาทำให้คนในชาติเกิดความแตกสามัคคีและเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ พระธรรมโกศาจารย์ ได้นำหลักธรรมทางศาสนามาสอนเป็นหลักศีลธรรม ขอยกตัวอย่างตอนหนึ่งในเรื่องความกตัญญูทวดเพื่อให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ดังข้อความว่า “ประโยชน์ส่วนตน คือ ทำหน้าที่ของตนให้ดี บุตรธิดาทำหน้าที่ของบุตรธิดาให้ดี ศิษย์ทำหน้าที่ของศิษย์ให้ดี บิดามารดาทำหน้าที่ของบิดามารดาให้ดี สามเณรทำหน้าที่ของสามเณรให้ดี ครูอาจารย์ทำหน้าที่ของครูอาจารย์ให้ดี เมื่อทำได้อย่างนี้จึงชื่อว่า ทำประโยชน์ของตนให้ดีจึงจะเป็นคนมีคุณค่าเป็นคนมีประโยชน์

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ ท่านเป็นพระนักปกครองที่ใจดีอาศัยหลักเมตตา ใส่ใจผู้ใต้บัญชาเอาใจใส่ในหน้าที่การปกครองเป็นอย่างดี นอกจากนี้ท่านยังเป็นนักปกครองที่มีความฉลาดในการบริหารงาน บริหารคน เป็นนักปกครองประเภทอ่อนน้อม ไม่ใช่อ่อนแอ แข็งแรง แต่ไม่แข็งแกร่ง ท่านจึงเป็นผู้ที่นั่งอยู่ในหัวใจของผู้ใต้บัญชาไม่ใช่นั่งอยู่บนหัวของผู้ใต้บัญชา นอกจากท่านจะมีเมตตาสูงต่อทุกคนที่ไปพบ ท่านจะต้อนรับด้วยความยินดีความไม่ถือตัว ต้อนรับทุกๆ คนที่ไปพบด้วยความเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลายและยุติธรรมเป็นพระที่น่าเคารพมากบุคลิกภาพ

๔.๓.๓ ผลที่สำเร็จที่เกิดแก่พระพุทธศาสนา

ผลที่เกิดจากการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ทั้งหมดย่อมเกิดประสิทธิผลแก่พระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้นประสิทธิผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ทั้งหมดสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้

๔.๓.๓.๑ ด้านพัฒนา การพัฒนางานทางด้านศาสนาพระธรรมโกศาจารย์ มีบทบาทและผลงานหลายด้าน เกี่ยวกับการที่เป็นนักเผยแผ่ธรรมะอยู่แล้วจึงทำให้เป็นผู้ริเริ่มโครงการหลายโครงการ เช่น โครงการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญแก่ภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกา โครงการนี้แสดง

^{๓๘} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔/๒๔ - ๒๖., อด.อภิลักข.(ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

ถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่เองและโครงการทั้งหมดก็จะเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนางาน พระศาสนาโดยตรง เช่น จัดทำโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี จัดบวชศีลจาริณี

๔.๓.๓.๒ ด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่ที่มากมายโดยเฉพาะด้านการพูดแสดงถึง ประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่ การเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เน้นที่การเผยแผ่หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากผลงานการพูดและการพูดโดยผ่านสื่อ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลทางการพูดของผู้เผยแผ่โดยตรง

๔.๓.๓.๓ ด้านปกป้องพระพุทธศาสนา การป้องกันพระพุทธศาสนาเป็นงานอีกด้าน หนึ่งที่พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) มีบทบาทหลายเรื่องโดยเฉพาะในบางช่วงจะมีผู้ที่เข้าใจและตีความหลักธรรมผิด ๆ หรือมีขอล่าหาพาดพิงมาจากลัทธิศาสนาอื่น ๆ ในฐานะเป็นผู้เผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาแล้วพบว่ามีบทบาทในฐานะนักเผยแผ่ช่วยป้องกัน

สรุปว่า พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) เป็นพระเถระที่มีเมตตาธรรมสูง ท่านจะหมั่นอบรมสั่งสอนชี้ข้อถูก บอกข้อผิด ให้เข้าใจด้วยความมีเมตตาธรรมปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ท่านจะมีเมตตาต่อผู้ได้บังคับบัญชา ท่านยังมีเมตตาต่อประชาชนทุกคนที่เดินทางมาสนทนาด้วย ท่านจะใช้สถานที่ในการต้อนรับผู้ที่เดินทางมาพบท่านที่แตกต่างจากพระเถระทั่วไป ผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ทั้งหมด ย่อมเกิดประสิทธิผลแก่พระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในการพัฒนางานทางด้านศาสนาเป็น ผู้ริเริ่มโครงการหลายโครงการ เช่น โครงการปฏิบัติธรรมแก่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา พิธีถวายเทียนเข้าพรรษาประจำปี เป็นต้น โครงการเหล่านี้ แสดงถึงประสิทธิผลในตัวผู้เผยแผ่เองและโครงการทั้งหมดก็จะเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนางาน พระศาสนาโดยตรง เช่น จัดทำโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี จัดบวชศีลจาริณี

๔.๔ สรุป พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ในฐานะพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความทุ่มเทเสียสละตั้งมั่นในอุดมการณ์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการเผยแผ่ธรรมด้วยบุคลิกภาพที่เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจกับทุกคน เนื้อหาของธรรมะมีความถูกต้องตามหลักธรรม ชัดเจน เข้าใจง่ายและมีความเพลิดเพลินต่อการฟังสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ความพร้อมในการแสดงธรรมและเนื้อหาธรรมะก็อำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟังจึงทำให้พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาชนทั่วไป ท่านมีความน่าเชื่อถือที่ได้มาจากความรู้ความสามารถ สถานภาพบุคลิกลักษณะและคุณธรรมที่มีเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนโดยทั่วไปจนสามารถได้รับวางใจให้เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงขับเคลื่อนให้ท่านประสบผลสำเร็จเป็นแรงผลักดันจาก

ภายในโดยมีหลัก อัตตัญญุตารู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรมของ ตนตามเป็นจริงเพื่อประพจน์ได้เหมาะสมนอกจากนี้ท่านมีความเข้าใจต่อตนเองว่าเป็นผู้นำทั้งทางการปกครองคณะสงฆ์และผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนผลักดันให้ท่านต้องพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้นไป ส่วนปัจจัย อื่นที่เกื้อหนุน ประกอบด้วย พร้อมด้วยทุน การสนับสนุนที่ดี โดยได้รับการเกื้อหนุนจากวัด และบุคคลต่าง ๆ ท่านมีรูปแบบและแนวทางในการนำเสนอหลักธรรมที่ทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความ เข้าใจ แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริงมากขึ้น มีมุมมองให้แง่คิดสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนิน ชีวิตประจำวันได้จึงเป็นการเผยแผ่หลักธรรมที่สอดคล้องกับพุทธวิธีในการสอนอย่างแท้จริง คุณค่าของวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ) ต่อสังคมไทยนั้น ได้นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะด้วยอาศัยหลักธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและอบรม ในโอกาสต่างๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่นั้น ให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานก่อนแล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรมและศาสนพิธีอย่างถูกต้องเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียน แบบบูรณาการเพื่อให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีมีเศรษฐกิจพอเพียงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหาร่วมกันดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกายและทางจิตใจร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นทั้งหมู่บ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและเกิดสามัคคีธรรมความเป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิฺตธมฺโม)” มีวัตถุประสงค์ ประการที่หนึ่ง เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ของการสื่อสาร ประการที่สอง เพื่อศึกษาแนวคิด การวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิฺตธมฺโม) ประการที่สาม เพื่อศึกษาความสอดคล้องของการสื่อสารกับวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิฺตธมฺโม) โดยวิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ โดยวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลวิจัย

การสื่อสารในสังคมยุคปัจจุบันได้ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรม การสื่อสารมีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อบุคคลและสังคม บุคคลสามารถรับรู้ความรู้สึนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน สังคมทุกระดับจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสื่อสารทั้งสิ้น การสื่อสารก่อให้เกิดสังคมตั้งแต่ระดับกลุ่มคน ครอบครัว ไปจนถึงตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมโลก หากขาดการสื่อสารมนุษย์จะรวมกลุ่มกันเป็นสังคมไม่ได้ การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งเรียนรู้และรับรู้วัฒนธรรมของสังคมอื่นเพื่อนำมาปรับปรุงวัฒนธรรมของตน ตลอดจนสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นใหม่ได้อย่างไม่จบสิ้น

๕.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสารนั้นมีกระบวนการที่ทำให้ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งในการสื่อสารแต่ละครั้งจะต้องอาศัยภาษาในการสื่อสารความหมายจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร ต่อมามนุษย์มีวิวัฒนาการมากขึ้น มีการพัฒนาการเครื่องมือสื่อสารเพื่อความเร็วและสร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเข้าใจ ความช่วยเหลือและความสามัคคีกัน การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการรับข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสาร ให้เกิดประโยชน์และเข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียนหรือภาษาท่าทาง ในการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์โลก การที่ผู้ส่งสารทำการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารให้กับผู้รับสารโดยอาศัยสื่อเป็นตัวกลางในการนำสารไปยังผู้รับสารอย่างมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การสื่อสารเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่งถ่ายทอดสารไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และบุคคลมีปฏิกิริยาตอบโต้ ปรากฏการณ์นี้เป็นสัญลักษณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์ นั่นคือ การมีปฏิกิริยาตอบโต้ การจัดการกับกระบวนการสื่อสารที่ถูกต้องย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ที่หลากหลาย เช่น

๑. ความเข้าใจในทฤษฎีการสื่อสารย่อมทำให้เกิดทักษะในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง และมีความพร้อมต่อการอธิบายปรากฏการณ์สังคมได้ในแง่ของการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว

๒. ความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้มีความรู้เท่าทันในการสื่อสาร กล่าวคือ รู้ว่าผู้สื่อสารคิดอย่างไร ทำไมสื่อจึงแพร่सारออกไปเช่นนั้น สื่อมีการตีกรอบให้ตัวเองไปในทิศทางไหน ประชาชนในฐานะผู้รับสารมีความสำคัญอย่างไร และความรับผิดชอบและจรรยาบรรณของสื่อควรเป็นอย่างไร

๓. ทฤษฎีการสื่อสารช่วยกำหนดกรอบในการวิจัยทั้งในเชิงกว้างและในเชิงลึก โดยปกติรายงานวิจัยจำเป็นต้องกำหนดทฤษฎีเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ทฤษฎีสามารถช่วยนักวิจัยในการกำหนดตัวแปรและความสัมพันธ์ตัวแปรวัตถุประสงค์ของการวิจัย การอาศัยโครงข่ายตัวแปรทางทฤษฎีในวัตถุประสงค์จะช่วยให้ภาษาและความเข้าใจในวัตถุประสงค์ถูกนำไปทดสอบได้อย่างมั่นใจ

๔. เนื้อหาของทฤษฎีการสื่อสารสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการดำเนินของชีวิต เพราะทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้บุคคลสามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อมรอบตัว ทำให้ผู้ที่รู้ทฤษฎีการสื่อสารสามารถสร้างสรรค์ประสบการณ์ได้ตามแนวทางในการวิเคราะห์นอกเหนือจากสามารถนำไปคาดทำนายผลพวงที่ตามมาอีกด้วย

๕. ทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้บุคคลพร้อมรับสถานการณ์ในทางการสื่อสาร เพราะทฤษฎีการสื่อสารมีจำนวนมากสามารถนำไปใช้ในหลายสถานการณ์ เมื่อบุคคลรับรู้ทฤษฎีการสื่อสารจึงทำให้บุคคลตื่นตัวต่อสถานการณ์ใด ๆ ทางสื่อสารที่เข้ามาหา

๖. ทฤษฎีการสื่อสารส่งเสริมมุมมองของศาสตร์สาขาอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏการณ์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาที่พบตรงกัน จากแนวคิดความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ โดยผู้วิจัยศึกษาผ่านทฤษฎีกระบวนการสื่อสาร ที่สอดคล้องกับเครื่องมือสื่อสารทางธรรมที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทให้มีความเข้มแข็งและมั่นคง การสื่อสารเข้ามามีบทบาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีส่วนประกอบสำคัญ ๓ ส่วน คือ พระสงฆ์ (นักเผยแผ่) สื่อ ต่าง ๆ และพุทธศาสนิกชน โดยมีการเสนอข้อคิดเห็นผ่านกระบวนการสื่อสารนี้ ผู้ทำหน้าที่ในการส่งสาร คือพระสงฆ์ เพื่อส่งสาร (ธรรมะ) ไปยังผู้รับสาร (พุทธศาสนิกชน) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตจำนงก็เพื่อให้ผู้รับสารเกิดการเข้าใจในสารมีผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยให้ความสำคัญในผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการรับสารและเกิดการยอมรับนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสื่อสาร หากผู้รับสารขาดความรู้ข้อมูล เลือกลงเชื่อ เลือกรับสาร ขาดการพิจารณา ก็จะทำให้การรับสารเพียงด้านเดียว ไม่สามารถรู้ทันสารอย่างรอบด้าน เมื่อขาดความรู้เรื่องสารอย่างรอบด้าน ก็ไม่น่าเชื่อถือขาดความเข้าใจ

๕.๑.๒ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธศาสนาและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

ในขณะที่การเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า แนวคิดการสื่อสารในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มีการกำหนดเป็นทฤษฎีการสื่อสาร แต่มีกระบวนการสื่อสารที่สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสาร เช่น ตัวผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร ดังที่ทราบว่าเป็นการยอมรับว่า

เป็นนักสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ พระองค์ทรงใช้การสื่อสารเข้ามาเป็นปัจจัยหลักสำคัญ โดยนำมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการเผยแผ่ความเชื่อหรือคำสอนและเรื่องเล่าต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน ทรงนำคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสรู้มาเผยแผ่แก่ประชาชนให้เห็นแนวทางแห่งการพ้นทุกข์ ทรงใช้วิธีการเผยแผ่มากมาย ทั้งการสร้างสื่อและการสร้างสารในการสื่อสารของพระพุทธองค์ โดยหลักทั่วไปนั้นก็เป็นไปเพื่อโปรดมนุษย์และสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์

วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) สอดคล้องกับแนวคิดกับการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพุทธศาสนา ที่กล่าวว่าพระสงฆ์ทำหน้าที่สื่อธรรมะกับประชาชนเป็นจำนวนมาก ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการสื่อสาร เพราะสื่อเป็นตัวชักนำให้รู้จัก ให้เกิดความชัดเจน อุปกรณ์ หรือเครื่องช่วยให้การสื่อสารสำเร็จประโยชน์ ให้รู้จัก หรือให้เกิดความชัดเจน ก็คือสาร กล่าวคือธรรมะ ใช้เทคนิค คือ วิธีการที่จะนำไปใช้ให้เข้ากับสถานการณ์จริง เพื่อให้สารนั้น สามารถสนองตอบเป้าหมายของการให้ความรู้ทางธรรมะสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทำให้การสื่อสารธรรมะกับประชาชนประสบความสำเร็จเพราะมีหลักองค์ความรู้ในด้านการใช้สื่อ วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ด้วยรูปแบบเทศนาธรรม ได้แก่ การเทศน์ในงานพิธีต่าง ๆ ตามที่ได้รับอาราธนา เป็นการถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง เป็นการเผยแผ่รูปแบบหนึ่ง ที่นิยมมาแต่สมัยพุทธกาล การเทศนาเป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่พระพุทธองค์ได้ทรงนำมาใช้ในการเผยแผ่นับตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One-Way Communication) แต่บางครั้งมีการถามผู้ฟัง แต่ผู้แสดงก็ได้ให้คำตอบเอง การแสดงพระธรรมเทศนาส่วนมากใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสาร (Source) มีธรรมะเป็นสาร (Message) ใช้การสื่อสารทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ มีหนังสือพิมพ์ เป็นต้น หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เป็นช่องทาง (Channel) ในการส่งสาร และมีพุทธศาสนิกชนเป็นผู้รับสาร (Receiver) สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระสาวกตลอดถึงอุบาสก อุบาสิกา ได้แสดงพระธรรมเทศนาพูดแบบ Face to Face คือ การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน ผู้ฟังเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สามารถเห็นบุคลิกภาพมีความใกล้ชิดกัน สามารถเห็นปฏิกิริยาของผู้รับฟังได้ การสื่อสารแบบนี้มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทศนคติของผู้ฟังได้มาก สามารถจัดเนื้อหาสาระของธรรมะให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ทั้งมีความรวดเร็ว การเผยแผ่ธรรมะด้วยการเทศนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนฟังได้พ้นจากอบายมุขมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต และเป้าหมายสูงสุด คือได้บรรลุมรรคผลนิพพาน การสื่อสารจึงเป็นการเผยแผ่วัฒนธรรมอันสูงค่า เพราะธรรมะจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยผู้เผยแผ่ธรรม คือเหล่าพระสงฆ์สาวก ที่มีความรู้ดี ประพฤติดี มีความชำนาญในวิธีการเผยแผ่ธรรม ซึ่งเรียกว่าพระนักเผยแผ่ เป็นผู้สืบทอดมรดกธรรมไม่ได้สูญหาย

ด้านปัญหาบุคลากรขาดคุณภาพสอดคล้องกับพระราชวิจิตรปฏิภาณ เจ้าคณะจังหวัดชุมพร ให้สัมภาษณ์ว่า “นักเผยแผ่ในปัจจุบันมีความรอบรู้เป็นพิเศษน้อยลง ส่วนมากจะใช้แบบประยุกต์เหตุการณ์เฉพาะหน้ามาแสดง บางท่านนิยมเอากระแสโลกในปัจจุบัน คือ พยายามพูดให้ทันโลก แต่มีประชาชนส่วนหนึ่ง ไม่มีความยินดีตื่นเต้นกับพระสงฆ์ที่พูดในยุคไอที เพราะเขารู้อยู่แล้ว

หรือไม่รู้เลย แต่อยากรู้หลักธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้นมากกว่า เพื่อนำไปพัฒนาความคิดที่ทำให้มีสติปัญญามากกว่า เพราะว่าธรรมะเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก”

๕.๑.๓ ศึกษาความสอดคล้องการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม)

ความสอดคล้องของการเผยแผ่ กล่าวคือการส่งสาร (ธรรมะ) ย่อมมีวัตถุประสงค์ เพื่ออธิบายชี้แจง (Explanation) ให้ประชาชนทราบเรื่องราวความเป็นจริงในเรื่องหลักชีวิต เพื่อเป็นการบอกกล่าว (To Inform) ให้ประชาชนทราบถึงหน้าที่ความเป็นอุบาสกอุบาสิกา เพื่อการเผยแผ่แจ้งความ (Publicity) ประกาศ (Declaration) โดยนำธรรมะที่เหมาะสมกับวัยแต่ละวัยมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ (Knowledge) เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ในเรื่องที่ประชาชนยังเคลือบแคลงสงสัย ขาดความรู้ ความเข้าใจ เพื่อเป็นการสื่อสารสัมพันธ์กันระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อเป็นการให้การศึกษา (To Educate) ให้ประชาชนเกิดความเฉลียวฉลาด เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ความเข้าใจให้สูงขึ้นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อการชักจูง (To Persuade) เกลี้ยกล่อมชักจูงใจให้สนับสนุนการดำเนินงานของวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้หน่วยงานได้บริการ (To Service) ตระหนักในภาระหน้าที่และความถูกต้อง บริการแก่สังคมได้ถูกต้องเหมาะสมตามความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของหน่วยงานตามความต้องการของสังคมและประชาชน ตลอดจนอยู่ในจริยธรรม คุณธรรม กฎหมาย ประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ (To Belief) เพื่อขจัดความเคลือบแคลงสงสัย ไม่รู้ เพื่อให้เกิดความราบรื่นของการดำเนินงานของหน่วยงานในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา (Trust) ในสถาบัน ในเรื่องจริยธรรม ศีลธรรม ความถูกต้อง ไม่หลอกลวง ไม่ฉวยโอกาส การเผยแผ่เป็นการเชิญชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมมือกับวัดจัดกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีศีลธรรมอันดีงามของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยพบว่าพระสงฆ์ที่ออกไปทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะยังไม่มีความรู้ ไม่แตกฉานในหลักธรรมเท่าที่ควร ไม่เชี่ยวชาญด้านภาษา โดยเฉพาะภาษาบาลี ไม่รู้จักวิเคราะห์บริบทผู้ฟัง ไม่รู้จักการถ่ายทอดธรรมะแบบวิทยาการโลกยุคใหม่ การเทศน์ การบรรยายยังคงใช้ภาษาเก่า ๆ เดิม ๆ ตามจารีตประเพณี ทำให้เกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะ ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดปัญหาการไม่เข้าใจภาษาธรรมะด้วย ฉะนั้นเราต้องขยับปัญญาให้เกิดขึ้นแล้วจึงเขยื้อนกาย

สรุปว่า การเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ย่อมประสบผลสำเร็จดังนี้

๑. ผลที่เกิดแก่บุคคล พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ได้รับการยอมรับนับถือ เชื่อถือและศรัทธาจากประชาชนว่าสามารถโน้มน้าวให้บุคคลปฏิบัติตามได้ง่าย หลักธรรมที่นำมาสอน และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้เกิดผลแก่บุคคล ทั้งในด้านความรู้ด้านความเชื่อ ด้านทัศนคติ และด้านพฤติกรรมซึ่งท่านได้เผยแผ่สิ่งเหล่านี้ทั้งในกลุ่มคนไทยตลอดจนชาวต่างชาติและต่างศาสนา

๒. ผลที่เกิดแก่สังคม พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากความเจริญทางด้านวัตถุและความซับซ้อนของสังคม โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการละเมิดศีลธรรมดั้งเดิมอันจะก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาเรื่องความเชื่อ ปัญหาทางด้านความเจริญทางวัตถุ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง

๓. ผลที่เกิดแก่พระพุทธศาสนางานเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ทั้งหมด ย่อมเกิดประสิทธิผลแก่พระพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้นประสิทธิผลที่เกิดจากงานเผยแผ่ธรรมของพระเทพสิทธิมงคล ทั้งหมดได้ส่งผลดีต่อพระพุทธศาสนาทั้งด้านการพัฒนา ด้านการเผยแผ่ และด้านปกป้องพระพุทธศาสนา

๔. ผลที่เกิดจากวิธีการในการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) วิธีการที่ท่านได้นำมาใช้ในการเผยแผ่ธรรม ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ ท่านให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อที่จะนำศาสตร์สมัยใหม่มาปรับประยุกต์ใช้กับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้สามารถ กำหนดนโยบาย วางแผนงาน ให้สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมก่อน การดำเนินงาน การเผยแผ่ซึ่งประกอบด้วยแผนงาน โครงการ และกิจกรรมการเผยแผ่อย่างเป็นระบบ และใช้การวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่จะลงมือปฏิบัติการเผยแผ่ธรรมในพื้นที่หรือสถานการณ์จริง เพราะพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เป็นพระนักปกครองที่ใจดี อาศัยหลักเมตตา ใส่ใจผู้ใต้บัญชา เอาใจใส่ในหน้าที่การปกครองเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ท่านยังเป็นนักปกครองที่มีความฉลาดในการบริหารงาน บริหารคน เป็นนักปกครองประเภทอ่อนน้อม ไม่ใช้อ่อนแอ แข็งแรง แต่ไม่แข็งกระด้าง ท่านจะมีเมตตาสูงต่อทุกคนที่ไปพบ จะต้อนรับด้วยความ ยินดีความไม่ถือตัว ต้อนรับทุกๆ คน ที่ไปพบด้วยความเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลาย และยุติธรรม เป็นพระที่น่าเคารพมาก คุณค่าของหลักและวิธีการเผยแผ่ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ต่อสังคมไทยนั้น ได้ นำพาพุทธศาสนิกชนให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและ อบรมในโอกาสต่าง ๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่นั้นให้ บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นใน พระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานก่อน แล้วทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธีอย่างถูกต้องเป็น ประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียนแบบบูรณาการเพื่อให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีมี เศรษฐกิจพอเพียงตนเองได้ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหาาร่วมกันดำเนินชีวิต ด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกาย และทางจิตใจ ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ทั้งหมู่บ้าน ชุมชน วัด และโรงเรียนให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปอย่างเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและเกิดสามัคคีธรรม ความ เป็นปึกแผ่นทางสังคมสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มีวิธีการเผยแผ่แบบเทศนา ปาฐกถา-บรรยายธรรม เป็นแนวทางการนำเสนอโดยตรงหรือ

โดยอธิบายเนื้อหาธรรม เป็นการเผยแพร่เฉพาะตนเอง ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้ศึกษาค้นคว้าในพระไตรปิฎกมาอธิบายให้เหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ส่วนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมที่ถ่ายทอดให้แก่ศิษยานุศิษย์เป็นการนำเสนอโดยอ้อมหรือโดยประยุกต์สอนให้เข้ากับสถานการณ์หรือกับยุคสมัยปัจจุบัน เป็นการผสมผสานระหว่างการสื่อสารกับเนื้อหาการสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วชี้ให้เห็นปัญหาของสังคมพร้อมทั้งชี้แนวทางแก้ไขหรือข้อเสนอแนะไว้ด้วย

อีกประการหนึ่งเน้นการส่งเสริมให้นำคำสอนไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตในปัจจุบัน ทั้งในส่วนของตนเองและครอบครัวให้เกิดประโยชน์สุขได้มากที่สุด โดยทำนุชี้ให้เห็นเหตุปัจจัยหรือปัญหาเกิดขึ้นพร้อมให้แนวคิดหรือเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องที่ยังบกพร่องกันอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไปหรือเชิงนโยบาย

๕.๒.๑.๑ สามารถนำเอาวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ไปใช้ในการแสดงธรรมในงานพิธีต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อไป

๕.๒.๑.๒ สามารถนำเอาวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ไปใช้ในมหาวิทยาลัย ควรมีการสนับสนุนการจัดโครงการส่งเสริมจริยธรรมให้กับผู้บริหาร คณาจารย์นิสิตนักศึกษา ตลอดจนบุคลากร

๕.๒.๑.๓ สามารถนำเอาวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ไปใช้ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรกำหนดเป็นแนวทางหรือส่งเสริมสนับสนุนให้พระนักเผยแผ่ได้นำวิธีการเผยแพร่ไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการแสดงธรรม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษา “การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม)” ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีเรื่องที่น่าสนใจและควรแก่การศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

๕.๒.๒.๑ ศึกษาภาวะผู้นำในการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจังหวัดชุมพร

๕.๒.๒.๒ ศึกษาทัศนคติของอุบาสก อุบาสิกา ในจังหวัดชุมพรที่มีผลต่อการเผยแผ่ธรรม ของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม)

๕.๒.๒.๓ ศึกษาวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม) ในฐานะพระธรรมทูตจังหวัดชุมพร

๕.๒.๒.๔ ศึกษาวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระนักเผยแผ่รูปอื่น ๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ประวัติความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

กาญจนา แก้วเทพ. ทฤษฎีสื่อสารมวลชน, กรุงเทพมหานคร : บริษัท แบรินด์เอจ จำกัด, ๒๕๔๗.
_____. สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

กิตานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

_____. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

_____. ความรู้ทางการสื่อสาร ฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จามจุรี โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๗.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ภาษากับการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

จิรวรรณ เพชรรัตน์, อัมพร ทองใบ. ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ศาสนา ชีวิต และสังคม. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิ มหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

พร รัตนสุบรรณ. รุ่งอรุณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๑.

พรสิทธิ์ พัฒนาบุรุษ. การสื่อสารมวลชนกับเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิสคอมเซ็น-

เตอร์ จำกัด, ๒๕๒๘.

พระราชวิจิตรปฏิภาณ. ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ). ชุมพร : นิวัตการพิมพ์
๒๕๖๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕.

_____. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). **วิธีเทศนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ปัญญา
มิตร การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.

พระมหาปรีชา จกกวโร. ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ). ชุมพร : นิวัตการพิมพ์
๒๕๖๒.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **อนุสรณ์คุณหญิงเจือ นครราชเสนี**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : บริษัท สื่อ
ตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕.

พระธัมมปัทฏฐกาแปล ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระศาสนโสภณ. **คำบอกวัดในสวดมนต์แปล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๒๙.

พระศรีธรรมมาภรณ์ (ดำรง ทิฏฐมโ). **ขัดสนิมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เดนิส แมคเคลล และสเวน วิดสทูล. **แบบจำลองการสื่อสารสำหรับการสื่อสารมวลชน**. แปลโดย
สวณิต ยมาภัย-ระวีวรรณ ประกอบผล, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

เทียนฉาย กีระนันท์. **สังคมศาสตร์วิจัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๑.

นันทนา นันทวโรภาส. **สื่อสารการเมือง : ทฤษฎีการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพมหานคร : แมสมิเดีย,
๒๕๕๗.

นินา วัน กอร์คคอม. **พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์,
๒๕๒๘.

บุญเลิศ ศุภดิolk. “ศัพท์สื่อสารมวลชนทั่วไป,” **ศัพทานุกรมสื่อสารมวลชน**. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.

ปรมะ สตะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์,
๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปัทฏฐกาแปล ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มณฑล ใบบัว. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินตติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๖.

วสิน อินทสระ. การเผยแผ่ศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิตติวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๖.

วิจิตร อวาทกุล. เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๔.

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. การวิเคราะห์ผู้รับสาร. กรุงเทพมหานคร : ที พี พริน จำกัด, ๒๕๔๒.

สม สุจิรา. ทวาร ๖ ศาสตร์แห่งการรู้ทันตนเอง. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๘.

สมาน งามสนิท. องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สร้อยตระกูล อรรถมานะ. พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

สุชาติ วราห์พันธ์. หนังสือเรียน หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : เอ็มพันธ์, ๒๕๕๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. ธรรมะของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุชีพ ภูมิรินทร์. ๘๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม). ชุมพร : นิวัตการพิมพ์, ๒๕๖๒.

สุรพงษ์ โธนะเสถียร. ทฤษฎีการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ระเปียงทอง, ๒๕๕๖.

สุวัฒน์ จันทรจำนง. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับ ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.

เสนาะ ผดุงฉัตร. ธรรมทรรศน์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังนันทวิทยา, ๒๕๔๔.

แสง จันทรงาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖.

อรรณพ ปิณฑน์โอวาท. การสื่อสารโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อนุสร จันทพันธ์, บุญชัย โกศลธนากุล. จริต ๖ ศาสตร์ในการอ่านใจคน. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

(๒) บทความ :

ธนวดี บุญลือ. เอกสารสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ ๑-๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

_____. “ทฤษฎีและแบบจำลองพื้นฐานทางการสื่อสาร,” เอกสารการสอนชุดหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ ๙. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

บุญเลิศ โอธสุ. เอกสารประกอบการสอน รายวิชา พุทธวิธีการสื่อสาร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๘.

พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ทวีศักดิ์ ใหม่ประยูร. “การปฏิบัติพุทธจิตวิทยาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธ

ศาสนา” วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ ๒๕๖๐.

(๓) วิทยานิพนธ์

ปณัฏฐา ลีลาอุท. “การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติเชิงพุทธบูรณาการ”. **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๘.

พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (มนตร์ จิตสโร). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๔.

พระมหาจรรณ ญาณจारी (จอกสมุทร). “บทบาทการเผยแผ่ธรรมะของพระธรรมทัตนาธร (ทองสุก สุกสโร)”. **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม). “ศึกษาบทบาทของพระราชรัตนรังสี (วิริยฤทธิ์ วิริยโท) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหารุ่งเพชร ขวนปญโญ (พิศทาป). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ (โสภา). “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (โธฐสุ). “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาบุญไทย ยโสธโร (ภูมะลา). “การศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระเทพวงศาจารย์ (คุณชนติโก)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาทรศน์ คุณทสสี (โพนดวงกรณ์). “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาอมรวิชัย ขาครเมธี (บุตรสาร). “เทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ปราณี นุ่มไทย. “กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจของตัวแทนประกันชีวิตผู้หญิงที่มีการนำเสนอประกันชีวิตให้กับเจ้าของธุรกิจขนาดย่อม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชา**

นิเทศศาสตร์ธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๔๔.

รัตนาวดี เกียรตินิยมศักดิ์. มณฑลสาธารณะของการสื่อสารของตัวกลางคอมพิวเตอร์ : กรณีศึกษา

WWW.pantip และ www.sanook. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ : คณะนิเทศศาสตร์,**

สาขาวิชาบริหารสื่อสารมวลชน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สิมาลัย ชัยชนะ, **หลักการ แนวคิด ทฤษฎี...ต่างกันอย่างไร (ออนไลน์)** แหล่งที่มา :

<https://www.gotoknow.org/posts/323308> (สืบค้นวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐).

ศุภรัศมี ฐิติกุลเจริญ, **ทฤษฎีการสื่อสาร , (ออนไลน์)** , แหล่งที่มา :

http://e-book.ram.edu/ebook/m/mc111/mc111_02_03.html (สืบค้นเมื่อวันที่

๑๔ กันยายน ๒๕๖๑)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

สังเขปประวัติและผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโน)

สังเขปประวัติและผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม)

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม)

๑. ชาตัญญิ

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม) นามเดิม องอาจ นามสกุล ชุมแสง เกิดเมื่อวัน เสาร์ ที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนยี่ ปีเถาะ ณ บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งคา อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร บิดาชื่อ นายเขต ชุมแสง มารดาชื่อ จาย นามสกุลเดิม แก้วพินิจ

๒. บรรพชาอุปสมบท

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมฺโม) อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดนาทุ่ง ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร เมื่อวัน อาทิตย ที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ตรงกับขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเส็ง โดยมี พระปกาศิตพุทธศาสน์ (บุญชวน เขมาภิรโต) วัดดอนทรายแก้ว ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูปัญญูปัทธน์ วัดนาทุ่ง ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมือง

ชุมพร จังหวัดชุมพร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระพุทธ ธรรมจาโร วัดมณีสพ ตำบลบางหมาก อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๓. วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๙๔ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดดอนรวบ ตำบลบางหมาก อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร

พ.ศ. ๒๕๐๒ จบอาชีวศึกษาชั้นสูง (ปวส.) จากโรงเรียนการช่างชุมพร (ปัจจุบันคือวิทยาลัยเทคนิคชุมพร)

พ.ศ. ๒๕๐๗ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี

พ.ศ. ๒๕๐๘ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นโท

พ.ศ. ๒๕๐๙ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๕๑๐ สอบไล่ได้ประโยค ๑-๒

พ.ศ. ๒๕๑๑ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๒ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๓ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๔ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๕ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๖ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๗ สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๒๒ สำเร็จปริญญาามหาบัณฑิต สาขาปรัชญาภาษาบาลี จากมหาวิทยาลัยฮินดู พาราณสี ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๕๒๕ สำเร็จปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาภาษาบาลี จากมหาวิทยาลัยฮินดู พาราณสี ประเทศอินเดีย

๔. งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดนาทุ่ง ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดชุมพร

พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง)

พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดชุมพร

พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง)

พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นพระอุปัชฌาย์ วิสามัญ

พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖

๕. งานศึกษา

พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง จนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นกรรมการสภาวิทยาเขต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นประธานสภาวิทยาเขต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๖. งานเผยแผ่

เป็นพระธรรมทูตประจำจังหวัดชุมพร

เป็นผู้บรรยายธรรมะ ปาฐกถาธรรม อบรมข้าราชการ ประชาชน พระสังฆาธิการในจังหวัด และในจังหวัดใกล้เคียงตามที่ได้รับอาราธนา

เป็นผู้บรรยายธรรมะในวันสำคัญทางศาสนาเป็นประจำ

เป็นผู้อบรมพระภิกษุสามเณรภายในวัดอย่างน้อยเดือนละครั้ง

เขียนบทความและคำนำในโอกาสต่าง ๆ เมื่อมีผู้ขอมา

รับอาราธนาบรรยายธรรม ทางสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. หลังสวน เป็นครั้งคราว โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา และวันสงกรานต์

มีการทำพิธีมาฆบูชาทุกปี มีผู้ร่วมทำพิธี พระภิกษุสามเณร ๕๕ รูป ประชาชนทั่วไป ๑๘๐-๒๕๐ คน และนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ ประมาณ ๘๐๐-๑,๐๐๐ คน

มีการทำพิธีอิฐฐานพรรษาทุกปี มีผู้ร่วมทำพิธีร่วมทำพิธี พระภิกษุสามเณร ๖๐ รูป (ขึ้นอยู่กับจำนวนพระภิกษุสามเณรแต่ละปี) ข้าราชการและประชาชนทั่วไป ประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ คน

ในการทำพิธีวันสำคัญทางศาสนานั้น ทุกครั้งมีการบรรยายธรรมให้ผู้มาร่วมทำพิธีรับฟังเสมอ ไม่เคยงดเว้น

ประชาชนมาสมาทานศีล ๕ ศีลอุโบสถ และฟังบรรยายธรรมะ ทุกวันธัมมัสสวนะ ประมาณ ๓๕-๕๐ คน เป็นประจำตลอดปี

ได้มีการบวชนกขัมมจารี และเนกขัมมจารีณี ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เป็นเวลา ๓ ค่ำ ๓ วัน มีประชาชนมาถือบวช ๕๕-๖๐ คน ปฏิบัติธรรมและฟังการบรรยายธรรมะ ตลอดเวลาที่ถือบวช

ได้มีการบวชนกขัมมจารี และเนกขัมมจารีณี ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นเวลา ๓ ค่ำ ๓ วัน มีประชาชนมาถือบวช ๕๕-๖๐ คน ปฏิบัติธรรมและฟังการบรรยายธรรมะ ตลอดเวลาที่ถือบวช

ส่วนราชการ สถานศึกษา สมาคม และองค์กรเอกชน ได้มาใช้สถานที่ของวัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เกือบทุกเดือน บางเดือนจัดกิจกรรมถึง ๓ ครั้ง ทางวัดมีส่วนร่วมในการบรรยายธรรมนั้น ๆ ด้วย

มีการบำเพ็ญบุญวันสารท วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา ทางวัดถือโอกาสบรรยายธรรมชักชวนให้ประชาชนปฏิบัติธรรม งดเว้นสิ่งเสพติด ยาเสพติด เลิกละอบายมุข มีความรักสามัคคี รักบ้านเมืองของตน ช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญมั่นคงสืบไป

๗. งานสาธารณูปการ

ดำเนินการก่อสร้างศาลาเอนกประสงค์ คสล. ๒ ชั้น กว้าง ๑๗ เมตร ยาว ๓๐ เมตร แล้วเสร็จเดือนมิถุนายน ๒๕๓๙ สิ้นค่าก่อสร้าง ๗,๒๕๖,๘๐๐ บาท (เจ็ดล้านสองแสนห้าพันแปดร้อยบาทถ้วน)

สร้างกุฏิไม้ ๒ ชั้น ๘ ห้อง โดยใช้ไม้จากกุฏิหลังเก่า สิ้นค่าก่อสร้าง ๑๕๖,๓๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นหกพันสามร้อยบาทถ้วน)

สร้างถังเก็บน้ำฝนทรงกลม กว้าง ๒.๕๐ เมตร สูง ๓.๘๐ เมตร ๒ ถัง สิ้นค่าก่อสร้าง ๑๔๕,๖๐๐ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นห้าพันหกร้อยบาทถ้วน)

เจาะผนังพระอุโบสถ เพื่อลดเสียงก้อง สิ้นค่าก่อสร้าง ๔๗,๐๐๐ บาท (สี่หมื่นเจ็ดพันบาทถ้วน)

สร้างถังเก็บน้ำฝน ขนาดความจุ ๖๕ ลบม. ด้านใต้สร้างห้องน้ำ-ส้วมไว้ ๑๒ ห้อง สิ้นค่าก่อสร้าง ๔๘๕,๖๐๐ บาท (สี่แสนแปดหมื่นห้าพันหกร้อยบาทถ้วน)

สร้างกุฏิไม้ชั้นเดียว ๑๒ ห้อง โดยใช้ไม้จากกุฏิหลังเก่า สิ้นค่าก่อสร้าง ๒๖๖,๕๘๐ บาท (สองแสนหกหมื่นหกพันห้าร้อยแปดสิบบาทถ้วน)

สร้างกุฏิแฝดเป็นที่พักของพระภิกษุสามเณร มี ๓๔ ห้อง แต่ละหลังกว้าง ๙ เมตร ๑๕ เมตร มีบันไดขึ้นชั้นบนอยู่กลาง สิ้นค่าก่อสร้าง ๔,๒๑๙,๓๐๐ บาท (สี่ล้านสองแสนหนึ่งหมื่นเก้าพันสามร้อยบาทถ้วน)

สร้างที่เก็บของที่หอดฉัน กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๒ เมตร สิ้นค่าก่อสร้าง ๒๕๘,๒๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นแปดพันสองร้อยบาทถ้วน)

ถมดินหลังวัดด้านทิศเหนือ ๕๕๐ คันรถหกล้อ สิ้นเงิน ๒๐๐,๐๐ บาท (สองแสนบาทถ้วน)

สร้างห้องคอมพิวเตอร์ พร้อมเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน ๔ เครื่อง เครื่องปรับอากาศ ๒ เครื่อง สิ้นเงิน ๔๖๗,๔๖๐ บาท (สี่แสนหกหมื่นเจ็ดพันสี่ร้อยหกสิบบาทถ้วน)

สร้างโรงครัวประกอบอาหาร ที่เก็บเครื่องครัว และห้องน้ำ-ส้วม ๖ ห้อง ด้านหลังหอดฉัน สิ้นการก่อสร้าง ๖๒๙,๔๕๐ บาท (หกแสนสองหมื่นเก้าพันสี่ร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

ปรับปรุงที่รอบโรงพระอุโบสถและปลูกหญ้า สิ้นเงิน ๘๕,๔๐๐ บาท (แปดหมื่นห้าพันสี่ร้อยบาทถ้วน)

ลาดยางแอสฟัลต์ ถนนเข้าวัดสองด้าน ยาว ๔๓๕ เมตร เป็นเงิน ๗๐๐,๐๐ บาท (เจ็ดแสนบาทถ้วน)

ถมดินหลังวัดด้านทิศเหนือ ๗๐๐ คันรถหกล้อ เป็นเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

เปลี่ยนหลังคาโรงเก็บไม้และสิ่งของใหม่ เป็นเงิน ๑๒๔,๘๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นสี่พันแปดร้อยบาทถ้วน)

ซ่อมแซมหลังคาพระอุโบสถ และหลังคาศาลาการเปรียญ เป็นเงิน ๓๖,๔๕๐ บาท (สามหมื่นหกพันสี่ร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

สร้างถังเก็บน้ำฝน ขนาดบรรจุ ๕๗ ลบม.ด้านใต้สร้างห้องน้ำ-ส้วม ๘ ที่อาบน้ำรวม ๑ ที่ เป็นเงิน ๔๗๘,๗๐๐ บาท (สี่แสนเจ็ดหมื่นแปดพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)

ซ่อมหลังคากุฏิ ๔ หลัง และทำรางน้ำใหม่ เป็นเงิน ๓๔,๕๘๐ บาท (สามหมื่นสี่พันห้าร้อยแปดสิบบาทถ้วน)

สร้างห้องน้ำ ๒ แห่ง รวม ๒๒ ห้อง สิ้นค่าก่อสร้าง ๕๕๗,๔๔๗ บาท (ห้าแสนห้าหมื่นเจ็ดพันสี่ร้อยสี่สิบบาทถ้วน)

ซ่อมอาคารไม้ให้โรงเรียนชุมชนวัดขันเงิน เป็นเงิน ๒๗,๖๐๐ บาท (สองหมื่นเจ็ดพันหกร้อยบาทถ้วน)

เปลี่ยนช่องแสงที่อาคารเรียนพระปริยัติธรรม “อุดมพิทยาลัย” เป็นเงิน ๓๒,๙๕๐ บาท (สามหมื่นสองพันเก้าร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

เปลี่ยนบานประตูหน้าต่างพระอุโบสถใหม่ แกะสลักลวดลายและปิดทอง เป็นเงิน ๑,๑๑๓,๔๐๐ บาท (หนึ่งล้านหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นสามพันสี่ร้อยบาทถ้วน)

เขียนภาพพุทธประวัติแบบประยุกต์ ที่ฝาผนังภายในโรงพระอุโบสถ เป็นเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาทถ้วน)

รวมค่าก่อสร้างและค่าซ่อมแซมทุกรายการเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๙,๐๘๔,๑๑๗ บาท (สิบเก้าล้านแปดหมื่นสี่พันหนึ่งร้อยสิบเจ็ดบาทถ้วน)

๘. งานศึกษาสงเคราะห์

เป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียนชุมชนวัดขันเงิน จนถึงปัจจุบัน ได้มอบทุนอุดหนุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนชุมชนวัดขันเงิน ๖ ทุน ๆ ละ ๓,๐๐๐ บาท ทุกปี

ได้มอบทุนอุดหนุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนโรงเรียนสวนศรีวิทยา ๖ ทุน ๆ ละ ๖,๐๐๐ บาท ทุกปี

ได้มอบทุนอุดหนุนการศึกษา ให้แก่นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคชุมพร ๖ ทุน ๆ ละ ๕,๐๐๐ บาท ทุกปี

ได้มอบทุนอุดหนุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนโรงเรียนวัดดอนรวบ ๒ ทุน ๆ ละ ๑,๕๐๐ บาท ๓ ทุน ๆ ละ ๒,๐๐๐ บาท

มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีเด็กนักเรียนชาย-หญิง ๙๗ คน ครูพี่เลี้ยง ๕ คน

ได้จัดซื้อหนังสือหลักสูตรเรียนบาลี และนักรรรม ถวายแก่พระภิกษุสามเณร ผู้กำลังเรียนบาลี และนักรรรมภายในจังหวัดชุมพร เป็นประจำทุกปี ปีละ ๕,๐๐๐ บาท

ได้มอบปัจจัยแก่พระภิกษุสามเณรผู้เดินทางไปสอบบาลีที่กรุงเทพฯ ฯ เป็นประจำทุกปี ปีละ ๔,๐๐๐ บาท

๙. งานสาธารณสงเคราะห์

เป็นประธานมูลนิธิพระเทพวงศาจารย์ มูลนิธิพระราชญาณกวี มูลนิธิบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมที่จัดตั้งขึ้นที่วัดขันเงิน

เป็นกรรมการที่ปรึกษาในการสร้างตึกสงฆ์อาพาธ ที่โรงพยาบาลหลังสวน

เป็นประธานจัดหาทุนสร้างตึกสงฆ์อาพาธโรงพยาบาลหลังสวนที่ยังค้างอยู่ให้แล้วเสร็จ เป็นเงิน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

อุดหนุนสร้างถนนคอนกรีตให้โรงเรียนชุมชนวัดขันเงิน เป็นเงิน ๗๐,๐๐๐ บาท

ติดต่อขอบริจาคที่ดินจาก นายสือ เสกธีระ ให้แก่โรงเรียนชุมชนวัดขันเงิน จำนวน ๘ ไร่เศษ เพื่อเป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารเรียนในโอกาสต่อไป

๑๐. สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีธรรมนาถมุนี

พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชปริยัติโมลี

พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพญาณโมลี

พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมโกศาจารย์

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อทำการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อทำการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง : การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม)

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อทำการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีของการสื่อสาร ๒. เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ๓. เพื่อศึกษาความสอดคล้องของการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เพื่อนำผลข้อมูล ความรู้ ความคิดเห็น ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) มาใช้ในการค้นคว้าวิจัย ลักษณะคำถามเป็นเรื่องความคิดเห็นทั่วไป เกี่ยวกับการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ซึ่งมีคุณูปการต่อการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน การนำแบบสัมภาษณ์ในเรื่องนี้เพื่อหาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในเนื้อหาที่ทำการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ประกอบเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ สำหรับพระสังฆาธิการ

ส่วนที่ ๒ สำหรับคฤหัสถ์

ลักษณะคำสัมภาษณ์ประกอบด้วยคำถามข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์ และแบบสัมภาษณ์ การสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ตามที่ปรากฏในแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้พระสังฆาธิการและคฤหัสถ์แสดงความคิดเห็นในลักษณะอธิบายการสื่อสารและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจะเก็บข้อมูลฉบับนี้ไว้เป็นความลับเพื่อประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี.

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโ (ชูชาติ)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาธรรมนิเทศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์
สำหรับพระสังฆาธิการ
เรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มี ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....
 อายุ.....พรรษา.....สังกัดวัด.....
 บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....
 วิทยฐานะ น.ธ.....ป.ธ.....วุฒิการศึกษาสามัญ.....
 ดำรงตำแหน่ง.....เมื่อ พ.ศ.....
 วันที่สัมภาษณ์...../...../.....เวลา.....

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

- ๑ ลักษณะเด่นของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรม คืออะไร ?
๒. สภาพทั่วไปของการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันนี้ ควรเป็นอย่างไร ?
๓. นักเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันควรรอบรู้อะไรเป็นพิเศษ ?
๔. ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันมีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญ ?
๕. แนวโน้มในการใช้สื่อเพื่อการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันมีความสำคัญอย่างไร ?
๖. การเผยแพร่ธรรม โดยผ่านสื่อใหม่ ท่านคิดว่าสื่อประเภทไหนที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด ?
๗. ขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณ ได้ชี้แนะทิศทางการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ควรจะเป็นไปในทิศทางใด ?

ลงชื่อ.....(ผู้ให้สัมภาษณ์)

ลงชื่อ.....(ผู้สัมภาษณ์)

แบบสัมภาษณ์

สำหรับคฤหัสถ์

เรื่อง การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มี ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....
 บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....
 วิทยฐานะ น.ธ.....ป.ธ.....วุฒิการศึกษาสามัญ.....
 ดำรงตำแหน่ง.....เมื่อ พ.ศ.....
 วันที่สัมภาษณ์...../...../.....เวลา.....

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ การสื่อสารและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)

- ๑ ลักษณะเด่นของพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม) ที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรม คืออะไร ?
๒. สภาพทั่วไปของการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันนี้ ควรเป็นอย่างไร ?
๓. นักเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันควรรอบรู้อะไรเป็นพิเศษ ?
๔. ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันมีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญ ?
๕. แนวโน้มในการใช้สื่อเพื่อการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันมีความสำคัญอย่างไร ?
๖. การเผยแพร่ธรรม โดยผ่านสื่อใหม่ ท่านคิดว่าสื่อประเภทไหนที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด ?
๗. ขอความเมตตาให้ท่าน ได้ชี้แนะทิศทางการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ควรจะเป็นไปในทิศทางใด ?

ลงชื่อ.....(ผู้ให้สัมภาษณ์)

ลงชื่อ.....(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ค
รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

พระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง) ตำบลวังตะกอก อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร อายุ ๘๐ พรรษา ๕๔ วิทยฐานะนักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม ๙ ประโยค ผู้พิพากษาสามัญ ปริญญาเอก ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖ เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๐ โทร ๐๗๗-๕๓๑ ๓๐๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๐๕ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๑. พระราชวิจิตรปฏิภาณ (ดำเนิน อตฺตจารี) เจ้าอาวาสวัดบูรณะ (พระอารามหลวง) เลขที่ ๒ หมู่ ๒ ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อายุ ๖๓ พรรษา ๔๒ วิทยฐานะนักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม ๔ ประโยค วุฒิการศึกษาสามัญ ประถมศึกษาปีที่ ๔ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดชุมพร เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๘ โทร ๐๘-๑๙๖๘-๐๙๔๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๕.๕๑ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๒. พระมหาจันทร จิตวิโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง) เลขที่ ๑๐๕ ตำบลวังตะกอก อำเภอลำสนธิ จังหวัดฉะเชิงเทรา อายุ ๗๖ พรรษา ๕๖ วิทยฐานะนักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม ๘ ประโยค วุฒิการศึกษาสามัญ ประถมศึกษาปีที่ ๔ ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ โทร ๐๗๗-๕๔๑-๓๐๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๒.๓๕ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๓. พระมงคลวรจารย์ (จำนนท์ มนาโป) เจ้าอาวาสวัดชุมพรรังสรรค์ (พระอารามหลวง) หมู่ที่ ๕ ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร อายุ ๘๘ พรรษา ๖๘ วิद्यฐานะนักธรรมชั้นเอก เปரியุทธธรรม ๔ ประโยค วุฒิการศึกษาสามัญ มัธยมศึกษาปีที่ ๕ ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชุมพร เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๐ โทร ๐๗๗-๕๗๐-๒๕๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๑.๔๗ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๔. พระครูบัณฑิตธรรมธาดา (ปัญญา ปญญาวโร) เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้วดุขิยารังสฤษฏี ตำบลวังไผ่ อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร อายุ ๖๘ พรรษา ๔๘ วิษยฐานะนักธรรมชั้นเอก วุฒิการศึกษาสามัญ การศึกษาผู้ใหญ่ระดับ ๕ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเมืองชุมพร เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๓ โทร ๐๘-๗๒๗๘-๙๒๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๔๓ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๕. พระมหาปรีชา จกกวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดขันเงิน (พระอารามหลวง) เลขที่ ๑๐๕ ตำบลวังตะกอก อำเภอลำสนธิ จังหวัดลพบุรี อายุ ๖๐ พรรษา ๔๐ วิษยฐานะนักธรรมชั้นเอก เปரியุทธธรรม ๘ ประโยค วุฒิการศึกษาสามัญ การศึกษาผู้ใหญ่ระดับ ๑ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอลำสนธิ เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๒ โทร ๐๘-๑๙๗๙-๙๔๙๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๙.๒๙ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๖. พระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต) เจ้าอาวาสวัดนาทุ่ง ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร อายุ ๕๗ พรรษา ๓๗ วิद्यฐานะนักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม ๖ ประโยค วุฒิการศึกษาสามัญ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๗ โทร ๐๘-๗๘๙๕-๙๔๕๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๐ เวลา ๑๘.๐๓ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๗. นางสาวสุวรรณี แก้วมณี อายุ ๕๒ บ้านเลขที่ ๖๖/๗๗ หมู่ที่ ๓ ตำบลบางเขน อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี วิทยฐานะ ธรรมศึกษาชั้นเอก วุฒิการศึกษาสามัญ ปริญญาโท ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดชุมพร เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๓ โทร ๐๘-๔๓๖๑-๙๔๗๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๑๒ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๘. นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤษย์ อายุ ๕๐ บ้านเลขที่ ๑๗๓/๕๐ ตำบลแม่กลอง อำเภอมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร วุฒิการศึกษาสามัญ ปริญญาโท ดำรงตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๐ โทร ๐๘-๙๒๕๔-๘๗๔๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๑.๑๐ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

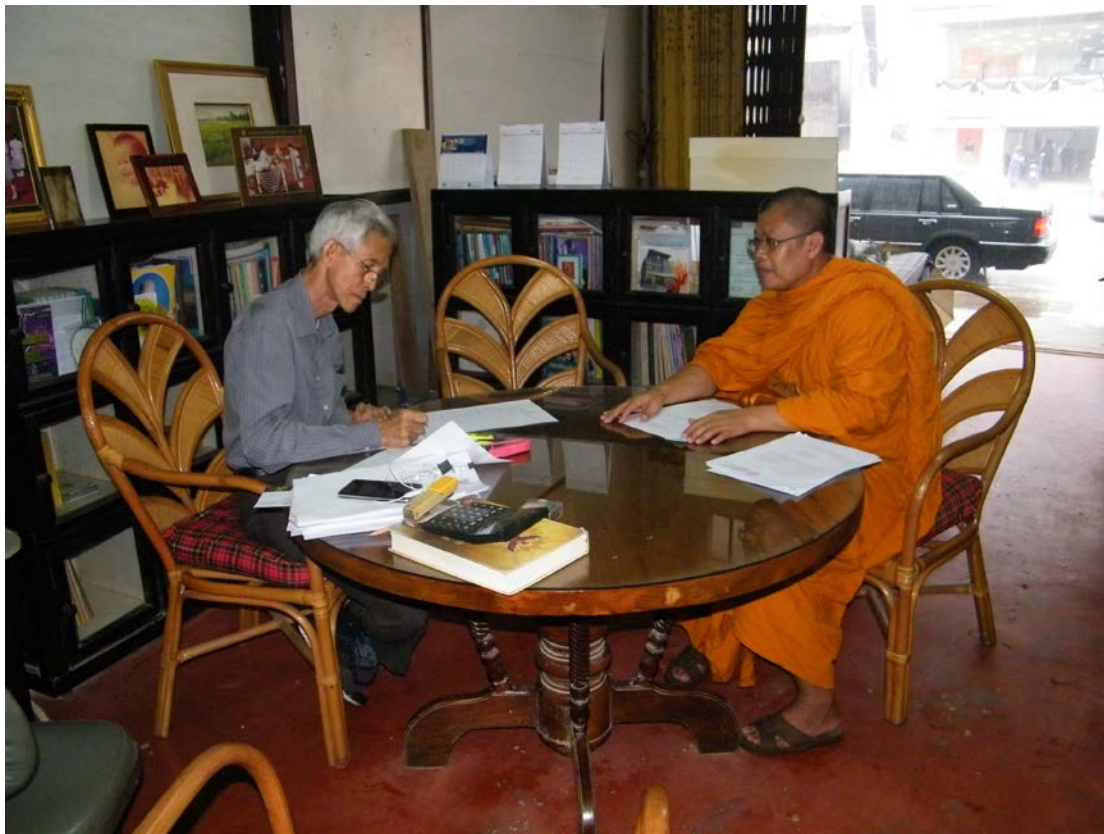
๑๙. นายพิเศษ บุญยืน อายุ ๔๕ บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่ายาง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร วุฒิการศึกษาสามัญ ปริญญาตรี ดำรงตำแหน่ง กำนันตำบลท่ายาง เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๑ โทร ๐๘-๖๙๙๒-๔๘๔๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๑๒ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๑๐. นายไพฑูรย์ ลือชัย อายุ ๕๐ บ้านเลขที่ ๔๕/๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่ายาง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร วุฒิการศึกษาสามัญ มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลท่ายาง เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๗ โทร ๐๘-๕๗๙๑-๖๒๐๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ เวลา ๐๘.๕๐ น.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๑๑. นายกฤษณะ ฉายากุล อายุ ๖๖ บ้านเลขที่ ๓๘ ตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร วุฒิ การศึกษาสามัญ ปริญญาตรี (นิติศาสตร์บัณฑิต) ดำรงตำแหน่ง ไวยาวัจกรวัดขันเงิน (พระอาราม หลวง) สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๔.๑๗ น.

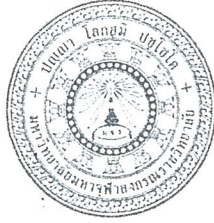
รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

๑๒. นายไกรฤทธิ์ สมกำลัง อายุ ๔๗ บ้านเลขที่ ๑๒๒/๗ ตำบลท่ายาง อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร วุฒิการศึกษาสามัญ มัธยมศึกษาปีที่ ๖ โทร ๐๘๔-๐๖๓๓๕๓๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ เวลา ๑๔.๒๓ น.

ภาคผนวก ง
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

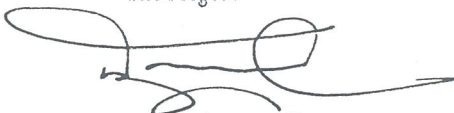
เรียน พระราชพิธีการปฏิญาณ (ดำเนิน อุดมจารี)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโน)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอเสนอขอพบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

อนันต์ นามสกุล
พระมหาสมศักดิ์
๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๖๑-๐๖๘๐

www/bcu.ac.th, E-mail: bucc@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ฉัรวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาจันทร จิตวโส

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตธมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำเป็นอย่งดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยั้งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออุไมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเรียน
พระมหาสมศักดิ์ จิตวโส
รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
โทร ๐๘-๐๐๐-๐๐๐

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mku.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ มกราคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมงคลวรจารย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออโณทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

พระมงคลวรจารย์
๕ ก.พ. ๖๐

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๐๒-๐๖๘๐

E-mail: mcu.ac.th@gmail.com

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๔๔
พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๐๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ฉันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูบัณฑิตธรรมธาดา (ปัญญา ปญญาวโร)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ รัฐธมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยั้งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

พระครูบัณฑิตธรรมธาดา
๒๕๕๙ ม.ค. ๒๐

ขอเจริญพร
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

จันทบุรี ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาปรีชา จุกวโร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ ฐิตธมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออุทิศขอขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร
/จิตนวิเทศ
๒๕ มกรคม ๒๕๖๐

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

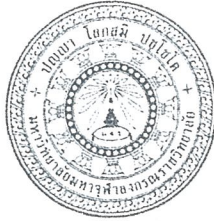
โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เทียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

จันทุม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูศรีธรรมโชติ (พงษ์มิตร ธมฺมโชโต)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสารโธ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโธ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างดียิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอเสนอขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ฉันทะโนสัจจาทน
...
(พระครูศรีธรรมโชติ)
๒๕ ม.๑. ๒๐

ขอเจริญพร
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๖๒๖-๐๖๘๐

http://mcu.ac.th, E-mail: mcu@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโธ นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๖๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗/๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ฉันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน น.ส.สุวรรณี แก้วมณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยั้งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิโกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ณัฏฐา วัฒนศิริ

นางสาวสุวรรณี แก้วมณี

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชุมพร

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ มกราคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ ฐิตธมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออุมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

- ๒๑/๑/๒๕๖๐

ขอเจริญพร

นายประสิทธิ์ พุ่มไม้ชัยพฤกษ์
วัฒนธรรมจังหวัดชุมพร

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

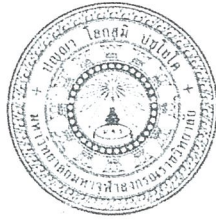
โทร./โทรสาร ๐-๒๑๒๒-๐๖๘๐

http://www.mcu.ac.th, E-mail: jgud@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เขียวทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๔๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๗๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ มกราคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร ท่านอธิการบดี มจร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสารโ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา ศาสนคดี เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ จิตฺตมโ)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออัญมโทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความเคารพ

มจร

จิราพร มจร
กิจจสารโ

12 / กพ. / ๖๐

ขอเจริญพร

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

โทรสาร/แฟกซ์/อีเมล E-mail: mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เพียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสารโ นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตรับภาษาณเพื่อการวิจัย

เจริญพร สันทิตะ ๒ ไพฑูริ สัจจะ

ด้วยพระมหาสมคัถี นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ รุติธมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออโมทนาขอพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

ឧបត្ថម្ភការណ៍

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ตร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย

1002

12 / Nov / 60

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

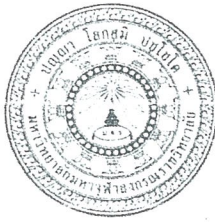
โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

Wang, Y., and G. A. North, E-mail: ynwang@uic.edu

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เจริญทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๕ ๕๕๐ ๓๑๕๕

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ที่ ศธ. ๖๑๐๑/ว ๑๓๘

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ มกราคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายฤทธิเดช นามกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมศักดิ์ นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ รุติธมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติ
ธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร)
๒๖ มกราคม ๒๕๖๐

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร,ตร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

http://www.mcu.ac.th, E-mail: mcu@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เข็มทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๔๐ ๓๑๕๔

พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร นิสิตผู้ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสมคัถี นามสกุล กิจจสาโร นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๔๐๕๐๙๖ได้รับอนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสาร
และวิธีการเผยแผ่ที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระธรรมโกศาจารย์ (องอาจ ฐิตมโม)”
ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมา
ประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ ทางด้านทางด้านการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาสมศักดิ์ กิจจุสสารโ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์แล้วแต่ท่านจะกำหนด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอโนมนาสขอพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

นางสาววิภาดา ศรีใจวิภาดา
เพื่อส่งไปประกอบการทวงถามหนี้
ขอเจริญพร

ทพ.วิรัตน์บรรณกิจ
รพ.ราชวิถี/นคร

ကျေးဇူးတင်စွာတရားရတော်

นางสาว นงนภพร
สำนักงานคนบดียันต์ติวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ๑๖ กพ. ๕๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : นางสาวกนกพร เทียรทอง เลขานุการโครงการหลักสูตรฯ โทร. ๐๙๔ ๕๕๐ ๓๑๕๕
พระมหาสมศักดิ์ กิจจาโร นิสิตน์ขอสัมภาษณ์ โทร ๐๘๓ ๕๙๔ ๓๒๘๖

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระมหาสมศักดิ์ กิจจสาโร (ชูชาติ)
เกิด	:	วันอังคาร ที่ ๒๒ เดือน เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๗
ภูมิลำเนา	:	บ้านเลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๒ ตำบลหมาก อำเภอมืองชุมพร จังหวัดชุมพร ๘๖๐๐๐
การศึกษา	:	ประถมศึกษา ๖ ร.ร.พุทยานศรียาภัย จังหวัดชุมพร พ.ศ. ๒๕๓๒ น.ธ.เอก สำนักเรียนคณะสงฆ์จังหวัดชุมพร พ.ศ. ๒๕๓๓ ป.ธ.๙ สำนักเรียนวัดราชนันทารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๔๘ มัชฌิมอาภิธรรมิกะเอก อภิธรรมโชติกวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๖๑ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๔๔ ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ปวค.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช- วิทยาลัย กรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๔๔
อุปสมบท	:	วันพฤหัสบดี ที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๑ ณ พัทธสีมาวัดท่ายาง- กลาง (พิชัยาราม) ตำบลท่ายาง อำเภอมืองชุมพร จังหวัดชุมพร
หน้าที่การงาน	:	เจ้าอาวาสวัดท่ายางกลาง (พิชัยาราม) เจ้าคณะตำบลตากแดด อำเภอมืองชุมพร พระวิปัสสนาจารย์ ประจำจังหวัดชุมพร พระธรรมทูต ประจำจังหวัดชุมพร พระวินยาธิการ ประจำอำเภอมืองชุมพร ผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดท่ายางกลาง (พิชัยาราม) เจ้าสำนักเรียนวัดท่ายางกลาง (พิชัยาราม) ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี-ธรรม ประจำสำนักเรียนวัดท่ายางกลาง
ปัจจุบันอยู่	:	วัดท่ายางกลาง (พิชัยาราม) เลขที่ ๒๐๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่ายาง อำเภอ มืองชุมพร จังหวัดชุมพร โทร ๐๘-๓๕๙๔ ๓๒๘๖, ๐๙-๖๙๔๒ ๓๕๙๑